

APPELTJES
VAN HET
Greetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 39 - 1988

MALDEGEM

1988

ALTAARSTICHTINGEN EN ALTAARDIENSTEN IN HET MEETJESLAND TIJDENS HET ANCIEN REGIME

In mijn artikel over het kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600 ⁽¹⁾ heb ik een belangrijk aspect van het parochiale leven in een landelijke parochie over het hoofd gezien nl. het bestaan van *servicia altaris* of altaardiensten die door leken werden beheerd en de vrucht waren van persoonlijke devoties tot een bepaalde heilige.

Dr. Paul Huys signaleerde mij een kontrakt van 1526 voor de verhemeling van het O.-L.-Vrouwkoor van Aalter, afgesloten tussen kerkmeester Hendrik Van Larre en Gillis Grotart, bezorger van het O.-L.-Vrouwaltaar, aan de ene kant, Roegier De Smet, beeldsnijder, aan de andere kant ⁽²⁾.

Verder vond ik in de kerkrekening van Sint-Laureins van 1557 de vermelding van vier altaardiensten ⁽³⁾ en in het werk van Willy Hamerlynck over de Eeklose pastoors staat een stichting van zes votiefmissen *ten authare* van Sint-Jan in de kerk van Eeklo ⁽⁴⁾.

Dit alles heeft mij aan het nadenken gezet over een belangrijk en interessant verschijnsel in onze kerken : het groot aantal altaren dat in onze landelijke parochiekerken aanwezig was voor de geuzenberoerten. Ook heb ik gepoogd aan de hand van enkele voorbeelden het lot van die altaarstichtingen te volgen na 1600.

Ook de lectuur van *De artistieke uitrusting van de Sint-Janskerk te Gent in de 15de eeuw*, geschreven door Dr. E. Dhanens was voor mij releverend voor de zorg voor de opsmuk en de versiering van de altaren ⁽⁵⁾.

1. Parochiale instellingen omstreeks 1300

De drie essentiële elementen van een parochie zijn het kerkgebouw, de *prochiepape* en de gelovigen. Zonder kerk, parochieherder en een minimum aantal kristenen

---

(1) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, in : Appeltjes van het Meetjesland, nr. 33, 1982, blz. 5-85.

(2) Rijksarchief Kortrijk, Akten en Kontrakten 1525-1526, f°35r° - f°35v°. Zie bijlage.

(3) Rijksarchief Gent, Kerkarchief Sint-Laureins, nr. 19, kerkrekening van 1557, f° 7 r°.

(4) W. HAMERLYNCK, *De pastoors van Eeklo Sint-Vincentius*, in : De Eik, jrg. 8, 1983, blz. 21-22.

(5) E. DHANENS, *De artistieke uitrusting van de Sint-Janskerk te Gent in de 15de eeuw*, Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Schone Kunsten, jgr. 44, 1983, nr. 1.

kunnen we van geen parochiegemeenschap spreken. Op basis daarvan kan echter een primitieve structuur ontstaan waaraan zich nieuwe elementen kunnen toevoegen.

Het eerst verschijnt de koster alias *custos* of de bewaker van het kerkgebouw. Hij evolueerde al vlug tot de eerste en dichtste medewerker van de pastoor. In 1243 komen pastoor Radulf van Sint-Niklaas-in-Vaerne en zijn koster Bouden voor als getuigen bij een grensscheiding (6).

Door de schenking van gronden, renten en geldsommen aan de kerk zal de behoefte gegroeid zijn om die inkomsten te laten beheren door kerkmeesters. De parochie had ook als opdracht in te staan voor het onderhoud van de behoeftigen. Die taak werd toevertrouwd aan de ammeesters of H. Geestmeesters.

Het pastoorschap, het kosterschap, de kerkfabriek en de armenzorg kunnen we de basisinstellingen van een middeleeuwse parochie noemen. Zij bestonden al omstreeks 1300 in alle Meetjeslandse parochies zoals dit duidelijk blijkt uit het testament van Jacobus, een van de twee medepastors (in de echte betekenis van het woord) van de parochie Kaprijke (7).

Twee voorbeelden volstaan : te Kaprijke schenkt hij aan de kerkfabriek en aan de armendis telkens 10 sch. en aan zijn collega, pastoor Willem, zelfs 20 sch. De koster van Kaprijke komt voor in de bepalingen van zijn jaargetijde. In Watervliet gaat zowel naar de kerkfabriek als naar de armendis 15 sch. De pastoor krijgt daar 2 sch. en ook de koster ontvangt hetzelfde bedrag. Bovendien geeft hij aan elke armendis van de uitgestrekte dekenij Gent 2 sch. Er bestaat dus geen twijfel dat er in elke parochie al een armendis bestaat.

Voor zijn jaargetijde bezet hij een jaarlijkse rente van 11 sch. 4 1/2 d. aan de armendis van Kaprijke. Daarvoor moeten de ammeesters jaarlijks een jaarmis met vigilie laten zingen door de twee pastors, de kapelaan en de koster van Kaprijke. De koster moet bovendien de klokken luiden voor de vigilie, die de avond voor het jaargetijde gezongen wordt. De pastors krijgen elk 2 sch., de kapelaan en de koster elk 12 den. De ammeesters moeten tijdens de dienst 6 kaarsen doen branden en 6 den. schenken aan de kerkfabriek. Het jaargetijde kostte dus 6 sch. 6 d. en een bedrag voor de kaarsen, zodat de armendis er nog een flinke stuiver aan over hield.

Deze jaargetijden vormden een belangrijke bron van inkomsten voor de armendis en in mindere mate voor de kerkfabriek. Het Fundatieboek van de kerk van Sleidinge, opgemaakt in 1418 (8), en het renteboek van de armen van Eeklo, opgemaakt in 1556 (9), zijn daar treffende illustraties van !

---

(6) L. STOCKMAN, a.w., blz. 37.

(7) RAG, Abdij Oost-Eeklo, oorkonde van 1297. Achiel De Vos vestigde mijn aandacht op dit belangrijk document voor de parochiale geschiedenis van het Meetjesland, waarvoor hartelijk dank

(8) RG, Kerkarchief Sleidinge, nr. 29.

(9) Stadsarchief Eeklo, nr. 1606.

2. De kapelanjien

Pastoor Jacob geeft ook nog 10 sch. aan kapelaan Hugo te Kaprijke, 1 sch. aan beide kapelaans van Bassevelde en 1 sch. aan de kapelaan van Hamere. De kapelanij is eigenlijk een para-parochiale instelling, die in principe volledig los staat van de parochie. Het is een kerkelijk beneficium waarbij de stichter jaarlijks een som geld ter beschikking stelde, meestal bestaande uit renten, voor het celebreren van een of meerdere missen aan een altaar in een kerk of in een kapel door een priester, die kapelaan werd genoemd. Die kapelaan vervulde in den beginne althans geen enkele taak in de zielzorg.

De oudste kapelanijstichtingen in het Meetjesland zijn die van Ertvelde uit 1199. Zeger, burggraaf van Gent, stichtte twee kapelanjien in zijn burcht te Ertvelde : de eerste ter ere van Sint-Maria-de-Meerdere en de tweede ter ere van Sint-Gillis. Later werden beide kapelanjien naar een altaar in de kerk overgebracht. De kapelanij van Sint-Maria-de-Meerdere was belast met drie wekelijkse missen en die van Sint-Gillis met een wekelijkse mis⁽¹⁰⁾. Ook de heer van de Woestijne te Aalter moet in het begin van de 13de eeuw een kapelanij gesticht hebben in zijn woning op de Woestijne, want in 1216 wordt een zekere Simoen als zijn kapelaan vermeld⁽¹¹⁾.

Die missen werden dus gecelebreerd in een kastrale kapel of aan een altaar in de parochiekerk. De inkomsten kwamen uit een dotatie die door de stichter ter beschikking was gesteld en de aangestelde kapelaan las dus de missen ter intentie van de stichter. Na de dood van de stichter werd de kapelanij gewoonlijk beheerd door *besorghers* zoals in 1564 de beheerders van de O.-L.-Vrouwkapelanij in de Sint-Antoniuskapel van Bentille werden genoemd⁽¹²⁾.

In bepaalde parochies werden die kapelaans al vlug in de zielzorg ingeschakeld. Dit werd in sterke mate bevorderd doordat zij hun wekelijkse missen aan een altaar in de kerk moesten doen. In de 16de eeuw namen de kapelaans Roeland Brune en Clays De Vos al deel aan de liturgische plechtigheden in de kerk van Aalter⁽¹³⁾. Te Eeklo werkten de kapelaans reeds in de 15de eeuw volop met de pastoor mee. De stad Eeklo betaalde de kapelaans voor het celebreren van vroegmissen in de Sint-Vincentiuskerk. Bij afwezigheid van de echte pastoor werd gewoonlijk een van de drie Eeklose kapelaans belast met de functie van *vice-cureyt* of plaatsvervangende pastoor.

We zien dus dat de kapelanij van een para-parochiale instelling op sommige plaatsen tot een echte parochiale instelling evolueerde.

---

(10) A. DE VOS, *Geschiedenis van Ertvelde*, Ertvelde, 1971, blz. 155 en blz. 189.

(11) L. STOCKMAN, a.w., blz. 49.

(12) L. STOCKMAN, a.w., blz. 52.

(13) L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, blz. 144.

3. De kerkelijke gilden

In het testament van pastoor Jacob komen geen vermeldingen voor van kerkelijke gilden in het Meetjesland. We vermoeden dat die pas in de tweede helft van de 14de eeuw werden gesticht. De oudste vermelding is die van de Sint-Jorisgilde die in 1379 in de bronnen opduikt. Die gilde was zo rijk dat zij er zelfs een *guldepape* kon op na houden ! Dat was echter eerder een uitzondering. Die gilden lieten wel geregeld missen opdragen ter ere van hun patroonheilige en ter intentie van hun leden. In Aalter las kapelaan Clays De Vos in 1557 twee wekelijkse missen in opdracht van de Sint-Cornelisingilde (14).

Het aantal van die gilden was ook groter dan ik aanvankelijk had gedacht. Ik vond er in 1982 al minstens één gilde in 24 van de 36 parochies in het Meetjesland (15). Intussen is er ook een Sint-Laurentiusgilde te Sint-Laureins te voorschijn gekomen. Jacob fs. Petrus Zoetaerd, Jaspert Brusschaert en Aarnout Van den Heule worden in 1514 deken *ende besorghers van den gilde van mijnen heere Sinte Louwereins* genoemd (16).

In 1428 is er sprake van *eender helegghen messen voor den ghulde van Onzer Vrouwen* te Knesselare en in 1550 *vanden bezorghers vander ghulde van Onser Vrouwe* (17). In 1506 treffen we zelfs een guldepriester te Knesselare aan (18), zodat Sleidinge geen alleenstaand geval blijkt te zijn !

Dit brengt het aantal parochies waar we een gilde vonden op 26. Verdere opzoekingen zullen in de tien overige parochies vroeg of laat het bestaan van een kerkelijke gilde aantonen.

Voor Eeklo hadden we slechts de Sint-Vincentiusgilde in de bronnen gevonden. Nu blijken er minstens vijf gilden bestaan hebben nl. de Sint-Vincentiusgilde, de Sint-Elooisingilde, de H. Geestgilde, de Sint-Barbaragilde en de Triniteitsgilde (19).

4. De altaardiensten

In de taxatielijst van de kerkelijke *beneficia*, opgesteld in 1455, vonden we voor het eerst een spoor van *servicia altaris* nl. te Kaprijke (20).

- *servicium perpetuum, ad altare sancti Martini de II missis, deservit magister Bolle* (een van de twee pastoors) *valet 12 pond.*
- *servicium perpetuum, ad altare sancti Johannis de II missis, deservitur per magistrum Nicolaum Lauwert valet 12 pond.*

---

(14) L. STOCKMAN, a.w., blz 145

(15) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven* . blz 43

(16) RAG, Kerkarchief Sint-Laureins, nr 12, los stuk van 12/3/1514 (n.s.)

(17) RAG, Land van de Woestijne, nr 369, f° 83 r° en f° 85 v°

(18) RAG, Land van de Woestijne, nr 369, f° 23 v°.

(19) L. STOCKMAN, *Parochiaal en kerkelijk leven te Eeklo in de 16de eeuw*, in handschrift

(20) J. WARICHEZ, *Etat bénéfical de la Flandre et du Tournaisis*, Leuven, 1912, blz 67

- *servicium perpetuum trium missarum ad altare beati Marie, cujus possessor Jacobus Decani, clericus.*

en ook een te Lotenhulle ⁽²¹⁾ :

- *servicium ibidem ad altare sancte Crucis, ad II missas, unde vice-curatus recepit annuatim 12 pond.*

We vermoeden dat Lodewijk Van den Steene deze altaardienst te Lotenhulle stichtte omstreeks 1400, want in oorkonde van 11 februari 1415 wordt herinnerd aan de schenking van een jaarlijkse rente van 12 p. par. voor het celebreren van twee wekelijkse missen ter ere van het H. Kruis ⁽²²⁾.

Over de *servicia* in de kerken van Aalter, Evergem en Lembeke worden geen bijzonderheden medegedeeld in die lijst van de kerkelijke beneficia ⁽²³⁾.

Aan het Sint-Jansaltaar in de kerk van Eeklo moesten zes missen per week gecelebreerd worden ten gevolge van een stichting door de familie van meester Raas Heylinc, priester en kapelaan te Eeklo. Zijn vader Michiel Heylinc en zijn moeder Volcke hadden een wekelijkse mis gesticht, zijn zuster Lijsbette en haar eerste man Joos De Ketelboetere een tweede wekelijkse mis aan hetzelfde altaar. Meester Raas Heylinc zelf en zijn zuster Lijsbette en haar tweede man Thomas Dhooghe hadden daar nog vier wekelijkse missen bij gedaan en bovendien stipuleerden zij dat een priester moest aangesteld die uitsluitend die zes missen zou doen aan het Sint-Jansaltaar. Wel mocht hij deelnemen aan het officie van de Zeven Getijden dat in de kerk van Eeklo werd gezongen. We kunnen hier eigenlijk spreken van een altaardienst die tot een kapelanijschap was geëvolueerd ⁽²⁴⁾. We vermoeden zelfs dat Raas Heylinc de eerste beneficiant van deze stichting was.

In dit document van 1455 vinden we dus heel weinig bijzonderheden over de altaardiensten in de Meetjeslandse kerken. Wellicht werden zij niet opgenomen in de lijst van de kerkelijke beneficia omdat het hoofddoel van deze stichtingen niet lag op het celebreren van een aantal missen maar wel op de zorg voor het altaar zelf en voor de zijkapel of zijkoor waar het altaar stond. De offerpenningen en de offeranden in natura van de heiligenvereerders werden door de beheerders of bezorgers van deze instellingen gebruikt ter verfraaiing van het altaar of het aankopen van liturgische voorwerpen voor de eredienst aan deze altaren.

Daar die altaarstichtingen los van de kerkfabriek stonden, vinden we daarover praktisch niets in de kerkrekeningen. Dit gebeurde slechts sporadisch zoals te Sint-Laureins naar aanleiding van het bouwen van een nieuw hoogkoor met kranskapellen in het jaar 1554, toen de vier altaarstichtingen belangrijke sommen leenden aan de kerkmeesters voor de financiering van deze bouwwerken. Cornelis Immesoete, ontvanger van het O.-L.-Vrouwaltaar leende 8 p. gr., Franchois Slabbaert, ontvanger van het Sint-Blasiusaltaar leende eveneens 8 p. gr., Jan fs. Adriaan Heyne, ontvanger

---

(21) J. WARICHEZ, a. w., blz. 73.

(22) Stadsarchief Gent, reeks 301, nr. 23. f° 61 r°.

(23) J. WARICHEZ, a. w., blz. 71 en blz. 73.

(24) W. HAMERLYNCK, a. w., blz. 21.

van het H. Kruisaltaar leende 2 p. gr. en tenslotte leende ook Pieter Step, ontvanger van het Sint-Pietersaltaar 2 p. gr. (25).

Op 22 juli 1525 sloten Hendrik Van Larre, kerkmeester van Aalter, en Gillis Grotart, *besorghere ende administrateur van Onsen Vrouwen autaer* van Aalter, een overeenkomst af met Roegier De Smet, beeldsnijder te Kortrijk, voor het verhemelen van het O.-L.-Vrouwkoor. Met *verhemelinghe* wordt hier het bekleden met hout en het versieren van het plafond van dit koor bedoeld (26). Roegier De Smet moest bovendien drie *hanghende cnopen* en drie hangende rozen leveren. Onder die rozen moeten een beeltenis van het Lam Gods, van de H. Geest en het hoofd van Sint-Jan opgehangen worden. Onder de vier spitsbogen van dit koor (of viering ?) moeten nog de beelden van de vier evangelisten komen nl. Lucas, Johannes, Marcus en Mattheus.

De gehele aanneming kost 9 p. gr. die in drie schijven van 3 p. gr. moet betaald worden. Op 4 november 1527 bevestigde Roegier De Smet *jehghens Clais De Wale, regierder ende besorgher vander zelve cappelle*, dat hij ten laatste op kerstavond 1527 zijn werk zal voltooid hebben (27).

Uit de laatste tekst kunnen we afleiden dat de bezorger van een altaarstichting, zoals de kerk- en armmeesters, slechts een beperkt aantal jaren naeen hun functie uitoefenden. Clays De Wale wordt nu bezorger van de kapel genoemd : altaar en kapel werden vaak door mekaar gebruikt in deze kontekst.

Te Lotenhulle verenigden in 1535 de kerkfabriek, de armendis en de altaarstichting van het H. Kruis hun financiële krachten voor het verfraaien van de O.-L.-Vrouwkapel op dezelfde wijze als voor de H. Kruiskapel. Lieven De Cleerc en Jan De Hooghe, kerkmeesters, Rogier Plasschaert en Jan Van Mullem, H. Kruismeesters, en Jan Van Landuut fs. Jacob en Jan Rubbins, H. Geestmeesters, bestellen aan Adriaan De Lantmetere een metalen rade, waarvan de *buuse* een duim dunner moet zijn dan die van de rade van de H. Kruiskapel. Op die metalen buis of rade, die de twee zijmuren van de kapel (waarschijnlijk een zijkoor) verbond, moesten dertien kandelaars geplaatst worden. Onderaan werden leveren als versiering aangebracht. Ook een Mariabeeld, een beeld van de engel Gabriël en in het midden een pot met vier lelies, waaruit een *ghewronghen candeleere* oprijst, moeten op deze rade gesteld worden. Op deze rade werd dus O.-L.-Vrouw-Boodschap of de boodschap van de engel Gabriël aan Maria uitgebeeld (28). In de H. Kruiskapel was er dus eveneens een dergelijke kaarsenbalk of rade aangebracht. We zien dus dat de H. Kruismeesters een deel van de kosten op zich namen om de kapel van O.-L.-Vrouw te versieren en in het kaarslicht te zetten !

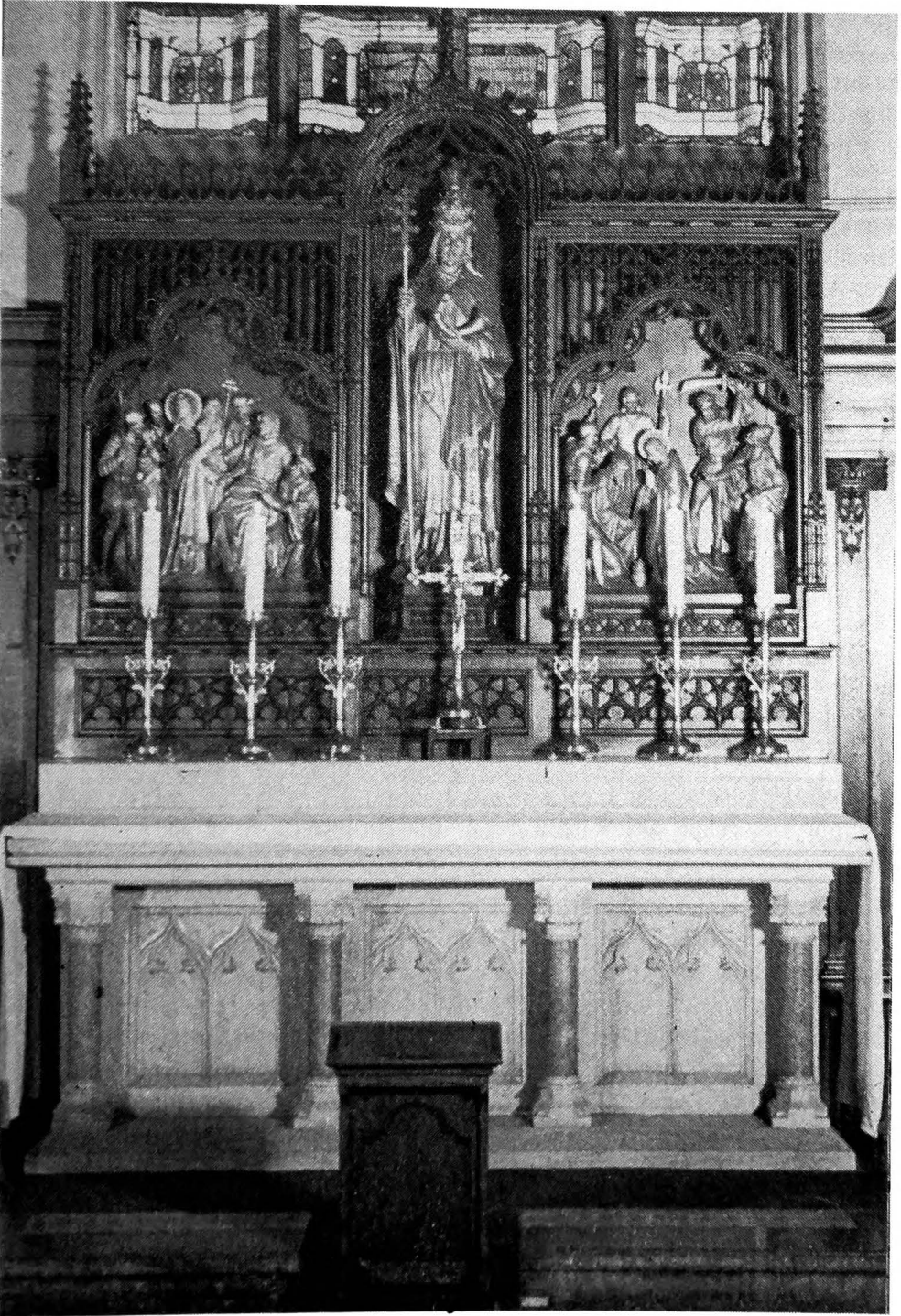
---

(25) RAG, Kerkarchief Sint-Laureins, nr. 19, kerkrek. 1557-1558, f° 7 r°.

(26) Rijksarchief Kortrijk. Akten en Kontrakten 1526-1527, f° 35 r° : Zie uitgave in bijlage

(27) Rijksarchief Kortrijk, Akten en Kontrakten 1527-1528, f° 73 v°.

(28) Stadsarchief Gent, reeks 301, nr. 89, f° 207 r°. Deze overeenkomst werd mij gesignaleerd door Achiel De Vos, waarvoor hartelijk dank. Ook in de kerk van Sint-Laureins kwam een rade met kandelaars voor. Zie RAG, Kerkarchief Sint-Laureins, nr. 19, kerkrekening 1557-1558, f° 17 v° : *de nieuwe metten candelaars*.

O.-L.-Vrouwaltaar met retabel in neo-gotische stijl in de kerk van Aalter.

Foto : Lothar Graumann

Naast het H. Kruisaltaar en het O.-L.-Vrouwaltaar stond er ook nog een Sint-Katarina-altaar en een Sint-Jansaltaar, waaraan trouwens kapelanjien waren verbonden.

Te Aalter kwam in 1513 de hulpbisschop van Doornik 8 nieuwe altaren wijden : nl. ter ere van O.-L.-Vrouw, Sint-Cornelis, Sint-Gelein, Sint-Landrade, Sint-Pieters, Sint-Denijs, Sint-Loeys en de Nood Gods. Deze altaren stonden vermoedelijk in de drie nieuwe koren van Aalter, die omstreeks 1510 werden gebouwd (30).

Vlak voor de Calvinistische machtsgreep telde de Sint-Vincentiuskerk te Eeklo elf altaren : het hoofdaltaar, het O.-L.-Vrouwaltaar, het Sint-Vincentiusaltaar, het Sint-Jansaltaar, het H. Geestaltaar, het Sint-Antoniusaltaar, het Sint-Elooisaltaar, het Sint-Anna-altaar, het H. Drievuldigheidsaltaar, het Sint-Maartensaltaar en het altaar van de Nood Gods (31).

We mogen geredelijk aannemen dat elk altaar door een specifieke stichting werd onderhouden, die dan ook een aantal missen aan het altaar van de vereerde heilige liet opdragen en op zijn feestdag het altaar deed versieren. Wanneer het altaar in een eigen zijkapel of zijkoor stond, droegen de ontvangers en de bezorgers ook bij tot de verfraaiing van die kapel of koor. Hun inkomsten betrokken zij uit de offeranden en offerpenningen van de gelovigen. Soms bezat de altaarstichting ook wel renten en eventueel zelfs goederen. De missen aan de altaren werden gecelebreerd door de pastoor of een andere geestelijke die ter plaatse verbleven. Dit behoorde tot hun gewone taken en moesten daarvoor geen speciale benoeming van de bisschop krijgen zoals dat wel gebeurde bij de kapelanjistichtingen, waar de kapelaan steeds door de bisschop werd benoemd.

Aan een bepaald altaar kon bovendien nog een kapelanij verbonden zijn, zodat uit hoofde van die stichting aan dit altaar nog wekelijkse missen werden gedaan door de (benoemde) kapelaan ter intentie van de stichters. Uit de fondsen van de kapelanjistichting kon echter niet worden geput voor het onderhoud of versiering van het altaar.

We denken ook dat de kerkelijke gilden meestal het altaar van hun patroonheilige onder hun hoede namen en dat in zo'n geval er geen aparte altaarstichting bestond. Dat is heel duidelijk het geval te Eeklo. In 1556 spreekt men van *den autaeere ende cappelle van sHelich Geestgilde* (32). De gildebroeders en de gildezusters van de Triniteitsgilde onderhielden het H. Drievuldigheidsaltaar in de kerk van Eeklo (33). Ongetwijfeld namen ook de Sint-Elooisgilde en de Sint-Vincentiusgilde het onderhoud van de gelijknamige altaren ter harte.

---

(29) L. STOCKMAN, *De Sint-Kruisparochie van Lotenhulle in de 15de eeuw*, in *Land van de Woestijne*, jrg. 2, 1979, nr. 1, blz. 32-34. Zie in dit verband ook het in noot 5 vermelde werk van Dr. E. DHANENS op blz. 34-37. Te Gent bestond er een gilde van O.-L.-Vrouw op de Ra.

(30) L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, blz. 132.

(31) L. STOCKMAN, *Parochiaal en kerkelijk leven in de 16de eeuw te Eeklo*, in handschrift.

(32) Stadsarchief Eeklo, nr. 1606, f° 34 r°.

(33) SAE, nr. 1697, kerkrek. Eeklo 1619-1621, f° 10 v°.

We kunnen besluiten dat een groot stuk van de devotie van de volksmens zich afspeelde rond het altaar van de heilige van hun voorkeur, die hij ging vereren en aanroepen tegen allerlei kwalen. Als tegenprestatie offerde hij dan pluimvee, vlas, geld en andere offergaven op zijn altaar en bedacht hij zijn schutspatroom in zijn testament. Dit moeten behoorlijke bedragen geweest zijn, zoals blijkt uit het kontrakt voor het O.-L.-Vrouwaltaar te Aalter of uit de geleende sommen te Sint-Laureins.

Rond het altaar van een belangrijke volksheilige kon een grote bedevaart ontstaan. Na zijn dood circa 1518 liet Joris Van Lede uit Wingene bij testament een aantal bedevaarten doen voor zijn zielerust. Een van die beewegen liep naar Sint-Cornelis te Aalter, waar natuurlijk een offerande op zijn altaar gebracht werd (34).

5. De kapel- en altaarstichtingen in de 17de en 18de eeuwen

Het is niet de bedoeling van een volledig overzicht te geven van al de kapel- en altaarstichtingen in de Meetjeslandse kerken. We willen enkel aan de hand van enkele gevallen nagaan wat er van de altaarstichtingen uit de 15de en 16de eeuw geworden is in de 17de en 18de eeuwen.

In tegenstellingen met de kapelanijsstichtingen, die voor een groot deel verdwenen zijn door de samensmelting met pastoraten of door de omvorming tot onderpastoraten, wisten zich een groot aantal altaarstichtingen te handhaven.

Voor Aalter zijn een aantal rekeningen bewaard van de O.-L.-Vrouwkapel en de Sint-Corneliskapel. Marijn Verhoye fungeerde in 1697 als kapelmeester van O.-L.-Vrouw (35) en Jan De Baets als kapelmeester van Sint-Cornelis. Deze laatste kon een ontvangst van 65 p. 2 sch. gr. 6 d. inschrijven die voortkwam van omhalingen met de schaal en van *tgone dat in ghecomen is te Paesschen ende Sijnxenen, soo van lammeren, poullerye, duyven, boter, vlas ende offerpennijnghen, keirsken ende van bildekens van Ste Cornelis* (36).

Op 5 november 1634 ontving Pieter Clé als *besorgher ende toesinder* twee pakjes vlas en een pakje garen *aenden autae van Onse L. Vrouwe* te Eeklo en op 10 juli 1634 een aalmoes tot het repareren *vanden selven autae ofte capelle* (37). Uit ca. 1710 bleef een handboekje van de goederen van de O.-L.-Vrouwkapel bewaard (38).

Op de Sint-Vincentdagen (22 jan.) 1630, 1631, 1632 en 1633 offerden de kerkgangers en bedevaarders was (kaarsen), koren en boekweit op het Sint-Vincentiusaltaar (39). In 1659 fungeerde Adriaan De Pauw als ontvanger *vanden autae ende capelle* van Sint-Vincentius te Eeklo (40).

---

(34) V. ARICKX, *Pelgrimages van overledenen*, Biekerf, LXXXVIIJ, 1987, blz. 228.

(35) RAG, Kerkarchief Aalter, nr. 38, f° 1 r°.

(36) RAG, KAA, nr. 39, f° 1 v°.

(37) SAE, nr. 1702, rek van het O.-L.-Vrouwaltaar 1632, f° 1 v°.

(38) SAE, nr. 1701.

(39) SAE, nr. 1711, rek. van het Sint-Vincentiusaltaar 1630/1633, f° 4 r°.

(40) SAE, nr. 1712, rek. van het Sint-Vincentiusaltaar 1659, f° 1 r°.

Sint-Corneliusaltaar met retabel in de neo-gotische stijl in de kerk van Aalter.

Foto : Lothar Graumann

In 1682/1683 maakte en leverde Norbertus Sauvage, meester-schrijnwerker te Gent, een nieuw Sint-Vincentiusaltaar voor een bedrag van bijna 77 pond gr. (41). In de jaren 1738, 1739 en 1740 kende het Sint-Vincentiusaltaar een grote volkstoeloop tijdens de noveen van Sint-Vincent :

in 1738 werden 12.800 <i>Sinte-Vincentiscoeckens</i> geleverd	
in 1739	12.000
in 1740	10.500 (42)
in 1741	9.000
in 1742	14.000 (43)

Zij werden verkochten ten voordele van het Sint-Vincentiusaltaar.

We zien dus dat bepaalde altaarinstellingen een grote bloei kenden tijdens de 17de en 18de eeuwen. Het valt ook op dat de naam altaar en kapel door mekaar worden gebruikt. De inkomsten werden niet alleen gebruikt ten bate van de eigen kapel, maar ook ten voordele van de kerk zelf.

Te Sint-Laureins merken we eenzelfde evolutie. In 1733 worden Gillis De Busschere en Geraard Hertschap, meesters, en Lieven Richter, ontvanger van de *capellen* van de Heilige Moeder Anna en van de hh. Blasius en Laurentius genoemd (44). Zij beheerden dus de penningen van het H. Anna-altaar en van het Blasius- en Laurentiusaltaar.

In de periode 1754-1756 betaalden de ontvanger en de kapelmeesters 18 p. gr. aan Pieter Van Walleghem voor het maken van een *heylighe Anna beelt met den troon* (45) en 14 p. gr. aan Joannes Agijs voor het marbeleren van het altaar van de H. Anna en van de hh. Blasius en Laurentius (46).

Op het einde van de 18de eeuw waren de vier altaar- of kapelanijshtichtingen van Sint-Laureins samengesmolten. De kapellen van de Zoete Naam Jesu, van O.-L.-Vrouw, van de H. Anna en van Sint-Blasius en Sint-Laurentius vormden toen een geheel. De ontvanger en de kapelmeesters lieten toen de wekelijkse Lieve Vrouwmissen zingen, de maandelijks missen ter ere van de H. Anna en de missen tijdens de novenen van Blasius en Laurentius (47).

De altaarstichtingen hadden dus ook te Sint-Laureins goed de godsdiensttroebelen overleefd en zowel de H. Blasius als de H. Laurentius kenden een grote toeloop van bedevaarders in het midden van de 18de eeuw (48).

BESLUIT

Juist voor de geuzenberoerten kunnen we de parochiale instellingen op een plattelandsgemeente en zelfs in stadjes zoals Kaprijke en Eeklo als volgt beschrijven. Het

(41) RAG, kerkarchief Eeklo, nr. 69, rek. van het Sint-Vincentiusaltaar 1682-1683, f° 8 r°.

(42) RAG, KAEe, nr. 79, rek. van het Sint-Vincentiusaltaar 1738-1740, f° 17 v° en f° 18 r°.

(43) RAG, KAEe, nr. 80, f° 21 r°.

(44) RAG, Kerkarchief Sint-Laureins, nr. 103, kerkrek. 1741-1742, f° 1 r°.

(45) RAG, KASL., nr. 107, f° 7 v°.

(46) RAG, KASL., nr. 107, f° 8 r°.

(47) RAG, KASL., nr. 110, f° 6 v°.

(48) RAG, KASL., nr. 104, nr. 105, nr. 106, nr. 107, nr. 108, nr. 109 en nr. 110.

geestelijk hoofd van de parochie was uiteraard de *prochiepape* die instond voor de zielzorg van zijn kudde en ook voor het onderhoud van zijn parochiekerk. De koster hielp hem bij de liturgische diensten en maakte dat het kerkgebouw op tijd een schoonmaakbeurt kreeg. De goederen en de penningen van de kerkfabriek waren toevertrouwd aan de kerkmeesters en die van de armenzorg aan de H. Geestmeesters of armmeesters. Beide parochiale instellingen stonden onder toezicht van de pastoor. De leken verenigden zich in de kerkelijke gilden en lagen ook aan de basis van de altaarstichtingen. De eersten bevorderden de eredienst van een bepaalde heilige en hielden elk jaar een groot gildemaal en de tweede groep hield zich bezig met de opsmuk en versiering van een altaar of kapel, van een bepaalde heilige. Ook de gilden konden een altaar onder hun hoede nemen.

Een para-parochiale instelling was de kapelanij, waarvan de bedienaar slechts enkele missen per week op te dragen had. Vanaf de 15de eeuw, zeker in Eeklo, werd de kapelaan ingeschakeld in de diensten van de parochie, vaak als vice-pastor of als lezer van vroegmissen op zon- en feestdagen. De kapelannen van Eeklo en Watervliet namen ook deel aan het officie van de Zeven Getijden.

Na de Geuzenberoerten verdwenen de meeste kapelanijen. Hun dotaties werden gebruikt om de inkomsten van de pastoor of onderpastoor te vergroten. De altaardiensten overleefden voor een groot deel de godsdienstoorlogen. Hun patrimonium werd nu beheerd door kapel- of altaarmeesters. Daardoor ontstond een zekere verwarring tussen kapelanijstichtingen en kapel- of altaarstichtingen in de 17de en 18de eeuw.

De kerkelijke gilden, die vóór 1600 een profaan en een religieus karakter hadden, werden opgevolgd door kerkelijke confrerieën, die enkel van religieuze inspiratie waren (49).

Luc STOCKMAN

---

(49) Zie in dit verband L. STOCKMAN, *De O.-L.-Vrouwgilde van de Rozenkrans te Bellem*, in *Ons Heem*, jrg. 38, 1984, blz. 112-117. Te Bellem bestond er in de 17de eeuw een altaardienst van O.-L.-Vrouw die men de dis van O.-L.-Vrouw noemde en samenwerkte met het broederschap van de H. Rozenkrans. Vanaf 1688 werd deze altaardienst of dis geïncorporeerd in de O.-L.-Vrouwgilde van de Rozenkrans, die op 2 mei 1688 tot stand kwam na een grondige hervorming van de confrerie van de H. Rozenkrans (blz. 114-115).

BIJLAGE

DE VERHEMELINGHE VAN ONSER VRAUWEN KOOR

Dat up den dach van hedent voor ons commen ende ghecompeirt zijn Heinderic Van Larre als kercmeestere van der kercke van Haltere ende Gillis Grotart besorghere ende administrateur van Onser Vrouwen autae inder zelve kercke ter eender zijde ende Roeger De Smet beidesnijdere ter andere. Aldaer de voorn. kercmeestere ende besorghere verkenden ende verlijden besteit hebbende ende den voorn. Roeger ghenomen te makene de verhemelinghe van Onser Vrouwen koor up de condicien ende voorwaerden hier naer verclaerst. Te wetene dat hij aldereerst ghehouden werdt der zelve koor midtsgaders de huwe vanden verhemelene met goeden eenverdich van caluere zonder striepen daerin te commene, ravaigen hout datmen zeyt wagheshot beghinnende van boven nederwaert te luckene. Noch werdt hij Roeger ghehouden te makene, te slutene ende thoute vanden stijlen, rijchelen ende al datter ancleft te leveren den boghe tusschen Ste Landraerden coor ende Onser Vrouwen koor de luckinghe vanden van ghelijcken houte als boven. Item werdt hij Roeger voors. ghehouden te leverne drie hanghende cnopen, drie roosen hanghende, twee gheheelle ende een halfve onder de zelve roosen hanghende Lam Gods, den Heleghen Gheest ende een vijsaige thoof van St Jan onder tselve verhemelse te makene een moleere rondsomme naerden heesch vanden wercke ende onder de viere ogiven de viere Evangelisten ende werck oic ghehouden te leverne cost dat ten zelve werck ancleft noch werdt hij ghehouden te makene onder de twee halfve balcken vander zelve huve twee aensichten zulc als hem werckende goetduncken zal. Ter causen vanden welcken de voors. kercmeestere ende besorgher ende administrateur ghehouden werden den voorn. Roeger te ghevene ende te betalene de somme van neghen ponden groten. Te wetene iij p. gr. ghereet. Item andere iij p. gr. ter vulcomminghe ende vulliveringhe vanden zelve wercke dat hij ghehouden werdt te doene te Kessavonde xv xxv naerstcommende ende dandere iij p. gr. over de vulle betalinghe binnen een jaere naer de date vanden voorn. vulle leveringhe. Ende waert datter faute ofte ghebreck waren inden voors. Roeger zo zijn hier of inden borghe bedeghen ende elc over al Jacob Adin fs Joos ende Christoffels de Grave fs Jacops. In Curtrijcke xxijen in Jullet present Crommelin ende Casteelle, scepenen.

RAK. Akten en Kontrakten 1525-1526.

VAN VRIJE MAATSCHAPPIJEN VAN ONDERLINGE BIJSTAND NAAR ZIEKENFONDSEN

Eeklo was in de 19e eeuw een grauwe stad waar honger en ellende vaak hoogtij vierden. Jaarlijks meldden honderden gezinnen zich bij het armbestuur aan om opgenomen te worden op de bedelingslijst. Het Weldadigheidsbureau dat circa voor 2/3 werd gespijsd door hulpsommen uit de stadskas, aangevuld met gelden uit arbussen, omhalingen, giften en legaten, distribueerde vlees, brood, kleren, schoenen en zorgde, in de ruimste zin van het woord, voor het onderhoud van de minst fortuinlijken, bejaarden en wezen.

Naarmate het bewustzijn bij het proletariaat groeide, kwam er steeds meer kritiek op de officiële armenzorg die uitsluitend katholiek was georiënteerd en niet steeds vrijuit ging van favoritisme.

Dat de armmeesters derhalve bij de behoeftigen niet bijzonder geliefd waren, getuigt het gedicht van een onbekende ondersteunde Eekloonaar ⁽¹⁾ :

Hier is hulder portret
Om hulder te bedanken
Over stoelen en banken
Over vuur en licht,
Over hulder stuur gezicht
Doet myne complimenten
Aan al hulder andere Serpentes...

Ontwikkeling van de zelf-hulp maatschappij

Omstreeks het midden van de eeuw zorgde het opkomend liberalisme ervoor dat de overheid een nieuwe beleidsstructuur voor het behoeftigenvraagstuk uitstippelde. Aanvankelijk werd heil gezocht in het oprichten van *spaarmaatschappijen*. Helaas was ook hier het voortbestaan in grote mate afhankelijk van de vrijgevigheid der rijken. Zoals reeds vaker was gebeurd, lieten de kapitaalcrachten het ook nu afweten !

Op 2 juni 1850 verenigde de *Eecloosche Spaermaetschappij* een honderdtal werkliefden, een achtkoppige commissie en slechts één erelid. August van Acker, redacteur van het toen nog sociaal-gerichte weekblad *De Eecloonaer*, noemde het ironisch een "*onwederlegbaer bewijs der liefdadigheid onze rijken*" ⁽²⁾ ! Te Eeklo kwam de

---

(1) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 17 december 1893.

P. ROGGHÉ, *Een Eeuw Eeklo 1830-1930*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 22, 1971, p. 195.

(2) Weekblad *De Eecloonaer*, 26 mei 1850; 2 juni 1850.

vereniging bij gebrek aan belangstelling onder de burgerij nooit echt van de grond. De 107 aangesloten gezinnen stortten 365,58 frank, de staatstoelage bedroeg 100 fr. en van de ereleden kwam slechts 16 frank. Daarmee werden 7800 kg aardappelen en wat kledingstukken aangekocht, in hoofdzaak betaald door de arbeider (3).

België telde in 1852 199 gelijksoortige "spaarmaatschappijen" die 70.000 arbeiders verenigden. Desalniettemin kon dit concept weinigen bevredigen. De spaarverenigingen zaten in de greep van de overheid, de burgerij toonde niet de minste interesse voor een erelidmaatschap en de arbeiders durfden nog net niet luidop dromen hun eigen lot in handen te nemen.

En toch bestond te Eeklo in de jaren 1852-53 zeker één spaarmaatschappij waar de arbeider enige inspraak had. In de fabriek van *pottenbakker Van Waesberghe* verenigden de werklieden zich in een zelf opgerichte spaarkas, waar ze door een wekelijkse inleg van 12 centiem bij ziekte met werkverlet, zelfs onbeperkt van duur, een dagvergoeding van 1 frank ontvingen. Bij overlijden kreeg de familie een premie van 25 fr.

Het bestuur bestond uit patroon Van Waesberghe en twee arbeiders, die jaarlijks (her)verkiezbaar waren.

In de loop van 1852 was de kas viermaal tussenbeide gekomen. Over het totaal van 59 ziekte-dagen was 84 fr. uitbetaald. Men kende ondermeer een besmettingsgeval door pokken en een overlijden door tyfus.

August van Acker schreef : "*Brave meester (Van Waesberghe), welke aldus zorgt voor het welzijn zijner werklieden !
Gelukkige werklieden, die onder zulken meester staan !*".

De collega's uit de meeste andere Eeklose werkhuisen ondervonden dit maar al te best aan den lijve.

"*De meeste bazen betalen het dagloon van hun werklieden in natura, zij geven waren in plaats van geld... in dit stelsel ligt de armoede van gansch hare bevolking, een stelsel dat elk weldenkend mensch afkeurt en dat wij (De Eecloonaer) nogmaals brandmerken met de benaming van WOEKERHANDEL*" (4).

Naast de spaarmaatschappijen kende men ook de onafhankelijke maatschappijen van onderlinge bijstand. Deze kenden reeds hun ontstaan kort na het verdwijnen van de *ancien regime* structuren en beoogden veeleer het herstel van het vroegere gildeleven dan het verstrekken van daadwerkelijke hulp aan leden in nood. Bij deze vroegste verenigingen dekte de naam dan ook geenszins de lading !

Eeklose maatschappijen die de "onderlinge bijstand" in hun blazoen voerden, maar waar de traditie van beroepssolidariteit primordiaal stond waren o. a. het *genootschap van de kleermakers; St-Elooi*, een vereniging van smeden, wagen- en zadelmakers; de *maatschappij van onderlinge bijstand van de lederkooplui en schoenmakers*...

Pas wanneer in het midden van de vorige eeuw de vrije maatschappijen van onderlinge bijstand tot stand kwamen volgens het grondbeginsel van *Help U Zelfen* en die

(3) Weekblad *De Eecloonaer*, 23 februari 1851.

(4) Weekblad *De Eecloonaer*, 20 maart 1853.

tevens alle slag van beroepsactieven opnamen, was de eerste stap naar ontvoogding gezet.

Aanvankelijk hadden deze maatschappijen een eng mutualistische werking.

De eerste wet op de maatschappijen van Onderlinge Bijstand die dateert van 31 april 1851 beoogde in geen geval een verruiming van de dienstverlening. Deze wet was een staaltje van het liberale paternalisme van de overheid (5). Bij deze konden de bestaande maatschappijen zich laten wettigen, evenwel op voorwaarde dat men voogdij van het stadsbestuur duldde. Niet alleen bood deze wet weinig voordelen; hij gaf de maatschappijen wel rechtspersoonlijkheid, vrijstelling van zegel- en registratierecht, toelating om giften, legaten en subsidies te aanvaarden, maar was daarnaast beperkend, ja zelfs gevaarlijk ! Een officiële erkenning hield immers ook in dat de overheid over een ledenlijst kon beschikken en van rechtswege de maatschappij kon ontbinden.

Vandaar dat veel *maatschappijen* afzagen van officiële erkenning.

Naar het einde van de 19e eeuw begonnen de meeste maatschappijen van onderlinge bijstand zich te groeperen op politieke en ethische gronden (6). Van dan af ontstaan de ziekenfondsen zoals we ze nu kennen.

De kleine onafhankelijke regionale verenigingen handhaafden zich tot de Eerste Wereldoorlog, daarna werden ze opgeslorpt door een van de grote nationale ziekenfondsen.

Erkende vrije maatschappijen van onderlinge bijstand

DE WERKMANSVRIENDEN OF DE SOCIËTEIT VAN ZES CENS

Het was in de schoot van de Werkrechtersraad dat op 27 januari 1863 de maatschappij van onderlinge bijstand de *Werkmansvrienden* werd opgericht (7). De intentie tot oprichting dateerde reeds van 10 juli 1862 (8). Politieke haarklieverij tussen een katholiek stadsbestuur en enkele Eeklose liberale werkgevers die de oprichting voorstonden was mede oorzaak van het langdurig stichtingsproces. Op 22 juni 1863 werden bij Koninklijk Besluit de statuten uiteindelijk goedgekeurd, zodat op 1 september de vereniging officieel van start ging (9).

---

(5) R. VAN LERBERGE, *De Geschiedenis van Bond Moyson*, Gent, 1979, p. 10
Weekblad *De Eeclonaer*, 2 maart 1851

(6) M. FOETS en Y. NUYENS, *Focus op de Belgische Gezondheidszorg*, Sociologisch onderzoeksinstituut, K. U. Leuven, 1980, p. 75.

(7) SAE (M) - ongeklasseerd. Reglement der Maetschappij van onderlingen bijstand "De Werkmansvrienden" Eecloo. Boek- en steendrukkerij van W. Ryffranck. Voor een gedetailleerde bijdrage namens deze maatschappij verwijzen wij naar :

E. DE SMËT, *De Maatschappij van Onderlinge Bijstand De Werkmansvrienden of de Sociëteit van zes cens in Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 35, 1984, p. 101-113.

(8) SAE (M) - 144 (v. nr.) Schepencollege zitting 10 juli 1862.

SAE (M) - 224 (v. nr.) Stadsverslag 1862-1863, p. 14-15

Eene stichting, welke bestemd is om den heilzaamsten invloed uit te oefenen, is de maetschappij van onderlingen bijstand die wij danken aan de voordragt van de Werkregtersraad deze stad. (Oschoon ze nog niet werkt sedert den 1 september 1863... mogen wij de beste vruchten dezer Stichting verhoopen

(9) *Belgisch Staatsblad* van 4 juli 1863, nr. 185

Weekblad *De Eeclonaer*, 12 juli 1863, 19 juli 1863, 9 augustus 1863

Naar analogie met de wet van 30 april 1851 stelde de maatschappij zich open voor alle ambachtslieden.

Gratis geneeskundige verzorging en medicijnen verstrekken, alsook bij ziekte, gepaard gaande met werkverlet een financiële tussenkomst voorzien vormden de hoekstenen waarop de maatschappij steunde.

Later zou de medische bijstand worden uitgebreid tot het hele gezin en werden tevens tussenkomsten voorzien in begrafeniskosten (10).

In deze moeilijke aanvangsfase waarbij Karel Berte het voorzitterschap waarnam vormde hij een homogeen bestuur rond zich met August Commergo als ondervoorzitter, Pieter Verbiest als ontvanger, secretaris Benoni de Raedt en als leden Desiré Steyaert, Aloïs Roegiers, Pieter D'Havé en Jan Heysse.

Structureel bleef het bestuur tot 1890 ongewijzigd. Het was samengesteld uit acht ereleden. Pas op 23 februari 1890 maakten de werkende leden hun *entrée* in het bestuur.

Op 26 februari 1911 werd de maatschappij voor het eerst in haar bestaan echt bedreigd ! Politieke tribulaties waren oorzaak dat een nagenoeg volledig bestuur ontslag nam. Door systematische infiltratie van de harde katholieke kern met Lionel Pussemier en Firmin Roegiers als voormannen werd de vereniging op een loense wijze naar haar einde gemanipuleerd. Eens ze alleen het roer in handen hadden ging het snel bergaf met de "Sociëteit" (11).

Bestuursfuncties binnen de werkmansvrienden

Voorzitters :	Berte Karel	(1863-1890)
	Commergo August	(1890-1908)
	De Schepper Joseph	(1908-1911)
	Pussemier Lionel	(1911-1914)
Ondervoorzitters :	Commergo August	(1863-1890)
	De Schepper Joseph	(1890-1908)
	Van Hoorebeke Philibert	(1908-1911)
	Eueraert Albert	(1911-1914)
Secretaris :	De Raedt Benoni	(1863-1895)
	Ryffranck Pius	(1895-1911)
	Roegiers Firmin	(1911-1914)
Ontvanger :	Verbiest Pieter	(1863-1866)
	Minne Maurits	(1866-1872)
	Houtappel Karel	(1872-1895)
	Van Ghijseghem Lodewijk	(1895-1906)
	Symoens Theofiel	(1906-1914)

(10) SAE (M) - 224 (v.nr.) Stadsverslag 1889-1890, p. 12-13.

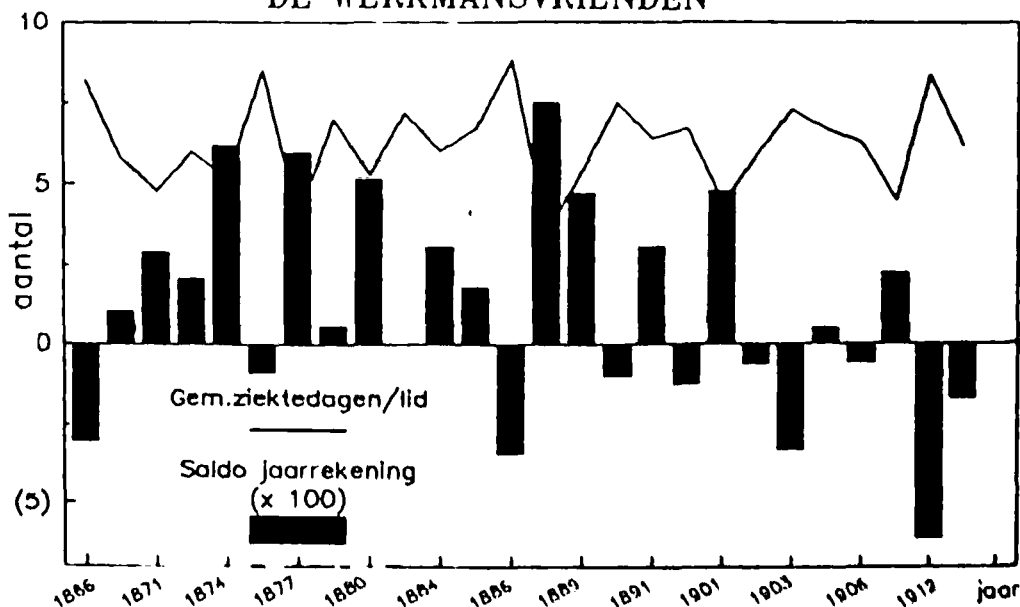
(11) Archief voor het Meetjeslands Cultuurleven (AMC) ondergebracht op het stadsarchief te Eeklo. Verslagboek van de "Erkende Maatschappij van Onderlinge Bijstand De Werkmansvrienden, gevestigd te Eecloo. Gesticht den 27 januari 1862". 26 febr. 1911 - 4 juni 1914.

Leden :	Steyaert Desiré	(1863-1872)
	Roegiers Aloïs	(1863-1872)
	D'Havé Pieter	(1863-1872)
	Heyse Jan	(1863-1890)
	Sandijck Jan	(1872-1881)
	Goethals Jan	(1872-1881)
	Daneels Eduard	(1872-1881)
	Goethals Karel	(1881-1890)
	Van Wassenhove Desiré	(1881-1890)
	Van De Putte Emiel	(1881-1890)
	Van Ghijseghem Lodewijk	(1890-1895)
	Van Der Brugghen Albien	(1890-1895)
	De Sutter Desiré	(1890-1914)
	Gabriel Lieven	(1890-1895)
	Bru(y)sseel Petrus	(1895-1905)
	Van Hijfte Ferdinand	(1895-1914)
	Van Hoorebeke Philibert	(1895-1911)
	Eueraert Albert	(1908-1911)
	Houtappel Karel	(1911-1914)
	Smitz Benoni	(1911-1914)

Werking

Het mag gesteld dat de werkende leden, althans naar de tijdsomstandigheden, een gunstig statuut genoten. Voor een geringe wekelijkse bijdrage van 12 centiem die veelal werden betaald met zes twee-centiem muntstukjes - vandaar de volksnaam *Sociëteit van zes cen(t)s* - waarborgde de maatschappij haar leden gratis medische

DE WERKMANSVRIENDEN

Gedurende de 2de helft van de 19de eeuw stonden "De Werkmansvrienden" financieel voldoende verzekerd van maatschappij een gemiddelde ziekenlast van 7,2 dagen per werkend lid te dragen. De 20ste eeuw heeft duidelijk de besnoeiingsredenen van de maatschappij aan. Vanaf de eeuwsverwisseling was een gemiddelde ziekenlast van 6 dagen per werkend lid reeds voldoende om de jaarlijkse eindbalans naar negatief te laten overhellen.

bijstand en medicatie voor de duur van de ziekte. Een financiële tussenkomst naar rata van 60 centiem daags gedurende de eerste twee maanden van de ziekte en 40 ct. voor de twee volgende maanden. Verdere uitkeringen werden individueel onderzocht.

Een commissie, bestaande uit ere- en werkende leden, oefende een kontrolerende functie uit op de integrale werking van de vereniging (12).

Begin 1897 werden de vergoedingen naar omhoog getrokken zonder de lidmaatschapsbijdrage aan te passen. Een gewaagde en ongelukkige ingreep waarvan de vereniging jaren de nefaste gevolgen zou ondervinden ! Een toevallig ongunstig 1897 met een zeer hoog aantal ziektedagen was oorzaak dat het dienstjaar werd afgesloten met een verlies van 724,66 frank. De grootste mali die in het bestaan van de maatschappij zou worden geboekt (13). Jaren werkten de Werkmansvrienden verlieslatend, tot het bestuur noodgedwongen terugkeerde naar de oude vorm (14).

Nadat het ledenaantal in 1866 een absoluut hoogtepunt kende, stagneerde de maatschappij tot circa 1890 om daarna een tergend trage aftakeling te kennen. Noch de uitbreiding van de dienstverlening in 1911, in het bijzonder tot vrouw en kinderen, noch een nieuw bestuur konden de vereniging nieuw leven inblazen (15).

Een nogmaals totaal mislukte reorganisatie in 1912 zorgde ervoor dat bijna het hele spaarboekje met 787,93 fr. diende gelicht om het verlies te dekken (16).

Een nieuwe wetgeving op de sociale zekerheid waarborgde gedurende zes maand een vergoeding van minimaal 1 fr. daags, reden waarom de bijdragen vanaf 14 februari 1914 werden opgetrokken van 12 naar 15 centiem (17).

Politieke manipulaties vanuit het bestuur zorgde ervoor dat de Werkmansvrienden een stille dood stierven... Op 4 juni 1914 vond de laatste vergadering plaats. Een geplande vergadering van 2 juli is er nooit meer gekomen (18). Inmiddels was het kristelijk ziekenfonds "Onze Steun" opgericht waarin we samen met het bestuur een deel van de leden uit de Werkmansvrienden terugvonden.

(12) AMC - Verslagboek z.f.

(13) SAE (M) - 226 (v.nr.) Stadsverslag 1897-1898.

(14)	rekening	ontv.	uitg.	afwijking	%
	1897	1952,49 fr.	2677,15 fr.	- 724,66 fr.	37,11
	1899	2483,70	2729,10	- 245,40	9,88
	1900	1911,93	2032,01	- 120,08	6,28

(15) AMC - Verslagboek, zitting 13 en 18 maart 1911.

(16) Van het spaarboekje werd 750 fr. opgenomen.

Honoraria aan :

	1912	1913
	fr.	fr.
Dr. Meire	1	-
Hamerlijneck	486	527
Haemers	169	112
Van Kerckvoorde	65	42
Antonissen	10	39
<i>Apothekers :</i>		
De Rijke		22
Roegiers		194,15
Simoens		2,50

(17) AMC - Verslagboek zitting 14 februari 1914.

(18) AMC - Verslagboek. Zitting 4 juni 1914.

Alle activiteiten vonden plaats in de herberg *de Sociëteit*, - gelegen in de Prinsenhofstraat, - uitgebaat door Bernard van Styvendael (23). Door verkoop van het pand vestigde de Keizersbane zich in juli 1891 weer in de Vlamingstraat bij Desiré de Vos, waar ze haar ontstaan kende (24).

In de jaren tachtig van vorige eeuw werd geen gelegenheid onbenut gelaten om feestvieringen op touw te zetten. Binnen het bestuur was men dan ook van oordeel dat een nieuw vaandel de luister van *de Keizersbane* alleen kon ten goede komen. Helaas beschikte men niet over de nodige fondsen ! Vanaf 1 mei circuleerde een open inschrijvingslijst in de stad die in minder dan twee maand 549,50 frank samenbracht (25). Voor 513,60 frank zou de vermaarde ornamentmaker Buyens uit Gent een nieuw vaandel vervaardigen. Als opschrift werd gekozen voor : ''STAD EECLOO WERKMANSGENOOTSCHAP KEYSERSBANE. 1850-1880''. Als zinnebeeld sierden twee ineengesloten handen, omringd door de eikekrans uit het stadswapen, de vlag. Als blijk van dank tegenover de begiftigers trok het genootschap na de wijding op 29 augustus 1880 door de belangrijkste straten van de stad (26).

De influenza-epidemie in het begin van de jaren negentig noodzaakte de kas haar laatste geld ter beschikking te stellen. Eind 1893 stuurde de *Keizersbane* regelrecht af op een faillissement.

Opnieuw trad de stad op als redder in nood ! Op 27 januari 1894 werd na een hevige polemiek in het stadsbestuur dan toch een eenmalige subsidie van 100 frank toegewezen (27).

Als niet-erkende vereniging dienden geen rekeningen bij het stadsbestuur overgelegd te worden, zodat we nopens de werking slechts sporadisch zijn ingelicht. Het is opvallend dat het bestuur, uitsluitend gevormd door arbeiders en ambachtslui, zelden langdurige mandaten waarnam (28).

---

(23) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 24 augustus 1879.

(24) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 6 januari 1889, 5 juli 1891.

(25) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 2 mei 1880, 13 juni 1880.

(26) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 27 juni 1880, 8 en 22 augustus 1880.

(27) SAE (M) - 24 (v.nr.) Gemeenteraadszitting 27 januari 1894.

(28) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 13 oktober 1878, 13 oktober 1889, 16 februari 1890.

Samenstelling van het Bestuur

Voorzitter	Ondervoorzitters	Ontvanger	Secretaris	Commissaris
1851 Albien Lippens	Charles Van Acker Jan Van De Genachte	Leon Van Der Gucht	—	Jan Francies Dhavé
1857 J. Verheugen	Albien Lippens D. Gyselman	Pieter Verstraete	P. De Blandere	Karel Tuytschaevers
1859 Jozef De Blandere	Albien Lippens Disideer Gyselman	Pieter Verstraete	Eduard Van Acker	Vital Vyncke
1863 Jozef De Blandere	Jan Francies Dhavé Albien Lippens	Serafien Verstraete	Eduard Van Acker	L. Delcourt
1865 Jozef De Blandere	Disideer Gyselman Matheus Van Hecke	Serafien Verstraete	Albien Lippens	Karel Fordeyn
1866 Jozef De Blandere	Henri Smitz Pieter Reynaert	Serafien Verstraete	August Lippens	Karel Fordeyn
1868 Jozef De Blandere	Karel Van Acker Matheus Van Hecke	Serafien Verstraete	Eduard Van Acker	Karel Fordeyn
1871 Disideer Gyselman	Matheus Van Hecke Karel Slock	Henri Smitz	Henri Goethals	Eduard Goethals
1878 Disideer Gyselman	Hippoliet Vande Woestyne Francies Sierens	Emiel Smitz	Aloïs Jotque	Aug. Tuytschaevers
1889 August Aercke	Desiré De Vos Karel Slock	Karel Ferbuyt	—	Jan De Baets

Lag het in het huishoudelijk reglement vervat of was er een geschil gerezen in de bestuursrangen van de Keizersbane, feit is dat omstreeks 1889 een voltallig bestuur ontslaggevend was. Bij de verkiezing in oktober '89 brachten de 68 leden een totaal nieuwe bewindsploeg aan het roer. Alleen de plaats van secretaris bleef vooralsnog vakant.

De wetgeving op de ziekteverzekering en niet in het minst de concurrentie van de gepolitiseerde ziekenfondsen luidden de doodslok over de onafhankelijke *maatschappijen van onderlinge bijstand*. Tot en met 1914 kon de maatschappij met haar 60 à 70 leden het hoofd juist boven water houden. Met Wereldoorlog I zette ook de Keizersbane haar bijstandsactiviteiten voor goed stop.

DE VRIJE WERKMANSVRIENDEN

De Vrije Werkmansvrienden was een genootschap dat allerlei werklieden, zonder onderscheid van beroep, verenigde en eind 1887 was gesticht. Op 15 januari 1888 bestond het bestuur van deze maatschappij van onderlinge bijstand uit voorzitter Louis Meulebroeck, ondervoorzitter Jan Martens, secretaris-ontvanger Camiel van de Genachte en de commissarissen Domien Bottelberge en Aloïs Standaert ⁽²⁹⁾.

De Vrije Werkmansvrienden waren gevestigd bij Gustaaf Goethals in de Collegestraat ⁽³⁰⁾.

Verdere gegevens over deze vereniging konden we niet achterhalen.

DE VERENIGDE WERKLIEDEN

In een strijd tegen de levensduurte en in het bijzonder tegen de uitzonderlijk hoge broodprijs, werd op 20 februari 1889 door een tiental werklieden een vereniging opgericht, *buiten alle politieke kleur*, die tot doel had volwaardig brood tegen een verminderde prijs aan de leden te bezorgen. Op 24 februari '89 vond de eerste algemene vergadering plaats bij Karel Bassier in de Cocquytstraat ⁽³¹⁾.

Onmiddellijk kwam de bakkersnering in het verweer. Reeds op 7 april blokletterden ze dat "*aangezien de groote krisis welke tegenwoordig in het brood bestaat, het brood te stellen aan den laagsten prijs van 17 cens den vierponder*" ⁽³²⁾. Bakker Emiel Pladet ontketende een ware broodoorlog door zijn vierponders te verkopen aan 16 cent ⁽³³⁾. Een concurrentiestrijd die de werkman tijdelijk ten goede kwam.

Van de bikkelharde strijd die de bakkers uitvochten, maakte het bestuur - bestaande uit voorzitter Amand van Deynze; ondervoorzitter August van Hijfte; secretaris-ontvanger Karel Bassier en de raadsleden Francies de Vos en Edmond de Meyere -

---

(29) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 15 januari 1888.

Over eenigen tijd is hier, onder den titel De Vrije Werkmansvrienden, een genootschap van werklieden tot stand gekomen, welk den onderlingen bijstand uitoefend.

(30) Weekblad *De Eecloonaar*, 15 januari 1888.

(31) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 24 februari 1889, 20 april 1890.

(32) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 7 april 1889.

(33) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 19 mei 1889.

gebruik om gunstige koopvoorwaarden te bedingen ⁽³⁴⁾. Midden 1889 waren reeds akkoorden onderschreven voor het leveren van brood en kruidenierswaren aan gunstvoorwaarden, terwijl werd gewerkt aan analoge voordelen met een slager voor het leveren van vlees.

In de tweede helft van 1889 voelden *De Vereenigde Werklieden* zich financieel sterk genoeg om hun steunverlening uit te breiden tot de medische sektor. Tegen een wekelijkse bijdrage van 20 centiem - die de arbeider bij aankoop van normale levensbehoeften dubbel tot drievoudig terug won - genoten ze in geval van ziekte of ongeluk, kosteloos geneeskundige zorgen en een onderstand van één frank daags ⁽³⁵⁾.

Tijdens de erg strenge winter van 1890 voorzag het bestuur in extra broodbedelingen voor haar leden om ze van de behoeftigenlijst af te houden ⁽³⁶⁾.

Na een eerste werkingsjaar telde de maatschappij 80 leden en werd de boekhouding afgesloten met een winst van 307,87 frank. Tevens kon men ook erelid worden tegen een jaargeld van 4 frank ⁽³⁷⁾.

Ingevolge de sterke aangroei van het ledenaantal was August Sandyck aan het bestuur toegevoegd ⁽³⁸⁾ en werden de verplichte driemaandelijke vergaderingen wegens plaatsgebrek in het lokaal telkens tweemaal georganiseerd ⁽³⁹⁾.

Kende de maatschappij een relatieve bloei, de ereleden bleven achterwege. In 1892 betaalde slechts één erelid zijn bijdrage. Niettemin kon de rekening worden afgesloten met een batig slot van 48,58 frank ⁽⁴⁰⁾.

(34) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 24 maart 1889.

(35) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 21 juli 1889.

(36) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 25 januari 1881.

(37) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 20 april 1890. ontvangsten 459,45 fr
uitgaven 151,58 fr

(38) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 16 maart 1890

(39) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 10 april 1892 e. v

(40) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 22 januari 1893

Rekening over 1892		
ontvangst	werkende leden	1419,60
	ere leden	4
	boeten	4,30
	intrest	22,32
		1450,22 fr.
uitg :	betaald voor 761 ziektedagen	761
	jaarwedde geneesheer	318
	jaarwedde knuap	141,96
	betaald voor kleren, deken, enz	147
	betaald voor bloedzuigers	5,75
	betaald voor breukhanden	10,50
	betaald voor bureelbehoeften	8,40
	buitengewone uitgaven	9,95
		1401,66 fr
	overschot	48,58 fr
	in kas 31 dec 1891	1218,08 fr
		-----
	31 dec 1892	1266,61 fr

Op geregelde tijdstippen vonden we nog de aankondiging van de verplichte vergaderingen terug in de plaatselijke weekbladen, evenwel zonder enig detail. Vermoedelijk heeft de vereniging in het begin van de 20ste eeuw haar activiteiten stopgezet.

Verenigingen met een specifiek karakter

Naast voornoemde verenigingen die de *onderlinge bijstand* als hoofddoel beoefenden bestonden te Eeklo nog tal van verenigingen, ontstaan als vakgroeperingen en vaak geschoeid op het traditioneel gildeleven van weleer, die tussen personen van eenzelfde ambacht mogelijks de onderlinge bijstand beoefenden.

Als dusdanig zijn ons bekend :

Het *GENOOTSCHAP VAN DE KLEERMAKERS*. Dit ambachtsgenootschap zou reeds ontstaan zijn in 1826.

Naast het vieren van het patroonfeest St. Antoon in januari bestonden de voornaamste activiteiten uit het mee opstappen bij allerlei feestgebeurtenissen.

Wanneer de onderlinge bijstand binnen de maatschappij van toepassing werd konden we evenwel niet achterhalen ⁽⁴¹⁾.

Begin 1855 werd een nieuwe maatschappij *SINT-ELOOI* gesticht die de smeden, wagen- en zadelmakers, huurhouders en landbouwers verenigde. Deze vereniging was eerst gevestigd in "Het Wapen van Zeeland" bij Bernaerd Dhondt op de Graanmarkt, later in "De Appel" bij de kinderen Van de Genachte in de Collegestraat. Voorzitter was Romanus van Wassenhove, bijzitter Francies Bouchier, ontvanger Francies Boute, secretaris Benoni Gillis en de commissarissen Petrus de Neve en Leopold de Praet. De vereniging die toch een grote verscheidenheid van ambachten bundelde startte onmiddellijk met een 70-tal leden ⁽⁴²⁾.

In 1860 verenigden zich de lederkooplui en de schoenmakers in een nieuwe maatschappij van onderlinge bijstand onder de kenspreuk *VREUGD EN VOORTGANG*. Hun lokaal was gevestigd in "De Groene Boomgaard" bij de kinderen Braet. Het bestuur was samengesteld uit Depaepe-Van Laere voorzitter, Matthys-Dryoel ondervoorzitter, Johan de Zwaef ontvanger, Hendrik Vermast secretaris en Antoon van Damme commissaris ⁽⁴³⁾.

Was "Vreugd en Voortgang" in 1868 reeds ontbonden ? Zeker is dat op 15 november 1868 de *VEREENIGDE SCHOENMAKERS* een nieuw bestuur kozen. Alleen Antoon van Damme, nu als ontvanger, zetelde ook voordien bij "Vreugd en Voortgang". Hier was Karel Matthys voorzitter, Domien van Branteghem ondervoorzitter, August Braet secretaris en Seraphien de Vreese commissaris ⁽⁴⁴⁾.

---

(41) Weekblad *De Eecloonaer*, 27 januari 1856; 23 januari 1859; 22 januari 1864.
P. ROGGHÉ, *Op. cit.*, pp. 182-183.

Weekblad *Gazette van Eecloo*, 6 maart 1881.

(42) Weekblad *De Eecloonaer*, 4 febr. 1855; 9 dec. 1855; 30 dec. 1855; 30 nov. 1856; 7 dec. 1856; 22 nov. 1857; 7 nov. 1858; 22 nov. 1858; 20 nov. 1859; 18 nov. 1860.

(43) Weekblad *De Eecloonaer*, 18 november 1860.

(44) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 15 november 1868.

Op 4 november 1860 werd het weversgenootschap *SCHILD EN VRIEND* gesticht. Zijn lokaal was gevestigd in de Kerkstraat in "De Hoge Vorst" bij Bernard van Styvendaele.

Men werkte ook volgens het stelsel van de wekelijkse inleg.

Het bestuur bestond uit deken Serafien de Bruycker, de bijzitters Jacob van de Genachte en Edward Verstraete, ontvanger Serafien van Laere, secretaris Karel Tuytschaevers en commissaris Pieter de Stoop (45).

Eveneens in 1860 verenigden zich de slagers in een genootschap onder de kenspreuk *DE BOER ZAL 'T WEL BETALEN*.

We betwijfelen evenwel of dit genootschap de onderlinge bijstand in zijn blazoen droeg. De praal die ze uitstraalden was zo groot dat zelfs onder de burgerij boze tongen beweerden dat de kenspreuk beter ware geweest "De burger zal 't wel betalen" (46).

In oktober 1874 was de maatschappij *DE WOLLEWEVERS* gesticht, waarover we net als voornoemde summier zijn ingelicht. Voorzitter was hier Aloïs Bert, ondervoorzitter Edmond van den Driessche, ontvanger August van de Genachte, secretaris August de Lange en commissaris Karel Cortvriendt (47).

Soortgelijk noteerden we : een maatschappij van ververs, vollers en scheeders (1882), de maatschappij *LUSTIGE VRIENDEN* (1882), de kruisjassers maatschappij *TIJD DOET RECHT* (1882), de balpijpmatschappij *VRIENDENKRING* (1882), de werkliedenvereniging 'T *HAGELAND* (1891) ontstaan als kruisjassersmaatschappij (1874), het voermansgenootschap *DE KERELS* (1871), de maatschappij *KRUISJASSERS* gevestigd bij De Praet op de Markt en in wiens reglement de onderlinge bijstand wel was opgenomen (1878).

Op 17 augustus 1899 vroeg de in 1895 opgerichte vereniging de *ANTISOCIALISTISCHE WEVERSBOND RECHT EN PLICHT*, toelating om een tombola te organiseren, waarvan de opbrengst bestemd was tot ondersteuning van hun zieke en werkloze leden.

We hebben hier klaarblijkelijk te maken met een vereniging geschoeid op het patroon van de vroegere gilden die slechts occasioneel steun bezorgde aan de leden.

Als bestuursleden tekenden Henri Ryckaert, Benoni Smitz, Ange Mortier, Charles Pyfferoen en Karel de Ric (48).

Een katholiek ziekenfonds was te Eeklo toen nog onbestaande. Wel vonden de socialisten bij ziekte reeds financiële steun binnen de vakvereniging *DE BROEDERLIJKE WEVERS*.

Alleen de Liberalen hadden reeds vanaf 1895 hun eigen ziekenbeurs.

Ofschoon in het eerste kwart van de 20ste eeuw te Eeklo meerdere maatschappijen van onderlinge bijstand actief waren, stelden we vast dat er ingezetenen lid waren van onderstandsmaatschappijen buiten de stad.

(45) Weekblad *De Echooner*, 11 november 1860

(46) Weekblad *De Echooner*, 22 januari 1860.

(47) Weekblad *Gazette van Eeklo*, 1 november 1874

(48) SAE (M) - 507 (v.nr.) Inkomende briefwisseling 1899, dkt. 17 augustus 1899

Zo vroeg op 24 mei 1924 de wettig erkende maatschappij van onderlinge bijstand HEIL AAN DE VOORUITZIENDEN, met zetel te Gent, een stadstoelage omdat 25 Eeklonaars lid waren van deze mutualiteit (49).

Bij nazicht bleek het om een maatschappij te gaan die arbeiders en bedienden van de (buurt)spoorwegen verenigde.

Eeklonaars lid van "Heil aan de Vooruitzienden"

Kamiel Bral	Frans Pattyn
Alfons Claeys	Florimont Ramont
Daniël De Bruycker	Camiel Roelands
Charles De Jaeger	Petrus Roelands
Eduard De Jaeger	Arthur Roelandt
Emiel De Jonge	Eduard Savoye
Honoré De Vliegheer	Georges Tanghe
René Gevaert	Petrus Vrombaut
Désiré Haegeman	Alfons Vyncke
Richard Haegeman	Arthur Van de Walle
Charles Louis Haubourdin	Albert Van de Woestijne
Aloïs Hoens	Alfred Van Kerckhove
Petrus Lebrun	

Op 23 december 1933 werd te Eeklo nog een liefdadigheidsmaatschappij met specifiek karakter die de onderlinge bijstand beoogde in het leven geroepen. Deze maatschappij, het *LOUIS HOORNAERT FONDS* genaamd, had namelijk tot doel de voetballspelers en verdienstelijke leden van F.C. Eeklo bij kwetsuren of ziekte van een financiële steun te verzekeren.

Het bestuur werd gevormd door : Robert Steyaert, voorzitter; Aimé Heene, secretaris; Emiel Pauwels, penningmeester; leden Alfons Kindts, Maurits L'Espé, Pierre Locufier, Roger Schautteet en Albert Hoornaert (50).

Filantropische stichtingen die O.B. bedreven

Filantropische stichtingen die eveneens, hetzij gedeeltelijk, hetzij occasioneel, aan gezondheidszorg en onderlinge bijstand deden dienen hier nog vermeld.

Dit waren het "Sint-Vincentiusgenootschap", de "Broeders Derde Ordelingen", de "Vereenigde Armmeesters" en de "Kring der XII".

DE CONFERENTIE VAN SINT-VINCENTIUS-A-PAULO

Deze conferentie was een christelijke liefdadigheidsinstelling gesticht op 12 januari

---

(49) SAE (M) - 530 (v.nr.) Ontvangen briefwisseling 1924 (24 mei).

De maatschappij van O.B. "Heil aan de Vooruitzienden" was gevestigd te Gent, Toekomststraat 113 en erkend bij K.B. van 31 december 1923.

(50) SAE (M) - 540 (v.nr.) Inkomende briefwisseling. dd 11 jan. 1934;
20 jan. 1934.

1852 ten huize van Antone D'Hondt in de Molenstraat (thans eigendom Verbiest) met als doel "*de ellende van onze evenmenschen te verzachten*" (51).

Op die stichtingsvergadering waren aanwezig Angelus Aernaut (ondervoorzitter), Kamiel Aernaut (secretaris), Jozef Bastien, Dokter Désiré de Vos, Antoon D'Hondt (magazijnmeester), Ferdinand Goethals, Eduard Neelemans (ontvanger), Jan Baptist Neelemans (ondervoorzitter), Aloïs Roegiers (hulpsecretaris), Petrus Ryffranck, Engelbertus Steyaert, Eduard Temmerman, Karel Bernard Temmerman (voorzitter) en Angelus van Doosselaere (52).

We mogen stellen dat het sociaal engagement van de Conferentie een grote diversiteit vertoonde. In de schoot van het genootschap ontstond het werk van de *H. Familie* (avondschool voor arme kinderen), het werk van de *H. Joannes-Baptista* (zondagnamiddag, verhandelingen over levensbeschouwing voor volwassenen 1856), het werk van het *H. Scapulier* (1865), het openstellen van een Vlaamse (1865) en Franstalige (1872) bibliotheek, het werk van de *H. Franciscus-Régis* (voor het vereenvoudigen van huwelijken en het wettigen van kinderen), het jongens- (1877) en meisjespatroonaat.

Het belangrijkste aksent lag evenwel op de primaire doelstelling, namelijk de inzet voor de kleine man. Die ontving steun onder vorm van brood- en vleesdistributie, kledij, beddegoed, tot zelfs werkgereedschap.

In hun streven naar een zedelijke en godsdienstige opvoeding werden behoeftige meisjes op kosten van het genootschap in religieuze instellingen geplaatst, terwijl aangedrongen werd dat de driejarigen de bewaarschool van de Zusters van Liefde bezochten en de jonge werknemers de zondagsschool.

Dokter De Vos, lid van de conferentie, stond kosteloos ter beschikking van de zieke leden. Over 1852 ging 96 frank of circa 5,5% van de werkingsgelden (1751,13 fr.) naar ziekenzorg, waarvan 8 frank naar geneesmiddelen en 88 frank aan speciën naar zieke behoeftigen.

Na het eerste werkingsjaar verenigde het genootschap 107 steunende leden, zijnde zowat gans het kruim van de Eeklose burgerij.

Vijfentwintig jaar later, in 1877, was reeds 65.773,84 frank besteed aan sociale werken.

Helaas was de Conferentie van Sint-Vincentius-à-Paulo erg partijdig en wanneer we de vroegste ledenlijst overlopen is het geenszins te verwonderen dat werd verkondigd dat "*de arbeiders hun patroons eerbied en onderdanigheid waren verschuldigd omdat alle macht van God kwam*" (53).

Kerk en kapitaal hadden zich hier eensgezind verenigd.

(51) AMC - Vereniging van den H. Vincentius-à-Paulo Conferentie van Beekou
Verslag over de stichting, het begin en den voortgang dezer conferentie gedurende het jaer 1852 Beekou,
drukkerij van Aug. Ryffranck, zoon pp. 20

Vijf-en-twintig jaren Jubelfeest van het bestaan der conferentie van den H. Vincentius à Paulote Beekou
Boekdrukkerij der Gebroeders Ryffranck z.d. pp. 11

(52) L. LAMPAERT, *De Geschiedenis van Eeklo*, p. 253

(53) Provinciaal Archief Minderbroeders, Sint-Truiden. Dank aan Mevr. Mieke Verstraete die me op het bestaan van dit genootschap wees

BROEDERS DERDE ORDELINGEN

Zelfs een puur geestelijk genootschap zoals de *Broeders Derde Ordelingen* bleef, zij het weliswaar uit politieke overweging, niet onbetuigd in de onderlinge bijstandsverlening.

Op 11 juni 1911 werd in de schoot van het genootschap, ondergebracht bij de paters Minderbroeders, de bijstandskas CARITAS boven de doopvont gehouden. Hoewel weinig ruchtbaarheid aan het bestaan van deze maatschappij werd gegeven, stond ze qua structuur en ledenaantal zeer sterk.

Onafgezien van de algemeen geldende normen van toetreding, werd hier geëist dat het werkende lid geprofest was in de Derde Orde van de H. Franciscus.

Caritas stelde zich tot doel naast de gewone dagvergoeding van 1 frank gedurende honderd dagen en daarna 1 fr. de week, haar leden van extra voordelen te laten genieten. Deze mogelijkheid werd geschapen door het bestaan van een *buitengewone kas* die werd gespijsd met gelden van beschermleden en in wezen tot doel had de eventuele tekorten in de gewone kas aan te zuiveren.

Gesteld was dat deze kas nimmer meer dan vijfhonderd frank mocht bevatten. Het teveel werd sowieso overgeheveld naar de gewone kas.

Indien bij het sluiten van het boekjaar deze laatste kas, voorzien met de gelden van ere- en werkende leden, een overschot vertoonde werd dit onder de leden verdeeld.

Om de aansluiting bij de Lijfrentekas en de WERKERSPERNSIOENGILDE IN DE KATHOLIEKEN WERKMANSKRING te bespoedigen werd de verdeelsleutel berekend onder deze leden die ook bij de voornoemde kassen een lidmaatschap hadden.

Hoewel tal van betwistbare verplichtingen werden opgelegd, valt het niet te ontkennen dat het gecreëerde stelsel een caritatieve inslag vertoonde die voor de leden financiële voordelen inhield.

Het bestuur van de O.B.-maatschappij werd gevormd door de volledige beleidsploeg van de Derde Ordelingen, aangevuld met twee ere- en twee werkende leden die dan ook de functies van voorzitter, ondervoorzitter, ontvanger en secretaris waarnamen.

Over de werking en levensduur van Caritas vonden we geen sporen terug. Vermoedelijk zal ook deze kas W.O. I niet hebben overleefd⁽⁵³⁾.

DE VEREENIGDE ARMMEESTERS

Het was, zoals het zo vaak voorkomt op een merkwaardige wijze dat deze caritatieve instelling tot stand kwam. Na de begrafenis van oud-armmeester Pieter Joannes Verhoest, in 1859, kwamen enkele vroegere collega's in de herberg van Peetje de Raedt samen.

Het was voor de hand liggend dat in aanwezigheid van dit selekte gezelschap de crisisperiode onderwerp van gesprek was.

Onder impuls van August Commergo kwamen op 14 maart 1859 in de Gouden Leeuw een twintigtal (oud-) ammeesters waaronder Jan Heyse, Jan Neelemans, Karel van Branteghem, Lodewyk de Clercq en Lodewyk van Doorne samen.

Op 27 maart 1859 meldde het weekblad "De Eecloonaer" reeds de stichting van de vereniging (54).

Uit de stichters van de *Vereenigde Armmeesters* werd een eerste bestuur samengesteld met : Benedictus Goethals, ere-voorzitter; Ferdinand de Neve, voorzitter; Hypoliet Vermast, ondervoorzitter-ontvanger; Hypoliet van Damme, commissaris (55).

Om het stadsbestuur ter wille te zijn vroegen de Vereenigde Armmeesters in 1860 om erkenning.

De "Vereenigde Armmeesters" stelden zich tot doel "de kinderen onzer behoeftige medeburgers tegen de guurheid des winters te bevrijden, hunne lompen door nette en duurzame kleedingstuk te vervangen, ze langs dezen weg naar school lokken, hen aanmoedigen om dezelve regelmatig en met yver bij te wonen (56).

De hulp die de *Vereenigde Armmeesters* ingevolge hun geringe financiële middelen boden, bestond in de aankoop van een *klak, kiel en broek*" voor de behoeftige leerlingen van de jongensstadsschool.

Vanaf omstreeks 1870 noteerden we ook de aankoop van schoolboeken (57).

In 1863 telde de vereniging 21 leden. Eduard-Frans van Waesberghe fungeerde toen als ontvanger. De zetel van de maatschappij was gevestigd in de Gouden Leeuw op de Markt.

Tot 1862 was de steun van het genootschap eerder beperkt. Op 22 januari 1862 vroeg voorzitter De Neve toelating om bussen te plaatsen in de voornaamste herbergen van de stad. Deze "armenbussen" bleken een succesformule te zijn. Tijdens de vijf daaropvolgende jaren inde de vereniging uit haar bussen jaarlijks gemiddeld 454 frank. De overige ontvangsten kwamen uit de omhalingen op karnavalsdag, concerten en bijzondere giften. Daarmee werden in de eerste maanden van het daaropvolgende jaar circa 100 behoeftige kinderen aangekleed.

Na 1866 bleken de herbergbezoekers uitgekeken op de bussen en waren de ontvangsten ontoereikend geworden om de werking verder te verzekeren. Door middel van concerten, toneelvoorstellingen en tombola's werden toen de eindjes aan elkaar geknoopt en kon de vereniging het nog een paar jaar waar maken.

Tijdens de pokkenepidemie van 1870 ontpopte deze stichting zich, naast het Bureel van Weldadigheid, als de redder van de vele noodlijdenden die Eeklo toen telde.

---

(54) E. DE SMET, *De Vereenigde Armmeesters*, in *Ons Meetjesland*, jrg. 17 (1984), nr. 2, pp. 87-96.

P. ROGGHÉ, *Op. cit.*, p. 180.

P. VAN ACKER, *Het Leven van den heer A.J. Commergo, den honderdjarige van Eecloo*, Eecloo, 1907, p. 25.

Weekblad De Eecloonaer, 20 maart 1859.

Weekblad De Eecloonaer, 27 maart 1859.

SAE (M) - 223 (v. nr.) Stadsverslag 1858-1859.

(55) *Weekblad De Eecloonaer*, 27 maart 1859.

(56) SAE (M) - 224 (v. nr.) Stadsverslag 1863-1864, p. 15.

Weekblad Gazette van Eecloo, 24 januari 1875.

(57) SAE (M) - ongeklasseerd. Verslag van het genootschap De Vereenigde Armmeesters aen het stedelijk bestuur der stad Eecloo.

De pokziekte en rode koorts woedde hier in alle hevigheid. Niet minder dan 720 personen werden door pokken aangetast, waaronder 76 met dodelijke afloop. De rode koorts eiste voornamelijk haar slachtoffers onder kinderen ⁽⁵⁸⁾.

De ellende was zo algemeen dat de Vereenigde Armmeesters ook voor die getroffen en in het verweer kwamen. Met toelating van het stadsbestuur openden ze een inschrijvingslijst uitsluitend voor hulpverlening aan deze zieken. Het werd terug een onverhoopt succes, 394 personen betuigden hun steun met een financiële bijdrage, terwijl zes schenkers hemden, dekens en lijnwaad gaven ⁽⁵⁹⁾.

De distributie vond plaats op advies van het geneesherenkorps, de dokters Felix van Hoorebeke, Désiré de Vos, Hippolite de Zutter en Karel van Brabandt; de stadsvroedvrouw Marie van de Putte en enkel geestelijken o.a. onderpastoor Van Herzele en de paters Recoletten Raphaël, Mattheus en Rumoldus.

Niet minder dan 164 huisgezinnen of 787 ingezetenen genoten bijstand uit dit fonds. Slechts 20,84% waren reeds armlastig. De meeste hulp van het genootschap ging dus uit naar behoeftigen die geen steun van het Bureel van Weldadigheid genoten. Bij deze eenmalige actie zorgden de Vereenigde Armmeesters voor 150 bedden, 144 dekens, 323 katoenen hemden, 61 meter lijnwaad, 41,5 meter katoen, 33 frank in speciën, 1168,5 kg tarwe, 402 kg roggebrood, 203 kg vlees en 100 kg kolen.

Met het batig saldo van 164,82 frank werden tussen 17 en 20 augustus 1870 nogmaals 58 gezinnen geholpen. Op kosten van bestuurslid Charles van Branteghem waren 38 liter soep uitgereikt.

Eind 1870 staakte de vereniging ingevolge politieke onverdraagzaamheid haar activiteiten. "*Met genoegen*" kondigde de Gazette van Eecloo in haar nummer van 31 december 1871 aan dat het genootschap na ongeveer een jaar inactiviteit besloten had het innen met bussen weer op te nemen ⁽⁶⁰⁾.

De jaren zeventig waren moeilijke jaren voor de Vereenigde Armmeesters.

In februari 1872 werd hun werking nogmaals geprezen, maar tegelijk viel op dat ze bij de overheid weinig begrip en steun vonden: "*Wij vernemen met genoegen dat de maatschappij Vereenigde Armmeesters, niettegenstaande de weinige ondersteuning welke aan hare edelmoedige pogingen te beurt valt, den moed niet laat zinken om zooveel mogelijk het onderwijs onder onze arbeidende klasse te verspreiden...*" ⁽⁶¹⁾.

De laatste jaren diende het genootschap niet alleen op te tornen tegen de sociale onrechtvaardigheid maar ook tegen een laag bij-de-grondse dorpspolitiek. De Vereenigde Armmeesters die vooral behoeftige kinderen van de stadsscholen hielpen raakten ongewild verstrikt in de maalstroom van de schoolstrijd. Zelfs een eerder liberaal-georiënteerde August van Acker koos - omwille van zijn functie als stadssecretaris - de zijde van de fanatieke katholieken. In de Gazette van Eecloo van 25 januari 1880 veroordeelde hij de werkwijze van de Vereenigde Armmeesters.

"Op verzoek kondigen wij de vorenstaande (klerendistributie) af, doch keuren

---

(58) SAE (M) - 224 (v. nr.) Stadsverslag 1870-1871; 1871-1872.

(59) SAE (M) - ongeklasseerd. Verslag van het genootschap De Vereenigde Armmeesters aan het stedelijk bestuur der stad Eecloo, over het gebruik der gelden, en voorwerpen opgebracht door de inschrijving, voor de pok en andere zieken in de stad. Jaer 1870.

(60) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 31 dec. 1871.

(61) *Eecloo's Weekblad*, 7 februari 1872.

daarom de wijze niet goed waarop de opbrengst van de bussen verdeeld wordt. Waarom de verdeling niet gedaan onder al de arme schoolkinderen ?”.

Na de laatste klerenuitreiking op 3 april 1881 (werkingsjaar 1880) ontstond een uiterst vinnige polemiek tussen de twee plaatselijke weekbladen : De Meetjeslander (liberaal) en de Vaderlander (klerikaal orgaan van de schoolpenning), die uiteindelijk deze filantropische instelling de das omdeed. Hoe hard de maatschappij ook uitba-
zuinde dat ”in weerwil van hetgeen men ten nadeele van onze onderneming heeft trachten te verspreiden, wij vrij van alle partijdrift handelen”, was het onheil geschied (62). Als een slepende kanker had politieke onverdraagzaamheid dit werk aangetast.

Hoewel het systematisch naar buiten treden tot het verleden behoorde, moet het genootschap nog een poos hebben bestaan.

De laatste sporen die we van de ”Vereenigde Armmeeesters” teruggevonden hebben, dateren van Wereldoorlog I. Samen met de liberale damesorganisatie *Dageraad* verschaften ze toen kleren aan behoeftige leerlingen van de stadsschool (63).

KRING DER XII

Een vereniging met een speciaal karakter was de Kring der XII. In de loop van 1877 verenigden twaalf burgers zich in de Kring der XII met het doel de bestaande maatschappijen van onderlinge bijstand te Eeklo daadwerkelijk te steunen. Door het organiseren van een jaarlijks festival voor harmonie, fanfaren en zang en met de steun van de burgerij werden op weversmisdag de aangekochte en verzamelde goederen onder de leden van de onderstandsmaatschappijen op de Markt rond de kiosk verloot.

Op 21 oktober 1878, bij de tweede uitgave, werden niet minder dan 415 prijzen verdeeld onder de leden van de *Werkmansvrienden* en de *Keizersbane*, o.m. ”jonge zwijns, keukenstoven, bedstoelen, manskostuums, gestoffeerde wieg, honderden korintenbroden zelfs een van 30 kilogram, bons voor wijn, bier, kruidenierswaren, kolen, aardappelen, schoenen”, ... enz.

Helaas kenden de XII, namelijk D. Matthys-Moens, Ch. van Doorne, E. de Raedt, S. vander Hart, H. Lippens, H. Vossaert, Ch. Lehoucq, A. Borré, L. Jaspers, Th. Billiet, R. van Doorne en G. Borré, maar een kortstondig actief bestaan.

Op 6 augustus 1881 stapten ze nog mee op in de kavalkadestoet ten voordele van de openbare armen, maar van enig eigen initiatief vonden we geen sporen meer terug (64).

---

(62) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 25 april 1875.

(63) L. LAMPAERT, *Op. cit.*, p. 350.

(64) Weekblad *Gazette van Eecloo*, 6 okt. 1878; 13 okt. 1878; 20 okt. 1878; 27 okt. 1878; 6 maart 1881.

STAD EEKLOO.

VRIENDENFEEST

VOOR

HARMONIE·FANFAREN·EN ZANGMAATSCHAPPIJEN

gegeven door den Kring de XII

OP ZONDAG 20 OCTOBER 1878.

1° De Maatschappijen die aan het Feest begeeren deel te nemen, worden aanzocht daarvan kennis te willen geven aan den Heer Voorzitter van onzen Kring vóór 8 Oktober aanstaande.

Zij zullen gelieven de titels op te geven der twee uit te voeren stukken.

2° De beurt van optreding zal geschikt worden, ten einde geene maatschappij te beletten met den avondtrein terug te keeren.

3° De Maatschappijen zullen vergaderen, ten 2 uren namiddag aan de Statieplaats, om van daar stoetsgewijze en met ontrolde Vaandels de bijzonderste straten der Stad te doortrekken alvorens zich in het feestpark te begeven, alwaar de cerewijn aan de heeren Voorzitters en Bestuurders zal aangeboden worden.

4° Aan elke maatschappij zal er een lokaal aangewezen worden, ter bewaring van Muzick- en Speeltuigen.

5° Elke deelnemende maatschappij, zal als herinnering aan het feest, een prachtig zilver verguld ceremetaal ontvangen; daarenboven zullen de volgende premieu onder de maatschappijen verlot worden:

1° 50 FRANKEN.

2° 30   "

3° 20   "

Aldus vastgesteld in vergadering van 21 September 1878.

DE ONDERVOORZITTER,
Ch. Vandoorne.

DE VOORZITTER,
D. Matthys-Moens.

DE GEHEIMSCHRIJVER,
Em. De Raedt.

Dat de "Kring der XII" kosten noch moette spaarzen om hun feest succesvol te laten verlijpen, mee merken uit de uitnodigingen bestemd voor de maatschappijen uit de regio (privé verzameling)

De Ziekenfondsen

Tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw voelden de talrijke kleine ziekenbeurzen en vooral deze binnen de grootstad de noodzaak om tot samenwerking te komen. Het bundelen van de meeste maatschappijen van onderlinge bijstand gebeurde op politieke en ethische gronden.

Te Eeklo lag de evolutie enigszins anders. De kleine niet politiek gebonden kassen bleven er welig tieren. Zelfs de basiswetten van 23 juni 1894 en 19 maart 1898, die het erkenningsrecht omvatten met de daaraan verbonden staatssubsidies, vonden te Eeklo weinig gehoor.

Toen nadien de staatssubsidiëring, mede door de wet van 5 mei 1912, meer gestalte en impact op de bestaande onderstandskassen kreeg, werden de niet erkende maatschappijen naar een onhoudbare concurrentiepositie verdrongen. Tussen 1912 en 1914 verdwenen dan ook de meeste niet gegroepede maatschappijen van onderlinge bijstand.

Tijdens het interbellum hebben de politiek georiënteerde ziekenkassen zich in *verbonden of federaties* verenigd.

Door de Besluitwet van 28 december 1944 en 10 januari 1945 met betrekking op de sociale zekerheid werd mede de verplichte ziekteverzekering ingevoerd voor arbeiders, bedienden en mijnwerkers ⁽⁶⁵⁾.

Het zijn voornamelijk de bepalingen omtrent de ziekte- en invaliditeitsverzekering die ons hier interesseren. Het voorzag in de oprichting van het Rijksfonds voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (R.I.Z.I.V.) die zich tot doel stelde aan de verzekerde, bij arbeidsongeschiktheid een vergoeding te verschaffen die minimum 60% van het loon bedroeg. Deze voorziening werd mogelijk gemaakt door bijdragen van werknemer en werkgever. Voor de arbeiders werd deze gesteld op 6% van het loon, waarvan 3,5% ten laste van de arbeider en 2,5% te storten door de werkgever. Voor de bedienden bedroeg deze bijdrage 5% van de wedde, waarvan 2,75% werd gedragen door de bediende en 2,25% door de werkgever ⁽⁶⁶⁾. De ziekenfondsen vormden hierbij de eerste schakel tussen het R.I.Z.I.V. en de leden.

Grosso modo mogen we stellen dat vanaf dat ogenblik de werking van de primaire kassen van de diverse ziekenfondsen zowat parallel liep.

Karakteristiek aan onze wetgeving werd binnen zekere normen voldoende speelruimte gelaten zodat de ziekenbonden hun eigen identiteit en ideologisch concept konden behouden.

De uitbreiding van de dienstverleningen zou de ontwikkelingen in de medische wereld volgen. Bijdragen en vergoedingen volgden de conjunctuurbeweging. De wet van 9 augustus 1963 op het verbintenisstelsel met de zorgenverstrekkers noodzaakte tot een grondige interne hervorming die weinig werd opgemerkt en voor de leden geen essentiële wijzigingen meebracht ⁽⁶⁷⁾.

De na-oorlogse periode, gekenmerkt door de snelle economische expansie zorgde voor nieuwe problemen. Binnen de schoot van de diverse ziekenfondsen ontstonden *welvaartzuilen* die zich met die problematiek inlieten.

(65) M. FOETS en Y. NUYENS, *Op. cit.*, p. 77.

(66) R. VAN LERBERGE, *Op. cit.*, p. 121.

(67) RIZIV : Informatieblad Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering. 1984 - 21 Jg. nr. 4, p. 185, 229.

Alle, zonder onderscheid, hebben concreet bijgedragen tot de uitbouw van onze - helaas inmiddels reeds deels afgebouwde - welvaartmaatschappij. Gezien het algemeen karakter van de dienstverlening binnen de onderscheiden ziekenkassen tijdens de na-oorlogse periode hebben we de welvaartkanalen zomaar willekeurig en waarschijnlijk onvolledig opgesomd. Voor een goed begrip willen we stellen dat alle ziekenfondsen de laatste decennia een bijna analoge dienstverlening verzekeren.

Naast de te Eeklo gevestigde ziekenfondsen bestaat nog de LANDSBOND VAN PROFESSIONELE MUTUALITEITEN, vaak georganiseerd door de personeelsdienst van grote bedrijven en de HULPKAS VOOR VERZEKERING TEGEN ZIEKTE EN INVALIDITEIT, opgericht als een openbare instelling met rechtspersoonlijkheid, onder voogdij van de minister van Sociale Voorzorg. Gezien beide te Eeklo geen zetel hebben en hier slechts een gering aantal leden tellen, komen ze verder niet meer aan bod.

DE LIBERALE ZIEKENKAS WERK EN HULP

Op 25 november 1895 hebben de liberalen hun *Werk- en Ziekenbeurs* met als kenspreuk "*Werk en Hulp*" te Eeklo opgericht (68). Het eerste ziekenfonds alhier met een uitgesproken levensbeschouwelijke strekking.

Als enige medestichter is ons Karel Locufier bekend (69).

In 1925 was het bestuur samengesteld uit : Desiré de Hulsters, voorzitter; Norbert van Doorne, ondervoorzitter; de secretarissen August de Mesmaecker en Emiel Cnudde; August de Rycke, schatbewaarder; leden : Jan Daneels, Edmond van den Hende, René Martens, Frans van Veerdegem, Charles Claus en Louis Bert (70).

Een volledige evolutie van de dienstverlening samenstellen bleek wegens het beperkt archiefmateriaal onmogelijk. Ofschoon onze chronologie slechts fragmentair is, hopen we aldus toch een inzicht in de werking en structuur van *Werk en Hulp* te kunnen schetsen.

1909 : Op 12 maart erkend bij Koninklijk Besluit.

1924 : "*Werk en Hulp*", die organisatorisch en financieel sterk stond, noemde zich het ziekenfonds met de gunstigste voorwaarden, o.m. een gratis genees- en artseneijkundige dienst, een kraamfonds, tussenkomst bij breukbanden en brillen.

1925 : Op 30 september sloot de bond aan bij de *Nationale Verzekeringkas tegen de Tering* waar leden kosteloos werden opgenomen in sanatoria (71).

1926 : De tussenkomsten werden uitgebreid tot : gratis medici en medicijnen voor het hele gezin. Bij consultatie van een specialist buiten Eeklo ontving het lid

---

(68) Dank aan de heer R. De Wuele, voor het ter beschikking stellen van het archief van de ziekenbond "*Werk en Hulp*".

(69) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 6 juli 1928.

(70) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 27 januari 1925, Jg. 1 nr. 1.

(71) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 17 december 1926

een vergoeding voor reiskosten indien doorverwezen op advies van een huisarts.

Een wekelijkse vergoeding van 24 frank, met een maximumduur van zes maanden, bij ziekte (72).

Een vergoeding van 50 fr. bij een heelkundige ingreep van het gezinshoofd.

Een geboortepremie van 75 fr.

Bij overlijden van de hoofdverzekerde ontvingen de naastbestaanden een tegemoetkoming van 50 fr.

Wat waren nu de wekelijkse bijdragen die het lid betaalde ?

- 1,25 fr. voor een gezinshoofd met kinderen.
- 1 fr. voor kinderloze gezinnen.
- 0,75 fr. voor ongehuwde mannen vanaf 18 jaar of weduwnaars.
- 0,50 fr. voor meisjes boven de 18 jaar of weduwen.
- 0,10 fr. voor kinderen van 14 tot 18 jaar.

1929 : Oprichting van een Moederfonds. Gedurende zes weken ontving de jonge moeder een wekelijkse bijdrage van 18 fr.

Verhoging van de gezinsbijdrage met 0,25 fr. per week, alleenstaanden 0,10 fr.

De vergoeding bij hospitalisatie van het lid werd van 50 op 250 fr. gebracht.

Voor de overige leden van het gezin 50 fr. (73).

Vanaf 5 juni was Werk en Hulp aangesloten bij de dienst voor speciale genees- en heelkunde.

1930 : De lidmaatschapsgelden dienden een weinig te worden opgetrokken, gezien het groot financieel tekort over het werkjaar '29.

Oorzaak was de nijverheids crisis, die niet alleen het aantal zieken aanzienlijk liet toenemen, maar tevens zorgde voor een onvoorziene stijging van de levensduurte die het ziekenfonds in deze reeds ongunstige situatie noodzaak- te de steungelden nog eens aan te passen (74).

De bijdragen werden verhoogd met respectievelijk 50, 25 en 15 centiem voor gezinnen met kinderen, zonder kinderen en alleenstaanden.

De dagvergoedingen bij zieken werden voor mannen 10 fr. i.p.v. 6 en voor de vrouwen 8 fr. i.p.v. 4 fr.

1931 : De gevolgen van de grote beurscrisis te New York eiste ook van de zieken- fondsen zulkdanige zware financiële offers dat vanaf februari '31 de vergoe- dingen bij ziekte en ongeval tijdelijk dienden verlaagd te worden (75).

Het volgende decennium zou een zwarte periode worden voor alle bijstands- kassen.

---

(72) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 17 december 1926.

(73) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 26 maart 1929.

SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-1929. p. 65, Trad op 1 mei 1929 in werking.

(74) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1929-1930. p. 74.

Weekblad *Het Liberale Noorden*, 17 oktober 1930.

(75) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 30 oktober 1931.

SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1930-1931. p. 65.

1937 : Vanaf 1 januari werden de nieuwe statuten van toepassing.
Daaruit blijkt dat de ledenbijdrage weer drastisch was toegenomen.
Wekelijks betaalde een werkend lid :

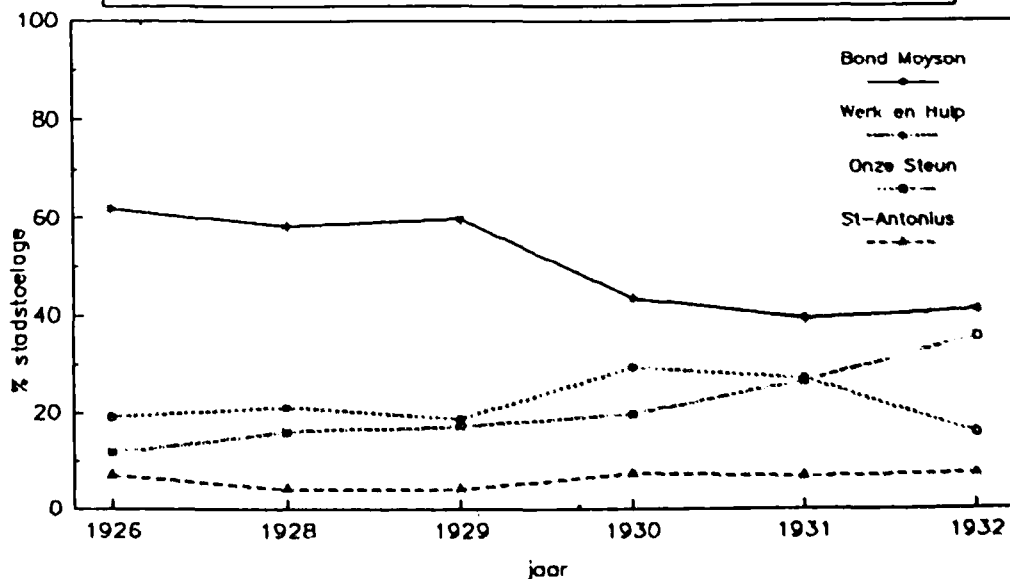
- voor de hoofdkas :
0,75 fr. voor de mannen en voor de weduwen met last van een gezin.
0,50 fr. voor de vrouwen.
- voor de medisch - farmaceutische kas :
3,50 fr. voor een huisgezin van drie personen en meer.
2,10 fr. voor een huisgezin van twee personen.
1,21 fr. voor een alleenstaande.
- voor de Moederkas :
0,20 fr. voor een gezinshoofd.
0,10 fr. voor een alleenstaande.
- voor de speciale kas :
0,10 fr. per werkend lid.

De ereleden betaalden jaarlijks ten minste 100 fr. (76).

De tussenkomsten van de mutualiteit bedroegen 8 fr. per werkdag aan mannen en aan vrouwen met gezinslast en 6 fr. aan vrouwen zonder gezinslast.

Eveneens vanaf 1 januari werkte de heelkundige dienst uitsluitend samen met de verpleeginstelling Instituut Moderne te Gent. Alle ingrepen, inclusief het verblijf aldaar met een maximum van 18 dagen, waren gratis.

EVOLUTIE VAN HET LEDENBESTAND TIJDENS HET INTERBELLUM NAAR RATA VAN DE STADSTOELAGEN

Trendcurve van het ledenbestand samengesteld op basis van de staats- en stadstoelagen

(76) Archief Ziekenfonds "Werk en Hulp".
Weekblad *Het Liberale Noorden*, 26 december 1936.

1946 : Volgens wet waren alle ziekenfondsen vanaf 1 april verplicht aan hun leden "vrij verzekeren" dezelfde voordelen toe te kennen als aan de verplicht verzekerden.

In de na-oorlogse periode werden tal van bijkomende voordelen aan de primaire doelstelling toegevoegd.

Dan kunnen de leden van "Werk en Hulp" terugvallen op een moederschapskas, huwelijkspremie, spaarkas voorhuwelijks sparen, vakantieverblijven, wezenvergoeding, soldatenpremie, premies bij gouden- diamanten- of briljanten bruiloften, preventieve luchtkuren voor kinderen, herstel- of rustverblijft, hospitalisatievergoeding, familiale *helpkas*, overlijdensvergoeding, sociale dienst,...

Wat het ledenbestand aangaat zijn we eerder karig ingelicht.

Sporadisch gewagen de mutualiteiten in hun eigen bondsblad van het ledenbestand. Deze cijfers dienen uiteraard kritisch benaderd te worden, daar ze doorgaans een propagandistisch karakter droegen.

Het Liberale Noorden gaf voor de twintiger jaren :

1924 :	1318 - 1500 leden
1925 :	1700 leden
1929 :	2067 leden
1930 :	2078 leden (77).

Een meer adequate bron zijn de staats- en stadstoelagen die aan de bestaande ziekenfondsen naar rata van het aantal leden werden toegekend. Helaas beschikken we slechts over een zestal waarden, toch illustreren ze op afdoende wijze de evolutie van de ziekenfondsen in de stad.

	Bond Moyson	Werk en Hulp(°)	Onze steun(°)	St-Antoniusgilde
1926	62 %	19,2%	11,9%	6,9%
1928	58,4%	21,2%	16,2%	4,2%
1929	59,6%	18,8%	17,4%	4,2%
1930	43,6%	29,4%	19,7%	7,3%
1931	39,4%	27,2%	26,6%	6,8%
1932	41,1%	15,9%	35,6%	7,3%

(°) Vanaf 1931 met inbegrip van de maatschappij *Eendracht* in *Werk en Hulp* en de *Kristen Middenstandsbond* in *Onze Steun*.

DE MAATSCHAPPIJ VAN ONDERLINGE BIJSTAND EENDRACHT

In de schoot van *Werk en Hulp* werd een maatschappij van onderlinge bijstand opgericht die de leden uit Balgerhoeke bundelde.

(77) Weekblad *Het Liberale Noorden*, 27 januari 1925; 16 oktober 1925.

In het blad van 27 januari 1925 noemde men voor 1924 een ledenaantal van 1500. In het nummer van 16 oktober was er sprake van 1318 leden voor 1924.

Bij K.B. van 24 december 1927 werd het ziekenfonds "Eendracht" met kenspreuk "Hulp bij Ziekte" erkend. De steunverlening die de leden ontvingen waren analoog aan deze van "Werk en Hulp".

Op 31 december 1930 telde de maatschappij 86 leden (78).

DE KRISTELIJKE MUTUALITEIT ONZE STEUN

Zoals we reeds zagen bij de maatschappij van onderlinge bijstand "De Werkmansvrienden" kende het kristelijk ziekenfonds "Onze Steun" een alleszins merkwaardig ontstaan.

Waar normaliter eerst een "maatschappij" wordt gesticht om vervolgens de erkenning aan te vragen, ging het hier net andersom.

Weliswaar was binnenkamers de stichtingskern bekend. De eigenlijke stichting vond plaats op 26 oktober 1913. Het was echter pas na het K.B. van 30 mei 1914 dat het ziekenfonds naar buiten kwam. Waarschijnlijk was het juist het gebrek aan spontaneïteit en de onderhandse praktijken door medestichters binnen de Werkmansvrienden gepleegd, die de werkman uit "Onze Steun" weghield. Hoe kon het anders dat in een nochtans uitgesproken katholiek bastion deze ziekenkas zo moeilijk van de grond kwam ! (79).

Jaar	Leden	Jaar	Leden
1920	208	1926	926
1921	238	1927	954
1922	375	1928	1099
1923	449	1929	1350
1924	482		

In 1924, drie jaar na de vorming van een gewestelijk Kristelijk verbond onder de naam STEUNT ELKANDER groepeerde het reeds 22 ziekenfondsen. Verhoudingsgewijs was Eeklo het kleinste ziekenfonds. Slechts 1 op 35 stadsgenoten was er bij aangesloten, terwijl in sommige landelijke parochies, zoals Oostwinkel en Balgerhoeke dit cijfer opliep tot circa de helft van de bevolking (80).

Evolutie van de dienstverleningen binnen het ziekenfonds "Onze Steun" :

1921 : In de loop van het jaar kwam het Gewestelijk Kristelijk verbond onder de naam "Steunt Elkander" tot stand. Erkend bij K.B. van 31 december 1921 (81).

Eeklo trad op als pilootgemeente.

(78) SAE (M) - 537 (v.nr.) Ontvangen briefwisseling, dd. 23 oktober 1931

(79) Weekblad *De Noordster*, 20 april 1924, 4 maart 1928, 24 juni 1928

(80) Maatschappijen gerangschikt volgens hun ledenaantal in verhouding met de totale bevolking : Oostwinkel 1/2, Balgerhoeke 1/2, Kaprijke 1/3, Kluzen 1/3, Ursel 1/3, Kleit 1/4, Estvelde 1/4, Middelburg 1/4, St. Margriete 1/4, Watervluit 1/5, Bassevelde 1/6, Oosteeklo 1/6, Bentille 1/6, Lembeke 1/6, Makkegem 1/7, Adegem 1/7, St. Laureins 1/7, Waterland Oudemans 1/8, Zelzate 1/10, Assenede 1/10, Boeckhoutte 1/10, Lekke 1/35 Weekblad *De Noordster*, 20 april 1924

(81) X, *Vijftig jaar Samen in de Weer*. Brochure uitgegeven door het Verbond van Kristelijke Ziektenfondsen te Lekke

1922 : Het bestuur was samengesteld uit : Adhemar van de Woestyne, voorzitter; Jan Sloock, ondervoorzitter; René de Bruycker, secretaris; en als leden Edmond Pieters, Edmond Dhavé, Victor Bruggeman en Emiel Willems. Net zoals de Liberale ziekenbeurs "Werk en Hulp" beweerde "Onze Steun" eveneens de meest dienstverstrekkende mutualiteit te zijn.

Men voorzag in :

- Een dagelijkse vergoeding van 3 fr. bij ziekte van de hoofdverzekerde. Na zes maanden teruggebracht op 1 fr.
- Genees- en artseneeskundige dienst *gratis*.
- Bij optreden van tuberculose : gratis opname in een sanatorium.
- Een geboortepremie van 75 fr.
- Weeskinderen ontvingen dagelijks 1 fr. tot hun 14 jaar.
- Tussenkost in de begrafenis kosten bij overlijden van het lid, en dit alles tegen een maandelijkse gezinsbijdrage van 3,5 fr. (82).

1923 : Een grondige herschikking van de medische tussenkomsten en ledenbijdragen. De dagelijkse vergoeding werd opgetrokken tot 5 fr. Alleenstaanden ontvingen 3 of 5 fr., afhankelijk van de gekozen bijdrage. Waar vroeger 0,50 fr. per doktersbezoek werd ingehouden, wordt dit nu 20%. Dit blijkt in contradictie met wat in 1922 was opgegeven, namelijk gratis geneeskundige dienst.

Specialisatie en hospitalisatie worden voor 1/3 vergoed.

Het ziekenfonds stortte per lid jaarlijks 3 fr. in de pensioenkas. De gezinsbijdrage kwam op 1 fr.; voor alleenstaanden was dit maandelijks 2 of 3 fr. volgens keuze (83).

1928 : Oprichting van een *Moederfonds*, waaruit niet alleen de geboortepremie werd geput, maar die ook aan de moeders, gedurende zes weken, een dagvergoeding van 3 fr. betaalden (84).

"Op het einde van 1928 genoten onze leden van den volledigen kostelozen dienst voor dokter en medecijnen, erin begrepen den volledigen kostelozen operatie- of heelkundigen dienst, verblijf in hospitalen, specialisatiedienst, enz." (85).

Zoals blijkt evolueerde de dienstverlening op enkele jaren verbazend snel.

Om de trend te volgen werden de bijdragen andermaal aangepast : een gezinshoofd betaalde nu wekelijks 2,5 fr., alleenstaanden onder de 55 jaar 1,25 fr., ouder dan 55 jaar 0,50 fr. en jongeren van 16 tot 18 jaar 0,35 fr. Daartegenover werd de dagvergoeding bij werkonbekwaamheid gebracht op 6 fr. en de geboortepremie op 100 fr. (86).

1932 : Oprichting van een *Verpleegstersdienst*.

---

(82) Weekblad *De Noordster*, 29 oktober 1922.

(83) Weekblad *De Noordster*, 5 augustus 1923.

(84) Weekblad *De Noordster*, 27 januari 1928.

(85) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-1929, p. 65.

(86) Weekblad *De Noordster*, 24 juni 1928.

1938 : Een dienst ter bestrijding van *Kanker* zag het levenslicht.

Naast de algemene bepalingen die na W.O. II in voege traden, bleef specifiek voorbehouden voor "Onze Steun" het van start gaan met een eigen ambulancedienst (1950).

Het ziekenfonds *Sint-Antoniushilpe* van Balgerhoeke werd in 1950 ontbonden en samengevoegd met *Onze Steun* van Eeklo en *Broederhulp* van Adegem.

Het ziekenfonds *Kristen Middenstand* werd in 1957 eveneens opgenomen in *Onze Steun*.

Vanaf 1964 : Opname van alle gepensioneerden in de verplichte ziekteverzekering. Tevens kwam een *medisch-sociale* dienst tot stand die de preventieve gezondheidszorg beoogde. Daaronder ressorteerden diensten als prenatale raadpleging, zuigelingen raadpleging, medisch schooltoezicht, PMS-centrum, medische sportkeuring, arbeidsgeneeskunde,... enz.

SINT-ANTONIUSGILDE

Op 11 februari 1923 werd door het gewestelijk Verbond van Kristelijke Mutualiteiten "*Steunt Elkander*" te Balgerhoeke een nieuwe maatschappij van onderlinge bijstand opgericht. Het gebeuren vond plaats in de school van de zusters, waar propagandist Jules Claeys uit Lembeke en verbondssecretaris Raymond de Mey die zondagmorgen een omvangrijk bestuur samenstelden, tal van leden wierven en de nieuwe maatschappij van een passende naam voorzag.

De Sint-Antoniushilpe was volgens een pasklaar patroon gevormd.

In het bestuur zetelden : Eduard van Hoorebeke, voorzitter; Camiel de Vlieger, ondervoorzitter; Georges Buyck, secretaris; Emiel de Buycker, hulpsecretaris; Albert Verbrugge, schatbewaarder en de commissarissen Jules Colpaert, Alfons de Coninck, Alfons Basslé, Jules de Caluwé en Camiel Geirmaert. Als bode fungeerde Jules Buysse.

Op 13 augustus 1923 werd het ziekenfonds wettig erkend⁽⁸⁷⁾. De dienstverlening liep volledig parallel met "*Onze Steun*".

In de loop van de jaren twintig en dertig werd het ziekenfonds herhaaldelijk geprezen om de goede werking : "Ze mag er op roemen steeds aan de spits van 't Verbond gestaan te hebben; ook hebben alle maatschappijen van 't omliggende zich naar zijne inrichting geschoeid" schreef secretaris-penningmeester Karel Schelstraete in 1929⁽⁸⁸⁾.

jaar	leden
1923	105
1929	675
1930	750
1931	825

In 1950 werd de St-Antoniushilpe ontbonden en opgesplitst. Circa 60% van de leden kwam terecht in "Onze Steun" en de resterende 40% werd opgenomen in "Broederhulp" te Adegem.

(87) Weekblad *De Noordster*, 18 februari 1923; 9 september 1923

(88) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-1929 p. 66, 1929-1930 p. 76, 1930-1931 p. 65

ZIEKENFONDS VAN DE KRISTEN MIDDENSTANDSBOND

In de loop van 1919 werd te Eeklo een Kristen Middenstandsbond gesticht ⁽⁸⁹⁾. Aanvankelijk beperkten de activiteiten zich tot voordrachten en lessenreeksen waaronder taalcursussen en boekhouden.

In 1929 startte de bond met een eigen ziekenfonds, die in beginsel alleen voorzag in tussenkomsten voor *genees-, heel- en artsendiensten*.

Vanaf 1 oktober werd een *wezenfonds* en de *dienst voor teringlijders* bijgevoegd ⁽⁹⁰⁾. Nog in hetzelfde jaar trad men toe tot het Gewestelijk Verbond van Kristelijke Mutualiteiten.

In 1935 bestond het bestuur uit : voorzitter Maurits Goethals; secretaris Gustaaf de Vos; leden Alfons de Roo, Edgard de Vlieger, Urbaan Gabriël, Alfons van Cauwenberghe, Alfons van den Bulcke, André van Heule, Maurits Verbiest, Aloïs Verstraete, Camiel de Baets, Octaaf de Peser, Emiel Heysse, August Smitz, Arthur van Zandycke, Albert van de Velde, Karel van de Woestyne en Nestor Verstraete.

In 1946 bedroeg de wekelijkse bijdrage voor vrij verzekerden :

voor het gezinshoofd met recht op vergoeding bij ziekte	25 fr.
voor het gezinshoofd zonder recht op vergoeding bij ziekte	21 fr.
voor alleenstaanden, boven de 18 jaar met recht op vergoeding	15 fr.
voor alleenstaanden, boven de 18 jaar zonder recht op vergoeding	11 fr.
Tussen de 14 en 18 jaar zonder recht op vergoeding	5 fr.

De uitgekeerde vergoedingen werden op gelijke voet gebracht als bij de verplicht verzekerden ⁽⁹¹⁾.

De Middenstandsbond ziekenkas kende evenwel niet het verhoopte succes. Van de circa 400 leden die de bond in de jaren dertig telde waren er amper 147 aangesloten bij het ziekenfonds ⁽⁹²⁾.

In 1957 smolt de *mutualiteit Kristen Middenstand* samen met *Onze Steun*.

DE SOCIALISTISCHE MUTUALITEIT "BOND MOYSON"

Niettegenstaande het socialistisch ziekenfonds "Bond Moyson" te Eeklo een eerder jonge stichting is, kunnen we er geen exakte oprichtingsdatum op zetten. Zeker is dat het gebeuren plaatsvond begin 1922. Op zondag 26 maart vond in het *volkshuis* - toen nog gevestigd in de Kaaistraat - een eerste algemene vergadering plaats waarop de Gentse propagandist Servaes Brans de werking van *den ziekenbond Moyson* kwam toelichten ⁽⁹³⁾.

De oprichting van een socialistisch ziekenfonds te Eeklo kaderde in de uitbreidingspolitiek van de Gentse Bond Moyson in het begin van de twintiger jaren. Toen is *Bond Moyson* begonnen met het opnemen van bestaande ziekenbeurzen van de buitengemeenten ⁽⁹⁴⁾.

(89) L. LAMPAERT, *Op. cit.*, p. 379.

(90) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-1929, p. 61, 1929-1930, p. 72.

(91) Weekblad *De Eecloonaar*, 14 april 1946.

(92) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1930-1931, p. 63.

(93) Dagblad *Vooruit*, 24 maart 1922.

(94) R. VAN LERBERGE, *Op. cit.*, p. 97.

Vanaf 1922 werd onder de stuwende kracht van secretaris Blancke een meer efficiënte politiek gevoerd. Samen met enkele personeelsleden van Bond Moyson Gent voegde hij binnen het jaar 34 gemeenten aan de Gentse mutualiteit toe.

Meestal ging het om reeds bestaande kleine ziekenkassen. Grotere centra zoals Eeklo, Zelzate en Waarschoot kregen (of behielden) een eigen bestuur⁽⁹⁵⁾. Het staat vrijwel vast dat ook te Eeklo een reeds bestaande kas van onderlinge bijstand waarvan René Lecoutre secretaris was, zich bij de Bond Moyson aansloot⁽⁹⁶⁾.

Waarschijnlijk ging het om een *weerstandskas* van de militante vakvereniging "Broederlijke Wevers", die hier in 1894 was gesticht, aanvankelijk als neutrale vakvereniging maar die vrij vlug een duidelijk socialistische koers ging varen.

De typisch travaillistische ingesteldheid van Bond Moyson zorgde zelfs te Eeklo voor een onverhoopt succes. Ongetwijfeld heeft het aanbod van een reeds uitstekend gestructureerde dienstverlening in niet geringe mate bijgedragen tot de snelle groei. Eeklo stortte 70% van de ledenbijdragen in de centrale kas te Gent, het restant was bestemd voor de plaatselijke werkingskosten⁽⁹⁷⁾.

De dienstverleningen die de Eeklonaren in de schoot werden geworpen waren in Gent tot stand gekomen met vallen en opstaan. Gegroeid uit de noden en gehard door een fanatieke tegenwerking was een basistructuur gevormd die model kon staan.

Uit de voorgeschiedenis van Bond Moyson Eeklo valt te vermelden dat reeds in 1886 de *Bond der ziekenbeurzen Moyson* was tot stand gekomen. In 1889 volgde een nog grotere bundeling van Gentse ziekenfondsen en werd de naam *Bond Moyson* aangenomen.

Oprichting van een invalidenfonds in 1890. Vijf jaar later werd een *levensverzekering* toegevoegd. De eerste *operatiekamer* werd in 1898 in gebruik genomen, waarna in 1904 de oprichting van de *Volkskliniek* tot stand kwam.

Op 31 december 1910 werd Bond Moyson een *wettig erkende maatschappij* van onderlinge bijstand.

In de loop van 1920 werden de voordelen drastisch uitgebreid : o.a. de oprichting van een fonds voor *kraambedvrouwen* en een verhoogde ziekte-uitkering.

Op 3 januari 1922 zag het *wezenfonds* het daglicht, waaruit tot de leeftijd van 14 jaar een dagvergoeding van 0,75 fr. werd betaald⁽⁹⁸⁾.

1922 : 24 maart : Eerste sporen die de aanwezigheid van Bond Moyson te Eeklo bevestigen⁽⁹⁹⁾.

Op dit ogenblik konden de Eeklose leden genieten van :

Een dagvergoeding van 3 fr. bij ziekte van de hoofdverzekerde. Eens de 65 voorbij, werd de steun teruggebracht tot 0,50 fr. daags.

Genees-, heilkundige zorgen en medicijnen waren gratis, evenals opnamen in sanatoria.

(95) AMSAB Fonds Archief van de Federatie der Socialistische Mutualiteiten Bond Moyson (Gent Eeklo) nr. 27 Jaarverslag 1922

Dank aan de heer Lic. R. Van Lerberge voor het ter inzage stellen van het archief van de Mutualiteit Bond Moyson

(96) Dagblad *Vooruit*, 24 maart 1922.

(97) AMSAB nr. 27 : Jaarverslag 1922.

(98) R. VAN LERBERGE, *Op cit.*, p. 26, 31, 62, 86, 106, 120, 122, 142 en 143

(99) Dagblad *Vooruit*, 24 maart 1922

Een geboortepremie van 50 fr.

Een dagvergoeding van 0,75 fr. voor wezen jonger dan 14 jaar.

Bij overlijden van de hoofdverzekerde ontvingen de naastbestaanden een premie van 150 fr.

De wekelijkse bijdrage van de leden bedroeg 1 fr. voor de hoofdverzekerde, 0,26 fr. voor de vrouw en 0,25 fr. voor elk kind ⁽¹⁰⁰⁾.

Eind 1922 kwam de *Centrale van socialistische ziekenbeurzen* tot stand met als nieuwe naam : ''*De wettig erkende maatschappij van onderlinge bijstand Bond Moyson, arrondissement Gent-Eeklo*''.

Ondanks een gunstige financiële evolutie was men geregeld genoodzaakt de bijdrage te verhogen. In maart 1923 met 5 ct. toen de *vrije keuze van dokter en apotheek* werd ingevoerd.

De financieel zware lasten die sproten uit de steun aan *kraambedvrouwen* waren oorzaak dat in juni 1924 andermaal tot een verhoging met 14 ct. diende overgegaan. In 1926 en 1928 diende men ingevolge de stijgende exploitatiekosten van de *Volkskliniek* een bijdrageverhoging door te voeren.

1925 : Op 1 juni kwam Arthur Servaes in opdracht van Bond Moyson - Gent als secretaris naar Eeklo. Zijn opdracht omvatte de uitbouw van het ziekenfonds op professionele basis en de werving van nieuwe leden ⁽¹⁰¹⁾.

1927 : Dr. Haemers, als woordvoerder van het Eekloos geneesherenkorps liet Bond Moyson weten dat vanaf maart '27 nieuwe honoraria zouden aangerekend worden.

- Voor een raadpleging thuis of in cabinet, 6 fr. vermeerderd met 1 fr. per 3 kilometer voor verplaatsingskosten.
- Bij nachtbezoek 15 fr.
- Voor een zondagnamiddagbezoek 10 fr.
- Voor een kraambed 100 fr. ⁽¹⁰²⁾.

1929 : De financiële crisis waarvan reeds sprake, liet zich ook bij Bond Moyson voelen. Deze werd nog in de hand gewerkt door de onverantwoord hoge steungelden die werden uitbetaald. Deze vergoeding was ineens van 9 fr. op 20 fr. gebracht en dit bleek een te optimistische verhoging te zijn geweest ⁽¹⁰³⁾.

Verhoging van de steungelden 1929-1930		
	1929	1930
mannen	van 6 naar 9 fr. per dag	van 9 naar 20 fr. per dag
vrouwen	van 4 naar 6 fr. per dag	van 6 naar 10 fr. per dag

1930 : Het gezond maken van de financiën gebeurde deels door het verminderen van de toelagen, het verhogen van de bijdragen en werd tevens in de hand gewerkt door een wet die de ziekenfondsen verplichtte te besnoeien o.a. door verlen-

(100) Weekblad *De Noordster*, 29 oktober 1922.

(101) AMSAB - nr. 107. Briefwisseling A. Servaes aan het bestuur Bond Moyson, dd. 8 sept. 1929.

(102) AMSAB - nr. 300. Brief Dr. Haemers aan Bond Moyson, dd. 20 februari 1927.

(103) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-929, p. 64.

ging van de *pijndagen*, wat betekende dat de zieken enkel mochten steun ontvangen voor werkverlet vanaf de vierde dag.

Deze onpopulaire maatregelen gingen uiteraard gepaard met ledenverlies.

In juni 1929 telde de ziekenbond 3314 leden. In augustus 1931 was het ledenaantal gedaald tot 2857 (104).

Noemenswaardig was het voorstel van de socialistische groep, in 1923 om stadstoelagen toe te kennen aan de plaatselijke ziekenfondsen (105).

Pas toen in 1924 de "*Kristelijke Werklieden*" zich achter het voorstel schaarden, kwam er schot in de zaak. Op 11 februari 1924 werd het "*Reglement voor het verlenen van toelagen aan de wettig erkende Onderlinge Bijstanden der stad Eecloo*" van toepassing (106).

STAD EECLO

REGLEMENT VOOR HET VERLEENEN VAN TOELAGEN AAN DE WETTIG ERKENDE ONDERLINGE BIJSTANDEN DER STAD EECLOO

- art. 1 - *De stad Eecloo zal aan de wettig erkende onderlinge bijstanden der stad, toelagen verleen, die alleenlijk te goede komen aan de leden die de stad bewonen op 1 januari van het loopende jaar.*
- art. 2 - *Die toelagen belopen tot 18% van de bijdragen der leden zooals die vermeld staan in de bordereelen die aan Staat en Provincie worden overgemaakt.*
- art. 3 - *De toelagen worden toegekend op voorwaarde dat de O.B. zich verplichten, minstens volgende bijleggen met de stadsgelden aan hare leden te betalen.*
- a) *ingeval van ziekte fr. 0,50 per dag voor het gezinshoofd en fr. 0,25 per dag voor elk kind beneden de 14 jaar, gedurende de eerste zes volgende maanden.*
- b) *om elk weeskind wiens overleden vader deel maakte van eenen Onderlinge Bijstand fr. 0,50 per dag tot den ouderdom van 14 jaar, voor zoveel de O.B. minstens een frank per dag uitkeert.*
- Door gezinshoofd moet verstaan worden, de persoon die als dusdanig ingeschreven staat bij het bestuur van den O.B.*
- art. 4 - *De stadstoelage wordt toegestaan op voorwaarde dat de O.B. geen inbreuk maken op de reglementen door Staat en Provincie ter zake uitgevaardigd.*
- art. 5 - *Ingeval een O.B. geen weezenfonds heeft ingericht, belooft de stadstoelage slechts tot 15% van de bijdragen der leden.*
- art. 6 - *De leden getroffen door een werkongeval, alsmede deze die minstens 50% van hun loon door hunnen patroon worden uitbetaald, genieten van de stadstoelagen niet.*
- art. 7 - *Het stadsbestuur oefent volledige controle uit op het gebruik der stadstoelagen en mag diensvolgens alle inlichtingen vragen of alle boeken en rekeningen van de O.B. nazien. De O.B. die zich aan deze controle verzet, wordt bepaald van alle toelagen uitgesloten.*

(104) SAE (M) - 227 (v.nr.) Stadsverslag 1928-1929 p. 64, 1930-1931 - p. 64

(105) SAE (M) - 25 (v.nr.) Gemeenteraad zitting 25 oktober 1923

(106) SAE (M) - 25 (v.nr.) Gemeenteraad zitting 11 februari 1924.

In 1927 werden op voorstel van Servaes de stadstoelagen uitgebreid tot het *Moederfonds*. Gedurende vier weken na de bevalling ontving de jonge moeder uit de stadskas, bij de geboorte van het eerste en tweede kind een dagvergoeding van 1,50 fr., voor een derde en vierde kind 2 fr. en vanaf het vijfde kind 2,50 fr. (107). Met ingang van 1930 werden ook de stadstoelagen aan de levensduurte aangepast (108).

In de na-oorlogse periode ontstonden in de schoot van Bond Moyson eveneens tal van dienstverleningen die de welvaartszorg beoogden. Dienaangaande noemen we de Vlaamse Federatie voor Gehandicaptenzorg. Hier ligt de nadruk op de hulp aan de mindervaliden, o.a. door informatie, sociaal dienstbetoon, integratie en recreatie. Centrum voor maatschappelijk werk of de medico-sociale dienst. De thuisverplegingsdienst, de sociale dienst voor middenstand en pensioenen... enz.

DE ZIEKENKAS VAN DE "VLAAMSCH NATIONALISTISCHE VOLKSPARTIJ".

Op 21 februari 1933 liet Marcel de Vreese, als woordvoerder van de "Vlaamsche Nationalistisch Volkspartij" te Eeklo weten dat binnen de schoot van de partij een ziekenkas was opgericht.

De afdeling Eeklo had zich aangesloten bij het Landelijk Verbond der Vlaamsch Nationalistische Mutualiteiten.

De ziekenkas was op voornoemde datum zeker nog niet actief daar aan de Eeklose apothekers werd gevraagd of de leden dezelfde voorwaarden konden genieten als de overige bestaande kassen.

Nopens de werking, ledenaantal en levensduur van deze mutualiteit zijn ons verder geen gegevens bekend.

NEUTRALE MUTUALITEIT FLANDRIA MEETJESLAND

Flandria Meetjesland is een jonge stichting die pas een tiental jaar terug te Eeklo het levenslicht zag.

Onder impuls van Dr. Meysman, toenmalig voorzitter van Flandria Gent, werd in het kader van een decentralisatiepolitiek een gelijkaardig ziekenfonds te Eeklo opgericht met het Meetjesland als werkgebied.

Erkend bij K.B. van 29 september 1971, startte de Mutualiteit Flandria Meetjesland op 1 april 1972 haar werking.

Als stichters kunnen we vermelden : Paul van Grembergen, voorzitter; Henri Jacobs; Rita de Croock, secretaris; Alfons van Holderbeke, Jean-Marie Collier, Daniël Coppejans, Marcel de Guisquière, Guido de Pestel, Christiaen Deruyter, Willy Quivieux, Willy Steenbeke en Ignace van de Walle.

Gestart met een vijftigtal leden, in hoofdzaak Meetjeslanders overgekomen uit het ziekenfonds Flandria Gent, kan de mutualiteit bogen op een gestadige groei. Het

(107) SAE (M) - 25 (v.nr.) Gemeenteraad zitting 2 april 1927; 18 juni 1927.

(108) SAE (M) - 25 (v.nr.) Gemeenteraad zitting 18 januari 1930.

centraal secretariaat van Flandria Meetjesland, gevestigd te Eeklo, overkoepelt de secties Assenede, Ertvelde, Evergem, Kaprijke, Lembeke, Maldegem, Oosteeklo, Sleidinge, Waarschoot en Zelzate. Samen met een zeventiental andere Vlaamse ziekenfondsen vormen ze de *Vereniging Vlaamse Ziekenfondsen* met als doelstelling : de uitbouw van een Vlaams, niet partij-politiek gebonden ziekenfondswezen (109).

Naast de functies eigen aan een primaire mutualiteit, genieten de leden ook hier door het Verbond van Neutrale Mutualiteiten van een uitgebreide welvaartzuil, o.a. kraamgeld, overlijdensuitkering, herstellkuren, huwelijksuitkering, ziekenvervoer, eigen thuisverpleging, gezinsverblijven tegen verminderde prijzen, vakantie voor kinderen, gezins- en bejaardenhulp, sociaal dienstbetoon, uitleendienst van krukken, rolwagens, looprekken,... enz. (110).

BESLUIT

Essentieel voor het ontstaan van het soort maatschappijen dat schuilging onder de gemene noemer van "*Onderlinge bijstand*", rond het midden van de 19de eeuw, was het *pauperisme*.

Daar het een materie met nationale dimensies betrof zag de overheid, om de officiële weldadigheidsinstellingen te ontlasten, heil in de creatie van de *zelf-hulp maatschappij*.

De eerste projecten kwamen tot stand onder vorm van *Spaarkassen* waarbij mits het betalen van een geringe wekelijkse bijdrage de aangesloten gezinnen bij ziekte met werkverlet een financiële steun konden genieten. Helaas diende het stelsel geschraagd door de steun van de meer begoede steunende- of ereleden... en daar liep het meteen fout !

Kleine kernen, zoals in het Eeklose pottenbakkersbedrijf *Van Wuesberghe* namen het principe van de zelf-hulp maatschappij over en stichten onafhankelijke kassen. Weldra werden dergelijke initiatieven van overheidswege aangemoedigd en gesteund, wat een enorme expansie tot gevolg had.

Eeklo telde in de tweede helft van de 19de eeuw tientallen dergelijke verenigingen die qua ideologie van elkaar konden verschillen, maar allen dezelfde betrachtning nastreefden.

Ook hier bleef helaas de goede werking in sterke mate afhankelijk van het aantal steunende leden.

Pas tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw, wanneer de kleine ziekenbeurzen de noodzaak tot samenwerking gingen inzien, kon voor het eerst echt sprake zijn van een "onafhankelijke" werking.

---

(109) VVZ-nieuws - driemaandelijkse tijdschrift van de Vereniging Vlaamse Ziekenfondsen Jg 6 sept 1984 nr 3

(110) Dank aan Mevr. Steenbeke De Croock, secretaris van Flandria Meetjesland, voor de medewerking

De politisering die pas nieuwe dimensies had aangenomen zorgde ervoor dat het bundelen van de onderlinge bijstandskassen plaatsvond op politieke en ethische gronden. Eeklo lag enigszins dwars in deze ontvoogdingsstrijd en er zou een wereldoorlog nodig zijn om de oude structuren overboord te werpen !

Tijdens het interbellum kenden alle ziekenkassen een gestage parallele evolutie met uiteraard de conjunctuur gebonden ups en downs.

De Besluitwet van 28 december 1944 en 10 januari 1945 met betrekking tot het uniform maken van de sociale zekerheid betekende het eindpunt van deze bijdrage. Grosso modo kunnen we stellen dat vanaf dit ogenblik het aanbod van de primaire ziekenkassen zowat gelijklopend waren.

Erik DE SMET

ZEGER BLONDEEL, EEN DUBIEUZE BALJUW TE EEKLO (1558-1560)

Hoewel wij geen verwantschapstabel van de familie Blondeel konden opmaken, stellen we toch vast dat binnen het 16de eeuwse Eeklo de naam heel frequent voorkwam (1). Wij mogen dus met enige zekerheid vooropstellen dat Zeger Blondeel een autochtone inwoner van Eeklo zal geweest zijn. Over zijn sociale herkomst, vorming en opleiding zijn we dus niet ingelicht. We weten slechts dat hij bij vorstelijke commissie op 7 januari 1558 tot baljuw ven Eeklo benoemd werd (2) en op 24 juni 1560 waarschijnlijk gedwongen diende af te treden (3), hoewel hij in april 1561 nog wederrechterlijk een ambtelijk stuk ondertekende.

Wegens verschillende ambtsovertredingen en andere misdrijven was hij aanvankelijk voor de vierschaar van Eeklo gedaagd, maar omwille van de gewichtigheid van de feiten en de status van zijn ambt werd hij naderhand overgeleverd aan de Raad van Vlaanderen, waar hij zich diende te verantwoorden voor een gehele waslijst van allerlei vergrijpen (4). Van ambtswege trad de procureur-generaal er op als eiser, onze gevangen baljuw uiteraard als verweerder.

Toen zijn gedwongen verwijdering reeds in de lucht hing, was de procureur-generaal, Mr Jan de Brune, persoonlijk naar Eeklo gekomen, waarschijnlijk om die zaak met de plaatselijke magistraat te bespreken (5). Er werd hem toen een presentwijn van 4 kannen aangeboden (6).

Op hun beurt werden kort daarna, het college van schepenen, met de afgaande en regerende baljuw, samen met de griffier naar het Hof d.i. de Raad van Vlaanderen te Gent, ontboden "*up de desordre van procedueren bij den afgaenden bailliu ghedaen ende omme meerder inconvenienten te schuwene*" (7). In elk geval werd op 3 september 1563 een uitvoerig en breed gestoffeerd vonnis over al zijn wandaden geveld.

Een eerste feit dat hem ten laste werd gelegd, was het naast zich neerleggen van het bevel van het schepencollege op 23 april 1558 tot aanhouding van Lieven de Baets "*ter causen van zeker fortsen, violentien ende onwillicheden bij hem ghecommitteert upden persoon van wijlen Jan van Loo, inwonende der vors. stede hem te meer stonden besprongen hebbende met vuytghetrocken rapiere ende ghedreecht te berooven vanden lijfve*".

(1) W. STEEGHERS. *De Staten van Goed van Eeklo (1527-1795)* Deel III. Register van persoonsnamen p. 3

(2) We vonden hem in elk geval vermeld in de staatsrekeningen van 1557-1558, ARA-RK 34482, 5r

(3) E. NEELEMANS. *Tijdrekenkundige Naemlijst der baljuws, greffiers, tressuriers, burgemeesters en schepenen der Stede, Keure en vrijheden van Eeklo en parochie Lembeke van den jare 1249 tot 1796* Eeklo, 1863, p. 3

(4) RAG-Raad van Vlaanderen 7544, 337 r. Vonnis van 3 september 1563

(5) ARA-RK 34484, 14 v. Rekening 1559-1560

(6) "*Item ghepresenteert Mr Jan de Brune, jehgewordich procureur generaal van Vlaenderen hore dander stede komende besoiinghieren mette wet vier stede kannen wijns ten 32 s. de kunne 6 lb 8 s p. 11 d*

(7) ARA-RK 34484, 18 v.

Wat meer is, bij een volgende ontmoeting met beschuldigde Lieven de Baets ten huize van Daniël van Westvoorde, had de baljuw duidelijk bevestigd dit bevel tot aanhouding nooit te zullen uitvoeren, meer nog hem te waarschuwen, indien er van de zijde van de overheid nog pogingen in die zin zouden ondernomen worden, want hij vond dat aanhouding en de ermee gepaard gaande informaties, maar door de burgemeester zelf moesten uitgevoerd worden. Op zichzelf was dat reeds een zware deontologische fout gezien hij hiermee *''tsecret van de voorn. wethouderen''* ont-dekt, dus geschonden had, waartoe hij krachtens zijn eed gehouden was. Wegens deze *''oochluukinghe, dissimulatie ende impuniteyt''* was het dan ook mogelijk dat naderhand op 23 oktober 1558 het fataal treffen plaats vond tussen diezelfde Lieven de Baets en Jan van Loo, opnieuw in aanwezigheid van baljuw Blondeel, ditmaal ten huize van Jan Liebaert.

Hogergenoemden Lieven de Baets en Jan van Loo waren *'onderlinghe in questien ghevallen ter cause van den caertspele ende danof hij verweerdere (Zeger Blondeel doorzaeke was'*. Wat daarna gebeurde ging alle ambtelijke perken te buiten. Jan van Loo kreeg van Lieven de Baets *''een doodelicke steke in zijn zijde, danof hij Jan zeere corts daer naer ghevaeren was van levende lijve ter doot''*. Wat deed onze baljuw nu ? De aanvaller beletten zijn euveldaad uit te voeren of hem aanhouden ? Helemaal niet ! Integendeel hij nam Lieven de Baets in bescherming door hem de gehele nacht in zijn eigen huis onderdak te verlenen *''tot sanderdaechs ter hoogher noene in openbaeren scandale van den ghemeente der voors. stede''*. De verdediging van de beklagde hieromtrent was maar weinig steekhoudend. Zeger Blondeel beweerde dat hij van de toenmalige burgemeester Jan Lippens, alleen maar mondeling bevel had gekregen tot aanhouding van Lieven de Baets. Volgens de baljuw druiste dit in tegen de Keure van Eeklo, die voorhield dat geen enkele keurbroeder van Eeklo zonder *''informatie''* t.t.z. zonder voorafgaand onderzoek mocht gevangen genomen worden en dat hij niet op de hoogte was van enige overtreding, die ten zijnen laste kon geformuleerd worden.

Volgens onze baljuw betekende dat helemaal niet, dat hij met de beschuldigde onder één hoedje speelde, want van het tweede feit, de doodslag, waren naar zijn zegen geen getuigen. Dit gebeurde bij duisternis. Toen hij Lieven de Baets onderdak had verleend, was hij zelf onwetend van de feiten. Nadat men hem op de hoogte had gebracht, had hij baljuw *''sichtent met alder diligentie ghezocht... om vanghen, indien hij hem hadde connen betrapen''*.

Een vrij vage en krachteloze weerlegging dus van de hem ten laste gelegde feiten.

Na deze dubbele aanklacht, volgde een derde. Nu zowat drie jaar geleden d.i. omstreeks 1560 was er een *''mareyten''* d.i. donkerkleurige mantel ⁽¹⁾ gevonden, die ten huize van een zekere Arnout de Muelenaere was binnengebracht. De baljuw kwam van overheidswege dit stuk opvorderen en weigerde het nadien terug te geven aan de wettige eigenares, die het verloren voorwerp kwam opeisen *''onthoudende alzoe der lieden goet onder tdexele van Justicie''*. Hierop replikeert onze baljuw dat hij bedoelde mantel *''behoirelic gherestitueert hadde''* aan een jonkman *''zodat*

(1) Afgeleid van lat. *''maurus''*, donkerkleurig, zwart, kan ook purper zijn (zie VERWIJS en VERDAM IV, p. 1934).

niemant dan of met redene claghen en conste''. Zoals uit onze tekst blijkt is ook deze bewering niet helemaal sluitend.

De vierde aanklacht gaat over een twist ten huize van de weduwe Jan Valet, tussen een zekere Pieter Zegers en Jan Mathys, de jonge, om een geldsom van 21 s. gr. De baljuw, die daar weet van gekregen had, dwingt de weduwe bij wie het geld bewaard lag, onder bedreiging de geldsom aan hem af te geven *''den voorn. Pieter onthoudende jehghens zijnen danck ende wille ende ooc zonder cause ofte redene''*. De baljuw daarentegen beweert dat hij het geld bij de weduwe Valet alleen *''ghelicht''* had, *''als tzelve niet gheschiet zijnde omme yemant tzijne te onthoudene, maer alleenelic bij maniere van consignatie telcx rechte tot dat partien questien hebbende ter causen vanden voors. penninghen zouden veraccordeert ofte metten rechte gheappointiert werden, zulc als den bailliu van Eecloo, van allen oudden tijden ter cause van zijn officie ghecostumeert was te doene''*.

Een volgend feit dat onze baljuw ten laste werd gelegd, was dat hij een zekere Michiel Arents gecomposeerd had d.i. een boete opgelegd onder vorm van minnelijke schikking. Hoewel dit alles diende te gebeuren in naam van de Koninklijke Majesteit, had hij de opbrengst daarvan in eigen zak gestoken. Ook hier wist de baljuw andermaal zijn verhaaltje op te dissen. Dit kwam, beweerde hij, omdat hij nog niet in de gelegenheid was geweest, het bedrag van de compositie ten belope van 6 lb. g. in rekening te brengen of om het met zijn eigen woorden te omschrijven *''daer hij bij die vander Rekeninghe noch niet bescreven hadde gheweest''*.

Het zesde feit dat hem ten laste werd gelegd was eigenlijk een procedurekwestie. Binnen Eeklo diende een arrest ten minste in aanwezigheid van twee schepenen uitgevoerd te worden. De baljuw evenwel had een arrest van 10 april 1561 op eigen houtje naar de Raad van Vlaanderen doorgestuurd. Dit hield in dat het kapitaal van een losrente van 5 april 1559 onwettelijk geconstitueerd was, aangezien de handtekening van de schepenen er aan ontbrak. De aangeklaagde replikeert hierop dat de tussenkomst van de schepenen niet noodzakelijk was *''volghende der notoire costume van Vlaenderen''*.

In een zevende aanklacht werd hij beschuldigd van schending van het briefgeheim. Hij had nl. een bepaalde missive, eigenlijk bestemd voor de toenmalige griffier Vincent Yman, in het bijzijn van een zekere Vincent de Pau fs Michiels, geopend en gelezen en ze gewoon achtergehouden.

Zijn laatste betichting was zeker niet de minste. Tijdens zijn baljuwschap en ook te voren, had hij zich bij verschillende gelegenheden o.a. ten huize van Daniël van Westvoorde, Joris Janssone, Vincent van den Berghe en Jan van Waes benevens *''in andere eereclicke huusen''* alles behalve netjes gedragen, niet alleen bij *''diversche eerbare jonghe dochteren''* maar ook bij *''diversche ghehuwede persoonen de zelve bij alle dorperheyt ende luxurieuse wegghen zouckende te vervecken tot oncussheyt ende vleesschelicke conversatie''*.

De laatste twee beschuldigingen wimpelt onze baljuw af met te verklaren dat op *''andracht van zijne quaetwillighe niet te letten en was''*.

Het Hof oordeelt er blijkbaar anders over. Hoewel de beklaagde *''dede zegghe, dat hij was een goet man met eeren overzulcx gheadmitteert gheweest hebbende van de Majesteyt ter deserviture van de bailliage der voors. stede van Eecloo, daer inne hij hem eeric ende neerstelic ghedreghen hadde zonder oyut ghecommitteert thebbene niet meer int zelve officie dan andersins eeneghe zaeken weerdich van punitie''*, vindt het Hof de kwaadwilligheid van de feiten bewezen.

Vooreerst wordt hij *''inhabile''* verklaard *''omme eeneghe bailliagen ofte andere ghelijcke officien te bedienen''* m.a.w. hij wordt uit zijn ambt ontzet.

Vervolgens wordt hij veroordeeld te verschijnen *''in zijn lijnwaet, blootshoofs, knyelende up beede zijn knyen met een tortse van vier ponden was, onghebrant, Gode van hemelrijcke ende den hove vuyter name van Justicien verghef te biddene, ende van ghelijcken te doene voor de wet vander stede van Eecloo up eenen ordinairen dinghedach''*. Daarenboven is hij gehouden aan de Koninklijke Majesteit een boete te betalen van 12 pond gr. Weigert hij die te betalen of kan die niet verhaald worden op zijn goederen, dan wordt hij veroordeeld *''ghegheeselt te zijne up zijn bloot lijf, met scerpe roeden up een schavout voor de twee pilaeren van desen casteele''* (Gravensteen).

Blijkbaar wilde de overheid daarmee een voorbeeld stellen om de laksheid en corruptie van een vorstelijk benoemde ambtenaar, die zelf moest instaan voor het naleven van de wet, zeer streng te sanctioneren.

Achiel DE VOS

HET BRANDWEER- EN VERZEKERINGSWEZEN IN HET MEETJESLAND CA. 1845

INLEIDING

De *ontdekking* van de manier om vuur te maken betekende in bepaalde opzichten een weldaad voor de mensheid. Het leven werd er *draaglijker en comfortabeler* door. Al even vlug zou blijken dat de kracht van het natuurelement niet steeds in de hand kon gehouden worden : ...brand schuilt in een klein hoekje.

Het menselijk vernuft stond hierbij niet stil. Steeds werd er gepoogd om door allerlei maatregelen het verlies aan mensenlevens en goederen tot een minimum te beperken. Naargelang de beschavingsgraad gebeurde dit met navenant en wisselend succes. Er kwam meer bij kijken dan het plengen van water op de brandende materie. Er werden reglementen uitgevaardigd tot het beperken van het aantal brandhaarden, brandbestrijding werd bestudeerd..., maar ook infrastructuur en communicatie vormen in de strijd tegen het (kwade) vuur niet te veronachtzamen pionnen.

Dit artikel kan louter als een aanzet tot een meer gestoffeerde studie van het brandweerwezen worden beschouwd, temeer daar de consultatie van bronnen slechts erg onvolledig kon gebeuren (en waar we ook verder op wijzen). Het eerste punt werd opgenomen als een inleidende beschouwing om een aantal aspecten beter te begrijpen.

1. Overheidsinitiatieven inzake brandweer vóór 1845

Vóór het uitbreken van de Franse revolutie en het daarstellen van een echt centraal gezag valt er weinig inmenging op het vlak van brandpreventie en -bestrijding vanwege de nationale overheid te bespeuren. Hier en daar kende men wel reglementen en bestond er een zekere organisatie, maar de uniformiteit en de algemeenheid waren ver te zoeken. De reglementen vertoonden steeds een lokaal karakter en behandelden doorgaans de preventie. Voornamelijk in die centra die een dichte bevolkingsconcentratie kenden, werd het gebruik van de minder duurzame materialen, als hout en stro, verboden en dit reeds van in de Middeleeuwen. In stedelijke agglomeraties moesten de inwoners tevens de *brandgangen*, smalle openingen tussen de huizen, respecteren. Andere reglementen schonken aandacht aan organisatie en de maatregelen te nemen bij brand. In plattelandsdorpen, gekenmerkt door een verspreide bewoning, werden tijdens het Oud Regime vermoedelijk slechts weinig dergelijke schikkingen uitgevaardigd (1).

---

(1) F. BASTIAEN, *Meer met z'n tijd "Branden en brandweer te Aalter. Een historiek*, Aalter, 1987, pp. 20-21

De aanzet tot verandering kwam er bij ons met de Franse bezetting, een relatief korte, maar zeer onrustige periode. Ondanks de vele oorlogen en de opeenstapelende binnen- en buitenlandse conflicten, bleef er tijd voor wetgevende activiteiten. Sommige auteurs beschouwen die periode als één grote reformatie. Tot op zekere hoogte gaat die vlieger op. Er werden inderdaad heel wat *hervormingen* doorgevoerd of althans de basis ervan gelegd, maar dra bleken geen tijd en middelen beschikbaar om ze degelijk te concipiëren.

Twee elementen kunnen we hoegenaamd niet over het hoofd zien, daar ze, ten dele, de verdere wetgeving beheersen. Ten eerste was er het scheppen van een aantal éénvormige wetten voor het hele rijk, op basis van vroegere lokale reglementen. Even belangrijk en eveneens op precedenten steunend, vormde het onderbrengen van elk aspect van brandweer bij *politie of openbare orde*. Na de annexatie bij Frankrijk (1 oktober 1795) was het de Minister van Politie die de bestaande verordeningen in onze contreien bekend maakte.

De te nemen maatregelen werden steeds meer specifiek geformuleerd. In 1810 dacht de Minister van Binnenlandse Zaken zelfs aan het opstellen van een uniform reglement inzake brandbestrijding en omstreeks dezelfde tijd beval de Franse overheid brandspuiten aan. Eind april 1812 stuurde de onderprefect van het Scheldedepartement een rondvraag aan de lokale besturen i.v.m. brandblusmiddelen. Van Zomergem en Lovendegem evenals Aalter weten we dat ze over geen materieel beschikten (2). De val van het keizerrijk deed de uniformisering en centralisering slechts even stokken.

De vereniging van het latere België met de Verenigde Provinciën (1814-1830) was eveneens slechts een kort leven beschoren. De regering van koning Willem was wel van een andere aard : de terugkeer van een relatieve rust. We noteren een intense activiteit op het wetgevend vlak, zeker met betrekking tot de (landelijke) politie en dus ook het brandwezen (3).

Het uniformiseren werd verder beklemtoond, maar er rees eveneens aandacht voor het uitbouwen van korpsen en het nastreven van een meer efficiënte brandbestrijding. In eerste instantie werden door de provinciale overheid de bestaande reglementen herhaald of zelfs aangevuld (4). Het behoorlijk reinigen van de schouwen werd blijkbaar verwaarloosd, terwijl ook de constructie van de gebouwen te wensen overliet. De strijd tegen het strodak en de houten gevels werd algemeen, maar beperkt tot de *bebouwde kom*.

Vanaf 1823 slaat de overheid een nieuwe weg in, zogezegd door '' 's Konings vaderlijke en schrandere zorg'' (5). Er wordt van de gemeenten niet enkel een opgave van het bestaand materieel verwacht, maar ook een afschrift van een eventueel lokaal

---

(2) G.A. Lovendegem, nr. 13, brief van 11 mei 1812.
R.A.G., *Zomergem modern*, nr. 5, brief van 11 mei 1812.
H. MAES, *Over brandblussen*, z.p., z.d., pp. 32-41.

(3) F. BASTIAEN, *Op. cit.*, pp. 51-53 (waar een uitvoeriger relaas is opgenomen).

(4) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1817, dl. 2, pp. 187-192 en 1819, dl. 6, pp. 65-75.

(5) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1823, dl. 13, pp. 57-60.

reglement. De Gedeputeerde Staten (cfr. de Provincieraad) zouden op basis ervan een aantal grondbeginselen vastleggen.

De overheid wees er tevens op dat de lokale bestuurders, tot het aanschaffen van materieel, de financieel belabberde toestand maar terzijde moesten schuiven, "dat niet in eens kan plaats vangen, kan men door tijd en spaarzaamheid allengskens verkrijgen". Voor het eerst duikt de *lange-termijnvisie* op : brandweerdiensten moesten geleidelijk aan worden uitgebouwd. Financieel onvermogen kon niet langer als een (drog-)reden ingeroepen worden... Het provinciaal reglement van Oost-Vlaanderen "voor de gemeenten ten platten lande" kwam klaar op 16 juli 1823 en werd op 28 januari daaropvolgend bij K.B. goedgekeurd (6). De inhoud, die we hier niet expliciet kunnen behandelen, getuigde van een adequate aanpak.

Het eerste hoofdstuk behandelde het aanschaffen en bekostigen van de hulptuigen. De Gedeputeerde Staten zouden eveneens de aard en het aantal per gemeente bepalen. Verder zou slechts één enkel model toegelaten worden, zodat intercommunale hulp tot geen praktische moeilijkheden aanleiding kon geven. Het reglement schonk eveneens aandacht aan het personeel, het waarnemen van de politie, de inspectie en het onderhoud van de blusmiddelen... Het bestrijden van de brand en de te nemen maatregelen werden uiteengezet in de artikels 9 tot en met 14. Bestaande toestanden en lokale reglementen waren hierin duidelijk herkenbaar. Het brandbestrijden werd ten dele een werk van *specialisten*, maar iedereen kon gevorderd worden te helpen, materieel of gebeurlijk transportmiddelen te leveren. Een vlotte medewerking werd beloond, terwijl weerspanningen een straf wachtte. Viermaal per jaar zou men de bevolking aan haar plichten herinneren. Na deze inspanningen trok de provinciale overheid zich terug, zodat de concrete uitvoering achterwege bleef. Het was de nationale overheid die nu op het voorplan trad met het uitvaardigen van een nieuw "reglement op het bestuur ten Platte Lande". Algemeen vormde het een geheugensteuntje voor de burgemeester en de assessoren (7). Voor Oost-Vlaanderen betrof het eerder een synthese van het bestaande : art. 52 legde de nadruk op de inspectie van potentiële brandhaarden terwijl art. 53 verplichtte tot het onderhoud van een goede blusmiddelendienst (8).

Op het lokale vlak was er ondertussen blijkbaar maar weinig veranderd, want de gouverneur deed op 4 januari 1827 opnieuw navraag naar de blusmiddelen en het bestaan van brandreglementen. Dit gebeurde daar Z.M. er veel prijs op stelde (9). Het K.B. van 29 oktober 1827 daarentegen stelde zich tot doel het aanblik van de brandweerdiensten in de kortste keren om te vormen. Elke gemeente moest van het voordeel van brandspuiten kunnen genieten. De Gedeputeerde Staten konden uitzonderingen dulden. Deze laatste instantie twijfelde dan ook geen moment om haar vroeger reglement tot volledige uitvoering te brengen. De gemeenteraden werden verzocht onverwijld een beslissing te nemen (10).

---

(6) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1824, dl. 16, pp. 170-180.

(7) Cfr. A. TIHON, *Les structures administratives de la commune de 1795 à 1836*, in *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België 1795-1940*, Handelingen van het 12de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet van België te Spa 4-7 september 1984, dl. 1, p. 28.

(8) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1825, dl. 18, pp. 261-262.

(9) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1827, dl. 21, pp. 1-4.

(10) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1827, dl. 22, pp. 479-482.

Uit enkele van de ons gekende reacties bleek men niet opgetogen met de bedoeling van de hogere overheden. Bepaalde raden hoefden zelfs een vermaning om het punt op de dagorde te plaatsen (11). In de gevoerde briefwisseling poogde men het nut van de operatie te weerleggen. De Aalterse raad zag in geen geval graten in het aankopen van een brandspuit : *''Aenmerkende dat de groote uytgestrektheyd der gemeente welke van aen de limiten der gemeente Ruysselede en Wingene tot aen de gene van Ursel en Bellem eene tusschenruymte heeft van twee en half ueren dat de huizen alhier op de geheele gemeente te zeer verdeeld en verspreyd zyn om met nut eenig gebruik van brandspruyten te kunnen maeken.*

Aenmerkende dat het dorp deezer gemeente geduerende den geheelen zomer ontbloot is van water. Zyn van gevoelen dat de aenschaffing van brandspruyten voor deeze gemeente niet noodzaekelijk is terwijl er maer een zeer kleyn gedeelte te weten de bewoonders van het dorp in geval van brand van deeze objecten zouden kunnen gebruik maeken'' (12).

De opgeworpen argumenten bevatten heel wat waarheid, maar getuigden niettemin van onwil. Het brandreglement van 1823 stipuleerde reeds dat men één (of meerdere) paard(en) mocht opvorderen (13), zodat de uitgestrektheid niet steeds kon ingeroepen worden. Toch moet erkend dat ook een dergelijke interventie niet steeds succes zou boeken : het veelvuldig aanwenden van hout en stro (zie verder) liet immers een razendsnelle uitbreiding van de brand toe (24). Met de verspreide woningbouw wou de raad enkel aantonen dat doorgaans slechts één huis in as zou worden herschepen. Met de tweede opmerking had de raad meer kans zijn slag thuis te halen, daar dit gebrek in het K.B. als een mogelijke reden tot vrijstelling was opgenomen. Toch kunnen we hierbij ook bedenkingen formuleren. Enkel het dorp vond zich van water beroofd, zodat dit steeds problemen kon scheppen. De emmerpompiers behoefden toch ook water ? Moest men hieraan geen prioriteit verlenen ? De raad had nog het ontbreken van een degelijk wegennet kunnen aanbrengen, maar daaraan werd waarschijnlijk niet gedacht of dit was in het eerste argument begrepen.

Het tweede argument werd ook door de gemeente Assenede aangegrepen. Een spuit leek hen al even nodeloos. Het aanschaffen van ander materieel zoals ladders en emmers kon de goedkeuring van de bestuurders nog wegdragen, weliswaar terloops met de bemerking *''indien zulks vereischt wordt''* (15).

Vanaf 1828 wordt er tevens meer aandacht aan brandweer geschonken in het jaarverslag van de provincie. Voordien werden enkel de rampen vermeld. Uiteindelijk bleken de gemeentebesturen toch hun *''consideratien''* kenbaar gemaakt te hebben, zodat de Gedeputeerde Staten het onderzoek konden verderzetten (16). Vermoedelijk stuitten ze in vele lokaliteiten op tegenstand. De hogere overheid zette echter onverdroten haar ijver verder en bepaalde in mei 1829 over welk materieel elke

---

(11) F. BASTIAEN, *Op. cit.*, p. 55.

(12) G. A. Aalter, 172.2 : 504, *gemeenteraadsverslagen*, zitting 19 februari 1828.

(13) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1824, dl. 16, p. 176.

(14) We treffen dergelijk argument aan in M. FRERE, *Onze brandweer weleer*, in het Oude Land van Loon, jg. 8 (1953), nrs. 5-6, p. 167. *''Overwegende dat eene brandspuit alhier noodeloos zou zijn om dat alle wooningen met stroo zijn gedekt bijna met hout getimmerd, zoodat dezelve zoude afgebrand zijn eer dat men de brandspuit kunde gebruiken''*.

(15) R. A. G. Assenede *modern*, nr. 3, brief van 22 januari 1828.

(16) *Bestuurlijk Memoriaal*, Vertoog 1828, p. 16.

gemeente moest beschikken. De aard en het aantal van de blusmiddelen werd verondersteld in evenredigheid te staan met de financiële middelen en de grootte van de gemeenten (zie tabel I). De grote gemeenten werd tevens opgelegd een bepaald bedrag terzijde te leggen voor het aankopen van een brandspuit. Ook de andere gemeenten moesten een (zelf te bepalen) som voor brandweermiddelen in de begroting schrijven. Tenslotte werd een tijdslimiet bepaald waarbinnen de hulptuigen

Tabel I
Aan te schaffen blusmiddelen, 1829

Gemeente	Blusmiddelen									Tijdslimiet aanschaffing	Verplichte begrotingssom
	1 Zuigende en persende brandspuit	2 Brandemmers	3 Brandhaken 10 el	4 Touwen met haken 5 el	5 Handbijlen	6 Ladders 40 sporten	7 Dekkleed 6 vierk. el	8 Fakkels			
Aalter	1	50	3	3	4	3	3	2	3, 5, 6 en 8 in 1829	100	
Bellem	-	25	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Evergem	1	70	4	3	4	3	3	2	1829	-	
Hansbeke	-	25	2	2	2	2	1	2	1830	-	
Knesselare	1	50	3	3	4	3	2	2	cfr. Aalter	100	
Landegem	1	40	3	2	4	3	2	2	idem	100	
Lotenhulle	-	25	2	2	2	2	1	2	1829	-	
Lovendegem	-	50	3	3	4	3	2	2	1829	-	
Merendree	-	30	2	2	2	2	1	2	1829	-	
Nevele	1	50	3	3	4	3	3	2	cfr. Aalter	100	
Oostwinkel	-	-	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Poeke	-	-	2	2	2	2	-	2	1830	-	
Poelele	-	-	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Ronsele	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Sleidinge	1	50	3	3	4	3	3	2	cfr. Aalter	100	
Ursel	-	20	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Vinderhoute	-	-	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Vosselare	-	-	2	2	2	2	-	2	1829	-	
Waarschoot	1	50	3	3	4	3	3	2	cfr. Aalter	100	
Zomergem	1	70	3	3	4	3	3	2	idem	100	
Adegem	-	25	3	3	4	2	4	2	1829	-	
Assenede	1	40	3	2	4	2	4	2	cfr. Aalter	100	
Bassevelde	1	50	3	3	4	2	4	2	idem	100	
Boekhoute	-	25	3	3	2	2	3	2	1829	-	
Ertvelde	1	40	3	3	4	2	4	2	cfr. Aalter	100	
St-Jan-in-Eremo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kaprijke	1	40	3	3	4	2	4	2	3, 5, 6 en 8 in 1830	100	
Kluizen	-	25	3	2	4	2	4	2	1829	-	
St-Laureins	-	25	2	2	4	2	3	2	1829	-	
Maldegem	1	40	3	3	5	3	5	3	1829	-	
St-Margriete	-	15	2	3	2	2	3	2	1830	-	
Middelburg	-	25	2	2	3	2	3	2	1829	-	
Oosteeklo	-	25	2	2	3	2	3	2	1829	-	
Waterland-Oud.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Watervliet	1	30	2	2	3	2	3	2	cfr. Kaprijke	75	
Zelzate	1	30	2	3	4	2	3	2	cfr. Aalter	100	

moesten aangeschaft worden (17). De verdere middelen - in hoofdzaak de brandspuiten - moesten de besturen aanschaffen zodra het daartoe gereserveerd fonds - het op te sparen bedrag - dit toeliet, of vanaf het ogenblik dat de gemeentekas dit kon dragen. De *dwergdorpjes* waren van elke verplichting vrijgesteld. Bij nader toezien stellen we toch verschillen vast voor gelijkaardige gemeenten of tussen de twee arrondissementen. In het arrondissement Eeklo moesten de gemeenten meer klein materieel aankopen, vnl. bijlen en dekzeilen. De verplichting slaat tevens soms op de pomp. Ook het opzij te leggen bedrag en de tijdslimiet vertonen sporadisch een afwijking. Volgens het jaarverslag was bij deze resolutie rekening gehouden met de deliberaties van de raden en met de voordrachten van de districtscommissarissen (18). Uit een staat van 1829 blijkt dat de meeste Oostvlaamse gemeenten voordien over niets van dergelijke middelen beschikten (19).

Van gemeentelijke autonomie was hoegenaamd geen sprake, integendeel, men werd met een sterk staats- of provinciaal dirigisme geconfronteerd. Zo kort na de Franse revolutie (en het Oud Regime) konden de lokale administraties zich blijkbaar (nog) niet bij dergelijke besluitvorming neerleggen. Uit de enkele onderzochte gevallen kwam duidelijk naar voor dat de Gedeputeerde Staten heel wat druk moesten uitoefenen om toch maar iets te bereiken. De gemeente Bellem argumenteerde zelfs *dat het merendeel van het materiaal voor haar onnuttig was* (20).

In het "vertoog" van 1830 kon men dan ook slechts het volgende neerschrijven : *"Meest al de gemeenten welk van brandblusmiddelen moesten voorzien zijn, hebben te dien einde eene som in hare begrooting van het loopend jaar uitgetrokken; terwijl voor een zeer klein aantal gemeenten zulks bij volstrekt gebrek aan middelen tot een aanstaand jaar is moeten uitgesteld worden"* (21). Waren er nog geen aankopen verricht ? Zou men de sommen wel besteden ?

In de volgende jaren spreken de verslagen met geen letter meer over het aanschaffen van materieel. Want in 1830 kwam echter, maar voor de lokale overheden misschien juist op tijd, de *Belgische revolutie*. De Belgische omwenteling deed niet direct afbreuk aan de bestaande toestand, maar... Nog in 1833 herinnerde de Minister van Binnenlandse Zaken, via de gouverneurs, de gemeenten aan hun plichten, uitgevaardigd onder het vorige bewind. Dit gold voor de preventieve maatregelen, maar ook de bestrijdingsmiddelen kwamen ter berde. Elke gemeente moest een verslag opmaken of het materieel was aangekocht en in goede staat verkeerde (22). We deden geen onderzoek naar dit resultaat, daar we voornamelijk de toestand in 1845 wensten te bestuderen. We willen niettemin een *treffend* antwoord van een gemeente buiten ons gebied - Eke - als illustratie gebruiken. Vermoedelijk kwam deze toestand op vele plaatsen voor. In de brief lezen we dat *"l'administration locale de cette commune était sur le point d'en faire l'acquisition quand tout d'un coup la révolution éclata et en fet (sic) par conséquent differer l'exécution"*. Gezien de vroeger terzijde gescho-

(17) Bestuurlijk Memoriaal, 1829, dl. 25, pp. 489-507.

(18) Bestuurlijk Memoriaal, Vertoog 1829, pp. 13-14.

(19) R.A.B.W., *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 2157.

(20) F. BASTIAEN, *Op. cit.*, pp. 56-57 en p. 84.

(21) Bestuurlijk Memoriaal, Vertoog 1830, p. 13.

(22) Bestuurlijk Memoriaal, 1833, dl. 34, pp. 110-117.

ven sommen nog beschikbaar waren, zou het bestuur zich haasten de aankopen te verrichten (23). Dit bewijst eens te meer dat men met de *Hollandse* gedachte niet erg was ingenomen.

De Belgische wetgevende molen trad stilaan in werking en bracht drastische ingrepen aan. De Gemeentewet van 1836 zou, hoe dan ook, een flinke stap terug meebrengen. Meteen vervielen ook de vroegere bepalingen. Toch werden ze soms nog eens, ook na 1845, opgerakeld, maar met de bedenking dat ze geen verplichtend karakter hadden (24). Vermoedelijk klonk dit voor de gemeentebesturen als muziek in de oren.

2. De enquête van 1845

Begin maart 1845 stuurde de Minister van Binnenlandse Zaken, via het kanaal van de arrondissementscommissarissen, aan elk gemeentebestuur een exemplaar van het werk "*Théorie de l'extinction des incendies ou nouveau manuel du sapeur pompier*" van de hand van de ridder Paulin.

In de begeleidende zendbrief vroeg de provinciale overheid om een gedetailleerd rapport, aan de hand van de gestelde vragen, over te maken (15). Vooraleer de antwoorden van dichterbij te bekijken, willen we wat langer bij dit feit zelf stilstaan. Gezien het beperkte kader willen we vooraf opmerken dat het onderzoek niet werd uitgediept. We brengen dan ook slechts enkele argumenten aan die een discussie omtrent deze problematiek kunnen op gang brengen.

De enquête willen we in de politieke context bekijken. Daarbij zoeken we voornamelijk in de richting van de politionele sector, gezien ook de brandweer hieronder valt thuis te brengen.

Er was meer dan 15 jaar verstreken sedert er echt actie tot het uitbouwen van een degelijk (alhoewel aan de efficiëntie kan getwijfeld worden) brandweerapparaat had plaatsgevonden. Door de Belgische *revolutie* bloedde deze inspanning dood. De doelstelling betrof toen in hoofdzaak brandweer in de echte zin van het woord.

De enquête van 1845 blijkt duidelijk geen aanknopng met de Hollandse periode. Na deze *plotselinge brandweerinteresse* dommelde de overheid terug in. De volgende inspanningen, van beperkte aard, vallen pas tegen de jaren zestig te noteren (26). De meerdere en concrete vragen laten veronderstellen dat er meer achter school. Bestond er geen zekere bijbedoeling daar men zich in crisis, met daarbij agitatie van revolutionaire denkers, bevond? Mogelijks was er enerzijds enkel een direct doel, namelijk het opstellen van een algemeen reglement (wat theoretisch niet mocht). Bevoegde de overheid anderzijds niet een versterking van de politiemacht, door het oprichten van

---

(23) R. A. G., *Eke modern*, nr. 11, brief van 30 september 1833.

(24) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1857, dl. 82, pp. 750-757.

Tijdens de zitting van de provincieraad in 1876 behandelde een speciale commissie deze materie. Men sprak enkel over het reglement van 1819, de rest werd eenvoudig doodgezwegen. De raad besloot dat het reglement, naat analogie met andere, als ongrondwettelijk moest beschouwd worden.
Bestuurlijk Memoriaal, 1876, dl. 120, p. 222

(25) G. A. Aalter, 205.1, *algemene briefwisseling*, brief van 6 maart 1845

(26) F. BASTIAEN, *Op. cit.*, pp. 67-68

korpsen ? Omstreeks dezelfde tijd werden alvast voorstellen geformuleerd om de echte politiemacht, o.a. de veldwachters, te reorganiseren. Bij een opstand op het platteland zouden ze zeker tekortschieten (27). De brandweperlui werden toen doorgaans onder de ambachtslui gerecruteerd. Zij waren niet direct als een gevaarlijke groep te bestempelen en zouden dus waarschijnlijk het bestaand politiek bestel helpen overeind houden (de politietaak !). Deze hypothese wordt min of meer bevestigd door een voorval te Gullegem - maar pas - in 1911. In dat jaar brak een algemene staking onder de vlasarbeiders uit. Hier en daar werden vlaswagens in brand gestoken. Heel wat pompier-vlaswerkers weigerden hulp te bieden bij de blussingswerken. De lokale overheid poogde dit probleem te voorkomen, niet door de arbeiders uit het korps te weren (alhoewel er werden afgedankt), maar door het aanschaffen van een stoompomp, zodat minder brandweperlui volstonden (28). Arbeiders vormden dus een niet te vertrouwen klasse en bleken hoegenaamd niet geschikt om een zekere politiedienst te verrichten. Goed ingerichte korpsen konden desgewenst direct of indirect tegen hen worden ingezet. Waren vernieling en brandstichting geen logisch uitvloeisel van opstand ? Het inrichten van brandweerkorpsen zou dus niet misstaan. De burgerwacht was nochtans bijna overal heringericht, maar betrof het alsnog niet een reflex (of thans poging) om een extra beschermfactor in het leven te roepen. Verder onderzoek lijkt hierbij nodig.

We kunnen echter ook enkele argumenten tegen deze stelling inbrengen. Vooreerst weten we niet of dit probleem zich eveneens in internationale context stelde. Een erg concreet argument om de hypothese te doen wankelen, is dat in het *Bulletin van het Ministerie van Binnenlandse Zaken* geen brief is opgenomen (29) met de vragenlijst of een opdracht ertoe. Er wordt zelfs geen gewag gemaakt van het opsturen van het werk. De enquête zou dus louter van provinciale aard zijn. Enkel nog in het *Bestuurlijk Memoriaal* van 1846 wordt hierover nog gerept (30). Men geeft een kort overzicht van de bestaande toestand, zonder de enquête zelf te vernoemen. Er blijkt dat alle Oostvlaamse steden, naast 9 gemeenten (waaronder Lovendegem), van pompen zijn voorzien. De meeste aandacht ging uit naar het Gentse brandweerkorps waarbij de politietaak duidelijk in de verf werd gezet : "*Ce corps qui prête en même temps son concours à la police de la ville*" en "*Les occupations des sapeurs-pompiers, indépendamment du service de gardes de ville, consistent, partie en exercices militaires, partie...*".

Naast het beroepskorps van Gent bestonden de vrijwilligerskorpsen elders doorgaans uit ambachtslui. Ook te Eeklo genoten de brandweerlieden een zekere vergoeding voor hun diensten. Over het echte platteland werd in alle talen gezwegen. Na deze overwegingen komen we tot de slotsom dat met de enquête van 1845 in feite toch

---

(27) F. BASTIAEN, *De veldwachter in het spanningsveld van autoriteit en solidariteit, het arrondissement Gent-Eeklo 1830-1914*, onuitgegeven licentieverhandeling R.U.G., 1984, sectie geschiedenis, pp. 11-17. Zie ook F. BASTIAEN, *Machtsstrijd om een ambtenaar, de veldwachter in de 19de eeuw*, in "*Machtsstructuren in de plattelandsgemeenschappen van de 12de tot de 19de eeuw*", verslagen van het 13de Internationaal Colloquium, georganiseerd door het Gemeentekrediet van België te Spa van 3-6 september 1986, pp. 531-553.

(28) F. COUCKUYT, *Kroniek van het Gullegems brandweerkorps*, in "T Meiboompje, 4de jg. (1987), nr. 4, p. 127.

(29) *Bulletin administratif du Ministère de l'Intérieur*, 1845.

(30) *Bestuurlijk Memoriaal*, Vertoog 1846, pp. 139-140.

geen echte bemoeienis of ingreep plaats had in het brandweerwezen, alhoewel die bedoeling misschien toch tussen de regels de kop opstak. We zijn dus geneigd haar verder louter als een status questionis te bestempelen.

We konden tot onze spijt niet alle antwoorden van de Meetjeslandse dorpen verzamelen : ofwel bestond de briefwisseling eenvoudig niet meer of konden we ons niet van het antwoord vergewissen of sommige gemeenten stuurden in 1845 simpelweg geen briefje terug. We vonden er evenmin een spoor van terug in het provinciaal archief. We beschikken uiteindelijk over slechts 17 antwoorden voor de 37 gemeenten in het Meetjesland (31). Ondanks de vragenlijst zijn de antwoorden niet uniform geformuleerd.

De eerste vraag peilde naar het bestaan van brandweerreglementen en de maatregelen die bij brand werden genomen.

De repliek hierop luidde voor alle gemeenten in de zin van "*nog maetschappij nog spuit, nog keuren of reglementen*" of "*dat er alhier geene compagnie van brandspuitmannen bestaen*". De meeste besturen erkenden tevens dat er hoegenaamd geen maatregelen waren voorzien : "*op 't eerste geluid der alarmeklok bekomt men mannen genoeg om te helpen blusschen*". Te Lovendegem beschikte men wel over een pomp, maar een reglement was er evenmin voorhanden. Ursel liet kennen dat men in de toekomst de instructies van de heer Paulin zou volgen. Het antwoord van de gemeente Aalter was op dit onderdeel heel wat uitvoeriger. Bij de lezing kregen we de indruk een beschrijving van de concrete gang van zaken aan te treffen. Bij een meer kritische benadering rijzen toch een paar vragen. Was dit wel de regel ? Stelde de overheid de zaak niet gunstiger dan in werkelijkheid voor ? Of had men zelfs niet het boekje, de voorschriften bij de hand bij het formuleren van het antwoord ? Deze gemeente beschikte over geen speciaal brandreglement. Het algemene - provinciale van 1823 ! - werd er gevolgd. Na de melding van een brand vorderde het schepencollege ogenblikkelijk de rijkswacht. Terzelfdertijd werden de metsers, timmerlui enz. opgetrommeld. Ook de burens werden verzocht met hun hiervoor geschikt gereedschap bij te springen. Het branden blussen was groepswerk en steunde op solidariteit. Dit kwam eveneens duidelijk tot uiting in de antwoorden van Merendree en Sleidinge. De eerstgemelde kende geen voorschriften en achtte dit nog minder nodig "*om*

---

(31) We sommen hierbij de gemeenten op, met bronvermelding. Verder in de tekst zullen we hiernaast geen verwijzingen meer opnemen.

R.A.G. Adegem *modern*, 21.5, brief 6 maart 1845; Boekhoute *modern*, nr. 27, brief 18 maart 1845; Ervilde *modern*, nr. 23, brief 10 maart 1845; Hansbeke *modern*, nr. 18, brief 23 april 1845; Kluzen *modern*, nr. 9, brief 15 maart 1845; Merendree *modern*, nr. 16, brief 28 maart 1845; Nevele *modern*, nr. 10, brief 19 april 1845; St.-Laureins *modern*, nr. 60, brief 26 maart 1845; Sleidinge *modern*, nr. 7, brief 24 maart 1845; Ursel *modern*, nr. 17, brief 25 maart 1845; Zamergem *modern*, nr. 5, brief 7 april 1845.

G.A. Aalter, 205.I, *registers briefwisseling*, 18 maart 1845.

G.A. Evergem, *registers briefwisseling*, 14 maart 1845.

G.A. Knesselare, *registers briefwisseling*, 13 maart 1845.

G.A. Lotenhulle, 205.I, *registers briefwisseling*, 22 maart 1845.

G.A. Lovendegem, nr. 15, brief van 19 maart 1845.

G.A. Maldegem, nr. 200, brief van 12 maart 1845.

Geen antwoord : Bellens, Poeke, St.-Jan-in-Eremo

Onvindbaar : Oostwinkel, Ronsele, Vosselare, Middelburg, Poesele en Landegem. Volgens A. De Vos zouden ook de besturen van Eeklo en Waarschoot niet geantwoord hebben

reden er in geval van brand de ingezetene malkanderen bystaen''. Te Sleidinge drukte de overheid het nog sterker uit : *''En cas d'incendie chaque habitant s'impose le devoir... de se rendre sur le lieu du sinistre...''*.

In een zendbrief van 1859 zou de gouverneur trouwens op dit aspect wijzen : *''Een enge solidariteit van belangen verbindt de eenen aen de anderen''*, want hij die hulp weigerde, kon later zelf het slachtoffer van het onheil worden. Het Strafwetboek voorzag hiervoor strafbepalingen (32).

De tweede vraag ging in op het bestaan van nachtwachters en de manier om brandalarm te geven.

Enkel in de gemeente Maldegem waren er twee nachtwachters aangesteld.

Te St.-Laureins redeneerde men dat de douanebeambte die de gemeente *''onophoudelijk''* doorwandelde, net als een nachtwaker, brand kon ontwaren. Het lokale bestuur van Evergem merkte nog op dat er in de wintermaanden een nachtwacht het grondgebied doorkruiste. Overal elders kwamen geen dergelijke bedienden voor en *''in geval er, namelijk 's nachts hulp mogte verlangd worden men de zelve by middel van het kleppen der klok spoedigst zoude bekomen''*. Het luiden van de alarm- of noodklok was een oud gebruik. Vermoedelijk betrof het in alle plattelandsgemeenten de kerkklok(ken). We vonden in elk geval een betaling terug van 1791 voor de koster van Lotenhulle wegens het luiden van de klokken *''mitsgaeders het luyden van de grootte clocke met syne assistentie een heel jaer t elker reyse in het groot onweder van donder ende blixem als andersints oock in cas van brand, ofte andersints van traubels''* (33). In het midden van de 19de eeuw moest men zich nog steeds, zoals reeds vele eeuwen, bedienen van primitieve middelen zoals bel of klok om de aandacht te trekken en iets indirect mee te delen.

Uit het woordgebruik in sommige antwoorden valt tevens af te leiden dat brand - gelukkig - een zeldzaam verschijnsel was. De vroede vaders van Adegem deelden eveneens mee dat er geen nachtwachters bestonden, *''dog in geval van ontdekking van brand, zou men in den nagt, zoo als by dag, zynen toevlugt nemen tot de alarmklok''*.

In derde instantie werden de bewaarplaatsen voor brandweermaterieel behandeld. Gezien een aantal gemeenten niet over enige blusmiddelen beschikte, kenden er 9 geen bewaarplaats. Het gemeentehuis diende zesmaal, de gemeenteschool en het secretariaat elk één keer tot het onderbrengen van de brandblusgereedschappen.

De vierde vraag was misschien wel de meest indringende. Hierbij werd om een inventaris van de eigen blusmiddelen verzocht. De vraagsteller zou het tevens appreciëren dat de stukken in slechte staat werden aangeduid. We vatten de antwoorden samen in tabel II. Bij de eerste oogopslag laat dit overzicht ons een desolate indruk. Van de 17 gemeenten blijken er 8 over geen enkel hulptuig (in eigendom) te beschikken. De 9 andere hebben wel iets van materieel, maar de cijfers tonen weinig overeenstemming met de hoeveelheid aan te schaffen middelen zoals bepaald in 1829. Het dorpje Ursel doorstaat de confrontatie tussen de 2 tabellen het best.

(32) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1859, dl. 66, pp. 515-517.

(33) G.A. Lotenhulle, 201.8, *oud archief, Staet ende quohier van oncosten... 1791*.

Tabel II
Blusmiddelen 1845

Gemeente	pomp	emmers	brand- haken	touwen (+ haak)	bijlen	ladders	opmerking
Aalter	-	-	-	-	-	?	dubbelzinnig antwoord i.v.m. ladders
Evergem	-	-	2	-	1	2	
Hansbeke	-	-	-	-	-	-	niets
Knesselare	-	12	1	3	2	1	ladders en emmers in slechte staat
Lotenhulle	-	-	-	-	-	-	niets
Lovendegem	1	ja	-	-	-	ja	
Merendree							ja, maar de inventaris werd apart toegevoegd
Nevele	-	-	-	-	-	-	niets
Sleidinge	-	-	-	-	-	-	niets
Ursel	-	14	2	2	2	-	in goede staat
Zomergem	-	-	ja	ja	4	2	
Adegem	-	15	2	-	2	-	
Boekhoute	-	-	-	-	-	-	niets
Ertvelde	-	-	6	3	3	2	
Kluizen	-	-	-	2	2	-	
St-Laureins	-	-	-	-	-	-	niets
Maldegem	-	-	-	-	-	-	niets

Relatief gezien slaan ook de gemeenten Knesselare en Adegem geen slecht figuur. Zomergem, Ertvelde en ook Kluizen behoren tot de middenmoot. In zeker opzicht was Lovendegem - door de aanwezigheid van een spuit - beter uitgerust dan opgelegd in 1829. Ook de gemeente Merendree kon met gemeenschapsmiddelen brand bestrijden. Het bestuur voegde er aan toe dat het voorhanden materieel uit de Hollandse tijd dateerde. De tabel vormt een sprekend bewijs dat de andere gemeenten de Hollandse intenties en verplichtingen aan hun laars hadden gelapt. Van de in tabel II opgenomen gemeenschappen moesten er eertijds 8 een brandspuit aanschaffen. De besturen trokken blijkbaar aan hetzelfde zeel, want ook maar geen enkele had de daartoe opgepotte middelen aangewend.

Opmerkelijk - of juist niet - is dat enkele besturen aanhalen dat de inwoners bij een brand met eigen gereedschap kwamen aandraven. Bij de opgesomde tuigen hoorden natuurlijk ladders, emmers en haken thuis, maar ook "*des fourches à fumier*", instrumenten die men als "*très propres d'arrêter et éteindre le feu*" bestempelde. Het feit dat "*elken inwoonder... daer van voorzien*" was, hield ontegensprekelijk een argument en excuus voor de besturen in om dergelijke zaken niet zelf te verwerven. Dat de gemelde toestanden een nefaste uitwerking konden hebben, deerde de machthebbers blijkbaar niet.

Te Eeklo stond men op het punt van georganiseerde brandbestrijding toch iets verder. Volgens een overzicht van 1842 beschikte men over een pomp, 82 emmers in leer, 2 ladders en 2 haken. Met de pomp werd er daarenboven regelmatig geoefend. Over het bestaan van een korps werden we niet ingelicht (34).

(34) R. A. B. W., *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 2159

Houten pomp (Bellemdorweg, Bellem).

Het aantreffen van bluswater vormde lange tijd een groot probleem. Men beschikte slechts over "natuurlijke" watervoorraden zoals vijvers, beken, kanalen... Daarnaast zorgden ook de pompen voor huishoudelijk gebruik - soms slechts één pomp voor meerdere woningen - voor een beperkte toevoer.

(Foto : F. Santens, Aalter)

De volgende vraag ging dieper in op het eventueel gebruik en voornamelijk het transport van ladders. Gezien de onbeschikbaarheid in talrijke plaatsen liet men deze vraag al eens onbeantwoord. Het gebruiken van privé-ladders bracht mee dat elkeen ze zelf aanhaalde. De eigenaars droegen ze zelf of op schaarse plaatsen gebeurde het transport met behulp van een stootkar of verleende een landbouwer een paard en kar. Uit de repliek van Zomergem blijkt dat eigen materieel niet steeds nut heeft (we kunnen moeilijk geloven dat er zich nog geen enkele brand voordeed) : "*Les échelles n'ont jusqu'ici pas encore dû être mises en usage, mais on les transporterait soit au moyen d'un chariot, soit à la main*".

Brandhaak, 19de eeuw

Met behulp van dergelijke haken (er bestonden meerdere modellen), soms aan een meterslange stok, werd het stro van het dak verwijderd

(Verz. Rietgaverstede, Nevele. Foto: F. Santens, Aalter)

Wat het onderhoud van de blusmiddelen betrof, kunnen we het terug zeer kort houden. Zestien gemeenten deelden mee dat niemand met het onderhoud was belast. Deze toestand gold ook voor Lovendegem, ondanks de aanwezigheid van een pomp. De uitleg luidde dat *''l'emploi d'une pompe viendrait toujours trop tard en cas d'incendie parce qu'hormis le village les maisons se trouvent isolés et à grand distance l'une de l'autre''*, wat ons een eigenaardig argument lijkt. Men beschikte over een pomp, maar gezien ze weinig kon aangewend worden, loonde het de moeite niet ze in goede staat te houden.

De negatieve antwoorden moeten toch enigszins worden gerelativeerd. De administraties van Adegem en Knesselare voegden er aan toe dat ze zelf toezicht hielden op het gereedschap. Te Evergem was het onderhoud aan de zorgen van het college van burgemeester en schepenen toevertrouwd, dat daartoe regelmatig inspectie deed.

De zevende en laatste vraag was, gezien de omstandigheden, erg delicaat en kwam voor alle besturen vrij ongelegen. De provinciale overheid wenste namelijk te weten over welke som elke gemeente kon beschikken om het materieel te verbeteren en aan te vullen.

De bestuurders antwoordden bijna in koor : niets. Sporadisch werd eens verklaard waarom de gemeentekas het niet toeliet : alle beschikbare fondsen werden door het *Bureau van Weldadigheid* opgeslorpt, dat met moeite zieken en bedelaars in het hoogstnodige kon voorzien en *''on comprend que sous le poids de pareilles charges, la commune doit user de la plus stricte économie dans ses dépenses''*.

Ondanks de inderdaad slechte financiële uitzichten deden Zomergem en Maldegem een - vage ? - belofte. De eerstgemelde gemeente zou er zorg voor dragen dat er het volgende jaar een bedrag tot dit doel op de begroting prijkte. Maldegem was meer concreet : *''Nogtans is er by resolutie van den 30 october lestleden een somme van drie honderd francs die in de begroting van 1846 zal gebragt worden tot het aenkoopen der eerst benoodigde brandblusmiddelen als heemers ladderen bylen haken touwen enz. en die in den loop van het tegenwoordig jaer zyn gemaekt worden''* (?).

Boekhoute wees er op dat brand er zelden voorkwam, zelfs *''alzo er niemand zich geheugd, alhier brandgevallen van eenig aenzien, te hebben weten woeden''*.

Vijf andere besturen achtten het ogenblik gekomen om het onnut van eigen brandblustoestellen (nog) eens in de verf te zetten : ze zouden tot meer last dan nut strekken. Bij de argumentatie noteren we enkele vroeger aangehaalde punten zoals verspreide woningbouw, de grote afstanden (de brand zou reeds geblust zijn bij de aankomst van de spuit) en het gebrek aan water tijdens de zomermaanden. Voor het eerst wees men op de snelle uitbreiding van brand, te wijten aan de nog overwegend aanwezige strobekking (zie ook voetnoot 14). De vlammen zouden hun werk reeds verricht hebben als de overheidshulp opdaagde. Te Sleidinge redeneerde men daarenboven *''et comme nos batiments son (sic) prèsque tous de bas étage l'expérience nous a convaincu que les ustensiles (sic) dont nos habitans sont pourvus, sont propres et suffisans pour maitriser et éteindre les incendies''*. Waarom dan nog geld uitgeven ?

Te Aalter en te Merendree ging de overheid nog een stapje verder. Laatstgenoemde beweerde dat de tuigen, aangeschaft in 1828 (?), *''en hebben er nog niet eens gebruykt geweest en alzo eenen onnoodigen onkost voor de gemeente heeft te wege*

gebracht en nog zoude zyn". De Aalternaren bezaten niets en konden dus geen dergelijk verhaaltje opdissen. Ze keken dan maar eens over de (provincie-)grens. De gemeentekas kon op dat ogenblik geen geld uitgeven (verkwisten ?) voor dergelijke onbruikbare zaken. De gemeente Ruiselede was volgens de burgemeester er een sprekend bewijs van. Reeds twintig jaar had men er alle materieel, maar het stond als het ware door inactiviteit te verkommeren.

Bijna geen enkel bestuur zag het nut van bestrijdingsmiddelen in. Men vond steeds redenen om aankopen af te wijzen, maar men dacht er niet aan de beletsels uit de weg te ruimen. Financieel zou dit inderdaad een zware dobber vormen, maar kleine beetjes vormen een groot... Gezien de diepgaande economische malaise was 1845 in financieel opzicht een barslecht ogenblik. Maar net dan vielen opstootjes of zelfs hevige onlusten te vrezén. Dook bij de lokale machthebbers het idee van een mogelijke revolutie niet op ?

Het woord was nu aan de provinciale overheid.

3. Het verzekeringswezen

In het vorige onderdeel kwamen we tot de conclusie dat het brandweerwezen niet veel voorstelde. Daarenboven wezen we terloops reeds op het algemene verschijnsel van zeer brandbare constructies. Vooraleer de verzekeringen zelf onder de loep te nemen, willen we kort ingaan op de 19de eeuwse bouwwerken. De strijd tegen het strodak was reeds oud, maar leek op het platteland nog niet realiseerbaar. We kunnen hier echter geen aandacht schenken aan de plaatselijke reglementeringen ⁽³⁵⁾.

Het aanwenden van brandbare materialen komt duidelijk tot uiting in de notariële akten. Zo lazen we ondermeer : "*Eene behuisde beschuerde en verder betimmerde hofstede...*", "*Eene hofstede met woonhuis, schuer, stallingen, bakoven en verdere betimmeringen...*" en "*Een sterk en wel gebouwen woonhuis verdeeld in twee woonsteden, met verdere betimmeringen en aenhoorigheden...*" ⁽³⁶⁾. De bron zegt echter niets over de huizen zelf. De gegevens behandelen steeds de bijgebouwen. In verband met nieuwbouw wordt er wel over steen en pannen gehandeld. In de pachtcontracten werd er daarentegen opgenomen dat men de stro-daken goed moest onderhouden en jaarlijks stro doen bijleggen.

Ook de brandverslagen kunnen op dit punt informatie verstrekken. Ze tonen aan dat hout en stro nog frequent voorkwamen, maar hoofdzakelijk bij schuren en stallen, in mindere mate bij woonhuizen.

Met deze gegevens in het achterhoofd, aangevuld met de kennis van de gebrekkige bestrijdingsmiddelen, valt het niet moeilijk ons voor te stellen dat een brand het getroffen gebouw bijna steeds volledig vernielde. De brandverslagen nemen daarom-trent alle twijfel weg. De hierna vermelde brand viel voor te Ertvelde in 1845 ⁽³⁷⁾. Het verslag is in slecht Frans gesteld, maar het leert ons toch heel wat over de brand en de manier van bestrijden. "... *arrivés sur les lieux nous remarquames que le feu était si*

(35) Voor meer hierover verwijzen we nogmaals naar F. BASTIAEN, *Mee met z'n tijd* * pp. 58-64

(36) R. A. G., *Notariaat modern. R. Verstraete*, nr. 33 (1846)

(37) R. A. G., *Ertvelde modern*, nr. 32, brief 24 april 1845

vif, qu'il n'y avait pas moyen de combattre l'incendie, la grange était en bois couverte de paille et contenant au surplus encore quelque paille et bois il ne s'agissait donc que d'aviser aux moyens d'arrêter le feu à ce (?) point, aidées de personnes en assez grand nombre et pourvus de seaux suffisant nous avons fait jeter de l'eau sur la toiture aussi en paille d'une maison se trouvant à quelques mètres de la grange enflammée de cette manière les étincelles tarabans (?) sur le toit furent sans effet, entre temps nous avons au moyen brandcrochet en fer abattu une partie de la grange non embrassée, en moins d'une heure on s'est maitrisé du feu, nous avons fait surveiller pendant la nuit le lieu du sinistre''. Brandbestrijding gebeurde indirect door gebouwen rond de vuurpoel te beschermen.

Een brand was voor het slachtoffer dan ook een harde noot om kraken. Doorgaans werd de totale schade op enkele honderd frank geraamd. Een arbeider beschikte slechts over enkele honderd frank per jaar, de inkomsten van vrouw en kinderen, het lapje grond, het weven en spinnen tijdens de wintermaanden... ingerekend. Veelal volstond dit slechts om in het levensonderhoud te voorzien. Van sparen kon dus niet veel in huis komen. De vernieling van de woonst, of het verlies van een paar honderd frank, betekende dan ook, dat zonder enige vorm van vergoeding, de getroffene tot de armoede werd gedreven. Voor het slachtoffer betekende het onheil heel wat meer dan dit geldelijk aspect. Vooreerst vond hij zich beroofd van een *schuilplaats* en zijn *comfort* (38). Men moest een tijdelijk onderkomen zien te vinden en soms was men verplicht een aantal werkzaamheden stop te zetten. Dit laatste impliceerde dat men van een deel van zijn inkomsten was beroofd. Dit gold voor zowat elk slachtoffer. Hoe vaak ging niet een weefgetouw, een spinnewiel of ander klein materieel in de vlammen op ?

De ramp bracht dus op meer dan één vlak een zware klap mee. Gezien de geringe inkomsten kon het merendeel der slachtoffers niet direct in de nodige vervangingen voorzien. Het valt dan ook niet moeilijk te veronderstellen dat de getroffenen vaak met moeite het hoofd aan de toestand konden bieden en dat men in de briefwisseling leest dat ze ''*tot de uytterste armoede gebracht zijn*'' (39). Het lenigen van de hoogste nood betekende veelal dat men door alle reserves heen was. En wat met de grote onkosten ?

Reeds enkele eeuwen terug schijnt een zekere vorm van brandverzekering te hebben bestaan. Ook in Vlaanderen waren in de Middeleeuwen onderlinge brandfondsen niet onbekend (40). De verzekering als bedrijf ontstond pas aan het einde van de 17de eeuw, en dit naar aanleiding van de grote brand van Londen in 1666 (41). Voor onze gebieden dagtekenen de eerste werkelijke maatschappijen pas van 1819-1824, onder de regering van Willem I (zie ook supra). Heel wat maatschappijen (waaronder Securitas in 1819) zagen het licht in de havenstad Antwerpen, daar gezien de grote

(38) ''*Dat ofschoon het zelve van kleyne waerde was, het zelve niet temin aen hem en zyn huysgezin tot schuytplaets verstreke...*''

R.A.B.W., *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 2161A.

(39) G.A. Aalter, 205.1, *registers briefwisseling*, 4 juli 1828.

(40) C. THEYS, *Brandweer en brandverzekering te St.-Genesius-Rode*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, 22ste jg. (1939), p. 118.

(41) H. MAES, *Op. cit.*, p. 17.

stapels goederen er soms aanzienlijke branden ontstonden (42). De pas opgerichte maatschappijen voerden in elk geval een zekere sensibiliseringscampagne op het platteland. Het verzekeren tegen brandgevaar vond echter traag ingang. Vermoedelijk waren er enkele verzekerde eigendommen te Assenede in 1821 en te Zomergem telde men er in 1826 "20 à 25" (43). Ook de nationale overheid moedigde haar onderdanen, vnl. op het platteland, aan om gebruik te maken van de door de maatschappijen geboden voordelen. De geringe premie (1 - 1,5 fl. per 1000 fl. aan waarde) moest als overtuigend argument gelden. De lokale besturen moesten hun medeburgers pogen te overtuigen, temeer daar blusmiddelen in de dorpjes niet steeds bij de hand waren (44).

Of er inspanningen werden gedaan, valt niet te achterhalen en aan een ommekeer in het gedrag der dorpelingen valt evenmin te denken. Vanaf 1841 veranderde de provinciale overheid het geweer van schouder. De provincieraad besloot namelijk niet langer toelagen te verlenen voor het herbouwen, vergroten of veranderen van kerkgebouwen en pastorieën, tenzij deze "tegen brand-gevaren en het vuur des hemels zullen worden gewaarborgd". De Permanente Deputatie raadde eveneens aan deze voorzorgen ten opzichte van de andere gemeentegebouwen in acht te nemen. Men wees terug op de minieme kosten (45). De gemeentelijke overheden moesten - min of meer onder dwang - het voorbeeld geven.

Deze eerste maatregel beoogde enkel de verzekering van een aantal openbare gebouwen. De wetgever dacht reeds in 1842 aan verplichte verzekeringen tegen brand waarbij het Rijk de rol van verzekeraar met een wettelijk monopolie zou vervullen. Dit idee kwam verscheidene malen in het Parlement ter sprake, maar werd nooit verwezenlijkt (46) (tegenstand van de bestaande maatschappijen ?).

De eerste algemene gegevens duiken op in 1846. In het kader van de algemene volkstelling was op de formulieren een rubriek, bestemd voor inlichtingen inzake de "waarborgen tegen brand", voorzien (47). De uitvoering van deze opdracht liet heel wat te wensen, maar er werden, als gevolg op de zendbrief van de gouverneur van Oost-Vlaanderen dd. 5 december 1846, afzonderlijke lijsten opgemaakt (48). In de gepubliceerde statistieken werden deze interessante gegevens enkel rudimentair weerhouden (49).

De speciale lijsten werden gelukkig ontdekt, met uitzondering van deze van het arrondissement Eeklo (50). Dit brengt mee dat we soms een tabel hebben gesplitst of dat ze enkel op een deel van het Meetjesland betrekking heeft. Dit eerste deden we in verband met de verzekerde gebouwen en de gemiddelde waarde (tabel III en IV).

---

(42) C. THEYS, *Op. cit.*, p. 118.

(43) F. BASTIAEN, *Mee met z'n tijd ? ...*, p. 39.

R.A.G., *Assenede modern*, nr. 19, brief 30 januari 1821; *Zomergem modern*, nr. 7, brief 14 augustus 1826

(44) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1827, dl. 22, pp. 213-214.

(45) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1841, dl. 50, pp. 347-349.

(46) M. CORTENBOSCH, *De intercommunales tot 1940*, in *Het openbaar initiatief ...*, p. 112.

(47) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1846, dl. 60, p. 443.

(48) *Bestuurlijk Memoriaal*, 1846, dl. 60, pp. 961-963.

(49) *Statistique de la Belgique. Population Recensement général 15 octobre 1846*, Bruxelles, 1849, 2 din. In de bronnenpublicaties omtrent de tellingen van 1856, 1866, 1880, 1890 en 1900 worden we dergelijke informatie niet terug.

(50) R. A. B. W., *Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, nr. 21600.

Ondanks dat de totale verzekeringswaarde in de statistieken werd gepubliceerd, was de berekening voor het arrondissement Eeklo toch onmogelijk. Deze publicaties zijn doorgaans erg betrouwbaar, maar hier lieten de samenstellers duidelijk een steek vallen. Het ontging de statistici blijkbaar dat niet voor elke polis de waarde was genoteerd, zodat hun totaal zelden betrekking heeft op het totaal aantal verzekerde gebouwen. We kunnen zelfs de vraag stellen of wel al de verzekerde gebouwen geteld werden. In augustus 1826 stuurden de districtscommissarissen reeds een dergelijke rondvraag. Het bestuur van Assenede antwoordde dat er 10 gebouwen verzekerd waren, maar voegde een opmerking toe : *''Doch alzoo de verzekeringen niet publiek zyn en de eigenaren niet al het opschrift of kenmerk daar van aan hunne gewaarborgde huizen voorhangen, kan het opgegeven getal niet dan approximatif beschouwd worden''* (51). Op een verzekerd gebouw prijkte normaal een bord van de maatschappij. Deze veronachtzamingen konden zich in 1846 nog steeds voordoen. Gezien daarenboven dat de telling vermoedelijk pas na de volkstelling werd uitgevoerd, rijst de vraag of de opnemers de huizen nog betraden. Ging men een tweede maal aankloppen als niemand thuis was ? De verstrekte gegevens zijn in elk geval erg ongelijk. Zo blijft de verzekeringsmaatschappij vaak onbekend (geen bord ?), evenals de waarde (slechts in 86,4% der gevallen bekend) of dat het meubilair er was inbegrepen. Wie deelde de inlichtingen mee ? De huurder of de eigenaar ? Een ander feit dat de cijfers vertekent is dat sommige polissen meerdere huizen omvatten (vermoedelijk dan van dezelfde eigenaar; in Nevele éénmaal 8 woningen aan elkaar). We noteerden zelfs de opmerking *''Er zyn nog andere wooningen onder begrepen''*, zodat de cijfers slechts een orde van grootte weergeven. Bij het opsporen van de bewoners werden we opnieuw met problemen geconfronteerd. Een juiste reconstructie aan de hand van de bevolkingsregisters (opgemaakt naar aanleiding van de volkstelling) bleek niet voor elke gemeente realiseerbaar : bepaalde huizen bleken niet te bestaan (?), andere nummers ondergingen enkele wijzigingen... Voor het samenstellen van de tabellen sorteerden we enkel die gegevens waarover zekerheid bestaat. Daardoor fungeren er nooit dezelfde totalen in.

Bij het overschouwen van de tabellen III en IV springt het in het oog dat het totale aantal zeer laag ligt. Slechts 6,83% van de *erven* waren geheel (met stallen...) of gedeeltelijk (soms enkel de molen) door een verzekering tegen brand gedekt. De Meetjeslandse dorpen in het vroegere arrondissement Eeklo scoorden op dit vlak iets hoger. Het cijfer bedroeg 7,56% tegenover 6,21% in het Gentse. De verklaring schuilt misschien in de grotere rijkdom van het poldergebied tegenover de zandstreek. We durven dit echter niet met zekerheid stellen. De kennis van de beroepsgroepen zou ons vermoedelijk iets wijzer kunnen maken, maar deze gegevens ontbreken voor Eeklo. De gemiddelde verzekeringswaarde vormt blijkbaar zelfs geen indicator om het procentuele aandeel te verklaren : een hoge waarde impliceert niet steeds een laag procent. De polissen werden dus niet noodzakelijk eerst voor de meest waardevolle zaken afgesloten.

Toch blijkt, zelfs zonder correctie (zie hoger), dat de gemiddelde waarde rond Eeklo hoger ligt dan in het Gentse : 5492 fr., en na correctie aan 86,4% 6356 fr. tegenover 4984 fr.

(51) R. A. G., *Assenede modern*, nr. 20, brief 9 augustus 1826.

Tabel III
Verzekerde gebouwen Meetjesland (arr. Gent)

Gemeente	aantal huizen	verzekeringen	%	gekende waarden	gemiddelde waarde
Aalter	1245	47	3,78	47	5450
Bellem	349	22	6,30	18	9825
Evergem	1523	107	7,03	83	5792
Hansbeke	508	31	6,10	27	2590
Knesselare	841	38	4,52	33	2970
Landegem	387	23	5,94	10	4600
Lotenhulle	614	17	2,77	10	5630
Lovendegem	873	83	9,51	80	2367
Merendree	536	19	3,54	14	4593
Nevele	685	88	12,85	84	4362
Oostwinkel	210	7	3,33	7	2000
Poeke	226	12	5,31	12	14158
Poesele	154	8	5,19	8	3388
Ronsele	115	28	24,35	3	21336
Sleidinge	1084	75	6,92	75	5480
Ursel	481	24	4,99	23	3165
Vinderhoute	135	7	5,19	7	3000
Vosselare	151	14	9,27	7	4472
Waarschoot	1199	85	7,09	76	5119
Zomergem	1368	53	3,87	49	7956
Totaal	12684	788	6,21	681	4984

Tabel IV
Verzekerde gebouwen Meetjesland (arr. Eeklo)

Gemeente	aantal huizen	verzekeringen	%
Adegem	723	19	2,63
Assenede	705	90	12,77
Bassevelde	669	19	2,84
Bockhoute	438	59	13,47
Eeklo	1747	174	9,95
Ertvelde	625	58	9,28
Kaprijke	699	58	8,30
Kluizen	341	21	6,16
Lembeke	588	23	3,91
Maldegem	1405	73	5,20
Middelburg	173	31	17,92
Oosteeklo	393	41	10,43
St-Jan-in-Eremo	162	3	1,85
St.-Laureins	573	20	3,49
St.-Margriete	165	16	9,70
Waterland-Oudeman	161	9	5,59
Watervliet	416	23	5,53
Zelzate	743	74	9,96
Totaal	10726	811	7,56

10 164309

D

Brusselsche Maetschappij,

Naemlooze-Maetschappij, gevestigd te Brussel, Warande-Berg,

Voor Haerborg op Premien tegen Brand,

EN GEVAGTIGD BY KONINKLYKE BESLUITEN VAN 15 FEBRUARY 1821 EN 10 JUNY 1821

NAEM VAN DEN VERZEKERDEN:

Almeida van

WOONPLAETS:

velue

FIGGING VAN HET RISICO

STADT: CANTON:

velue velue

M: *velue*

Agent te *Ant*

Agentschap van Leut

Polis.

Hervatting van N

Gemeenten N

ALGEMEENE VOORWAERDEN.

DIET DER VERZEKERING:

20000000

DATUM VAN DEN AANVAK:

9. 10. 1864

VERSCHEMING:

9. 10. 1864

BEDRAG DER JAERLYKSCHE

PREMIË:

4 1/2 80

Hoofding van een verzekeringspolis, midden 19de eeuw.

(Gemeentearchief Aalter)

De grote onderlinge verschillen, zowel wat het procentuele aandeel als de verzekeringswaarde betreft, verdienen eveneens onze aandacht. De uitersten vinden we te St-Jan-in-Eremo met 1,85% en te Ronsele met 24,35%. Het gaat nochtans om bijna vergelijkbare dorpjes. We kunnen veronderstellen dat te Ronsele een grote eigenaar (alle goederen van elkeen lokaliseren is quasi uitgesloten) de voordelen van verzekering op hun waarde schatte. Het telformulier vermeldt echter slechts driemaal de maatschappij, dan nog enkel voor openbare gebouwen, zodat dit geen uitsluitel geeft. Voor één grote eigenaar verwachten we steeds dezelfde verzekeraar, maar ook dat blijft hypothetisch. Andere gemeenten die het goed deden (10%), zijn o.a. Assenede, Boekhoute, Middelburg en Oosteeklo in het arrondissement Eeklo, naast Nevele en in zekere zin ook Lovendegem en Vosselare in het arrondissement Gent. We stellen verder vast dat hun gemiddelde waarde ver uit elkaar ligt. Te Nevele en te Lovendegem waren heel wat huizen in een groepspolis vervat (respectievelijk 27,3% en 42,2%). Grote eigenaars kunnen het cijfer dus flink beïnvloeden. Dit blijkt ook in verstedelijkte centra, waar soms hele straten waren gewaarborgd, b.v. Ledeberg (ook andere factoren droegen hiertoe bij). Een echte lijn is dus zoek. Uit een beroepsindeling per gemeente zouden we vermoedelijk wel één en ander kunnen afleiden. We zouden echter met kleine getallen en met zeer veel werk geconfronteerd worden. We werkten Aalter als voorbeeld uit (52). Het procentuele aandeel lag er laag, terwijl de waarde boven het gemiddelde uitstak. Het natrekken van beroepen en het voorkomen van dienstpersoneel leert ons dat het daar vnl. een rijkere klasse betrof die een verzekering afsloot. Na deze vaststelling kunnen we de vraag opwerpen of vooraanstaanden het voorbeeld gaven (cfr. de provinciale zendbrieven). Te Vinderhoute leek het er alvast op. Onder de zeven verzekerden troffen we de burgemeester (de zoon-secretaris woonde in), de schepen-bakker, een grondeigenaar en de veldwachter aan. In andere gemeenten is die aanwezigheid niet zo duidelijk. De gemiddelde waarde loopt eveneens sterk uiteen. De verklaring ligt wel meer voor de hand. Terug Ronsele en ook Poeke steken hoog boven de rest uit. Te Ronsele ging het om slechts drie gebouwen, waarvan tweemaal een school met pastorie. Te Poeke vertekende het kasteel met een verzekeringswaarde van 131.000 fr. het beeld. De zeildoekfabriek te Bellem (92.800 fr.) zorgde voor een zelfde effect.

Uit de tabellen lijken ons geen verdere conclusies mogelijk. We stippen wel een aantal redenen aan om de lage verzekeringsgraad en de onderlinge verschillen te pogen verklaren.

- Het conservatisme van de plattelandsbewoner (zie ook 1 en 2). Bestond hier ook niet een zekere achterdocht, zoals tegenover het sparen op een boekje, het schoolsparen... (53).
- Het onvermogen (54). De premies waren nochtans laag en voor 50 c à 1 fr. konden

(52) F. BASTIAEN, *Mee met z'n tijd ?...*, pp. 41-42.

(53) E. COLLET, "Vele kleintjes maken een grote". *Sporen en de gemeenschap: Het begin van het schoolsparen*, in *De lagere school in België van de Middeleeuwen tot nu, z.p.*, (1986), p. 47.

Zie ook J. VORSELMANS, *Geschiedenis van de Kalvijnistische brandverzekering*, in *Calvinistische Studies*, 12de ja. (1960-1961), nr. 4, p. 112.

(54) Lees hierover J. DE BELDËR, *De sociale betekenis van de gemeentelijke spaarklassen in de 19de eeuw* in *Het openbaar initiatief...*, pp. 275-291, waarbij hij handelt over de participatie van de arbeiders. Zie ook G. THOUVENOS, *100 jaar sociale zekerheid*, Brussel, 1986 (Minkrant De Standaard), p. 11. "Ze sparen niet omdat ze arm zijn, en ze zijn arm omdat ze niet sparen"

- vele dagloners en andere arbeiders hun hele hebben en houden tegen het financiële verlies beveiligen. Gezien de lage levensstandaard ware dit echter een *uitspatting*.
- Aanleunend bij het vorige : het ontbreken van liquide middelen. Geld was ca. 1845, zeker bij de lagere klassen, schaars. O.a. uit de sterfinventarissen blijkt dat de armeren vaak niet over contante speciën beschikken. Een passus uit een brief van 1848 illustreert dit zeer duidelijk : " ...om reden dat het grootste getal werklieden zoo als schoenmakers, klermaekers, landlieden etc gewoonelyk altyd in levensmiddelen en weinig in geld betaeld worden door die gene voor welke zy werken" (55).
  - De onwetendheid. De voorlichtingen over de voordelen waren vermoedelijk minnien en weinig intens.
  - Het al dan niet lokaal opereren van verzekeringsagenten. We zouden dit eventueel via de patentregisters kunnen achterhalen. Deze bron ontbreekt echter voor talrijke gemeenten en de gebruikte terminologie schept niet steeds klaarheid. Een steekproef voor Aalter liet geen enkele inwoner als verzekeringsagent kennen. Men schreef wel vier zaakwaarnemers in (56). De inhoud van dit begrip is zeer ruim. Eén van hen (de gemeentesecretaris) fungeerde zeker als makelaar. Mogelijks sloten ook de anderen als bijkomstig aspect verzekeringen af. Dit lijkt nog meer aannemelijk als we bedenken dat in de beginfase de maatschappijen betrachtten om personen met aanzien als agent aan te stellen. De werving van klanten voor die nieuwe instellingen verliep moeilijk (57). De drie anderen oefenden het beroep van burgemeester-koopman, gemeenteontvanger en onderwijzer uit. Verzekeringsagenten en zaakwaarnemers vielen trouwens onder hetzelfde nummer in de patentbelasting (58).
- Te Nevele werd één zaakwaarnemer bij de verzekerden aangetroffen. De polis, voor een zeer hoog bedrag, was afgesloten bij de maatschappij *La France*. Trad hij tevens als agent op ? In elk geval waren er 76,7% van de polissen bij deze maatschappij afgesloten.

Tabel V
Marktaandeel per verzekeringsmaatschappij

Maatschappij	Zetel	Aantal polissen	%	Maatschappij	Zetel	Aantal polissen	%
Assurances Générales	B	316	→ 47,1	Securitas	A	12	→ 1,8
Propriétaires réunis	B	136	→ 20,3	De Schelde	A	6	→ 0,9
St.-Michel (Primes)	B	32	→ 4,8	De Rijn	A	5	→ 0,7
Brusselse Maatschappij	B	9	→ 1,3	Antwerpen	A	4	→ 0,6
Union Belge et étrangère	B	8	→ 1,2	Schaldis	A	2	→ 0,3
Belges réunis	B	6	→ 0,9	St.-Michel	A	1	→ 0,1
Union Belge	B	5	→ 0,7	La France	P	98	→ 14,6
Comp. de Bruxelles	B	1	→ 0,1	Assurances Générales	P	21	→ 3,1
Comp. de Primes	B	1	→ 0,1	L'Union	P	8	→ 1,2

(55) G.A. Aalter, 205.1, *registers briefwisseling*, brief 24 juli 1848.

(56) G.A. Aalter, 484, *patentregisters*, 1841.

(57) G. THEYS, *Op. cit.*, p. 118.

(58) *Pasinomie, Collection des lois, décrets...*, Brussel, 1860, p. 206 (wet van 21 mei 1819).

Aansluitend bij dit laatste punt besteden we wat aandacht aan de maatschappijen (enkel in het deel van het arrondissement Gent). We telden in totaal 671 polissen, verdeeld over 18 maatschappijen. Er kan worden aan getwijfeld of er bij de opnemng geen fouten inslopen i.v.m. de juiste naam of de plaats van de zetel. Het bestaan van maatschappijen met slechts 1 cliënt in de regio lijkt op zijn minst eigenaardig. Het aantal kan vermoedelijk tot 15 of zelfs minder gereduceerd worden. Het aanbod in elke gemeente was hooguit de helft ervan. We kunnen deze groep indelen in 9 maatschappijen met zetel te Brussel, 6 met zetel te Antwerpen en 3 met zetel te Parijs. De Belgische *Assurances Générales* kende veruit het meest klanten met 47,1% van het marktaandeel, gevolgd door de *Propriétaires réunis* met 20,3%. Een laatste grote maatschappij was *La France* met toch ook 14,6% van de polissen. De Franse ondernemingen waren samen goed voor 18,9%.

Om de onderlinge verhoudingen tussen de algemene agentschappen nog juister te bepalen, zou het eveneens mogelijk zijn de totale verzekeringsbedragen en eventueel het polisgemiddelde te berekenen.

Tabel VI
Verzekerden per beroepsgroep

beroep	aantal	ja		verzekerde inboedel		onbekend	met personeel
		A	%	A	%		
wever/spinster	88	4 →	4,5	78 →	88,7	6	1
werkman/dagloner	50	4 →	8	40 →	80	6	0
klompen-/schoenmaker	15	2 →	13,3	12 →	80	1	5
kleermaker	14	1 →	7,1	13 →	92,9	0	2
gemeentebediende	14	3 →	21,4	10 →	71,4	1	2
smid/koperslager	12	4 →	33,3	6 →	50	2	8
timmerman/kuiper	26	7 →	26,9	14 →	53,8	5	6
metser	6	2 →	33,3	4 →	66,7	0	2
herbergier	47	14 →	29,8	27 →	57,4	6	16
landbouwer	107	27 →	25,2	54 →	50,4	26	58
bakker	36	10 →	27,8	23 →	63,9	3	21
winkelier	23	9 →	39,1	13 →	56,5	1	9
geestelijke	13	1 →	7,7	9 →	69,2	3	13
bijzondere/eigenaar	20	5 →	25	11 →	55	4	13
dokter/veearts	9	2 →	22,2	7 →	77,8	0	5
notaris/zaakwaarnemer	5	4 →	80	1 →	20	0	3
handelaar/fabrikant	14	7 →	50	6 →	42,9	1	10
olieslager/molenaar	17	3 →	17,6	7 →	41,2	7	13
brouwer/stoker	11	4 →	36,4	5 →	45,6	2	11
andere	42	7 →	16,7	26 →	61,9	9	13
totaal	569	120 →	21,1	366 →	64,3	83	211

Via tabel VI pogen we na te gaan wie zich tegen brand liet verzekeren, of beter welke erven aldus waren beveiligd. Het ware uiterst interessant moesten we weten of de gebruikers ook eigenaar van het goed waren. Het achterhalen van deze informatie is een bijna onmogelijke klus. We voerden dan ook geen steekproef uit.

Via de bevolkingsregisters beschikten we soms over meerdere beroepsaanduidingen. We dienden dus een keuze te maken. Het bepalen van de vertegenwoordiging per beroepsgroep valt echter moeilijk te realiseren. In bijna alle publicaties of statistieken neemt men het aantal actieven per beroep op ⁽⁵⁹⁾. Voor ons onderzoek behoeven we echter de voornaamste activiteit per *erf* (huis) of het beroep van het gezinshoofd ⁽⁶⁰⁾. Deze reconstructie vergt echter ook een zeer arbeidsintensief onderzoek, welke we dan ook lieten varen.

Ondanks deze bedenkingen en beperkingen menen we toch enkele krachtlijnen te onderkennen.

We stellen een relatief sterke vertegenwoordiging vast van die beroepsgroepen die bij hun dagelijkse activiteit vuur aanwendden : bakkers, stokers en brouwers. Daarenboven sloten ze een polis af voor een hoge(re) waarde (zie tabel VII), waar tevens het hoger percentage verzekerde inboedels niet vreemd aan is. We zien verder dat het vnl. die personen zijn die dienstpersoneel in huis hebben.

De beoefenaars van vrije beroepen (dokters, notarissen) en de eigenaars zijn zich als welstellenden evenzeer van het grote gevaar bewust.

Daarnaast duikt ook de geestelijkheid regelmatig op. Hun meubilair is echter uiterst zelden meeverzekerd. De premies werden vermoedelijk steeds door het lokale bestuur betaald (zie hoger).

Slechts bij ca. 1/5 van de polissen werd de inboedel opgenomen. Bij de nog niet genoemde zelfstandigen zoals de handelaars en fabrikanten, winkeliers, herbergiers, timmerlui en smeden (een aantal zijn waarschijnlijk slechts knecht) merken we een hoger quotum. Uitzonderlijk werden enkel hun waren gewaarborgd. Hun goederen zorgden enerzijds voor hun inkomsten en anderzijds maakten ze een flink deel van hun kapitaal uit. Het verlies van deze voorwerpen impliceerde voor hen, absoluut en relatief, een grotere schade dan het verlies van het meubilair van bv. een arbeider. Het betrof daarenboven vaak erg brandbare materialen zoals hout, waarmee ze terdege rekening hielden. De landbouwers vormden de grootste groep verzekerden, maar vermoedelijk zijn ze toch ondervertegenwoordigd (slechts 19,1%). De bijgebouwen (en de dieren) werden bij éénvierde in de polis vermeld. Ook bij deze groep werkt heel wat personeel. Iets talrijker, maar eveneens relatief minder aanwezig, is de groep van wevers en arbeiders (samen 24,7%). Uiterst zelden zijn hun schamele roerende goederen tegen brand gewaarborgd. Hun huizen zijn trouwens vaak in een groepspolis opgenomen, respectievelijk 40,9% en 40%. Dit betekent dus dat ze huren. Hun ondervertegenwoordiging spruit misschien voort uit het feit dat de eigenaars er niet zo veel belang aan hechtten dat één van hun *minderwaardige* eigendommen in vlammen op ging. Daarmee belanden we bij de (verzekerings-)waarde van de *erven*. Vooraleer dit in tabel VII te bekijken, schenken we enige aandacht aan de betalers van de premie.

Vanuit hedendaags standpunt veronderstellen we dat dit de eigenaar ten laste viel (zeker theoretisch, maar praktisch soms in de huur ingecalculeerd). Enkele van de

(59) In I. HOSTE, L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*. Aalter, 1985, pp. 202-203 werd wel een onvolledige opdeling volgens de gezinshoofden gemaakt.

(60) Slechts indien we het beroep van het gezinshoofd (of belangrijkste beroep) kennen, weten we hoeveel huizen door bv. wevers zijn bewoond. De wevers leverden misschien 60% van de actieven, terwijl ze misschien slechts 40% der huizen betrekken, want er zijn ook wevers te vinden bij landbouwers...

Het kasteel van Poeke, 19de eeuw.

Dit kasteel was één van de meest imposante bouwwerken van het Meetjesland. Het was nochtans een van de weinige verzekerde kastelen. Het gebouw was voor 131.000 fr. gewaarborgd. De eigenaar liet de inboedel niet verzekeren.

soms eigenaardige bepalingen uit de 19de eeuwse pachtcontracten kennende, meenden we hieraan te moeten twijfelen. Wentelde men deze *last* soms niet onverbloemd op de huurder af ?

We konden geen diepgaand onderzoek hiernaar verrichten. In het beperkt aantal doorsnuffelde akten vonden we slechts éénmaal een vermelding over een brandverzekering. Het art. 11 i.v.m. het verhuren van een hofstede te Kanegem stipuleerde : *"Van de verhuerde gebouwen, vóór het ingaen van dezen pacht op naem van de eigenaresse door eene geautoriseerde Belgische maetschappij tegen brandgevaer te doen verzekeren en gedurende dezen pacht altyd en onafgebroken verzekerd te houden, de jaerlyksche premien tydelijk te betalen en de kwitancien daer van by elke betaling der pachtsom aen den heer eigenaer over te leggen"* (61). Mocht de huurder dit in vermindering brengen of moest hij telkenjare het bewijs voorleggen zonder enige compensatie ?

Tussen de verkoopsvoorwaarden van een koorwindmolen, molenhuis enz. te Lotenhulle in 1880 (!) vonden we een gelijkaardige bepaling. Zoals toen veelvuldig voorkwam, stelde art. 19 : *"De verzekeringen tegen brandgevaer die nopens de te verkoopene gebouwen zouden kunnen bestaan, zullen door de koopers moeten voortgezet worden en zy zullen daarvan de primie dragen met eerstkomende valdag"*. Verderop werd er toegevoegd : *"En ook te hebben bekend gemaakt dat de*

(61) R. A. G., *Notariaat modern*, R. Verstraete, nr. 34 (akte 52, 14 augustus 1847)

primien van assurantie tegen brandgevaar hiervoren ten laste der pachter gelegd, door hun zullen moeten worden betaald voor zooveel dezelve zouden bestaan''. Concreet i.v.m. de verderzetting van de pacht werd de som op 600 fr. per jaar vastgesteld *''boven de grondlasten en de primie van assurantie tegen brandgevaar van de gebouwen...''* (62). Het aantal bestudeerde akten is te gering om conclusies te kunnen trekken, maar de twijfel lijkt me toch gegrond. De analyse van de inhoud van pachtcontracten zou vermoedelijk heel wat aan het licht brengen.

Als laatste punt bekijken we de verzekeringswaarde van de goederen. Gezien de meeste polissen vermoedelijk niet zo oud waren, menen we te mogen veronderstellen dat de aangeduide bedragen de reële waarde benaderden. De beroepsgroepen in tabel VII werden gerangschikt naargelang de waarde van hun woonsten steeg (een gemiddelde werd niet berekend). Het is duidelijk dat het al dan niet verzekeren van de inboedel een zichtbare stempel op het geheel drukt. De telformulieren laten echter niet toe duidelijk af te lijnen wat het meubilair omvat : soms bedoelt men bijgebouwen, een andere keer meubels en een derde maal ook de voorwerpen in de annexen.

Tabel VII
Verzekeringswaarde per beroepsgroep

beroep	waarde	0 500	501 1000	1001 2000	2001 5000	5001 10000	10001 25000	> 25000	Totaal
wever/spinster		5	23	15	3	1			47
werkman/dagloner		6	7	8	2				23
klompen-/schoenmaker		1		2	7				10
kleermaker		1	1	2	4	1			9
gemeentebediende			2	2	5	2			11
smid/koperslager				2	7	1			10
timmerman/kuiper			1	2	11	2			16
metser				2	2	1			5
herbergier			1	8	23	4			36
landbouwer		3	3	17	31	12	6		72
bakker			1	2	18	9	2		32
winkelier			2	2	8	3	2		17
geestelijke					2	7			9
bijzondere/eigenaar		1		3	3	5	3	1	16
dokter/veearts					6		2		8
notaris/zaakwaarnemer					1	2	1	1	5
handelaar/fabrikant				2	5	3	4	1	15
olieslager/molenaar					2	8	2	1	13
brouwer/stoker					3	1	3	3	10
andere			3	6	8	2	3		22
Totaal		17	44	75	151	64	28	7	386

Algemeen beschouwd kunnen we een brede *scheidingslijn* diagonaal door de tabel trekken. Bij enkele cijfers die er buiten vallen, kunnen we een vraagteken plaatsen. Dit doet zich voor bij de wever die een huis betreft met een verzekeringswaarde van

(62) R.A.G., *Notariaat modern, L. Westerlinck*, nr. 24 (akten 136 en 153).

10.000 fr. en bij een particulier wonende in een *krot* van minder dan 500 fr. Er blijkt in elk geval dat de *ongeschoolden* (geen aangeleerd beroep) in schamele woonsten huizen. De waarde bedraagt doorgaans slechts ca. 1000 fr. Voor één ervan werd een premie betaald op de som van slechts 100 fr. De *krotwoningen* vallen vermoedelijk bijna integraal uit de boot in deze gegevens : de verzekerde bouwwerken zijn waarschijnlijk de beste huizen van deze klasse. De talrijke gemeenschappelijke polissen lieten een opdeling volgens waarde en ter zelfdertijd volgens beroep moeilijk toe - tenzij ze volgens gelijkheidsprincipe behandelen -, maar toch blijkt dat de groep huizen met een waarde van maximum 500 fr. flink zou toenemen, vnl. bij de wevers en dagloners.

Bij de andere beroepen bemerken we een sterke en constante aanwezigheid in de klasse van 2001 tot 5000 fr. (39,1% van de polissen).

De landbouwers treffen we, zoals verwacht, in bijna alle categorieën aan. De beoefenaars van vrije beroepen, de geestelijken en eigenaars alsook de vooraanstaande dorpelingen zoals molenaars, handelaars en brouwers woonden blijkbaar *knus*.

Een verdere besluitvorming lijkt ons bijna onmogelijk. Toch tekent het zich af dat elke beroepsgroep min of meer met een bepaalde categorie van woonst is verbonden.

En wat indien er geen verzekering bestond ? De slachtoffers van brand konden dan genieten van vrijstelling van de grondbelasting. Op andere schadeloosstellingen hoefden ze niet te rekenen. De nood werd eventueel enigszins gelenigd door het "*fonds van kwade posten*". Het verlenen van dit hulpgeld vertoonde veel gelijkenis met de algemene armenzorg. Indien men ook hier van verstoken bleef, kon de ongelukkige nog zijn toevlucht nemen tot het doen van een omhaling ⁽⁶³⁾.

BESLUIT

De Franse revolutie luidde theoretisch het einde van het regionalisme en particularisme in. De *heerlijke* macht werd inderdaad gebroken en de wil tot uniformiseren bleek duidelijk aanwezig. Bij bepaalde, *minder belangrijke*, materies zoals brandweer bleven de nieuwe machthebbers in de aanzetfase steken. De Nederlandse beleidsmensen konden hiervoor wel meer energie aanwenden. Aanvankelijk beperkte de nationale en provinciale overheid zich nog tot een preventieve aanpak. De volgende stap was het uitbouwen van een brandbestrijdingsapparaat : het aspect *politie* verschoof naar de achtergrond, terwijl een ruimere bekommernis om veiligheid de bovenhand nam. De plannenmakers hadden een ingenieus systeem inzake brandweer uitgekend. Het uitvoeren van het idee bleek een moeilijker te nemen hindernis. Een aanhoudend en consequent optreden tegen het conservatisme, de financiële onmacht of onwil en de slenter was een noodzaak. De inspraak van de gemeentelijke overheden werd quasi tot nul herleid : ze werden enkel *gehoord*. Het initiatief groeide uit tot een *staats- of provinciaal dirigisme*. De gemeentebesturen zouden inzake brandweer zich enkel kunnen schikken naar hetgene dat boven hun hoofd werd beslist. Over-

---

(63) Voor meer hierover F. BASTIAEN, *Meer met z'n tijd* ..., pp. 46-51

steeg dit onderwerp niet het lokale belang ? Dat deze maatregelen konden bijdragen tot het welzijn van de onderdanen drong slechts langzaam of helemaal niet door.

De revolutie van 1830 maakte een einde aan de vereniging met het huidige Nederland. Al vrij vlug werd alom gemeentelijke autonomie gepredikt en aldus een domper gezet op een gunstige ontwikkeling van het brandwezen. De *Hollandse gedachte* was voor de (Vlaamse) plattelandsmentaliteit te voorbarig. De tijd en de bestuurders bleken er niet rijp voor.

De belangstelling voor brandweer deemsterde weg, tot men zich *opeens* in crisis bevond. Een *polititionele* doelstelling (direct noch indirect) valt echter niet concreet aan te wijzen, alhoewel ze onderhuids moet geleefd hebben. De enquête leerde dat de lokale besturen rust lieten waar rust heerste. De Hollandse bepalingen waren nagevoeg niet uitgevoerd. Integendeel, sommige oordeelden de minieme inspanningen reeds als een verkwisting. Er klonk ook al eens een hoopgevende stem. De meerderheid der besturen stelde het aanschaffen van brandweermaterieel echter als een *onnuttige* zaak voor. Hield dit ook geen onrechtstreeks terugwijzen in van hen die wensten de gemeentelijke autonomie terug te schroeven : men wist toch wel het best wat lokaal van enig nut of belang was. De lokale overheden meenden het probleem op een realistische - of fatalistische ? - manier te benaderen : men kon tegen het vuur niets beginnen. Hun argumentatie was niet volkomen ongegrond : de communicatie verliep traag (brandalarm, vervoer...), de brandbare constructies deden de ramp vlug uitbreiden... En inderdaad, was een emmer water kort na het ontstaan van de brand niet doeltreffender dan een pomp na een half uur ? Maar toch mogen we de vraag niet ontwijken of de inwoners het recht niet hadden op meer veiligheid, hetzij enkel via *een zekere organisatie, hetzij enkel in het centrum of door te voorzien in water. Er vielen dus bruggen te slaan, en ook dit kostte tijd... en geld.*

Zou brandweer van geen nut zijn, tot het tegendeel was bewezen (64) ? Vanuit financieel oogpunt kon men geen slechter tijdstip dan de veertiger jaren uitkiezen. Maar voordien gebeurde er evenmin iets.

Of anders gezegd, tot 1845 verliep de evolutie van het brandweerwezen omgekeerd evenredig met gemeentelijke autonomie. Indien de hogere overheid de gemeenten de vrije teugel liet, gebeurde er weinig of niets, terwijl dirigisme weerstand opriep, maar mettertijd vermoedelijk resultaat zou leveren (een vergelijking tussen het Meetjesland en enkele Hollandse dorpen ware interessant : zouden grensgemeenten het nut eerder inzien (65) ? (zie ook voetnoot 64).

Ook op dit terrein drong de Industriële Revolutie op het platteland niet door.

De bestudering van het brandweerwezen leert ons iets over gemeentelijke besluitvor-

---

(64) Sommige krante-artikels van latere data laten dit toch afleiden. I.v.m. het afbranden van een vlasschuur te St.-Laureins in 1868 schreef een dagbladmedewerker : "*Op tien minuten tijds was de brandspuit van St.-Kruis (Holland), 3/4 uurs van St-Laureins gelegen, met gansch haar personeel, op het tooneel van den brand. De pogingen dezer welafgerichte (sic) en fiksche manschap, gevoegd bij die van onze ingezetenen, werden met den gewenschten uitslag bekroond : de aangrenzende gebouwen werden behouden*".

De schrijver voegde er bij dat vroeger Aardenburg reeds eens Maldegem bijstond.

Gazette van Eecloo, 2de jg., zo 3 mei 1868, p. 2 k. 3.

Intussentijd bezat Maldegem reeds een brandspuit en kort na dit voorval ging het bestuur van St.-Laureins hier en daar informatie inwinnen en demonstraties bijwonen. Was de toestand ondertussen zo gewijzigd ?

(65) We verwijzen nogmaals naar F. BASTIAEN, *Mee met z'n tijd ?...*, p. 86 waar een kaart en tabel over de inrichting van korpsen in het arrondissement Gent-Eeklo is opgenomen.

ming en tevens over de bewoning, vnl. de bouwmaterialen. Het verzekeringswezen vormt hieromtrent een meer verfijnde meter en lijnt de bouwwerken per sociale klasse af. De belangstelling ervoor is van een iets recentere datum. De bemoeienis van de overheid was minder nadrukkelijk of bijna onbestaand. De ingang vond al even langzaam plaats. Ook hierbij stuitte men op conservatisme - de kans op brand leek miniem, waarom dan geld *verkwisten* - en op financieel onvermogen. Beide feiten leidden ertoe dat er jaarlijks enkele gezinnen in het sukkelstraatje belandden, waar hen de bedelstaf en de onderstand wachtten.

Filip BASTIAEN

DE GENTSE LENING VAN 1436.

Bijdrage tot de studie der stedelijke elite

Een tweetal decennia terug publiceerde wijlen P. ROGGHÉ in dit tijdschrift diverse bijdragen over de bestuurlijke en maatschappelijke elite van het laatmiddeleeuwse Gent (1). Zijn indrukwekkende kennis van de bronnen over het 14de eeuwse Gent liet hem toe sociale geschiedenis te beoefenen, eigenlijk voor deze als aparte discipline vanonder de schaduw der economische geschiedschrijving was getreden (2). Met zijn onder de verzameltitel "Gent in de XIVe en XVe eeuw" gegroepeerde artikels sloot Rogghé aan bij een eerder door hem ontwikkelde visie op de Gentse 14de eeuwse geschiedenis (3). Daarin werd heel nadrukkelijk de klemtoon gelegd op de nationale gedrevenheid van de emancipatorische beweging, die in de loop van deze eeuw in de Vlaamse steden de kop zou opsteken (4). Een visie die door de huidige stand van het historisch onderzoek grotendeels als weerlegd mag worden beschouwd. Dit doet evenwel geen afbreuk aan de wetenschappelijke waarde van dit oeuvre : wie zich met om het even welk facet van de rijke Gentse laatmiddeleeuwse geschiedenis inlaat kan er nog steeds niet omheen. De hiernavolgende bijdrage sluit bij deze publicatiereeks aan. Ze bevat terzelfdertijd een aanvulling. In 1950 lanceerde Rogghé namelijk de stelling dat de verdeling van de politieke mandaten vanaf ca. 1360 in Gent niet, zoals Vuylsteke, Fris en Van Werveke voor hem hadden menen te moeten stellen, al te strikt over de drie leden der stad (poorterie, 53 kleine neringen en weverij) plaatsgreep (5). Ons eigen onderzoek naar de verhouding tussen Gent en de Bourgondische

-
- (1) Waarbij voornamelijk wordt gedacht aan *De Gentse klerken in de XIVe en XVe eeuw. Trouw en verraad*, in Appeltjes van het Meetjesland, XI, 1960, pp. 5-142 ; *Gent in de XIVe en XVe eeuw. De Gentse politiek en politici*, in ibidem, XIX, 1968, pp. 227-304 ; *Gent in de XIVe en XVe eeuw. Geloof en devotie. Kerk en volk*, in ibidem, XX, 1969, pp. 194-217, *Gent in de XIVe en XVe eeuw. De geestelijkheid en haar tijd*, in ibidem, XXIV, 1973, pp. 102-145.
  - (2) ROGGHÉ was uiteraard niet de eerste, noch de enige die zich met de sociale geschiedenis van het laatmiddeleeuwse Gent inliet. Parallel met hem werkte H. VAN WERVEKE, wiens *Gent. Schets van een sociale geschiedenis*, Gent, 1947 in dezelfde jaren tot stand kwam als deze waarin Rogghé zijn historische belangstelling van het einde van het Ancien Régime naar de late Middeleeuwen verlegde. Toch mag men Rogghé een voorloper noemen, o.m. op methodologisch vlak. Het volstaat zijn publicaties door te nemen om vast te stellen, dat hij een wel erg vroege adept was van wat nu de prosopografische methode heet. Hij loopt daarmee zowat een decennium vooruit op de zelfstandige beoefening van de sociale geschiedenis. De doorbraak van deze laatste mag in de Nederlanden in 1975 worden gesitueerd : in dat jaar werd het Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, de opvolger van het sinds 1953 uitgegeven mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis (NVSG), boven de doopvont gehouden. Over de historicus Rogghé : W. PREVENIER, *Het historisch werk van dr. P. Rogghé*, s.l., s.d., (1964), pp. 19-34, over de figuur : D. VAN RYSSEL, *L. Rogghé*, in : Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. 8, Brussel, 1979, kk. 642-648.
  - (3) Voornamelijk in *Het Gentsche stadsbestuur van 1302 tot 1345 en een en ander betreffende het Gentsch stadspatriaciaut*, in Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r., I, 1944, pp. 135-163 en *De samenstelling der Gentse schepenbanken in de 2e helft der 14e eeuw, en een en ander over de Gentse poorterie*, in ibidem, n.r., IV, 1950, pp. 22-31.
  - (4) Cfr. de veelzeggende titel van zijn bijdrage *De democraet Jacob van Artevelde, pionier van het Vlaams-Nationale bewustzijn*, in Appeltjes van het Meetjesland, XIV, 1964, pp. 1-13.
  - (5) Voor het eerst door J. VUYLSTEKE in een bijlage getiteld "Aanteekeningen betreffende de lijsten der schepenen, de kiezing der schepenen en de verdeeling der ambten onder de drie leden der stad", bij zijn uitgave van *De rekeningen der stad Gent. Tijdsvak van Philips van Artevelde, 1376-1389*, Gent, 1983, pp. 519-538. Naderhand door V. FRIS, *Les origines de la réforme constitutionnelle de Gand de 1360-1369*, in *Annales du XXe congrès de la fédération archéologique et historique de la Belgique*, Gand, 1907, t. III, pp. 456-458, en H. VAN WERVEKE, *op. cit.*, pp. 56-57.

hertogen tot aan de vrede van Gavere (1453), toonde evenwel aan dat dit alvast na de Gentse oorlog van 1379-1385 tot aan deze vrede wel het geval was. In zoverre zelfs dat deze periode als gekenmerkt door het regime van de drie leden mag worden beschouwd (6). In het kader van dit onderzoek stootten we op een merkwaardige uiting van financiële solidariteit onder deze drie leden. Op 5 augustus 1435 sloot Filips de Goede te Atrecht de zogenaamde vrede van Atrecht af waardoor aan de oorlog tussen Frankrijk en het Bourgondisch statencomplex een einde kwam. De vroegere bondgenoot van Bourgondië, Engeland, werd, na dit omgooien van de Europese allianties, de nieuwe vijand (7). Kort voordien hadden de Engelsen bovendien de stapelrechten te Kales op de via deze haven op het continent ingevoerde wol gevoelig verhoogd, wat o.m. herhaalde protesten van de Vlaamse volksvertegenwoordigers in het college der Vier Leden had opgeleverd (8). Een militaire expeditie tegen Kales lag dan ook voor de hand. Voor de hertog was het een gedroomde kans om zijn nieuwe politieke loyauteit te demonstreren. Bovendien kon hij rekenen op de militaire en vooral sterk gewaardeerde financiële steun van zijn Vlaamse onderdanen, die bereid waren de vorst in deze onderneming te steunen omdat ze uitzicht bood op het uitschakelen van de nadelige fiscale heffing. Het verloop en de afloop van de veldtocht tegen Kales zijn afdoende bekend (9). Ze waren desastreus: militair werd de zaak een vernedering voor de vorst, politiek resulteerde ze in een grondige verstoring van de rust in het graafschap, omdat ze vooral tussen Brugge en de kleine steden in haar kwartier oude wrijvingen wakker riep. Op het financiële vlak accentueerde de onderneming van 1436 een proces van toenemende vorstelijke heffingen. Gekoppeld aan de ernstige economische crisis (extreem hoge graanprijzen en mortaliteitscrisisen) waarmee Vlaanderen in de daaropvolgende jaren zou geconfronteerd worden, noodzaakte ze alvast de stad Gent tot het aanboren van buitengewone fiscale middelen (10). De mogelijkheden daartoe waren tamelijk beperkt. Zoals nagenoeg alle Vlaamse steden putte Gent gemiddeld ruim drie kwart van zijn inkomsten uit indirecte belastingen op consumptie en goederenverkeer, de zogenaamde assizen of ongelden (11). Enkele jaren voordien, in 1432, was het tot ernstige ongeregelde

-
- (6) M. BOONE, *Gent en het Bourgondische staatsvormingsproces ca. 1385-ca. 1453. Een financiële en sociaal politieke geschiedenis*, Gent, R.U. Gent, 1987-88, onuitgegeven doctoraatsverhandeling o.l.v. prof. dr. W. Prevenier, Band I, pp. 159-165. Een publicatie die aan de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België (Klasse der Letteren) zal aangeboden worden, is in voorbereiding.
- (7) R. VAUGHAN, *Philip the Good. The apogee of Burgundy*, London, 1970, pp. 99-101.
- (8) M.-R. THIELEMANS, *Bourgogne et Angleterre. Relations politiques et économiques entre les Pays Bas Bourguignons et l'Angleterre 1435-1467*, Brussel, 1966, pp. 59-61 en 171. Het ongenoegen met de Engelse maatregel klinkt vanaf 1430 regelmatig in de onderhandelingen tussen vorst en leden door, cfr. W.P. BLOCKMANS, *Handelingen van de leden en van de staten van Vlaanderen (1419-1467). Excerpten uit de rekeningen der steden, kasselrijen en vorstelijke ambtenaren. Deel I (tot de onderwerping van Brugge, 1438)*, Brussel, K.C.G., in -4-, 1989 (ter perse), nr. 433 e.v.
- (9) M.-R. THIELEMANS, *op. cit.*, pp. 90-107.
- (10) Voor de graanprijzen, cfr. M.J. TITS-DIEUAIDE, *La formation des prix céréalières en Brabant et en Flandre au XVe siècle*, Brussel, 1975, grafieken 1-5 (p. 368 e.v.). Voor de pestepidemie: W.P. BLOCKMANS, *The social and economic effects of plague in the Low Countries, 1349-1500*, in *Belgisch Tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, LVIII, 1980, p. 853.
- (11) M. BOONE, *Openbare diensten en initiatieven te Gent tijdens de late middeleeuwen (14de-15de eeuw)*, in *Handelingen van het 11e internationaal colloquium "Het openbaar initiatief van de gemeenten van België. Historische grondslagen (Ancien régime)"*, Spa 1-4 sept. 1982, n.1., (*Gemeentekrediet van België. Aantenne uitgaven reeks in -8-, nr. 65*), 1984, pp. 108-109 en p. 103 waar de effecten van de militaire onderneming van 1436 ter sprake komen.

gekomen ten gevolge van de bedreiging van de koopkracht, in eerste instantie van de talrijke werknemers in de textielsector⁽¹²⁾. Tegen deze achtergrond de fundamenteel a-sociale indirecte belastingen verhogen was zo goed als uitgesloten. De traditie om directe belastingen (evenredig aan het vermogen van de belastingplichtigen) te innen, was in de loop der dertiende eeuw, toen dergelijke heffingen (*tallia*) tot de fiscale gebruiken zouden behoord hebben, stilaan weggedeedsterd⁽¹³⁾. De enige variant die op momenten van acute geldnood in de daaropvolgende periode wel nog werd toegepast, was de verplichte lening; als dusdanig bekend voor Gent aan het einde van de 15de eeuw, toen de stad een imposante boete na haar onderwerping in de vrede van Cadzand (1492) aan Maximiliaan van Oostenrijk diende te betalen⁽¹⁴⁾. Oppervlakkig beschouwd zou men kunnen stellen dat in 1436 de Gentse bestuurders voor een analoge oplossing om de gevolgen van de veldtocht naar Kales te financieren, geopteerd hebben. De stadsrekening over het jaar 1436-37 bevat immers de ontvangst van door de eigen ingezetenen aan de stad overgemaakte extra-ontvangsten.

Deze bedragen werden in twee schijven geïnd en boekhoudkundig verwerkt, de eerste keer ging het om 600 lb. gr., de tweede keer om 290 lb. gr. Tot op zekere hoogte benadert de hele operatie een verplichte lening : de stadsrekening waarin de opsomming van de deelnemers aan deze financiële operatie voorkomt, heeft het immers over ontvangsten "van den goeden lieden van den drien leden van deser stede die gheordineert ende ghestelt zijn te lenene"⁽¹⁵⁾. Toch kan men dienaangaande enige reticenties formuleren. Onze voornaamste bezwaren komen hierop neer, dat de operatie van 1436 eerder de politieke dosering en invloed in de stad weerspiegelt dan de financiële draagkracht van de leners. Ook de vooraf vastgelegde quota per lid en het wel erg beperkt aantal leners laat vermoeden dat niet zomaar iedereen aan deze lening kon participeren. De gegarandeerde terugbetalingen (de leners ontvangen assignaties op de erfelijke renten van de stad en op de ontvangsten uit de assizen op turf en brandstoffen)⁽¹⁶⁾, wijken eveneens af van de gangbare praktijken die in het geval van een verplichte lening bijna tot een regel geworden zijn en waarbij de uiteindelijke terugbetaling van het geleende bedrag onzeker wordt. Door het ontbreken van dergelijke praktijken gaat derhalve een klassieke verplichte lening bijzonder sterk op een directe belasting lijken.

---

(12) V. FRIS, *De onlusten te Gent in 1432-35*, in Bulletin der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, VIII, 1900, pp. 163-178.

(13) H. VAN WERVEKE, *De Gentsche stadsfinanciën in de middeleeuwen*, Brussel, 1934, pp. 190-195.

(14) Uitgegeven door M. BOONE, *De Gentse verplichte lening van 1492-1493*, in Handelingen van de Koninklijke Commissie voor geschiedenis, CXLVII, 1981, pp. 247-305. In de inleiding treft men een analyse van het verschijnsel verplichte lening aan waar het verdere betoog bij aansluit.

(15) SAG, reeks 400, nr. 15, f° 61 r°.

(16) *Ibidem*, f° 113 r° : "Item boven desen, es de stede belast dese naervolghende leeninghe. Eerst den ghoeden lieden van den III leden van deser stede van Ghend van der eerster leeninghe draghende de somme van 600 lb. gr. de welke belooft sijn met letten van obligacien beseghelt met der stede zeghele an de eerfelike renten bijden overhendraghene van den ghoeden lieden van der III leden van deser stede om daer an te hinnene ende te ontfane haer voors. somme alheer de selve rente in der steden hunden keeren sal, beloepende de selve rente 91 lb. gr. lettel min of meer. Item intghelijcx den ghoeden lieden van den III leden der laetster leeninghen beloepende de somme van 290 lb. (...) ghussigneert ende bewijst up de pachte van der berrighen toot de somme van 80 lb. gr. tsiaers, omme die te effene ende ontfane toetse wel betaelt sijn zullen, met letten van obligacien als boven".

De drie leden van de stad zijn dus van bij de aanvang bij het tot standkomen van deze lening betrokken geweest. Ze domineerden het hele gebeuren in die zin dat boekhoudkundig de deelnemers aan de lening per lid (poorterij, kleine neringen en weverij) ingedeeld zijn. In totaal verhouden aantal leners en geleende bedragen zich per lid op de volgende manier (de twee schijven van respectievelijk 600 en 290 lb. gr. werden samengevoegd).

Tabel 1

Deelname van de drie leden van de stad in de lening van 1436 (alle bedragen in d. gr. VI)

lid	aantal leners	%	geleend bedrag	%	gemiddelde	mediaan
poorterij	42	25,61	68.880	32,36	1.640	720
neringen	74	45,12	72.000	33,82	972,97	240
weverij	48	29,27	72.000	33,82	1.500	720
Totaal	164	100	212.880	100	1.218,05	480

Opvallend is uiteraard de zo goed als perfecte dosering van de geleende bedragen : elk lid is voor zowat een derde verantwoordelijk. De manier waarop deze som intern verdeeld werd, verschilt echter grondig van lid tot lid. Zo zijn er ongeveer evenveel deelnemers uit het lid van de poorterij als uit de weverij, al is het uiteraard zo dat het laatste veel meer leden moet geteld hebben. Vermits bij gelijk aantal leners en een evenredige dosering van de te lenen som, ook de gemiddelden en medianen van de geleende bedragen moeten gelijklopend zijn, mag hieruit afgeleid worden dat alvast in het lid van de weverij een opmerkelijke concentratie van kapitaalkrachtige figuren zich moet hebben voorgedaan. Dat de kleine neringen met meer vertegenwoordigers aantreden en derhalve uitgesproken kleinere gemiddelde bijdragen leveren, hoeft daarentegen niet te betekenen dat dit lid bij voorkeur minder kapitaalkrachtige personen in zijn rangen zou geteld hebben. De grotere vertegenwoordiging kan wellicht een afspiegeling zijn van de grotere recruteringsmogelijkheden die dit overkoepelend lid van 53 ambachten bood. Al met al krijgt men de indruk dat we met de nominatim gekende leners van 1436 de politieke en financiële elite van de stad gegroepeerd aantreffen. Dit geldt *a-fortiori* voor de deelnemers aan de eerste schijf van 200 lb. gr. per lid, wanneer voor poorterij 11, voor neringen 10 en voor de weverij 12 leners optreden (ze lenen respectievelijk gemiddeld 4.363,64 ; 4.800 en 4.000 d.gr. per persoon). Over het waarom en hoe van het tot stand komen van de tweede schijf (100 lb. gr. voor neringen en weverij en 90 lb. gr. voor poorterij) tasten we volledig in het duister, bij ontstentenis van verslagen m.b.t. de beraadslagingen tussen de drie leden. Enkel leert de stadsrekening ons dat er op koortsachtige wijze overleg tussen de drie leden moet plaatsgevonden hebben (17). De deelnemers aan de

(17) Zo treft men herhaaldelijk uitgaven aan voor de aanmaak van uitnodigingen voor vergaderingen, waartoe de drie leden van de stad werden uitgenodigd e.d. : *Item, ghegheven in hoefscheden den cleersken die de gheschreften maecten bij den goeden lieden van den III leden die ghes deputert waren, hoe ende in wat dat men vonden wande hoer men de stede soude meughen verlichten . . . Item, ghegheven in hoefscheden den ghesellen van der prouwen somme vele brieven die si screven ende ghelesen waren onder de III leden van deser stede . . . Item, te cove gheschoren bij den ondercleersken van der kuere ende van ghedeerte die stede brieven screven anwesende den III leden van deser stede". SAG, reeks 400, nr. 15, f° 66 v° - 67 r° en 103 v°*

tweede schijf, waarbij geen enkele participant uit de eerste omhaling opnieuw opduikt, zijn niet alleen talrijker (31 voor de poorterij, 64 voor de neringen en 36 voor de weverij), de gemiddelde door hen geleende bedragen liggen uiteraard ook op een beduidend lager niveau (respectievelijk : 673,55 ; 375 en 666,67 d. gr.). Men treft de deelnemers aan beide schijven, de door hen geleende som en een crossreferentie naar een eventueel politiek mandaat of een optreden als pachter van een der indirecte belastingen, of van een onderdeel van het stedelijk domein aan in bijlage. Wat de vertegenwoordiging van politieke mandatarissen onder de namens de drie leden optredende leners betreft, deze is bijzonder hoog (18).

De uitgesproken sterkste concentratie tussen deelname in de lening van 1436 en politieke belangrijkheid duikt opnieuw in de rangen van het lid van de weverij op. Niet minder dan 89,58% van de leners die zich tot dat lid bekennen, hebben ooit een politiek mandaat waargenomen. Opvallend is dat van deze groep van 43 mandatarissen er slechts 2 zijn die een minimale politieke carrière hebben gekend, 13 personen daarentegen behoren tot de politieke top : ze namen ooit in totaal meer dan 7 mandaten waar (19). Van de zeven mandatarissen die ooit de belangrijke functie van overdeken van de weverij waarnamen, behoren er vijf tot dit gezelschap (20). Vier van deze vijf participeerden aan de eerste schijf van de lening, waarbij het, zoals we zagen om de zwaarste bedragen ging. Aan de reeds vastgestelde concentratie van rijkdom binnenin het ongetwijfeld numeriek talrijke lid van de weverij kon een even belangrijke concentratie van politieke invloed gekoppeld worden. In voormeld onderzoek legden we eveneens een systematische prosopografie aan van wie tussen 1400 en 1460 als leverancier aan de stad optrad (21). Lakenleveranciers vormden daarbij zowat de belangrijkste groep ; de veelvuldige aankopen van laken voor ambtskledij voor politiek personeel en lagere beambten verklaren dit systematisch voorkomen (22). Indien we de 23 belangrijkste leveranciers over de periode 1400-1460 met de namen van wie namens de weverij aan de lening van 1436 participeerde vergelijken, blijkt dat niet minder dan 14 op de 23 topleveranciers die zich laten afzonderen, kunnen geïdentificeerd worden.

---

(18) De politieke carrières werden gereconstrueerd aan de hand van de uitgegeven magistraatslijsten : P.C. VAN DER MEERSCH, *Memorieboek der stad Ghendt van 't jaer 1301 tot 1793*, Gent, dl. 1, 1852, passim, (*Bibliotheek der Vlaamse bibliofielen*, 2e reeks, nr. 15). Een met de nodige kritische ingesteldheid te hanteren bron, cfr. V. FRIS, *Ware eene wederuitgave van het "memorieboek der stad Ghent" nuttig ?*, in *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, IV, 1901, pp. 149-160. We konden gebruik maken van het op basis van voormelde uitgave opgebouwde bestand van Gents politiek personeel, door prof. dr. W.P. BLOCKMANS (Rijksuniversiteit te Leiden) ter beschikking gesteld, waarvoor onze dank.

(19) We maken van een politieke toplaag gewag omdat de betrokkenen meer dan het dubbele aantal mandaten, dan wat een Gents schepen gemiddeld tijdens de 15de eeuw bezette, voor hun rekening namen. Dit gemiddelde bedroeg 3,3 mandaten per schepen, wat in vergelijking met andere bestudeerde steden laag te noemen is : W.P. BLOCKMANS, *Het wisselingsproces van de Gentse schepenen tijdens de 15de eeuw*, in *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, n.r., XLI, 1987, p. 78.

(20) Cfr. de bijlage, het gaat over Nicasis De Bels (14 mandaten, waaronder 4 maal overdeken), Arend De Brune (13 mandaten, 2 maal overdeken), Jan De Coeman (11 mandaten, eenmaal overdeken), Jacob Vanden Hanc (13 mandaten, drie maal overdeken) en Pieter De Rijcke (12 mandaten, 5 maal overdeken).

(21) Cfr. M. BOONE, *Gent en het Bourgondische staatsvormingsproces*, Band 1, pp. 274-284 (analyse van de laken- en wijnleveranciers) en Band 4, pp. 19-110 (prosopografie der leveranciers).

(22) De uitgaven voor wedden en kledij waren in de jaren 1391-1500 goed voor grosso modo een derde van de totale bestuurlijke uitgaven van de stad : IDEM, *Openbare diensten en initiatieven*, p. 111.

Tabel 2
Politieke mandatarissen en pachters per lid in de lening van 1436.

Lid	Aantal leners	Aantal manda- tarissen	%	Aantal mandaten 1	> 1	> 7	XP	XN	XW	Nihil	Pachters	%
poortrij	42	34	80,85	6	19	9	4	1	-	3	14	33,33
				(17,65%)	(55,88%)	(26,47%)						
neringen	74	65	87,84	23	32	10	2	1	-	6	28	37,84
				(35,39%)	(49,23%)	(15,39%)						
weverij	48	43	89,58	2	28	13	-	-	2	3	12	25,00
				(4,65%)	(65,12%)	(30,23%)						

Het contrast met het lid van de kleine neringen bevestigt dat binnen deze geleding de doorstroming op basis van een grotere recrutering beduidend belangrijker was. Het aantal mandatarissen onder de leners is op het niveau van de andere leden (87,84%), maar niet alleen overtreffen ze in absoluut aantal de beide andere leden, vooral inzake concentratie van het aantal waargenomen mandaten over de betrokken mandatarissen onderscheiden ze zich. Het aantal mandatarissen dat slechts 1 mandaat waarneemt is hier namelijk opvallend hoog : 23 op de 65 of 35,39%, omgekeerd ligt bij dit lid dan de verhouding van de politiek erg belangrijke figuren laag : 15,39% tegen 26,47 voor de poorterij en 30,23 voor de weverij. Tot deze laatste subcategorie behoren 3 van de vier overdeken die namens dit lid aan de lening van 1436 participeren (23).

Het aantal mandatarissen onder de vertegenwoordiging van het lid van de poorterij die aan de lening van 1436 deelnamen, mag dan wel onmiskenbaar lager zijn in vergelijking tot de andere twee leden, het blijft hoe dan ook indrukwekkend (80,95%). Wat de concentratie van het aantal mandaten over deze 34 mandatarissen betreft, blijkt de poorterij het midden te houden tussen de grotere spreiding van de kleine neringen en de uitgesproken concentratie bij de weverij : 6 mandatarissen hebben een minimale carrière gekend, 9 behoren tot de politieke top met meer dan 7 mandaten per persoon. Het geringe totale aantal leners dat evenveel leende als de vertegenwoordigers van de twee andere leden, illustreert eens te meer de gemiddeld hoge welstand van de leden van de poorterij. In dit numeriek minst belangrijke lid was, men kon het vermoeden, familiale verwantschap naast direct politiek engagement een niet te verwaarlozen factor om tot de kapitaalkrachtige elite te behoren (in tabel 2 met XP weergegeven). Dit laatste element verklaart wellicht waarom er bij de leners van 1436 beduidend minder pachters of ontvangers van indirecte belastingen en/of elementen van het stedelijk domein aan te wijzen zijn in vergelijking met politieke mandatarissen (grosso modo zowat 30% tegen 80% cf. de twee laatste kolommen van tabel 2). De analyse van de prosopografie van deze pachters-ontvangers leert dat familiale bindingen een belangrijke verklaringsfactor voor het succesvol optreden van de pachters waren (24). De aantallen van directe identificaties met leners uit 1436 zijn in deze optiek wellicht eerder een onderschatting. Men mag immers redelijkerwijs aannemen dat meer pachtersgeslachten zullen deelgenomen hebben dan individuele pachters. Zo is bijvoorbeeld de familie Damman in de lening van 1436 slechts door Lievin Damman namens de poorterij en Heinric Damman namens de weverij vertegenwoordigd, terwijl in de loop van de door ons bestudeerde periode niet minder dan zeven leden van dit geslacht als pachter of ontvanger optraden. Van de Papals participeert alleen Lievin Papal namens de kleine neringen, terwijl we nog vier andere Papals als pachter en/of ontvanger kennen. Gaat men dieper in op de als pachter geïdentificeerde deelnemers aan de lening van 1436, dan moet men concluderen dat daarin geen enkele duidelijke af te lijnen subgroep opvalt. Men treft er namelijk belangrijke, financieel doorwegende pachters als Lievin Papal naast een erg bescheiden ontvanger die slechts éénmaal als dusdanig in 1415 op-

---

(23) Het gaat concreet over Zeger Meyeraert (9 mandaten, waarvan 2 maal overdeken), Lieven Papal (9 mandaten, eenmaal overdeken) en Jan Van Sycleer (10 mandaten, 2 maal overdeken).

(24) Voor deze prosopografie : IDEM, *Gent en het Bourgondische staatsvormingsproces*. Bd. 4, pp. 228-300.

treedt, Jacob Goetkind, in aan. Ofwel pachters die én als pachter én als politicus een imposante parallele carrière hebben weten op te bouwen (als Zegher Bollaert), naast pachters wier politiek engagement tot een schuchter eenmalig mandaat is beperkt gebleven (als Jan De Reyneere). Identificaties van pachters/ontvangers met deelnemers aan de lening van 1436 blijven relatief bescheiden in aantal. Vermits een engagement als pachter hoe dan ook onthullend is voor de financiële slagkracht van de betrokkene, kan men niet a-priori in dit financieel vermogen het motief bij uitstek herkennen dat tot participeren aan de lening moet hebben aangezet. De politieke betekenis van de gemiddelde lener lijkt daarentegen wel te hebben meegeteld. Niet alleen zijn er de overweldigende aantallen van politieke mandaten onder de leners, doch ook en vooral het behoren van deze of gene lener tot een der drie leden wordt sterk in de verf gezet. Dit gaat zelfs zover dat boekhoudkundig de leners per lid en niet volgens een andere, in fiscale context meer gebruikelijke indeling, zoals een topografische (25), staan opgetekend. Het hele financiële beleid draagt in deze periode de sporen van de overweldigende greep van de drie leden. Een invloed die meer dan eens uitbarstingen van ongenoegen met het beleid van de stad, als in 1432, wist te overleven. De nadruk waarmee de drie gevestigde leden van de stad het kader vormen waarbinnen aan de eerste acute financiële noodsituatie na de crisis van 1432 weerwerk diende te worden geboden, is in dit verband veelzeggend. De gebeurtenissen van 1436 gaven aan poorterij, kleine neringen en weverij de gelegenheid om via de fiscaliteit de rangen te sluiten en de voor het instandhouden van een politiek systeem dat op dosering berustte, nodige solidariteit ten toon te spreiden (26). De lening van 1436 vormt een bewijs te meer voor de mate waarin het regime der drie leden het politieke en financiële beleid van Gent tijdens de eerste helft van de 15de eeuw beheerste. Alvast tot wanneer de nederlaag tegen de centrale staat voor een loskoppeling van invloed van de 3 leden en bestuursmandaten zou zorgen. De lening van 1436 levert derhalve vanuit prosopografisch oogpunt een onmiskenbaar referentiepunt voor alwie het optreden van de Gentse maatschappelijke elite tijdens de Bourgondische periode wil bestuderen.

Marc BOONE
(R. U. Gent)

---

(25) Voor Gent kan daarbij gedacht worden aan de indeling in (opper)koningstavelrijen die o.a. bij de verplichte lening aan het einde van de 15de eeuw opduikt, cfr. M. BOONE, *De Gentse verplichte lening*, pp. 200-202.

(26) Waarbij dient te worden opgemerkt dat de crisis die in 1436 en tijdens de daaropvolgende jaren, in nasleep van de mislukte veldtocht naar Kales, de politieke actualiteit in Vlaanderen beheerst heeft, materie te over boust aan de drie leden van de stad om hun cohesie te beproeven, een overzicht van de voornaamste gebeurtenissen dienaangaande bij: V. FRIS, *Documents gantois concernant la levée du siège de Calais en 1436*, in *Mélanges Paul Fredericq*, Brussel, 1904, pp. 247-251.

BIJLAGE

Deelnemers aan de lening van 1436 aan de stad Gent

Bron : stadsrekening over het jaar 1436-37, f° 61 r° - 62 r°. Net als in de bron werden de deelnemers per lid waartoe ze behoorden gegroepeerd. Achtereenvolgens komen poorterij, kleine neringen en weverij aan bod. De namen van de leners namens de poorterij werden ten dele uitgegeven bij V. FRIS, *Notes pour servir à l'histoire du patriciat gantois*, in Bulletin der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent, 17, 1909, p. 290. In deze uitgave worden enkel bij de de namen van de leners die in de eerste schijf van 200 lb. gr. participeerden ook de geleende bedragen opgenomen, zodat een volledige publicatie van leners en geleende bedragen samen, kan verantwoord worden. Per lid werd een alfabetische volgorde aangehouden.

Een I of een II na de naam verwijst naar de eerste of tweede schijf van de leningsoperatie. Vervolgens volgt het geleende bedrag in d. gr. VI. Een sigel verwijst naar een eventuele politieke carrière, volgende singels werden daarbij weerhouden :

DN	:	overdeken van de neringen
DW	:	overdeken van de weverij
HK	:	herenkiezer
SGN	:	schepen van gedele voor het lid van de neringen
SGP	:	schepen van gedele voor het lid van de poorterij
SGW	:	schepen van gedele voor het lid der weverij
SKN	:	schepen van de keure voor het lid der neringen
SKP	:	schepen van de keure voor het lid van de poorterij
SKW	:	schepen van de keure voor het lid van de weverij
SK	:	stedekiezer

Indien in deze kolom een kruisje (x) voorkomt, duidt dit aan dat een familielid van de bedoelde lener een van de opgesomde mandaten kan vervuld hebben. De N, P en W na dit kruisje verwijst naar het lid.

Niet gevolgd door een cijfer duiden deze sigels aan dat bedoeld ambt slechts één maal werd waargenomen, een cijfer tussen haakjes na de sigels duidt het aantal keren dat bedoelde functie werd waargenomen aan.

De vermelding pachter attendeert erop dat bedoelde lener als pachter van de indirecte belastingen werd geïdentificeerd (cfr. voetnoot 24).

POORTERIJ

ALAERD, Monfrand (meester)	II	720	XP
BETTE, Simon	II	1.680	SGP (9), SKP,
BETTE, Simon (de jonghe)	II	360	SGP, HK, SK
BORLUUT, Boudin	II	360	SGP, SKP pachter
BORLUUT, Gheerom	II	1.680	SGP (5), SKP (8), HK (2). pachter
BORLUUT, Simon	II	600	SKP (3), HK (2), SK
BUISSON, Willem Du	II	960	SGP (2), SKP
CAUTERE, Ector De	II	720	
DAMMAN, Lievin	II	1.200	SGP
GRUTERE, Boudin De	I	4.800	SGP (5), SKP (4), HK (3). pachter
GRUTERE, Ghiselbrecht De	II	600	SKP (3), SK. pachter
GRUTERE, Jan De	II	120	SGP. pachter
GRUTERE, Oste De	II	480	SKP

HOEDELVELDE, Claeys Van	I	7.680	SGP, SKP (5), DN (2), HK (3), SK
HOLE, Lodewijc Vanden	I	2.880	SKP, HK
LIEDEKERKE, Ryquaert Van	II	120	SGP, HK (3)
LIEDEKERKE, Stevin Van	II	720	SGP (4), SKP (8), HK (3). pachter
LINDEN, Jan Vander	I	5.040	SGP
MOERE, Joris Vander	II	960	DN, SKP (2)
MUELEN, Pieter Vander	I	7.200	SGP, SKP (5)
MUNTE, Jan Van	II	120	SGP, HK (2)
RAVENSCOET, Jacob Van	II	240	SGP (2), SKP (4), HK
SADELEER, Willem De	II	720	
SCAGHE, Joos Vander	II	240	XP
SERSANDERS, Jan	I	6.000	SGP (2), SKP (6), HK
SERSANDERS, Philips	I	2.400	SGP, SKP (3). pachter
SERSANDERS, Willem	II	360	XP
SERSYMOENS, Pieter	II	480	SGP, SKP (7), HK (5) pachter
SLOEVE, Zegher	II	1.680	SKP (2)
TRIEST, Joos	II	360	SGP (2)
TSUUL, Joris (meester)	II	720	SKP. pachter
UPDENBOSCH, Coelaert Van	II	360	
UTENHOVE, Heinric (meester)	II	720	XP
UTENHOVE, Jacob	I	1.200	SGP (3), SKP (2). pachter
UTENHOVE, Jan fs. Jan	I	4.800	SPG (2), SLP. HK (3), SK (2) pachter
VAERNEWIJC, Dancel Van	II	480	SGP, SKP (3). pachter
VAERNEWIJC, Goessin Van	II	1.680	SGP (2), SKP (3)
VAERNEWIJC, Sanders Van	I	2.400	SGP (3), SKP (2), HK. pachter
VAERNEWIJC, Ywein Van	II	240	SGP
VIJT, Joos	I	3.600	SGP (2), SKP (3)
WALE, Willem De (meester)	II	960	XN
ZICKELLEN, Claeys Vander	II	240	SGP (2), SKP (4), HK (4)

KLEINE NERINGEN

BEKE, Gheeruert Vander	II	240	SGN, SKN
BLANCKAERT, Pieter	II	120	SGN
BOLLOEC, Zegher	II	480	SGN (6), HK, SK
BORLUUT, Boudin (brouwer)	II	240	SGN, SKN
BOSSCHAERT, Lambrecht	II	480	SGN (3), SKN
BRAKELE, Gillis Van	II	240	SKN
CONINC, Goessin De	II	120	SGN (2)
COUDEBRAKE, Jan	II	240	SGN
CREVE, Pieter	II	120	
DAMIAET, Lievin Van	II	240	SGN. pachter
DANEELS, Simon	II	960	SKN (3), SK
DIJKE, Jacob Vanden	II	120	SKN (2). pachter
DULLIN, Jan	II	240	SKN
ECKE, Jan Vanden	II	240	SGN pachter
HECKAERT, Jacob	I	7.200	SGN (2), SKN (7), SK (3)

EVERWIJN, Denijs	I	4.800	SGN, SKN. pachter
EVERWIJN, Ghiselbrecht	II	120	SGN. pachter
EVERWIJN, Jan	I	6.000	SKN (10), HK (2), SK (3). pachter
GHEVAERT, Gillis	II	240	SGN
GOETHALS, Gregoris	II	240	SGN (2), SKN (2). pachter
GOETHALS, Jacob	II	1.440	SGN, SKN (2). pachter
GOETKIND, Jacob	II	120	pachter
GRAVE, Jan De	I	3.600	SKN (3), SK
GRUTERE, Ghiselbrecht De	II	480	XP. pachter
HECKE, Lievin Van den	II	240	SGN (2), SKN (4)
HOEGHE, Symoen De	II	360	SGN
HOERNIC, Jan	II	120	XP
HOUVE, Martin Vanden	II	720	SGN, SKN
JACOBS, Pieter	II	120	SGN
KEERBERCH, Jan	II	120	SKN. pachter
KESEL, Andries	II	120	
KETELBOETERE, Jan De	II	480	SGN (2). pachter
LAYS, Willem	II	240	SKN
LIPPENS, Willem	II	240	SGN, SKN (2)
MAELGAVERE, Jan Van	II	120	SGN
MANDEN, Jan Vander	II	120	SGN
MELLE, Jacob Van	II	240	SKN (3)
MEYERAERT, Heinric	II	240	SGN, SKN (2), SK (2). pachter
MEYERAERT, Robrecht	II	1.200	SGN, SKN (3), SK
MEYERAERT, Zeger	I	3.600	DN (2), SGN (2), SKN (4), SK pachter
MORAEN, Jan	II	120	SGN (3), SKN (3), SK. pachter
MOUTENEERE, Jacob De	II	960	SGN. pachter
MUELENEERE, Jan De	II	240	SGN. pachter
PAPAL, Lievin	I	4.800	DW, SGN (2), SKN (4), SK (2). pachter
PIJL, Joos	II	1.200	SKN (4). pachter
POELE, Arend Vanden	II	120	SGN
REYNEERE, Jan	II	240	SKN. pachter
ROMBOUT, Jan	II	120	
RUDDRE, Yweyn De	II	120	
SAGHERE, Jacob De fs. Heinric	II	960	DN (2), SKN, SK (3)
SEYSSONE, Willem	I	2.400	SGN (2), SKN (3), SK (3). pachter
SNEEVOET, Gillis (doude)	II	960	SKN (3), SK
SNEEVOET, Gillis fs. Gillis	II	120	SGN, SKN
SOETHAERT, Martin	I	4.800	SGN, SKN (3). pachter
SOLLEBERCH, Pieter	II	960	SGN (3), SK (2)
SPIEGHELE, Jan Vanden	II	960	SKN. pachter
SPIEGHELE, Pieter Vander	II	720	SGN, SKN (6)
SPIEGHELE, Symoen Vander	II	240	SGN (2)
STRASELE, Symoen Van	II	240	SKN
SYCLEER, Jan Van	II	240	SN (2), SKN (6), SK (2)
TAYHAERT, Willem	II	480	SKN (2)
UGGEBOUT, Jan	II	960	SGN. pachter
UTENBERGHE, Thomaes	II	480	SGN (3)
VAENKIN, Jan	II	120	
VIVERE, Gillis Vanden	II	240	SGN (4). pachter
VLIEGHE, Gillis	II	240	SGN. pachter

WALE, Oste Vanden	II	120	SKN (3), HK. pachter
WANDELAERT, Jacob	II	240	SKN (2)
WANDELAERT, Jan	II	480	SGN (6), SKN, SK
WILLAERT, Jan	I	7.200	SGN (4), SKN (7), SK
WINTERE, Jan De	II	240	SGN, SK (3). pachter
WISPELEERE, Jan De	I	3.600	SGN, SKN (5), SK (2)
WOUTERS, Gillis	II	240	SKN
WOUTERS, Thomaes	II	240	XN

WEVERIJ

BELS, Nicasis De	I	6.000	DW (4), SGW, SKW (7), HK, SK (2)
BOLLAERT, Zegher	II	1.200	SGW, SKW (5), SK (2). pachter
BRUNE, Arend De	I	4.800	DW (2), SGW (2), SKW (7), SK (2)
BRUNIC, Thomaes	II	240	SGW, SKW
BUSERE, Willem De	I	3.600	SGW (2), SKW (4), SK
COEMAN, Jan De	I	1.920	DW, SGW (2), SKW (7), SK
COLPAERT, Raas	II	1.200	SGW (3)
CRIEKERSTEEN, Jan	II	240	SGW (3)
CUPERE, Jan De	II	240	SGW, SKW, SK. pachter
DAMMAN, Heinric	II	1.200	SKW
DHAMER, Jacob	II	480	SGW (2), SKW
DHAMER, Lodewijc	I	1.200	SGW (4), SKW (3)
EECKEN, Lauwereins Vander	II	1.200	SGW (3), SKW (6), SK. pachter
EECKEN, Stevin Vander	II	480	DW (3)
GOETGHEBUER, Pieter	II	240	SGW (4), SKW (3), SK (2)
GRAVE, Christoffel De	II	360	SGW (2), SKW (4), SK. pachter
GRAVE, Jan De	II	480	SGW (4)
HANE, Jacob Vanden	I	6.000	DW (3), SGW, SKW (6), SK (3). pachter
HEYDEN, Jan Vander	I	4.800	SGW, SKW (5), SK (3). pachter
HOERSELE, Jacob Vanden	I	4.800	SGW (2), SKW (5), SK
HUFFELE, Lievin Vanden (meester)	II	1.200	
JAGHERE, Heinric De	II	480	SGW (2), SKW (3)
JAGHERE, Lievin De	II	600	SGW, SKW (3), SK
JAGHERE, Philips De	II	480	SKW (4)
LEYNS, Gheinoet Van	I	2.400	SGW (2), SKW (5). pachter
LEYNS, Jan Van	II	960	SGW (2), SKW (2), SK (2). pachter
LUEDE, Jan De	II	1.200	DW, SKW (2), HK
MAELDERGHEM, Jan Van	II	720	SGW, SKW (5). pachter
MEERENDRE, Robrecht Van	II	480	SGW (6), SKW (2), SK
MEERENDRE, Willem Van	II	1.200	SGW (5), SKW (2), SK (3)
MEYNFROOT, Jacob	II	480	SGW (2). pachter
MOENC, Jan de	II	240	XW
OVERHEERE, Jan Van	II	1.200	
PAPE, Gheeraert De	II	480	SGW (2)
PAPEGHEM, Pieter Van	II	1.200	SGW (3)

PARIJS, Jan	I	2.880	SGW (2), SKW
PLASSCHE, Daneel Vanden	II	240	SGW, SKW (3)
PRATERE, Boudin De	II	480	
RIJCKE, Pieter De	II	720	DW (3), SGW, SKW (6), SK (2)
ROMMELIN, Claeys	II	1.200	SGW (4), SKW (2)
STURTEWAGHEN, Lievin	II	480	SGW (2), SKW. pachter
UTENDALE, Jacob	II	600	SGW (3), SKW (2), SK
WALLE, Pieter Vanden	II	240	SGW, SKW (2)
WILDE, Godeveert De	II	600	SGW (3)
WOITIER, Jan	II	480	SKW
WOITIER, Pieter	I	6.000	XW. pachter
WULFRAMS, Wulfram	I	3.600	SGW (4), SKW (7), SK (3)
ZELE, Michiel Van	II	480	SKW (3)

HET OORLOGSVLIEGVELD NR. 26

"AALTER"

I Het aanleggen van het vliegterrein

Het oorlogsvliegveld AALTER werd, zoals de meeste overige, aangelegd door de Luchtvaarthulptroepen tijdens de mobilisatieperiode van het laatste kwart van 1939 en het eerste kwart van 1940.

Ondermeer daarom werd een regiment Luchtvaarthulptroepen opgericht (commandant : kolonel-vliegenier M. de Cartier).

Het regiment bestond uit vier bataljons waarvan er twee mitrailleurs tegen vliegtuigen waren (I en II).

Ieder bataljon had een staf en vier compagnieën.

Reserveluitenant L. Pollefeys, als verantwoordelijke voor het aanleggen van het terrein Aalter, liet ons een gedetailleerd verslag na, doch dit is naoorlogs.

De originele documenten zijn vernietigd, zegt hij, op enkele rapporten en detailschetsen na, die bij private personen berusten, en die we uiteraard niet hebben teruggevonden.

Op 21 augustus 1938 is hij te Aalst gemobiliseerd en werd op 1 september commandant van de *17e Compagnie Luchtvaarthulptroepen* (IIIe Bataljon) (1).

Deze compagnie trok op 4 mei naar Messelbroek, 4 km N.W. van Scherpenheuvel gelegen, om het terrein aldaar in te richten.

Dit is echter nooit als vliegveld gebruikt geworden. Wel was daar tijdens de Achttiendaagse Veldtocht de 1ste Compagnie Luchtscheepvaart met twee ballons de eerste dagen aanwezig, nadat deze er enkele weken voordien uit Oosteeklo was beland.

Als de werken te Messelbroek beëindigd waren kwam luitenant Pollefeys met zijn compagnie op 10 oktober 1939 naar Aalter om nu dit vliegveld in te richten.

We vinden inderdaad dan drie officieren en ongeveer 115 manschappen te Aalter in de sinds 1934 stilgelegde weverij N. V. Anciens Etablissements D. Van der Haeghen te Aalterbrug ingekwartierd.

---

(1) De *Luchtverdediging van het Grondgebied* bestond uit :

- Een Staf.
- De Militaire Luchtvaart met een staf, drie regimenten, één regiment Luchtvaarthulptroepen en een Ravitaillings- en Herstellingsdienst.
- De Grondverdediging tegen Luchtvaartuigen met een staf en twee regimenten artillerie voor Grondverdediging tegen Luchtvaartuigen (ieder met groepen kanonnen 75 mm en batterijen kanonnen 40 mm)
- Een bataljon Radiotelegrafisten

Zij zullen hier het vliegveld volledig inrichten in samenwerking met de *Firma Joos uit Hamme* die de werken in aanbesteding genomen had.

Van begin december werden de troepen om reden van de erge koude bij de burgers te Aalter ingekwartierd.

Ondertussen werd ook de compagnie op 18/12/1939, bij de reorganisatie van het Regiment Luchtvaarthulptroepen, tot een tweetalige compagnie omgevormd (2).

Nu de *21e Compagnie Luchtvaarthulptroepen* geworden (van het IVE Bataljon) met manschappen van de *17e Compagnie*, maar ook aangevuld met personeel van de drie andere compagnieën, zal ze na de winter, op 1 april, haar kantonnement in de fabriek Van der Haeghen opnieuw gaan betrekken.

Te Aalter lagen de manschappen immers veel te veel verspreid. Meer dan honderd logementen ! Het verzamelen bij sneeuw en een temperatuur van soms min 10°C duurde wel eens één uur !

Vanaf oktober 1939 waren de onteigeningen begonnen. In feite betaalde men aan de eigenaars slechts een vergoeding voor het derven van de inkomsten van de vruchten en een huurgeld voor de gebruikte percelen.

Op de oostkant van het terrein was een heuvel aanwezig, 150 × 100 m en 4 m hoog; zand afkomstig van werken aan het Kanaal Gent-Brugge uitgevoerd in 1934/35. Nu de omgeving van de watertoren van de N.V. Bekaert.

In deze heuvel in "L"-vorm, de "Zandberg" genaamd, werden nissen uitgegraven.

Met het uitgegraven zand van deze "Butte Nord" heeft men een cirkelvormige heuvel aangelegd, zuid van het terrein in de Legestikken, die heel wat kleiner was en in de volksmond de "Abri" werd genoemd. Ook daar werden ruimten uitgespaard om vliegtuigen te bergen.

De wanden van de nissen, met graszoden wat verstevigd, liepen schuin naar boven toe en waren bovenaan helemaal open. De vliegtuigen reden er achterwaarts in. Voorbij de vleugels versmalden de holten wat en liepen dan schuin naar achter toe.

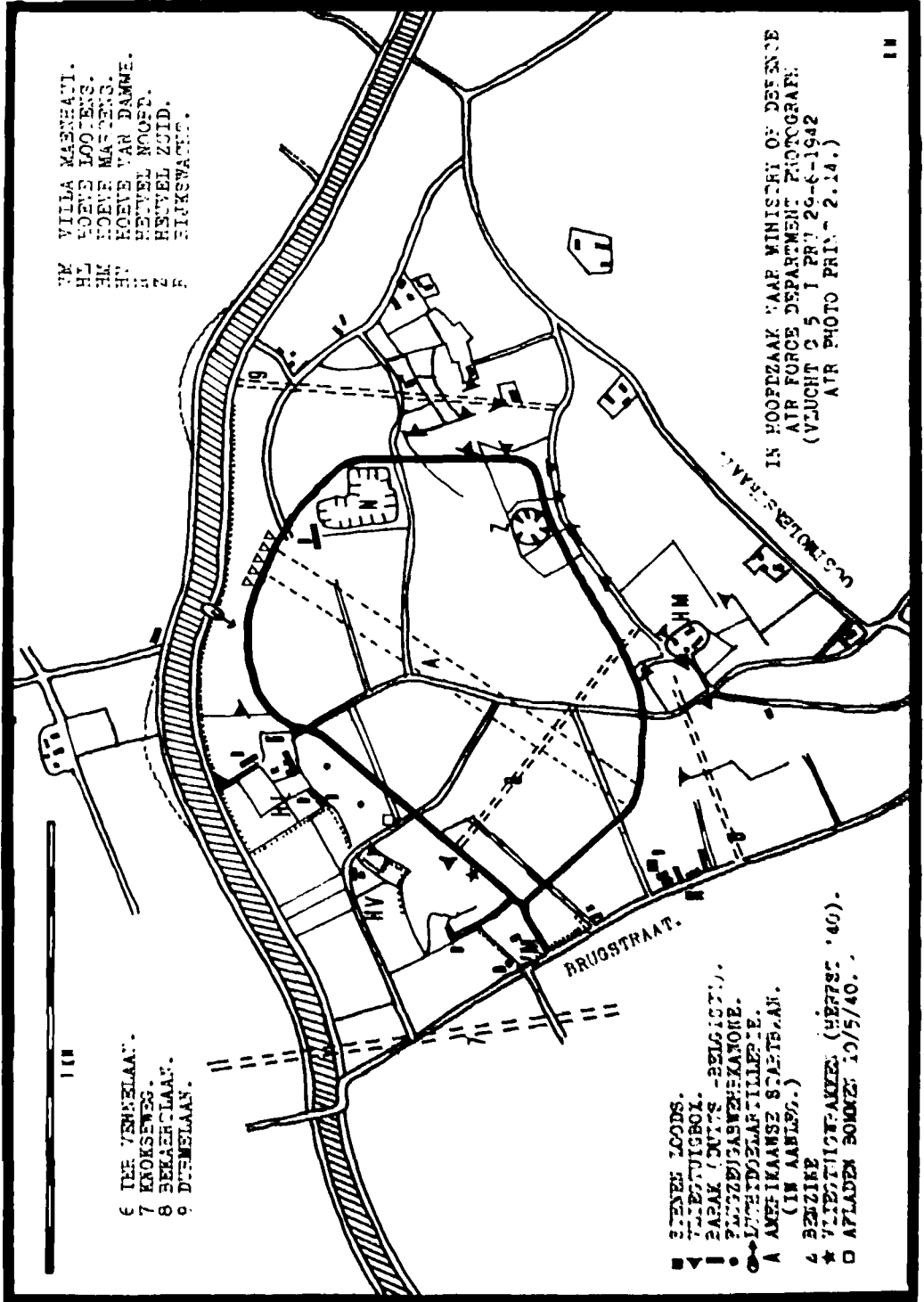
In de "Heuvel-Noord" kunnen negen vliegtuigen geborgen worden, één alle twee nissen. Er zijn daar dus minimum achttien bergplaatsen. Luitenant Pollefeys spreekt van "une quinzaine".

In "Heuvel-Zuid" kunnen drie vliegtuigen, alle twee nissen één, geplaatst worden. Dit maakt hier dus zes nissen minimum. Ook luitenant Pollefeys zegt hier uitdrukkelijk zes.

---

(2) Het Regiment Luchtvaarthulptroepen was samengesteld uit :
Het Iste Bataljon Luchtvaarthulptroepen-Mitrailleurs (1e, 2e, 3e en 4e Compagnie); IIde Bataljon (idem met 7e, 8e, 9e en 10 Compagnie); IIIde Bataljon (13e tot 16e Compagnie); IVde Bataljon (19e tot 22e Compagnie). De beide laatste bataljons zijn gewone hulptroupen.
(Zie Generale Staf/1ste Sectie : "Samenstelling van het Leger op Oorlogsvoet" uitgave januari 1940).

VE VILLA MAENEHANT.
 HI HOEVE LOOTENS.
 HK HOEVE MARENS.
 HV HOEVE VAN DAMME.
 HJ HETVEL NOORD.
 Z Z HETVEL ZUID.
 F FINSWACHT.

IN HOEFTZAAK NAAR MINISTERIE OF DEFENSE
 AIR FORCE DEPARTMENT PHOTOGRAPH.
 (VLUCHT 25 I PRY 26-6-1942
 AIR PHOTO PRINT 2.14.)

6 DEE VERMELAAK.
 7 KROESWEG.
 8 BEKAERTLAAN.
 9 DUMELAAK.

■ STEEN LOODS.
 □ PESTVIGBOU.
 | PARAK (DUTS - BELGIST).
 ● PESTZEPASWERSKAFORE.
 ○-○ LUCHTIDOLAR TILLEN.
 A AMERIKANSE STARTPLAN.
 (IN AANLEG.)
 4 BEZIJNE
 ★ VLECHTIGEPAKKER (HEFTSC '40).
 □ AFLADEN BOMMET 10/5/40.

''Eén alle twee nissen'' dient geïnterpreteerd, dat telkens één nis, overigens een identieke, om een of andere reden ledig bleef.

Er waren dus in totaal minstens vierentwintig nissen aanwezig !

Uit een rapport dd. 13/10/1939 blijkt dat ''zaterdag e.k. alle de vijftientig nissen zullen klaar zijn''.

In een rapport van de dag er na staat dat reeds vierentwintig nissen zijn uitgegraven en gereed om eventueel vliegtuigen te bergen. De volgende week zou men verder werken aan het camoufleren van de parken (de verdedigingswerken zijn het reeds) en aan de landingspiste (rollen, opvoeren van as, enz...).

Deze piste verliep van ''Heuvel-Noord'' in de richting van de rijkswachgebouwen.

Uit de lucht vertonen de heuvels zich nu als twee sterren ! De nissen waren immers bovenaan niet afgedekt ! ''Heuvel-Z'' zag er inderdaad werkelijk als een ster uit !

Sergeant-vliegenier Leon Divoy, schrijft te Heston (Engeland) op 18/8/1941, dan als onderluitenant bij de RAF, in ''*Ma Guerre*'' : ''*Aeltre... piste de sable blanc... les deux étoiles sont visible à des dixaines de kilomètres !*''.

De winter 1940 was bar koud !

Om reden van het gure weer werden de werken van eind november opgeschort. Er viel veel sneeuw en de grond was tot 50 cm diep bevroren.

Na het alarm van de nacht van 13 januari 1940 (geval van de landing te Mechelen-a.-Maas (beter op het grondgebied van VUCHT) op 10 jan. van een Taifun van de Luftwaffe met de plannen van de Duitse inval in België) kwamen op 14 mei de eerste twee vliegtuigen aan. Eén maakte een slechte landing, haperde aan betonbuizen en kapseisde. Het gebeurde bij de Brugstraat (daar waar nu de woning De Waepenaere staat).

Het vliegtuig, een tweedekker, stond met de staart in de lucht. (N.B. : de Battle's vlogen toen naar Knokke-Het Zoute).

Toen hakte men het kreupelhout en werden de bomen geveld. Zo werd de *19e Compagnie Luchtvaarthulptroepen* opgedragen op 12/2/1940, om vierenzestig bomen op diverse percelen staande om te hakken.

Een reuze-eik, evenwel reeds door de bliksem getroffen, die midden op het plein stond is toen verdwenen.

Op 5/12/1939 kwam een kolonne met bommen (4 vrachtwagens), benzine en olie (drie trekkers met aanhangwagen) en golfplaten (één vrachtwagen) te Aalter aan. Deze bommen liggen volgens een nota van kolonel Hugon, commandant van het 3de Luchtvaartregiment, op 2/2/'40 overigens nog in open lucht. Bevel is gegeven ze onmiddellijk met de zinken platen af te dekken.

Op 15/12/1939 was immers opdracht gegeven om muurtjes te bouwen tussen de bommengroepen en nieuwe schuilplaatsen, met golfplaten bedekt en met een plan-

kenvloer, om de ontstekers voor de bommen te bewaren.
Dit was dus blijkbaar nog niet gebeurd.

Later lagen ze - op verschillende plaatsen - onder gebogen golfplaten (halfcilinder-vormige bergruimten) - volgens getuigen een achttal (?).

De luchtvaart bezat volgens een nota toen bommen van 10 kg, 50 kg en 125 kg.
Daarbuiten ook nog granaten S.E.G.A., een soort kleine bom ontworpen door de Service d'Etudes Générales d'Aéronautique.

Op 24 december '39 werden kapitein E. Pierre en kapitein Charles de Hepcée door kolonel-vliegenier M. Bogaerts op zijn C.P. voor 26 e.k. uitgenodigd, om het bombarderen met Battle's en het onderricht voor het personeel terzake te Beverlo, te bespreken.

In een rapport van 17/1/'40 wordt aangegeven dat het terrein eigenlijk nog niet volledig in orde is om een escadrille van 12 à 15 vliegtuigen te ontvangen, voornamelijk als dit toestellen van bij de vijf ton betreft. Een geladen Battle benadert immers gevoelig dit gewicht ! Bij dooiweer is dit terrein daartoe natuurlijk niet in staat !

Op 1/3/40 is de toestand over het algemeen goed te noemen. Men is die dag opnieuw aan de werken begonnen.

Er zijn nu een dertigtal "munitienissen" waar de bommen voor de eerste en tweede "sortie" zijn geborgen. Ook de benzine in vaten ligt op 18/3 reeds daar gestokkeerd. Hiermede zijn vermoedelijk de bergplaatsen onder golfplaten bedoeld. In deze bergplaatsen, half-mans-hoogte, lagen én de bommen én de benzine.

Majoor Weekers is met de IIe Groep van het 3de Luchtvaartregiment, groep in afwachting van de ontvangst van nieuwe toestellen, voorlopig bij de IIIe Groep gevoegd.

Hij meldt op 22/3 dat de bommen van zijn groep op het terrein 25 (= Hamme-Mille) reeds zijn weggenomen en naar Aalter overgebracht. De ontstekers voor deze bommen zijn op dit ogenblik nog te Evere.

Na de winter werden vlug de toegangswegen (langsheen het kanaal en naast de rijkswachtgebouwen) wat verbeterd. Het terrein kreeg een bemesting en werd door soldaten met gras bezaaid dat door de landbouwers Martens en Lootens werd ingeëgd.

Op 9 mei was het reeds een groenende vlakte en de ondernemer nam die dag het laatste stuk materiaal, "la grande pelle mécanique" van het vliegveld weg !

Het was niet te vroeg ! De Achttiendaagse Veldtocht begon !

We mogen zeggen dat het oorlogsvliegveld Aalter wel bij de betere soort te noemen is inzake accommodatie. Zelfs een barak voor de troepen was aanwezig bij Heuvel-Noord.

Hoewel een quasi strikte neutraliteit door ons land werd in acht genomen, toch wisten onze toekomstige geallieerden wel het bijzonderste van onze terreinen af !

In verschillende nota's van de Commandant van de Zone d'Opération Aérienne Nord aan de Commandant van de Forces Aériennes de la VIIe Armée Française (geïnteresseerd wegens haar opdrachten bij de hypothese BREDA) zien we soms gegevens over Aalter opduiken.

- op 25 januari wordt het door hen als afgewerkt en van middelmatige kwaliteit beschouwd.

- op 28 februari weten de Fransen dat het 1000 × 1000 m uitgestrekt is.

De British Expeditionary Force, in het Département du Nord gestationeerd, weet van haar kant aan de Fransen te zeggen dat het inderdaad 1000 × 1000 m is, afgewerkt, maar met een slechte drainering.

"Delaet" vermeldt inderdaad een vochtige westhoek, en de Z.O.-hoek lag ook tamelijk laag. Hij werd immers door de luchtvaartuulptroepen met kruiwagens aarde opgevoerd.

Onze latere geallieerden wisten dus wel het bijzonderste van terrein 26 af !

Een plan van het terrein uit die tijd bestaat niet meer.

De *Ive (Sturzkampf-) Gruppe van Lehrgeschwader 1*, heeft in 1939 en januari 1940 van nagenoeg al onze vliegvelden luchtfoto's genomen. In de bewaarde collectie komt Aalter niet voor. Evenmin overigens Maldegem of Ursel.

Op 9 december 1939 verstuurt de commandant van de IIIe Groep/3e Rgt majoor-vliegenier J. Piot, zijn geheim order nr. 8191/2488 aan het Commando van de Luchtvaart : "*Plan tot betrekken van het Vliegveld Aalter*".

Enkele gegevens hieruit :

Het logement van de officieren was in het Kasteel Blekkervijver. Dit van de onder-officieren van het vliegend-personeel in het Kasteel Hoogoed.

De onderofficieren troep en de specialisten logeerden in de Stationsstraat, terwijl korporaals en soldaten in de fabriek Van der Haeghen een onderdak vonden.

In de "Villa Maenhout" was de Staf/IIIe Groep, het inlichtingsbureau, een meteorologische sectie en een uitkijkpost voor vliegtuig- en gasalarm gevestigd.

Het bureau van de 5e Escadrille en van de 3e Parkescadrille was eveneens in de fabriek waar ook de kantonnementswacht en het piket verzamelden.

De C.P. van de 1ste Sectie/1ste Batterij kanonnen 40 mm - twee stukken model 35 - was te Oostmolen-Zuid ingericht (luitenant Fievez). Bij deze luchtdoelkanonnen 'Bofors' uitgerust met 'correcteurs Bofors' waren de telemeters 'Zeiss' niet tijdig geleverd. Bij "Heuvel-Noord" was de wacht voor het vliegveld zelf ondergebracht. Daar was overigens een barak opgericht.

Villa Maenhout omstreeks 1952; bemerk de inslag van een obus van een Poolse Sherman-tank rechts.

Verz. Moelaert/Knesselare

De verbindingen gebeurden via het burgerlijk telefoonnet, nl. via telefoon Aalter 181 (fabriek) en 183 (villa Maenhout).

In deze villa was een schakelbord voor een veldtelefoonnet dat verbinding gaf met de fabriek, de pleinwacht, het vliegtuigenpark bij "Heuvel-Z.", de fotografische sectie in het station van Aalter en ook met de commandant van de groep in de villa zelf. De villa was overigens tijdens de mobilisatie reeds in gebruik daar de eigenaar feitelijk in Brussel verbleef.

Een zend- en ontvangstapparatuur (3e TSF/Luchtvaart) was op het nabije vliegveld van Ursel aanwezig.

Soms zijn afdelingen van de IIIe Groep tijdens de mobilisatieperiode te Aalter gestationeerd. Zo bv. bij het alarm van 14 januari. Soldaten verbleven soms in tenten in de omgeving van de Zandberg.

Wellicht uit veiligheidsoogmerk, daar men vermoedde dat enkele oorlogsterreinen en hun bezetting waren bekend geworden, heeft het Groot Hoofdkwartier/1ste Sectie het order van generaal Hiernaux van 28/2/1940 doen wijzigen, ondermeer voor wat Aalter betreft.

De vliegtuigen van de IIIe groep (min de 7e Escadrille die naar Lonzée moest) moeten naar terrein 37 (= Belzele-Waas) bij een eventueel losbranden van het conflict.

Generaal Hiernaux heeft op 20/4/1940 zijn order in die zin voor Aalter dus gewijzigd.

We zien dan ook dat op 10 mei de vliegtuigen Evere verlaten voor Belzele en pas nadien, op bevel van generaal Hiernaux, naar Aalter komen.

We gebruikten reeds enkele keren nummers van vliegvelden !

Op 6 februari 1940 had de staf van de Luchtvaart nog een bijzonder order uitgevaardigd waarbij, tot nader bevel, de militaire vliegvelden in België voortaan steeds in alle bevelen en dienstnota's met een geheim nummer geïdentificeerd zouden worden.

De vliegvelden in vreedetijd in gebruik droegen de nummers van 1 tot 14. De oorlogsvliegvelden kregen een nummering van 15 tot 42.

Aalter werd toen, en dit is voor het verloop van de Achttiendaagse Veldtocht ongewijzigd gebleven, zijn nummer 26 toegekend.

Buiten deze reeks van 42 zijn er nog andere terreinen, waarvan sommige zelfs in onze studie van pas komen, die niet in de lijst zijn opgenomen. Zo onder meer Messelbroek, Fosse, Piéton, Chimay, enz... en die ongenummerd zijn.

II Tijdens de Achttiendaagse Veldtocht (10 mei-28 mei 1940)

Vrijdag 10 mei

Reeds tijdens de mobilisatieperiode was Aalter dus nauw betrokken bij het *3de Luchtvaartregiment*, en dit zal in de loop van de gebeurtenissen ook zo blijven (3).

Dit 3de Regiment (kolonel S. Hugon) bestond uit drie groepen van telkens twee escadrilles vliegtuigen en één escadrille met verdedigingsmiddelen en logistieke steun; escadrille depot en park genoemd.

De 1ste GROEP (majoor-vliegenier G. Duchateau met de 1ste en 3de Escadrille alsmede de 1ste Escadrille Depot en Park) heeft met Aalter geen uitstaans gehad.

(3)

GROEPEN	I	II	III	IV	V	VI	
1ste Rgt.	1	3	5	7	9	11	Escadrille
	1	2	3	4	5	6	Parkescadrille
2de Rgt.	1	3	5	In curs. : te Aalter			Escadrille
	2	4	6				Escadrille
	1	2	3				Parkescadrille
3de Rgt.	1	9	5	Indien alle esc. in curs.			Escadrille
	3	11	7	is ook de C.P./GROEP			Escadrille
	1	2	3	er aanwezig.			Parkescadrille

Het 1ste Reg. had twee compagnieën Luchtscheepvaart (elk twee waarnemingsballons).

Hij verloor alle toestellen te Neerhespen en trok op 11 mei naar Maldegem om nog dezelfde dag Zwevezele aan te doen.

Op 12 mei werd hij naar Norrent-Fontes, op 20 km Z.O. van St-Omer gestuurd.

De IIIe GROEP (majoor-vliegenier J. Piot met de 5de en 7de Escadrille en de 3de Escadrille Depot en Park) is voor Aalter van bijzonder belang.

Het was aanvankelijk een "dag-verkenningsgroep" die fungeerde voor het echelon "leger", maar tijdens de veldtocht ook voor bombardementsmissies werd gebruikt.

De 7de Escadrille (embleem de Gevleugelde Pijl/commandant : kapitein-vliegenier M. Dorner) had sinds de mobilisatie de opdracht gekregen om verkenningen voor het commando van het Kavaleriekorps uit te voeren.

Haar Fairey Fox Hispano-toestellen, type VIII met driedelige schroef, hadden daarom hun oorlogsvliegveld te Lonzée bij Gembloers.

De geschiedenis van deze escadrille wijkt dus af, althans tot 14 mei, van deze van de IIIe Groep.

Toevallig was deze escadrille bij het uitbreken van de onlusten te Schaffen, met zeven van haar toestellen (0.182, 0.183, 0.186, 0.189, 0.190, 0.192 en 0.193) en wat bijkomstig materiaal.

De Elfde Infanteriedivisie was te Beverlo op maneuver en de 7de Escadrille zou aan een oefening deelnemen door het werpen van granaten S.E.G.A.

Fairey Fox met Hispano-motor; type VIII, "0.189".

Foto Raedemaker - Verz. CHD/Evere

Te Evere waren enkel nog haar administratief echelon, wat materiaal, naast nog drie van haar toestellen (0.185, 0.187 en 0.188).

Bij het bombardement van het terrein Schaffen in de morgen van 10 mei gingen haar zeven toestellen aldaar verloren.

Het personeel vervoegde, ofwel rechtstreeks, ofwel via Evere, zijn aangewezen oorlogsbasis Loncée (nr. 18) bij Gembloers.

Daar was de IVe Groep/1ste Luchtvaartregiment (kapitein-commandant J. Lahaye), ook met een 7de Escadrille, aanwezig.

Hun drie resterende toestellen uit Evere werden nog in de loop van de voormiddag overgevlogen.

Op een vraag van het 1e Regiment om 15.00 u., hoeveel toestellen er nu precies te Loncée waren aangekomen, kon men antwoorden :

- 7/III/3de Regiment (M. Dorner) : drie.
- 7/IV/1ste Regiment (kapitein Van Hooreweder) : zeven.

Men verdeelde. De escadrille van kapitein Dorner kreeg twee Fairey Fox Hispano, in bruikleen (types VI R/VI C).

Beide escadrilles werden nog met elk één toestel aangevuld. Dit voor de escadrille "Dorner", uit de SABCA te Evere op 11 mei overgevlogen, kon Loncée echter niet bereiken (0.159).

De 5de Escadrille (embleem de Egyptische Valk/commandant : kapitein-vliegenier Charles de Hepcée) (4) was, zoals hoger gezegd, Belzele-Waas als eerste uitwijkterrein toegewezen.

Deze escadrille was uitgerust met modern materiaal, namelijk toestellen Fairey Battle Mark I, met Rolls Royce - Merlin II motor van 1050 pk.

De toestellen waren met twee mitrailleur Browning 7.65 mm bewapend: één in de rechtervleugel en één was door de mitrailleur bediend.

Aanvankelijk had men voor het geheel van de Belgische Luchtvaart zestien Fairey Battle's (nrs. T.58 tot en met T.73) (5).

Kapitein-vliegenier SBH J. de Caters, commandant van de 5e Escadrille, was op 8/12/1939 bij een oefenvlucht ergens in de omgeving van Eeklo neergestort. Het toestel was volledig verwoest en de bevelhebber overleefde het niet (= T.69).

Van de vijftien Battle's van deze escadrille te Evere, zijn de T.63 en de T.72 in herstel (zonder motor) en bij het haastig manoeuvreren, vóór het opstijgen op 10 mei, ramden de T.65 en de T.67 elkaar, en zijn voorlopig eveneens onbeschikbaar.

(4) Gefusilleerd door de Duitsers op 5/7/1944 te Toulouse.

(5) Constructie nummers F.3258 tot F.3273; de twee laatste cijfers zijn gebruikt voor de nummering der toestellen. De letter T stond op de rechterondervleugel; de cijfers op de linker.

Men kan dus slechts met elf toestellen vertrekken (plus een Morane).

Enkel de T.67 zal nog overgevlogen worden naar Aalter.

De andere zijn nooit tijdig hersteld kunnen worden en zijn op 17 mei, bij de aftocht, door de kazerneringsdiensten vernield.

De 3e Escadrille Depot en Park (commandant : kapitein-commandant E. Leroy) met haar tankwagens, haar drie secties mitrailleurs (elk vier Maxims) en haar meteorologisch station zal met de IIIe Groep naar Belzele en verder naar Aalter afzakken.

De IIde GROEP (majoor-vliegenier E. Weekers met de 9de en 11e Escadrille alsook de 2de Escadrille Depot en Park) is zeer karig van toestellen voorzien.

Het 3de Regiment was immers in volle hervorming.

Zo verwachtte de IIde Groep de aankomst van nieuwe toestellen Breguet 694, tweemotoren.

De 11de Escadrille (commandant : kapitein R. Nyssen) had volgens een nota van 12/4/40 drie oude Renard "Stampe et Vertongen" S.V.5 (leveringen tot 1936), een M.S. 230 en één Firefly.

Om 02.05 u kreeg deze escadrille bevel om het terrein nr. 32 (= Maldegem) te vervoegen, zonder één enkel toestel, want hun enig aanwezige SV 5, nr. 1 was in herstel wegens een beschadigd landingsgestel. De andere toestellen ?

Alleen het personeel met de voertuigen vervoegt dus Maldegem.

Daarbij ook het commando van de groep, de 2de Escadrille Depot en Park (commandant : Courbet ?) en de 9de Escadrille, echter min haar commandant en vijf leden van het vliegend personeel (bij 5/III/3).

De C.P. van de groep wordt er om 07.45 u ingericht.

Om 19.15 u stuikt een Heinkel 111 op vijf kilometer van hun kantonnement neer. Het gaat hier over een vliegtuig die dag te Adegem op de Kampel gevallen.

Er zijn daar twee zwaar en één licht gekwetste naast één dode.

De ambulance van de groep vervoert de bemanning van dit verongelukt Duits toestel naar het Militair Ziekenhuis te Brugge.

Om 10.50 u op 12 mei komt bij de IIde Groep bevel aan om Norrent-Fontes te vervoegen.

Hun voertuigenkolonne vertrekt het laatst en dit om 03.45 u op 13 mei.

Van de 9de Escadrille (commandant : kapitein-vliegenier Edmond Pierre / † 30/8/1984) waren op 10 mei enkele piloten bij de IIIde Groep gevoegd.

Het betrof hier slechts kapitein Pierre zelf, onderluitenant André Catala (waarnemer), onderluitenant Maxime Roël, de adjudanten Gustave Timmermans, Maurice Vande-

velde en Désiré Verbraeck († 22/11/41 ten Z. van Derna/Lybië - vliegend met een Bristol-Blenheim van 11 Squadron/RAF).

Ze vlogen met toestellen van de 5e Escadrille. De Battle's T.58, T.60, T.66, samen met de T.72, waren wel vliegtuigen bij de 9e Escadrille in gebruik geweest, maar volgens een nota van 8/4/40 opnieuw aan de 5e Escadrille/IIIe Groep overgemaakt. Nochtans zien we dat majoor Weekers op 9/6/40 aan majoor Piot verslag uitbrengt over deze vier toestellen, wellicht alle door piloten van de 9e gevlogen, behalve de T.72 die zelfs Evere niet had verlaten !

— — — — —

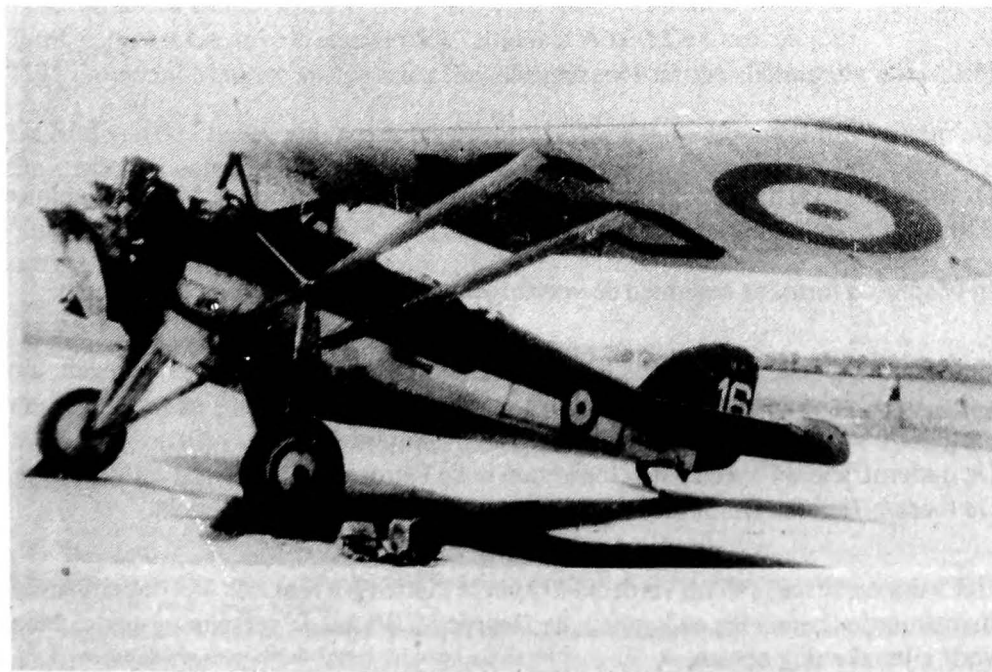
Om 00.30 u wordt te Evere het algemeen alarm afgekondigd.

Om 03.00 u beginnen de voertuigenkolonnes en de vliegtuigen te vertrekken naar hun uitwijkvliegvelden.

De C.P. van de Luchtvaart vertrekt om 05.30 u naar Puurs om nog dezelfde dag om 14.00 u zich te Zwijnaarde te vestigen.

De C.P. van het 3de Luchtvaartregiment verlaat om 04.45 u Evere en gaat zich te Neerwinden installeren om 05.30 u.

De 5e Escadrille/IIIe Groep, verlaat om 04.30 u Evere voor het terrein nr. 37 (= Belzele-Waas), waarbij enkele Battle's door de genoemde piloten van de 9de Escadrille worden gevlogen.

Morane-Saulnier 236, "M.16". Deze wijkt slechts door de motor van de MS 230 af.

Verz. CHD/Evere

Voorafgegaan door het verkenningsvliegtuig van adjudant Peetermans komen de Battle's te Belzele aan.

De rook van een kleine brandstapel wijst hen de windrichting aan.

Hier landen volgende toestellen : T.58, T.59, T.60, T.61, T.62, T.64, T.66, T.68, T.70, T.71, T.73; vermoedelijk ook de Morane-Saulnier 230 (M.13), hun estafettevliegtuig.

Om 05.15 u wordt Evere door de Luftwaffe gebombardeerd.

Tussen twee vlagen bommen door, verlaat majoor Piot met zijn adjunct kapitein SBH Simon, per wagen het terrein met bestemming Belzele.

Men had de Luftwaffe op de hielen want reeds om 05.45 u wordt ook Belzele gebombardeerd door drie vliegtuigen van op 2000 à 2500 m hoogte.

Nadien nog herhaaldelijk door peletons (een "Ketten" ?) tot omstreeks 06.30 u.

De voertuigenkolonne is op dit ogenblik nog niet aangekomen, dus ongedeed !

Maar... de T.66 is totaal uitgebrand !

Men installeert zich. Het terrein is door het werk van opgeëiste landbouwers om 10.10 u opnieuw gebruiksklaar.

Ondertussen krijgt majoor Piot omstreeks 09.15 u van generaal Hiermaux (= commandant van de Luchtvaart) bevel om onverwijld terrein 26 (= Aalter) te gaan betrekken.

Het eerste vliegtuig is om 10.15 u opgestegen.

De majoor zelf komt per wagen precies om 12.00 u te Aalter aan.

Omstreeks 11.00 u waren de tien Battle's en naar vermoeden ook de Morane-Saulnier 230 (M.13) veilig te Aalter geland.

In gespreide formatie beginnen de voertuigen van de IIIe Groep ook te arriveren.

Het kantonnement is ons reeds bekend. Er zijn wel enkele kleine wijzigingen. Zo komt de C.P. van de IIIe Groep niet in de "Villa Maenhout" maar wel in de Stationsstraat te Aalter (Villa Cooreman, toen telefoon Aalter, nr. 20).

De onderofficieren-specialisten logeerden in de Patronage.

De mess-officieren wordt in het Kasteel Nobelstede (De Wulf) ingericht.

Het werk op de basis wordt verdeeld : kapitein Pierre (9/II) zal zich met de bombardementsmissies bemoeien en kapitein de Hepcée (5/III) zal de verkenningsopdrachten voor zijn rekening nemen.

Die namiddag komen opnieuw bommen aan : ze zaten in houten kisten verpakt en werden gestokkeerd langsheen de weg naar de Hoeve Van Damme (kant vliegveld).

Om 15.30 u ontvangt de groep een opdracht voor een bombardement met negen toestellen uit te voeren, elk acht bommen van 50 kg, om een loopbrug over de Maas te gaan vernielen.

De juiste plaats zal later medegedeeld worden !

De vliegtuigen worden klaar gemaakt. De bommen, onder de vleugels bevestigd, kunnen elektrisch gelost worden.

Of het gerecupereerde tuigen uit de oorlog 1914-18 geweest zijn, zoals soms beweerd wordt, is lang niet bewezen !

Op het bord in het inlichtingsbureau van de "Villa Maenhout" worden de namen genoteerd :

1ste peleton

T.73 kapitein Edmond Pierre (9e) - luitenant Ludovic Cloquette (5e)

T.60 adjudant Désiré Verbraeck (9e) - adjudant Jacques Dome (5e)

T.58 adjudant Gustave Timmerlans (9e) - eerste sergeant Gustave Rolin-Hymans (5e)

2de peleton

T.70 kapitein André Glorie (5e) - onderluitenant Jean Vandenbosch (5e) ⁽⁶⁾

T.64 adjudant Alexandre Binon (5e) - korporaal G.H. Legand (5e)

T.61 adjudant Franz Delvigne (5e) - sergeant Alexandre Moens (5e)

3de peleton

T.62 adjudant Daniël Jordens (5e) - sergeant Xavier Christijn de Ribeaucourt (5e)

T.68 sergeant Gustave Wieseler (5e) - adjudant Albert De Coninck (5e)

T.71 adjudant Maurice Vandevelde (9e) - korporaal Joseph L. Bergmans (5e) ⁽⁷⁾.

De Staf van de Luchtvaart zegt de missie om 18.10 u af.

De artillerie heeft deze opdracht ter harte genomen.

Volgens "Delaet" komt om 18.50 u een nieuwe bombardementsopdracht binnen die om 19.20 u echter weer wordt afgezegd.

Of dit reeds de missie op de bruggen betrof weten we niet !

Om 19.30 u laat commandant de Hepcée, gezien het gevorderde uur, de equipes vrij tot morgen 03.00 u. Het terrein nr. 26 heeft geen bebakening die het landen bij duisternis toelaat ! ⁽⁸⁾.

(6) Vandenbosch overleden februari 1960.

(7) Bergmans, radiotelegrafist/SABENA; overleden 29/12/87.

(8) Een persoon uit de omgeving ging die avond een kijkje nemen bij de vliegtuigen opgesteld achter de Hoeve Lootens, dus bij het begin van de startbaan.

Hij meent zich te herinneren dat de vliegtuigen geladen waren met beiderzijds onder de vleugels drie à vier bommen van geel/oranje kleur. Bewaking heeft hij er niet opgemerkt.

Uit de verslagen van de noodlandingen blijkt inderdaad dat de Battle's naar het Albertkanaal getrokken zijn met de bommen onder de vleugels bevestigd en niet in de vleugelruimten !

De kleur wijst op bommen van Engelse oorsprong (nota's SEDEE).

Volgens een authentiek Duits document, afgedrukt overigens in het werkje van Y. Gahide op p. 44, waren de Duitsers op 11/5 om 00.45 u (dit is 10 mei, 23.45 u Belgische tijd) door het opvangen van radioberichten reeds op de hoogte van het feit dat "*der Brückenschlag bei Maastricht*" door de vijandelijke "*Luftstreitkräfte*" (vermoedelijk Belgische), in de morgen zou aangevallen worden.

Het gaat hier ongetwijfeld over het leggen van een brug over de Maas !

Er moet dus radiocontact geweest zijn tussen de verschillende luchtvaartcommando-posten; en de Duitsers die deze berichten hadden onderschept zullen zeker op hun hoede geweest zijn en voorzorgen in het gebied hebben genomen.

Als de toestellen er in de loop van de morgen verschijnen, weliswaar met een ander doel, zijn ze alleszins in de omtrek verwacht !

— — — — —

Ondertussen heeft het vliegveld Aalter zijn eerste bommen te incasseren gehad. Er is geen schade gemeld !

Volledigheidshalve moet ik echter zeggen dat geen enkele ondervraagde persoon over het vallen van zelfs maar één enkele bom op tien mei iets afweet !

Nopens de gebeurtenissen op en bij het terrein nog volgende gegevens.

De *21ste Compagnie Luchtvaarthulptroepen* levert die dag manschappen om de burgers die te Aalterbrug het kanaal overtrekken te controleren; tevens wachten op de vliegvelden van Aalter en Ursel.

Ook dan reeds manschappen voor het opsporen van parachutisten in de bossen van Maria-Aalter en Ursel. De parachutis begint !

De *Dienst Ravitaillering en Herstelling* moet om 06.45 u 8000 liter benzine en 600 liter minerale olie naar Aalter brengen.

Van de *1ste Compagnie Mitrailleurs tegen Vliegtuigen* (luitenant-vliegenier A. Strubbe) komt het 2de peleton (luitenant M. Devisschere) van Evere, over Belzele, naar Aalter.

Het is dus een afdeling van het 1ste Bataljon Luchtvaarthulptroepen (majoor-vliegenier M. Franchomme) en we vinden ze op 12 mei reeds opnieuw te Belzele.

De verdediging van het vliegveld Aalter is tot 18 mei waargenomen door de *1ste Batterij kanonnen 40 mm Bofors* (luitenant Wetz).

De eerste sectie ervan, met twee kanonnen, onder bevel van onderluitenant Fievez is van Stene naar Belzele gekomen. Daar vernamen ze dat de IIIe Groep ondertussen Aalter had vervoegd, wat zij dan ook deden. De kanonnen werden opgesteld bij de boord van het kanaal oost van de 'Hoeve Lootens' in de omgeving van de Zandberg. Ze vuurden reeds op 10 mei.

Het vuren van deze kanonnen hetzij met projectielen met schokbuis (ontploffend bij contact), hetzij met tijdsbuis (ontploffend op een vooraf ingestelde hoogte) is bij menig omwonende in herinnering gebleven !

Ook van het 7de Frans Leger stond een kanon van de luchtdoelartillerie opgesteld in de omgeving van het terrein, maar N. van het kanaal bij het uitmonden van de Woestijnebeek. Naar ik mij meen te herinneren heeft dit, het stond er maar een paar dagen, een vliegtuig getroffen.

Het beschermde de kanaalovertocht van de Franse kolonnen bij Aalterbrug.

Zaterdag 11 mei

De *C.P. van het 3de Luchtvaartregiment* ontvangt om 08.40 u te Neerwinden een telegram van de Staf van de Luchtvaart om Aalter te vervoegen, waar hij om 15.00 u geïnstalleerd wordt.

— — — — —

Volgens "Delaet" wordt de bombardementsmissie omstreeks 03.30 u opgeschort en vervangen door een *verkenningsofdracht*, uit te voeren door drie toestellen.

Twee toestellen zullen op zicht waarnemingen verrichten, één zal zijn verkenning fotografisch vastleggen.

Dit is inderdaad gepland, gezien we op de basis Bevekom (1ste Escadrille/1ste Groep/2de Regiment) de nodige gegevens vinden in het verslagboek, nopens een bescherming door jachtvliegtuigen Glosters "Gladiator" voor de IIIe Groep/3de Regiment, en aangevraagd om 03.50 u.

Het was voor de sector Wezet-Maaseik voorzien met afspraak om 05.00 u boven Wezet.

"Delaet" zegt dat het verkenningen betrof boven de bruggen van Veldwezelt, Vroenhoven en Briegden. Deze lagen inderdaad in deze sector; de verkenning is ongetwijfeld ruimer opgevat vermits tot Maaseik was aangegeven en dit is kilometers meer noordelijk !

De ploegen die zich aanmeldden waren, althans volgens "Delaet" :

- kapitein Pierre met luitenant Cloquette (waarschijnlijk met T.73)
- adjudant Binon met onderluitenant Vandenbosch (waarschijnlijk met T.64)
- adjudant Jordens met kapitein Glorie (waarschijnlijk met de T.62).

In bovenstaande zijn we van de veronderstelling uit gegaan dat de piloot van ieder equipe *zijn* toestel heeft gekozen ; zo komen we overigens tot één Battle uit elk peleton !

Drie toestellen, naar vermoeden dus de drie vermelde, werden van hun bommenlast ontdaan; men kon niet anders want het enig resterend toestel, de Battle T.59, was meer dan waarschijnlijk door een slechte motorwerking reeds uit dienst. Het heeft overigens nooit meer het luchtruim gekozen !

Eens de ploegen vertrekkensklaar staan komt nu ook het afzeggen van dit nieuwe order binnen !

Ook te Bevekom vinden we het aflassen om 04.30 u geboekt.

''Delaet'' schrijft dat om 04.30 u, dus vrijwel onmiddellijk na het annuleren van de verkenningsmissie, uiteindelijk het definitieve bevel kwam om een *bombardementsmissie* uit te voeren op de bruggen van Veldwezelt (met het 1ste peleton), van Vroenhoven (met het 2de peleton) en van Briegden (met het 3de peleton).

De aanvraag van de IIIe Groep om begeleiding is inderdaad om 05.00 u genoteerd te Bevekom.

Ditmaal moeten twee peletons van elk drie Glosters ''Gladiator'' ter beschikking worden gehouden. Ze worden om 06.00 u boven de aangegeven sector verwacht om de Battle's bij te staan en ze ook na het bombardement te begeleiden tot terrein 26.

Opnieuw worden de Battle's met bommen uitgerust en men neemt de ploegen van 10 mei om deze opdrachten uit te voeren.

''*C'est une mission de sacrifice !*'' schrijft generaal O. Michiels stafchef van het Groot Hoofdkwartier (a.w. p. 90).

Ze zal met een buitengewone heldhaftigheid worden uitgevoerd !

Het 1ste peleton met als doel ''Veldwezelt'' stijgt volgens ''Delaet'' te Aalter om 05.45 u op. Het betreft hier de middenste brug van de drie, in de sector van de 7de Infanteriedivisie, kwartier van het 2de Karabiniers.

De T.60 wordt al vlug ten zuiden van Gent door twee Heinkels 111 aangevallen. Na een luchtgevecht, waarbij zowel piloot als waarnemer gewond raken, moet het vliegtuig in een veld op het gehucht Klein Antwerpen te Lebbeke bij Dendermonde een noodlanding maken (9).

Op 14/5 vind ik zo nog genoteerd, dat men aan de Depannagedienst vraagt, om het materiaal van het vliegtuig tussen Opwijk en ''Luykx'' op te halen. Het gaat hier vrijwel zeker over een verkeerde lezing van het woord ''Lebbeke'' ! (in een naderhand naar het origineel getypte tekst).

Enkel de T.58 en de T.73 zetten dus hun weg verder.

In de omgeving van Hasselt worden ze door drie Duitse toestellen verrast.

De T.58 wordt hierbij getroffen en stort op het Molsterveld, van de gemeente 's Herenelderen, N.O. van Tongeren, neer. Daar komt die dag trouwens nog een Belgisch toestel naar beneden ! Beide inzittenden komen er om het leven.

Alleen de T.73 bereikt de brug van Veldwezelt !

---

(9) J. DOME, *Duel à mort* in leure, nr. 76, pp. 22-27

Ook *L'odyssée de deux aviateurs belges* in Essor du Congo, dd. 5/11/40

Kapitein Pierre kan de bommenlast slechts bij een tweede doortocht lossen. Hierbij loopt enkel het wegdek op enkele meters van de brug enige beschadiging op.

Volgens "Delaet" landt dit toestel opnieuw te Aalter om 07.40 u.

Het 2de peleton met als doel "Vroenhoven" kiest, althans volgens "Delaet", het luchtruim om 05.50 u.

Hier betreft het de meest zuidelijke brug, sector van dezelfde infanteriedivisie maar in het kwartier van het 18de Linieregiment.

Het passeert over Evere, Leuven en Tienen. In de omgeving van beide laatstgenoemde plaatsen wordt het hevig door onze luchtdoelartillerie beschoten.

Om 07.00 u passeren de toestellen boven het terrein van Brustem. We vinden er althans op dit uur genoteerd dat ze even meer noordelijk door onze eigen luchtdoelartillerie en mitrailleurs worden aangepakt !

Wat verder beantwoorden ze zelf het vuur van een vijandelijke kolonne even buiten Tongeren !

Kapitein Glorie - T.70 - lost de bommen. Ze vallen echter niet ! De doortocht van de T.61 kent een zelfde wedervaren !

Alleen de T.64 - rechtervleugel van de formatie - lost ! De bommen raken de borstwering maar vallen in het water !

Deze T.64 komt naar Aalter terug waar adjudant Binon het landingsgestel laat zakken en een zwaar beschadigd toestel op het terrein neerzet (10).

Kapitein Glorie (T.70) en adjudant Delvigne (T.61) zullen een tweede poging ondernemen om hun bommenlast te lossen.

"Ik maakte mij gereed om de bommen te lossen. De Flak schoot van langsom heviger, zodat op zeker ogenblik de elektrische installatie tot het lossen getroffen werd.

Er bleef nu slechts de mogelijkheid over om de acht bommen ineens af te werpen (met een hendel kon in noodgeval de piloot dit doen).

Om meer trefkans te hebben wonden we hoogte om dan te bombarderen in duikvlucht !

Tijdens dit rechtlijnig traject naar de brug kregen we een voltreffer in de motor, die vuur vatte, en dit sloeg vrijwel onmiddellijk in het toestel over.

De bommen werden toch gelost ! Drie bereikten de brug. Helaas zonder grote schade !

Er bleef niets anders meer over dan ons te redden.

---

(10) A. BINON, *Ma première mission de guerre* in *Icare*, nr. 76, pp. 28-39.

Ik sprong met de valscherp van op ongeveer 125 m hoogte en werd erg gekwetst bij de val.

Vijf uren later werd ik door Duitse brancardiers gevonden en weggebracht. Commandant Glorie is gestorven in de brandende cockpit van zijn toestel'' (vrij naar onderluitenant Vandenbosch).

Het toestel stortte te Vlijtingen te pletter.

De linkervleugel van de formatie - de T.61 - kende ook geen geluk. Hij werd bij het naderen van de brug eveneens getroffen.

Beide inzittenden overleefden het niet.

Dit toestel stortte te Veldwezelt neer.

Het 3de peleton met als doel ''Briegden'' vertrok om 06.00 u. Dit was de meest noordelijk gelegen brug, sector 7de Infanteriedivisie, kwartier 2de Karabiniers.

Het koos ook een meer noordelijk gelegen vluchtroute.

Zo passeerde het tussen Lier en Mechelen waar plots zich één toestel uit de groep losmaakte.

De T.71 wendde de steven en ging Aalter vervoegen (getuigen zagen hem terug komen !).

De waarnemer, korporaal Bergmans, was getroffen en verloor overvloedig bloed; dit alweer door het Belgisch afweergeschut !

Hij kwam om 06.50 u te Aalter aan.

De T.62 en de T.68 zetten nu alleen hun koers verder.

Iets voorbij Averbode wordt nu de T.62 getroffen weerom door eigen afweergeschut !

Zwarte rooksluilen achter het toestel verraadden het ergste ! Piloot en waarnemer verlaten de Battle die ergens naar men beweert in de omgeving van Hasselt moet neergestort zijn.

Ze ontplofte aan de grond. Sergeant de Ribeaucourt was tot overmaat van ramp nog blijven haperen met zijn valscherp en kon zich slechts met moeite bevrijden.

Enkel de T.68 bereikt zijn doel.

Het toestel is op dit ogenblik reeds erg getroffen. Men lost de bommen of denkt althans dat dit gebeurd is...!

Adjutant De Coninck verlaat met de valscherp het wankelende gevaarte, dat de piloot sergeant Wieseler bij Schakkenbroek (Herk-de-Stad) aan de grond zet en... dan nog wel door een buiklanding op de acht bommen zelf ! (grondgebied gemeente Stevoort !).

Hier ook had het electrisch lossysteem niet gewerkt door beschadiging en waren de bommen dus niet gelost ! (11).

De bombardementsmissie op de bruggen is, alle heldhaftigheid ten spijt, op een ware mislukking uitgelopen ! Dit zowel op menselijk als op materieel vlak.

De 5de Escadrille/IIIde Groep verloor hierbij haar T.58, T.60, T.61, T.62, T.68 en T.70.

Haar vier resterende toestellen te Aalter hebben nu elk één of andere kwaal !

Van de achttien bemanningsleden zijn er zes teruggekeerd waaronder één gekwetst (korporaal Bergmans).

Van de twaalf overige zijn er :

- vijf die de dood vonden (Glorie, Timmermans, Delvigne, Rolin, Moens)
- vier waren gekwetst (Vandenbosch, De Coninck, Dome, Verbraeck)
- drie bleven ongedeerd (Jordens, Wieseler, de Ribeaucourt).

Van de zes begeleidende Glosters "Gladiator" zijn er eveneens vier neergehaald en slechts drie van de zes piloten aan de dood ontsnapt (12).

De Fransen en de Engelsen die na ons zullen komen hadden evenmin succes en evengrote verliezen !

Majoor Piot geeft op de avond van 11 mei nog drie toestellen als vliegwaardig op en één toestel (T.59) is voor de motor in revisie.

Pro memorie : te Evere heeft men nog de T.63 en de T.72, beide zonder motor; de T.65 en de T.67 die elkaar geramd hebben en misschien nog vliegwaardig kunnen gemaakt worden !

- (11) X. CRISTYN de RIBEAUCOURT, *Jusqu'à épuisement total du matériel* in *Icare*, nr. 76, pp. 65-59.
H. DE WULF, *Daniël Jordens...* in *Het Laatste Nieuws*, dd. 7/5/76.
IDEM, *Zo werd ons vliegwezen tijdens de 18-daagse Veldtocht van de kaart geveegd* in *Kwik-Zondagsnieuws*, dd. 3 en 10/6/1976.
Rien appris in *Panorama*, nr. 38, dd. 17/9/76.
J. NYS in *Het Zondagsblad*, nr. 1631 van 1980 en H. MERCKX in nr. 1635 van 1980.
G. WIESELER, *Les débuchés de Maastricht* in *Icare*, nr. 76, pp. 40-45.
H. DE CONINCK, *Mission de sacrifice* in *Icare*, nr. 76, pp. 49-55.
- (12) Verdere bibliografie :
Y. GAHIDE, *11 Mai 1940. L'attaque Aérienne des Ponts du Canal Albert* (uitgave Centrum voor Historische Documentatie), 1980.
J. DELAET, *10 Mai 1940 dans le ciel belge. Les 5e et 9e Escadrille aux ponts du Canal Albert* in *Cassandre*, dd. 17/8/1941.
VAN DAELE, *L'affaire des Ponts de Vroenhoven et de Veldwezelt au Canal Albert-L'intervention de l'aviation* in *Bulletin de L'aviation militaire belge*, nr. 25, januari 1948, pp. 1-7.
Afgeleide artikelen hiervan in *Conquête de l'air-Revue de l'aéroclub Royal de Belgique*, Brussel, 1948, nr. 5, dd. 1/5/48, pp 37-39.
M.J.K., *De bruggen te Vroenhoven en te Veldwezelt op het Albertkanaal* in *Het Leger-De Natie*, jg. 4/2, dd. 15/5/1949.
La Bataille de France : volume VII et VIII : L'aéronautique militaire belge, respectievelijk in n° 74 (1er partie) en n° 76 (2e partie) van *Icare-Revue de l'Aviation française* (dd. 1975 en 76).
O. MICHIELS, *Dix-huit Jours de Guerre en Belgique*, Paris, 1947, pp. 82 e.v.
H.-A. KOCH, *Flak-Die Geschichte der Deutschen Flakartillerie und der Einsatz der Luftwaffenhelfer*, Podzun Verlag, Bad Nauheim, 1965, p. 96.

In de loop van de namiddag kwamen generaal Hiernaux en luitenant-kolonel Courtois zich te Aalter persoonlijk van de afloop van de bombardementsmissie vergewissen.

Zondag 12 mei. Pinksteren

5de Escadrille/IIIe groep/3de Luchtvaartregiment (maj.-vl. Piot)

De IIIe Groep met drie toestellen (T. 64, T. 71 en T. 73) in orde, is nog steeds versterkt met piloten van de 9de Escadrille/IIe Groep van hetzelfde regiment (kapitein Pierre, de onderluitenanten Roël en Catala, alsmede adjudant Vandeveld).

Adjudant Timmermans is immers overleden en adjudant Verbraeck ligt gehospitaliseerd te Dendermonde na zijn noodlanding bij Lebbeke.

Om 08.26 u komt bevel om twee verkenningen uit te voeren : (13)

Eerste : beweging en aard van de Belgische troepen nagaan achter de Getestelling.

Vliegrouete over Haacht-Wezemaal-Scherpenheuvel-Bekkevoort-Kapellen. Equipe gevormd door *Iste sergeant Maurice Balasse (5e)* en *onderluitenant Maxime Roël (9e)*.

De ploeg komt behouden terug. Volgens "Delaet" is dit om 10.35 u.

Hun T. 71 is na de landing wel tijdelijk onbeschikbaar.

Tweede : beweging en aard van de Franse troepen nagaan achter de lijn Hoegaarden/Hoei.

Vliegrouete over Waver-Jodoigne-Hannut-Eghezée-Bovesse.

Equipe : *adjudant Jean-P. Weynants (5e)* en *onderluitenant ... Desclée (5e)*.

Ze kwamen met hun T. 64 eveneens behouden te Aalter terug om 10.50 u.

Om 13.26 u komt een nieuwe opdracht binnen, ditmaal om te verkennen langs de as Geel/Mol/Lommel en een stuk van het Kanaal van Turnhout, dit tussen het Albertkanaal (= Kwaadmechelen) en het Kanaal van Herentals (= Dessel).

De vlucht werd uitgevoerd door *luitenant René Maricq (5e)* en *kapitein Jean Delaet (Staf/III)* met de T. 64 (of T. 73 ?).

Ook deze verkenning verloopt goed en men is te Aalter terug om 15.25 u.

Het gebied, ten zuiden dus van het Albertkanaal, was door de troepen verlaten.

Kapitein-vl. E. Pierre verlaat met zijn drie resterende piloten de IIIe Groep voor

---

(13) Een nieuwe bombardementsmissie (bruggen ?) met de resterende Battle's zou zijn bevestigd voor 12 mei, doch na ruggespraak met kapitein Pierre zijn ingetrokken (W. Coppens de Houthulst in leere nr. 76, p. 85)

Frankrijk. Ik veronderstel dat ze dit samen met de C.P. van het 3de Regiment hebben gedaan op 13 mei om 05.00 u.

Deze C.P. had immers om 16.30 u van de Staf van de Luchtvaart bevel gekregen om op 13 mei bij dageraad naar Norrent-Fontes af te trekken.

5de Escadrille/IIIe Groep/2de Luchtvaartregiment (maj.-vl. De Bock)

Om 17.30 u strijken zeven oude (1935 en 1936) Fairey Fox Hispano's (type VI) van de bovenvermelde escadrille van kapitein A. Boussa te Aalter neer (embleem Sperwer in blauwe cirkel).

De piloten en waarnemers-mitrailleurs die medekwamen zijn : adjudant Maurice Renard, de 1ste sergeanten Leopold Heimes (obs.-mitr.), Albert Lemaire, Albert Deconinck (obs.-mitr.), de sergeanten Jules Viroux, Daniël Dochain (obs.-mitr.), J. Pierre (obs.-mitr.) en Jacques Fromont.

Ze kwamen van terrein 35, Moerbeke-Waas. Daar hadden ze de Fransen ontmoet met moderne toestellen "Morane-canon" (14).

Om 13.45 u die dag was daar bevel gekomen van de commandant van het 2de Luchtvaartregiment (kolonel-vliegenier baron de Woelmont) om met hun overblijvende zeven Fox'en, piloten en een onderhoudspersoneel, terrein 26 te gaan vervolgen.

Er kwamen vijf specialisten, één korporaal en veertien soldaten mee.

Men steeg omstreeks 17.30 u op.

De rest van de groep werd toen ook reeds verwittigd van hun nakend vertrek naar Lambres (Frankrijk).

De escadrille was bij het uitbreken van de oorlog in afwachting van ontvangst van Brewster 339 waar ze de jacht zouden mede aanvatten. Het lot had er echter anders over beslist (15).

— — — — —

Te Aalter komt die dag een eenheid van de *Troupes Auxiliaires de l'Aéronautique* (van het VIIe Franse Leger ?) aan om de komst van een Franse groep jachttoestellen voor te bereiden.

In de nacht van 12/13 mei werd men attent gemaakt op het feit dat men beweerde dat parachutisten zich langsheen de spoorlijn Aalter/St-Maria-Aalter ophielden.

Een klopjacht werd ingezet !

(14) Het ging hier over de Groupe de Chasse III/1 en III/3 beide vliegend op Morane 406 en op de morgen van 11/5 respectievelijk uit Norrent-Fontes en Beauvais aangekomen.

(15) J. SCHOMBROODT, *Peuple belge, nous sommes battus à un contre vingt* in *Icare*, nr. 74, pp. 94-101.

In het nachtelijk duister overvloed een ongekend toestel de streek en in de omgeving van Ruiselede steeg een witte vuurpijl de hoogte in !

Vele ploegen spoedden zich naar de verdachte plaats.

Een lange kolonne voertuigen van een Franse eenheid passeerde op dit ogenblik langsheen de autostrade, lichten gedoofd en de weg gejaloneerd door met blauw glas afgeschermd lantaarns. De laatste Franse kolonnes die nog naar Nederland trokken !

Voorzichtigheid was geboden ! Eén verdachte beweging kon onmiddellijk grote gevolgen hebben !

De eerste dagen van de veldtocht werd zowat overal melding gemaakt van meestal ingebeelde parachutisten en hierdoor zijn heel wat verkeerde aanhoudingen gebeurd !

Er heerste toen een ware parachutis !

Om 12.00 u had men aan de *Dienst Ravitaillering en Herstelling* 20000 patronen 7.65 mm voor mitrailleurs gevraagd.

Maandag 13 mei - Tweede Pinksterdag

Deze dag zijn toestellen van drie escadrilles op het terrein van Aalter aanwezig :

IIIde GROEP/3de REGIMENT

- 5de Escadrille - kapitein de Hepcée.

Enkel de Battle T. 64 en T. 73 beschikbaar (T. 58 en T. 71 uit dienst).

- 7de Escadrille - kapitein Domer (vanaf 13.00 u.).

Twee Fairey Fox Hispano, type VIII, nrs. 0.185 en 0.188.

De IIIe Groep is dus nu volledig te Aalter.

IIIde GROEP/2de REGIMENT

- 5de Escadrille - kapitein Boussa.

Enkel zeven Fairey Fox Hispano, meest alle type VI C met nummers 0.108 (VI R), 0.125, 0.126, 0.133, 0.135, 0.149 en één uit de reeks 0.117 (VI R), 0.132, 0.139, 0.179.

Acht piloten. Gezien geen commando noch logistieke steun aanwezig is, staat deze escadrille onder bevel van 5/III/3.

A) 5de Escadrille/III/2de Regiment (A. Boussa)

Om 05.45 u bevel om twee verkenningen uit te voeren met hun eigen toestellen Fairey Fox Hispano.

Eerste :

Alle beweging op de assen Hannut/Tienen/St-Truiden signaleren.

Het was dus een verkenning boven de vorderingsassen van de Duitsers die deze dag hevig aanvielen op ons Cavaleriekorps (en de Fransen) in de streek van Jandrain-Jandrenouille en Merdorp op de lijn Hoegaarden/Hoei.

De Fairey Battle, T.61, die later bij het bombardement van de brug van Vroenhoven werd ingeschakeld (2e peleton) en te Veldwezelt is neergestort.

(Verz. G. Destrebecq/Brussel)

Equipe : 1ste sergeant Albert Lemaire (5/2) en 1ste sergeant Albert De Coninck (5/2).

''Delaet'' schrijft dat ze om 07.40 u opnieuw veilig geland zijn.

Tweede :

Alle beweging signaleren op de verkeersassen Hasselt/Diest/Beringen.

Hier betreft het dus een verkenning vóór de Belgische Getestelling.

Equipe : adjudant Maurice Renard (5/2) en 1ste sergeant Leopold Heimes (5/2) observator-mitrailleur; later piloot bij de RAF (16).

''Delaet'' schrijft dat ze om 08.10 u geland zijn.

Om 13.25 u nieuwe opdrachten bevolen :

Derde :

Over deze opdracht zijn we goed ingelicht daar we de gegevens bezitten dank zij korporaal piloot Jules Viroux (5/2) die samen met *sergeant Daniël Dochain (5/2)* deze vlucht deed.

Ze stegen op om 14.15 u.

---

(16) Verschillende piloten in deze studie vernoemd kwamen later in de RAF terecht. Zie :
L. DIVOY, *Cap 300*, Brussel, 1965.
V. HOUART, *Les Carnets d'Offenberg*, Paris, 1965.
G. RENS, *Les Belges de la Bataille d'Angleterre*, Bruxelles, 1980.
L. TERLINDEN, *Mitrailleur dans le RAF*, Bruxelles, 1985.

Ze dienden de vordering van een Duitse kolonne op de weg St-Truiden/Tienen te lokaliseren en dan hetzelfde te doen op de weg Hannut/Tienen.

Toen ze aan hun tweede opdracht begonnen zagen ze al vlug enkele Duitsers op deze laatste weg, doch van een kolonne was eigenlijk geen sprake.

Wat verder werden ze boven volle veld getroffen door Duitse Flak en mitrailleurs.

Ze trachten in scheervlucht de dans te ontspringen door naar het westen te ontsnappen.

Op zeker ogenblik moesten ze hoogte winnen voor hoogspanningskabels.

Op dit moment een ontploffing achter het dashboard ! Alle instrumenten waren uitgevallen en een zwarte rooksluier was achter hun toestel te zien !

Met geblokkeerde schroef zijn ze enkele ogenblikken later neergekomen in een veld tussen Leuze/Longchamps/Eghezée.

Hun vliegtuig hebben ze niet kunnen in brand steken daar op het ogenblik dat ze bezig waren hun mitrailleur te recupereren er vijf of zes Duitse toestellen boven hen vlogen !

Ze zijn dan naar een bos gevluht !

Hun toestel in brand steken zou overigens moeilijk gekund hebben, doordrengd als ze waren met benzine !

Via de Franse lijnen zijn ze bij de Belgen terecht gekomen.

Beide vliegeniers zijn slechts 's anderendaags door de 5de Escadrille opgehaald.

Hun toestel was de 0.126.

Vierde :

De vijandelijke vordering op de assen Hasselt/Diest/Beringen opsporen.

Het gaat hier opnieuw over een verkenning vóór de Belgische Getestelling en verlengde via Lummen naar het Albertkanaal.

Ploegvorming door *sergeant Jacques Fromont (5/2)* en *sergeant obs.-mitr., J. Pierre (5/2)* vliend met de 0.133 die om 14.45 u opsteeg.

Ook dit toestel had met ongeluk af te rekenen. Het zou bij Asse een noodlanding hebben gemaakt (?).

Van Aalter uit is men de piloot en waarnemer nog dezelfde dag gaan ophalen.

Vermelden we tenslotte nog dat het gedeelte onderhoudspersoneel, dat van Moerbeke-Waas was medegekomen, in de loop van de dag opnieuw zijn oude standplaats ging vervoegen.

's Anderendaags is de groep te Moerbeke-Waas vertrokken naar Frankrijk.

B) 5de Escadrille/III/3de Regiment (C. de Hepcée)

Om 08.10 uur kreeg deze escadrille de opdracht te verkennen boven de driehoek gelegen tussen het Kanaal van Herentals, het Kanaal van Turnhout en het Albertkanaal (= tussen Dessel en Kwaadmechelen).

Het was dus in feite de missie van de dag te voren hernemen, maar ditmaal met een kijkje tot bij Lommel.

Met de T.73 steeg de chef van de escadrille, *kapitein de Hepcée*, op met als waarnemer *onderluitenant Léon Romain* (5/3).

Deze opdracht is niet met volledig succes bekroond geworden.

Door negen Messerschmidts 109 om 09.10 u in de omgeving van Keerbergen, om 09.15 u door vier in de streek van Aarschot en nog later om 09.30 u opnieuw door negen werden ze bestookt en verjaagd.

''Delaet'' zegt dat ze om 08.55 u opstegen en behouden terug te Aalter aan de grond stonden om 10.20 u ! ''We konden slechts de vijandelijke vordering beamen'' zegt L. Romain (17).

Op het middaguur werden aan de Hersteldienst twee motoren en een vleugel voor de herstellingen van de Battle's te Evere gevraagd.

Men was dus zinnens de vier resterende toestellen van de IIIe Groep/3de Regiment vliegklaar te maken !

C) 7de Escadrille/III/3de Regiment (M. Dorner)

Het wedervaren van deze escadrille op 10 mei hebben we reeds hoger vermeld.

Toen *Iste sergeant Gerard Mot* en *luitenant Jacques Lefebvre* op 12 mei een opdracht uitvoerden boven de weg Braives-Borgloon werd de oliecarter bij een gevecht met drie Duitse toestellen getroffen.

De 0.187 geraakte bij de noodlanding erg beschadigd. Zo verloren ze één van hun eigen toestellen (de overige opdrachten verhalen we niet). Hij was neergekomen te Couthuin bij de 'Ferme des Malheurs', zegt luitenant Lefebvre.

In feite is hij geland op het gehucht Les Malheurs te Héron in de onmiddellijke nabijheid van Couthuin.

Parachutes, munitie en wapens werden uit het toestel genomen en men stak het in brand.

Piloot en waarnemer maakten hun inlichtingen - het was op terugweg gebeurd - aan een C.P. in de nabijheid over.

(17) L. ROMAIN, *Après le désastre* in *Icare*, nr. 76, pp. 72-73.

Ze vervoegden Lonzée, waar hun escadrille ondertussen naar *Fosse* (tussen Charleroi en Namen) was vertrokken.

Zij belandden daar om 20.00 u.

Op 13 mei komen de toestellen van Fosse op het terrein van *Piéton*, W.N.W. van Charleroi, aan (18).

Diezelfde 13e kreeg de 7de Escadrille (kapitein Dorner) om 10.45 u bevel van de Staf van de Luchtvaart (luitenant-kolonel Courtois) om onverwijd Aalter te vervoegen.

De vliegtuigen van de IVe Groep die ze nog in gebruik hadden werden teruggegeven, en met hun twee eigen resterende toestellen, namelijk de 0.185 en de 0.188, landden ze veilig te Aalter om 13.00 u.

Ook een deel van het personeel komt met de voertuigen onder geleide van luitenant Lippens en onderluitenant Van Haeren nog dezelfde avond te Aalter aan.

Het overgrote deel was echter nog niet naar Piéton gevolgd en verbleef in hun kantonnement te Vitrival bij Fosse.

— — — — —

Volgens "Delaet" zijn die dag bedden gehaald in het Rijksopvoedingsgesticht te Ruiselede om de onderofficieren in de Patronage te Aalter (IIIe Groep/3de Regiment) een betere slaapgelegenheid te bezorgen.

Kwestie kantonnementen is Aalter-Centrum nu in twee delen opgesplitst : één voor de Fransen en één voor de Luchtvaart.

Met kisten en planken maken de Fransen hun vrachtwagens geschikt om er mitrailleurs tegen vliegtuigen op te monteren.

Het was geen overbodige luxe.

In de loop van de namiddag is terrein 26 aan zijn tweede bombardement toe.

Zes Heinkels III kwamen uit de richting N.N.W. over de Dries aangevlogen.

Ze passeerden over de noordoostelijke hoek van het vliegveld.

De luchtdoelbatterijen van onderluitenant Fievez bulderden er op los !

Waarschijnlijk heeft slechts één toestel enkele bommen gelost. Er waren er vier of vijf die vielen in de omgeving van Oostmolen-Zuid, bij de boord van het kanaal. Dus zonder enige schade aan de militaire inrichtingen.

De compagnie van de *Troupes Auxiliaire d'Aéronautique* (VIIe Frans Leger ?), te Aalter gelogeed, begint aan de eerste werkzaamheden om een Franse groep jachtvliegtuigen "Curtiss H.75" te ontvangen.

(18) J. DELAËT, *L'aviation belge au combat - La 7e Escadrille du IIIe Ae in Cassandre*, del. VI 8/1941 en in *Levee*, 6e Année, 1949.

Dinsdag 14 mei

Die dag zijn op het terrein ter beschikking :

- 5de Escadrille/III/3de Regiment met enkel de T.64 en de T.73 beschikbaar (T.58 en T.71 uit dienst).
- 7de Escadrille/III/3de Regiment met de 0.185 en de 0.188.
- 5de Escadrille/III/2de Regiment met nog zes piloten en de O.108, 0.135, 0.149 en één toestel uit de reeks 0.117, 0.132, 0.139 en 0.149. Deze escadrille onder bevel van 5/III/3 geplaatst.

Alle opdrachten deze dag gevlogen zijn door piloten en waarnemers van de 5de Escadrille van commandant de Hepcée verricht (5/III/3).

Twee opdrachten gevlogen op Battle

Om 05.05 u order voor een verkenningso opdracht te vliegen boven drie verkeersassen : Antwerpen/Bergen-op-Zoom; Antwerpen/Breda; Antwerpen/Turnhout.

Het betrof dus een verkenning vóór de frontlijn van de Fransen "Berendrecht-Kalmthout-Brecht-Oostmalle" of van Belgische zijde bekeken dichter bij Antwerpen de lijn door het Ve Belgische Legerkorps gehouden op het N.O.-front van de Stelling Antwerpen, als meest noordelijk deel van de KW-lijn.

De ploeg bestond uit *adjutant Maurice Peetermans* (res. piloot/SABENA) en *1ste sergeant Joseph Kinet* (radio-telegr.; later F/Lt RAF-V.R.; 515 sqn) (19).

Ze stegen op om 06.08 u met de Battle T.73 en waren terug om 07.55 u.
Het toestel is na de landing voorlopig uit dienst genomen.

Om 09.00 u tweede opdracht bevolen.

De vijandelijke beweging nagaan op de verkeersassen Leuven/Aarschot; Leuven/Diest; Leuven/Tienen.

Hier betrof het dus een waarnemingsvlucht vóór de KW-lijn (Lier-Leuven) voornamelijk vóór het VIe Belgische Legerkorps en zelfs een deel vóór de British Expeditionary Force die de KW-lijn tussen Leuven en Waver hield, beide steden inbegrepen.

Na hun volbrachte taak keren de piloot *adjutant Louis Crooy* en zijn waarnemer *kapitein Paul Burtonboy* met hun Battle T.64 terug.

Ook deze vogel moet voorlopig uit dienst worden genomen !

Dit was volgens "Delaet" de langste missie uit de Achttiendaagse Veldtocht ! Men was opgestegen om 09.10 u en kwam pas om 11.45 u met de inlichtingen binnen ! Niet te verwonderen ! Crooy was in 1928 met piloot Groenen recordhouder van de langste vlucht : 60 u 7' 32" ! Tragische anecdoten : bij het landen werden ze door een Franse mitrailleurploeg te Aalter beschoten !

Twee opdrachten op Fairey Fox Hispano gevlogen.

(Er zijn geen Battle's meer vliegklaar).

(19) V.R. = voluteer reserve; Sqn = Squadron of escadrille bestaande uit een A-Flight en een B-Flight. In het gevecht zijn er gewoonlijk drie secties (Red, Yellow en Blue) van elk vier toestellen. Met de vier reservevliegtuigen komt men aan 16 voor een squadron.

Om 13.46 u bevel tot verkennen boven de wegen Leuven-Tienen-Diest-Aarschot. Dus dezelfde opdracht als om 09.00 u bevolen.

De KW-lijn, Koninkshooikt-Waver, was van in de morgen van 14 mei volledig benomen.

De ploeg van *Iste sergeant Ferdinand Lejaer* (res. SABENA-piloot) en *luitenant Edouard Velings* komt na een gelukke verkenning ongedeerd terug.

Er werd nog een speciale missie gevlogen in de omgeving van terrein 26 ! Ook majoor Piot vermeldt deze !

''Delaet'' schrijft dat geruchten de ronde deden dat een blauwe ''Bugatti'' met vooraan een Belgische en achteraan een Franse nummerplaat en met vier gewapende mannen in de omtrek rondtoerde. Hij schoot op alles wat op troepen geleek !

Aan dit, schijnbaar onmogelijk feit, werd echter voldoende aandacht geschonken. Het bleek wel ernstig !

In een ogenblik werd de Markt in een ware vesting herschapen. Vrachtwagens barricadeerden alle toegangswegen !

Aan de vensters verschenen gewapende manschappen !

Tallenkante ging men op zoek naar deze geheimzinnige wagen en ook... per vliegtuig !

De piloot was *Iste sergeant M. Balasse* en de waarnemer was *kapitein J. Delaet* (Staf/III).

Men heeft echter niets ontdekt !

— — — — —

Het was overigens een dag van ''parachutis'' zoals er geen andere te Aalter is geweest !

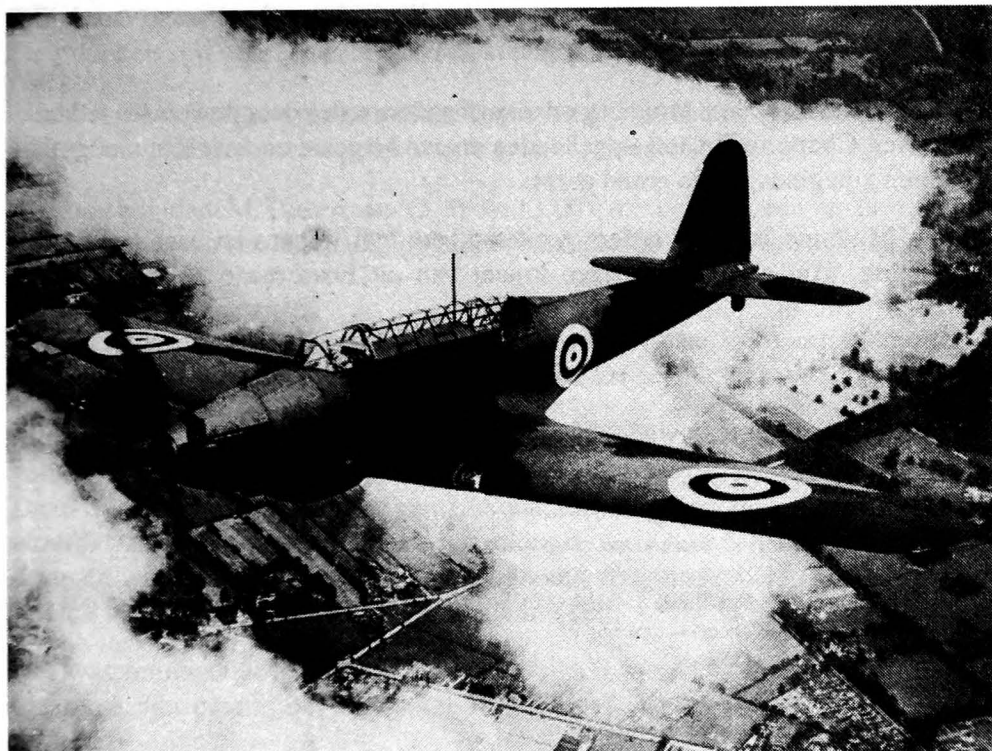
Omstreeks 20.00 u werd nu door de Staf van de Luchtvaart alarm geslagen (kapitein Deman of Corbusier) en niet alleen te Aalter !

Men was ingelicht nopens een massaal inschepen van luchtlandingstroepen te Hamburg (elders vind ik soms wel Frankfurt, Munchen, enz...).

De les van de bruggen bij het Albertkanaal en het Fort van Eben-Emaal indachtig nam men allerlei voorzorgen !

Diezelfde avond en nacht is gans de omtrek gealarmeerd, voornamelijk al wie over een mitrailleuse of mitrailleurgeweer beschikten.

Groepen werden opgesteld om het terrein te verdedigen.

Fairey Battle met de Engelse kleuren.

Foto Flight - Verz. CHD/Evere

Contact werd genomen met de commandant van het 15e Artillerieregiment, dat evenals het Hoofdkwartier van de 3de Infanteriedivisie, zopas te Aalter was ingekwartierd.

Een groep houwitser 105 mm zou bepaalde delen van het terrein op een afgesproken teken eventueel kunnen beschieten.

Dit laatste plan kon dezelfde avond en nacht niet worden uitgevoerd. In verslagen zie ik overigens dat de Ve Groep/15e Art. die als eerste te Aalter in het park van het Kasteel de Grunne aankomt, dit slechts op 15 mei doet.

Tijdens de nacht is alles overigens rustig gebleven.

Men heeft in de loop van de dag de kantonementen wat naar het westen moeten opschuiven, gezien het Hoofdkwartier van de 3de Infanteriedivisie zich te Aalter was komen vestigen. De generaal logeert zelfs in de nabijheid van de C.P. van de IIIe Groep.

Ook één van de regimenten van de divisie, namelijk het *1ste Linie*, zal naar Aalter komen voor een korte rustperiode.

De sergeanten Viroux en Dochain zijn nu pas teruggevonden en een wagen van de 5e Escadrille gaat ze ophalen, vermoedelijk in de omgeving van Eghezée.

Twee autocars zijn te Aalter vertrokken naar Vitrival om de troepen van de 7de Escadrille/III/3de Regiment ginds te gaan ophalen.

Eén van de autocars is op terugweg om een of andere reden door de Fransen te Mellet op de weg Charleroi-Brussel opgehouden en een sergeant en zeventwintig manschappen zijn ginds aan de grond gezet.

Soldaat M. Impe is op de orders geciteerd, om met wapens en bagage en onder beschieting, zijn eenheid op eigen kracht van uit Fosse naar Aalter te hebben vervoegd.

Woensdag 15 mei

De toestand op het oorlogsvliegveld nr. 26 is als volgt :

IIIde GROEP/3de REGIMENT

- 5de Escadrille - kapitein de Hepcée.

Enkel na 13.00 u de T.67 beschikbaar. Daarnaast wel aanwezig op het terrein : de T.59 (slechte motorwerking), de T.64 (benzinereservoir doorschoten), de T.71 en T.73 (onbeschikbaar).

Na 16.00 u ook de Engelse Battle L-5214 (12e Squadron/Royal Air Force) waarvoor dan nog geen geschikte benzine van 100 octaan aanwezig is.

- 7de Escadrille - kapitein Dornier.

Fairey Fox 0.185 en 0.188.

IIIde GROEP/2de REGIMENT

- 5de Escadrille - kapitein Boussa.

Vijf toestellen : 0.108, 0.125, 0.135, 0.149, en één uit de nummers 0.117, 0.132, 0.139 en 0.179.

Daar korporaal Viroux en sergeant Dochain opnieuw op de basis zijn beland, heeft men terug acht piloten bij deze escadrille. Het geheel onder bevel van 5/III/3.

IIIde Groep/3de Regiment (Majoor-vliegenier J. Piot)

5de Escadrille van kapitein-vliegenier C. de Hepcée

Om 04.30 u kreeg men de opdracht een vlucht uit te voeren om 06.00 u.

''Delaet'' zegt dat het een verkenning betrof boven de sector Leuven/Tienen/Diest/Aarschot en men opsteeg om 05.30 u (?).

Het was dus vóór de KW-lijn (vnl. Vle Legerkorps en het noordelijk deel van de BEF).

De vlucht is met een Fairey Fox uitgevoerd.

Equipe : *adjutant Armand Wetz (5/3)* en *adjutant obs.-R.A. Verlaine (Staf III/3)*.

Het vliegtuig is door een bevriende Engelse mitrailleurploeg ten zuiden van Brussel afgeschoten. De piloot was gekwetst. We weten dat de zone van de Britse Strijdkrachten ten noorden begrensd was door de lijn Leuven/Haren-Buda.

Het was een toestel van de 5e Escadrille van het 2de Regiment (één uit de nummers 0.117, 0.132, 0.139, 0.179).

Volgens "Delaet" vernam men het gebeuren om 12.10 u.
De piloot en zijn waarnemer zouden uit Wezembeek-Oppen hebben vervoegd (?).

Vermits men over geen vliegwaardige Battle's meer beschikte werd alles in het werk gesteld om te Evere wat mogelijk was te gaan recupereren.

Zo komt adjudant M. Peetermans (5/3) om 13.00 u met de T.67, één van de toestellen die om reden van een beschadiging bij het opstijgen op 10 mei was achtergelaten, te Aalter aan.

Een ploeg specialisten vertrekt onmiddellijk opnieuw naar Evere om te trachten de T.65, het tweede beschadigde toestel, op gang te krijgen.

Men zal ook trachten de Engelse Battle die daar in de late voormiddag van 12 mei was geland over te brengen.

Deze Battle was één van de vijf van 12 Squadron/R.A.F die op vraag van het Groot Hoofdkwartier via de Advanced Air Striking Force (A.A.S.F.) eveneens naar de bruggen was getrokken en te Evere een noodlanding had moeten maken. Al deze piloten vlogen als vrijwilligers deze opdracht ! (20).

Het was onmogelijk de T.65 op gang te krijgen, maar de vogel met de Engelse kleuren strijkt precies om 16.04 u te Aalter neer, met als piloot *Iste sergeant M. Balasse*.

Om 22.15 u lezen we dan in het veldboek van de *Dienst Ravitaillering en Depannage* dat deze de opdracht krijgt om 4000 liter benzine van 100 octaan van Evere naar Aalter over te brengen. Ongetwijfeld is dit dus in het vooruitzicht de Engelse Battle in gebruik te nemen.

7de Escadrille van kapitein-vliegenier M. Dorner.

Er zijn drie missies gevlogen en wel alle drie op Fox.

Eerste : in de voormiddag door onderluitenant *Vicky Ortman* (7/3) en onderluitenant-obs. *Pierre de Brabander* (7/3).

"Delaet" weet te zeggen dat het een verkenning betrof in de richting van Breda en verder langs het Albertkanaal tot Turnhout.

Het was dus vóór de lijn door het Ve Legerkorps gehouden in de Stelling Antwerpen (noordelijk deel van de KW-lijn).

Men was om 07.00 u opgestegen.

Tweede : gevlogen door *sergeant Albert Soete* (7/3) met als waarnemer *kapitein Guillaume de Briey* (7/3).

--
(20) De British Air Force in France (B.A.F.F.) bestond uit *Air Component* en *Advanced Air Striking Force*.
Het 12e Squadron behoorde tot deze laatste en was uitgerust met lichte bombardementstoestellen, Battle's die iets afweken in constructie van de onze. Ze stegen om 09.15 u op naar het Albertkanaal met bommen van 250 livres. Geen enkel toestel keerde op zijn basis terug !

Ze vlogen met de Fox 0.135 boven de weg Tienen/Leuven, dus vóór de Belgische zone van de KW-lijn.

Dit toestel van de 5e Escadrille/III/2de Regiment werd door Flak en Duitse mitrailleurgeweren neergeschoten en viel op het gehucht Langeveld van de gemeente Holsbeek, N.N.O. van Leuven neer, omstreeks 15.30 u. Het had bij herhaling de Duitsers beschoten !

Beide inzittenden overleefden het niet.

(Zie brief van de Duitse Leutnant Schaeffer en van Major I.a., der Chef des Kommandostabes X, bij "Delaet" pp. 166 en 167 afgedrukt; lees zeker : Libotton (Jos) : *De heldhaftige dood van twee landgenoten in Holsbeek op 15 mei* in *Memo. historisch tijdschrift*, jg. 1982/8, pp. 13-15 (Brussel).

Derde : vlucht door kapitein Abel Maquet (7/3) en sergeant Jean de Thibault de Boesinghe (7/3) gevlogen op Fox 0.185 van hun eigen escadrille.

Men steeg om 15.00 u op. Het betrof hier ook een verkenning, dit boven de weg Antwerpen/Breda, vóór het Ve Belgische Legerkorps.

Ook dit toestel is door de Duitse Flak geraakt en stortte neer te Hoogerheide (Nederland; niet ver van Woensdrecht).

Abel Maquet zegt dat dit om 15.40 u gebeurde. Hij werd krijgsgevangen genomen en zijn waarnemer, gekwetst in de dij, afgevoerd en geopereerd. Hij is aan de gevolgen van deze verwonding overleden in het Ziekenhuis van Kleef op 25 juli '40.

(Zie verslag van A. Maquet en brief van hem uit een Offlag aan de familie de Thibault de Boesinghe, afgedrukt bij "Delaet" op pp. 163 en 165).

Nogmaals is adjudant Peetermans (5/3) met een paar specialisten naar Evere vertrokken om toch maar de T.65 op gang te krijgen.

We zijn hier in ons bovenstaande betoog afgeweken van het officieel verslag van het 3de Regiment op 1 juni 1940 in Frankrijk aan de commandant van de Militaire Luchtvaart overgemaakt, en waar "twee" opdrachten (onze 2e en 3e) worden vermeld en dit op "16 mei".

"Delaet" in zijn tijdens de oorlog (in 1942) verschenen werk geeft reeds de "drie" opdrachten aan maar eveneens op 16 mei.

Zo ook majoor Piot in het naoorlogs verslag over zijn groep.

Ten bewijze van onze stelling dat deze "drie" vluchten op "15 mei" hebben plaats gevonden, brengen we drie gegevens uit drie volledig van elkaar onafhankelijke bronnen aan :

- A. Maquet, overlevende van 3e opdracht, zegt duidelijk in zijn naoorlogs verslag "drie missies" (onze 1ste, 2de en 3de) en op "15 mei".
- Kapitein Dorner, commandant van de escadrille waaruit de twee verongelukte toestellen genomen waren, geeft in antwoord op nota 5717/1185 van 6/6/'40 het

verlies van de toestellen F.F. VI R, 0.135 (ploeg 2de opdracht) en F.F. VIII, 0.185 (3de missie) en op 15 mei.

- Tenslotte geeft in 1953 de burgemeester van Holsbeek het neerstorten op het gehucht Langeveld van zijn gemeente eveneens op 15 mei aan.

Me dunkt redenen genoeg om met voldoende zekerheid de drie vluchten op 15 mei te plaatsen !

IIIe Groep/2de Regiment (Majoor-vliegenier H. De Bock)

De *5de Escadrille* van kapitein A. Boussa is te Aalter nog met acht piloten aanwezig en sinds deze voormiddag twee van haar toestellen zijn neergeschoten, nog met drie Fairey Fox Hispano's in de strijd (0.108, 0.125 en 0.149).

De escadrille ontvangt dan ook bevel haar drie resterende vliegtuigen aan de 7de Escadrille/III/3de Regiment over te maken en met haar piloten Frankrijk te vervoegen waar hun groep overigens reeds is.

Ile Groep/2de Regiment (Majoor-vliegenier J. Lamarche)

Deze groep lag reeds sinds 11 mei op het terrein 31 (= Nieuwkerken-Waas).

Hij bestond uit :

- de *3de Escadrille* jachttoestellen Fiat C.R. 42 (embleem de Rode Cocotte) onder bevel van kapitein schildknaap Jean de Calletay.
- de *4de Escadrille* jachttoestellen Fiat C.R. 42 (embleem de Witte Cocotte) onder bevel van kapitein baron Thierry d'Huart.
- de *2de Escadrille Depot en Park* onder bevel van kapitein-commandant A.J. Frère.

Op 15 mei om 20.30 u kreeg men van kapitein Deman (Staf van de Luchtvaart) order om onmiddellijk terrein 26 te vervoegen. Als de vliegtuigen in de avond niet meer kunnen opstijgen - wat het geval was - dan moet dit bij dageraad van 16 mei gebeuren.

De voertuigenkolonne moet in elk geval onmiddellijk de baan op.

Zo vertrekt dan om 21.15 u het installatiepersoneel plus de manschappen-te-voet en om 23.00 u het inlichtingsbureau en de eerste kolonne voertuigen.

De 3de Escadrille bezat op dit ogenblik geen toestellen Fiat C.R. 42 meer, door bombardement vernietigd te Brustern.

Sinds enkele dagen was ze uitgerust met gedeclasseerde Firefly's uit Zwevezele overgevlogen.

— — — — —

In de nacht van 15/16 mei zijn om 02.00 u alle manschappen (nog ± 1700) van het 1ste Linie uit Luttre in het station van Aalter reeds uitgestapt. Ze werden er enkel door het stationspersoneel verwelkomd !

Hun korpsoverste was reeds te Aalter; na een verkeersongeval door de burgemeester van Geraardsbergen overgebracht. Gezien zijn toestand verergerde werd het bevel overgemaakt aan majoor Dery.

(Verslag majoor Maka/2e D.I./1ste Li.).

Donderdag 16 mei

Een overzicht van de escadrilles en toestellen in de loop van de dag aanwezig :

IIIe GROEP/3de REGIMENT met de 3de Escadrille Depot en Park en

- de 5de Escadrille met de T.59, T.64, T.67, T.71, T.73 alsmede de Engelse Battle L-5241 en de Morane-Saulnier, M.13.

- de 7de Escadrille met de Fairey Fox Hispano, type VIII, 0.188 en er bijgevoegd enkel de toestellen van

- De 5de Escadrille/III/2de Regiment met de Fairey Fox Hispano's type VI R. 0.108 en VI C. 0.125 en 0.149 (2^obis).

IIe GROEP/2de REGIMENT met de 2de Escadrille Depot en Park en

- de 3de Escadrille met acht Firefly's II en II M : Y.18, Y.33, Y.45, Y.48, Y.51, Y.52, Y.80 en een onbekend nummer.

- de 4de Escadrille met zes Fiats C.R. 42 met de R.23, R.24, R.26, R.29 en twee onbekende nummers.

IIe GROEP/1ste REGIMENT met de 2de Escadrille Depot en Park en

- de 3de Escadrille met acht Fairey Fox Rolls : 0.7, 0.17, 0.31, 0.38, 0.39, 0.40 (allen type II) en 0.44 en 0.49 (type III). Daarbij een Morane-Saulnier 230, M.6.

Op 16 mei om 10.00 u had het Franse opperbevel beslist om, wegens "le désastre de la Meuse" voornamelijk bij Sedan, de KW-lijn op te geven !

Voor de Belgen was dit een zware slag ; de hoofdstad, de Vesting Antwerpen en het grootste gedeelte van ons grondgebied werden hierdoor aan de vijand prijsgegeven !

Men ging immers op de lijn *Kanaal van Terneuzen-Bruggehoofd van Gent (lopend over Oostakker-Destelbergen-Kwatrecht en Eke)-Schelde*, terugtrekken.

Dit bracht voor alle betrokken partijen enorme troepenverplaatsingen mede !

Het is dus ook hieraan te wijten dat de "Groep Gobert" uit Grimbergen naar Maldegem/Aalter moet komen en dat de "Groep Lamarche" onverwacht Aalter moet verlaten en naar Frankrijk dient af te trekken.

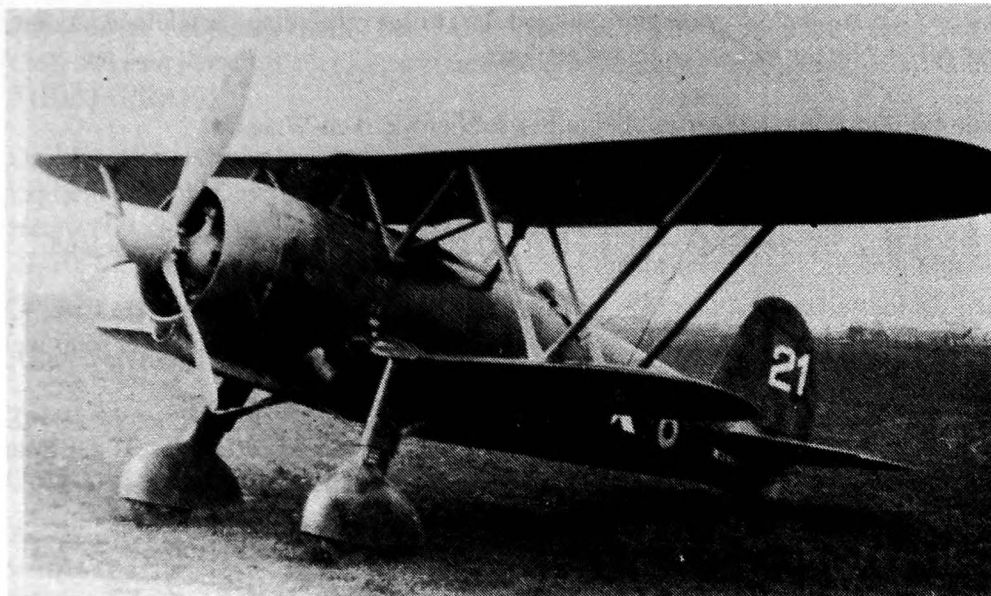
Die dag is op het Aalterse terrein de grootste activiteit ontplooid. Toch is er geen enkele operationele opdracht uitgevoerd !

IIIe Groep/3de Luchtvaartregiment (Majoor-vliegenier J. Piot)

Het verslag nopens het 3de Regiment (nr. 11/10066/954) op 1 juni in Frankrijk opgemaakt vermeldt voor 16 mei geen enkele opdracht.

(20bis) VI C(ombat) en VI R(econnnaissance)

Fiat CR 42, "R.21".

Verz. CHD/Evere

Adjutant Peetermans is nog te Evere met enkele specialisten om te trachten de T.65 op gang te krijgen. Het blijkt onmogelijk !

De motor aan de SRD op 13 mei gevraagd is voor de T.63, en dus ook voor de T.72, nog niet aangekomen.

De herstploeg moet onverrichterzake naar Aalter terugkeren.

Maar ook te Aalter zelf wordt duchtig aan de toestellen gesleuteld.

Men vraagt aan de *Dienst Ravitaillering en Depannage* (= SRD) om 09.00 u om een staartroer, een benzinevergaarbak en een landingsklep voor rechtervleugel, alles voor Battle, naar Aalter over te brengen.

Om 20.30 u vraagt men aan dezelfde dienst om de benzine van 100 octaan verder naar Aalter te brengen. Blijkens inlichtingen van de stationschefs betreft het te Zandbergen benzine in vaten en te Denderleeuw twaalf wagons met vaten en één tankwagon.

De benzine was dus te Evere wel vertrokken doch wegens de overbelasting van het spoorwagennet gestrand !

Ile Groep/2de Luchtvaartregiment (Majoor-vliegenier J. Lamarche)

Om 03.00 u komt de voertuigenkolonne bij terrein 26 aan.

Enkele vrachtwagens worden vlug gelost, om onderweg de manschappen-te-voet te gaan ophalen. Ook een autobus vertrekt daartoe.

Ze bevinden zich onder leiding van luitenant Papejans in de omgeving van Zeveneken.

Het inlichtingsbureau wordt geïnstalleerd. Het krijgt verbinding via telefoon, Aalter, nr. 40 (= Hector Maenhout bij het station).

Om 04.00 u stijgen de eerste vliegtuigen te Nieuwkerken-Waas op.

Allen bereiken zonder moeilijkheden hun bestemming.

Om 09.00 u zijn zowel de zes Fiats C.R. 42 als de acht Firefly's te Aalter geland.

Bij de toestellen te Aalter zijn er twee Fiats met schroefproblemen. De C.R. 42 hebben twee mitrailleur die door het schroefveld vuren. Bij hapering is er soms wel schade !

Om 09.45 u vinden we dan ook in het veldboek van de SRD geboekt dat twee schroeven voor C.R. 42 dienen naar Aalter overgebracht.

11.20 u ! Luitenant Papejans vervoegt met de autobus en de vrachtwagens.

Onverwacht komt om 14.20 u de mededeling van een order van het Commando van de Luchtvaart (order van 12.30 u) via de C.P. van majoor Piot overgemaakt.

In het kort samengevat komt het hier op neer :

De IIe Groep moet Norrent-Fontes vervoegen. De vliegtuigen, uiteraard via het luchtruim, moeten de grens bij Houplines overschrijden. Aan het 3de Regiment (IIIe Groep) moeten 15 piloten en tien valschermen worden afgestaan (Ze hebben echter geen valschermen in reserve, zodat dit niet gebeurt).

De voertuigen moeten langs de weg via Tielt-Roeselare-Ieper-Poperinge-Steenvoorde-Hazebroek-Aire naar Norrent.

De rest van de manschappen moet per spoor vertrekken. Alle materiaal, munitie en bewapening is mede te nemen.

Commandant Miette zal tijdelijk te Aalter blijven met voldoende personeel en wat materieel nodig voor de verdediging tegen vliegtuigen. Hij moet verder de orders afwachten van de commandant van het 31ste Bataljon Transmissietroepen van de Luchtvaart.

Om 15.30 u wordt reeds de kolonne op de weg naar Ruiselede gevormd.

Om 18.30 u zijn alle vliegtuigen in de lucht en verzamelen boven de basis.

Ook alle voertuigen zijn de baan op met naast de chauffeur telkens één begeleider. Ook de autobus vertrekt om 18.30 u.

De twee Fiats met schroefproblemen zijn na herstel medegevlogen.

De *Firefly's* zijn gevlogen door :

1ste peloton : luitenant Paul Hubert (4e/gefusilleerd op 6/8/43 te Berlijn); sergeant Joseph Van Molkot (3e); sergeant Jean Gheysens (3e/† 8/6/44 te Dives-sur-Mer als piloot 349 Sqn. RAF); 1ste sergeant Marcel Michotte (4e).

2de peleton : adjudant Daniël Leroy du Vivier (3e/RAF, †); sergeant René Hubert (3e); sergeant Robert Bladt (3e); sergeant Jean Delperdange (4e/† 9/9/42 te Ternhill/5 (P)AFU/RAF).

De *Fiats* zijn als volgt bemand :

kapitein Joseph Devroy; onderluitenant Jean Offenbergh († 22/1/42 te Blankney-Heath/609 Sqn. RAF/DFC); adjudant Jean Moreau; sergeant Alexis Jottard († 27/10/40, S.O. Isle of Wight, 145 Sqn. RAF); sergeant Jean Maes; sergeant Marcel Hansel.

Allen waren hier van de 4de Escadrille.

Zeven piloten van 3/II en negen van 4/II vertrokken langs de weg naar Norrent (2¹).

Op 18 mei verliet men Norrent-Fontes voor Chartres.

Aalter is om 19.00 u volledig door de IIe Groep/2de Regiment verlaten, want dan vertrekken als laatste de stafwagen en de vrachtwagen met het materieel van het inlichtingsbureau.

De groep heeft hier dus maar enkele uren vertoefd !

Om 19.25 u waren alle vliegtuigen te Norrent veilig geland en om 22.15 uur beginnen de eerste vrachtwagens er aan te komen.

De laatste vrachtwagen heeft Norrent op 17 mei om 08.00 u vervoegd.

Het personeel per trein heeft ergens in het Département du Nord een bombardement van de trein doorstaan. Het bereikt zijn eindbestemming, het station van Lillers bij Norrent, en zet het laatste stukje weg te voet verder.

Vier van de zes *Fiats* die te Aalter aanwezig waren hebben we kunnen vereenzelvigen : R.23 werd door Jean Offenbergh op 16/5 overgevlogen. R.26 is te Chartres bij het bombardement van de basis vernietigd. R.24 en R.29 vinden we op de lijst van de toestellen die te Frégorgues (Montpellier) door majoor Lamarche op 27/8/40 aan de Franse autoriteiten zijn overgemaakt. Later eveneens in het rapport van 28/11/40 waarbij deze toestellen, onklaar gemaakt, in Duitse handen vallen op dezelfde basis.

Van de acht *Firefly's*, eens te Aalter aanwezig, en waarvan de laatste te Frégorgues hetzelfde lot hebben ondergaan, konden we de meeste nummers terugvinden.

Dit door eliminatie van de reeks van de Elementaire Vliegschool die eerst naar Caen-Carpique was uitgeweken en wiens resterende toestellen eveneens te Frégorgues aanwezig waren.

Het zijn de Y.18, Y.33, Y.45, Y.51, Y.52, Y.80 en een onbekend nummer.

(2¹) Tien piloten in deze studie vermeld hebben we bij de RAF teruggevonden !

Jottard, Leroy du Vivier, Ortmans, Heimes, Verbraeck (= John Patrick Jack Robinson), Gheysens, Delperdange en Offenbergh, die *Flight*-lieutenant werd en vereremerkt met het *Distinguished Flying Cross*, overleefden de oorlog niet.

Enkel Kinet, eveneens *Flight*-lieutenant en vereremerkt met het *DFC* kwam behouden terug, alsook Divoy.

Fairey Firefly; type II, "Y.22".

Verz. CHD/Evere

Ile Groep/1ste Luchtvaartregiment (kapitein-commandan G. Gobert)

Op 16 mei kreeg deze groep bevel om 12.40 u om voor het vallen van de avond zich te Maldegem te gaan vestigen.

Om 13.05 u vertrekt het installatiepersoneel en om 14.00 u reeds het eerste vliegtuig. Het laatste stijgt te Grimbergen om 14.50 u op.

Het betreft hier de *3de Escadrille* (commandant : kapitein Paul Willemaers/embleem het Hulstblad) en de *2de Escadrille Depot en Park* (commandant : kapitein P. Vandermies).

Het gaat hier om acht oude toestellen (1933 en 34) Fairey Fox met Rolls-Royce motoren (types II en III) ⁽²²⁾.

Het is zowat 16.00 u als de groepscommandant, kapitein-vliegenier Gobert, op het terrein 32 aankomt.

De officier van het installatiepersoneel weet hem al onmiddellijk te zeggen dat het vliegveld Maldegem door de Fransen is benomen en dat hij van kolonel Boissacq bevel heeft gekregen 'in naam van de commandant van het Leger' om naar terrein 26 (= Aalter) uit te wijken ! Deze officier nam de verantwoordelijkheid op zich ⁽²³⁾.

(22) We schrijven acht, hoewel in de meeste rapporten negen wordt aangegeven. De 0.13 (type II) zou nooit te Aalter zijn aangekomen volgens een andere bron.

(23) Vermoedelijk wordt hier luitenant-kolonel Moussac, commandant van de Groupement de Chasse 25 bedoeld (= GC III/1 en GC II/8).

Op dit ogenblik waren nog drie vliegtuigen te Maldegem aanwezig. De rest had Aalter reeds vervoegd. De toestellen zouden er geland zijn tussen 15.00 en 16.20 u.

Bij de acht Fairey Fox Rolls was ook hun estafettevliegtuig de Morane-Saulnier 230, M.6.

Daar zijn nu naast de negen toestellen van hun eigen groep, nog elf toestellen onder commando van III/3de Regiment en veertien onder bevel van II/2de Regiment.

In het geheel minstens vierendertig toestellen ! Begrijpelijkerwijze diende men de laatst aangekomen Fox'en en de Morane langs de boord van het terrein te stationeren.

Om 17.25 u kan commandant Gobert uiteindelijk de gewijzigde situatie aan de regimentscommandopost, die te Sint-Denijs-Westrem is, mededelen. Deze was overigens van niets op de hoogte !

Hij poogde tussen 17.55 en 19.00 u vruchteloos telefonisch in contact te komen met de verantwoordelijke officier voor de Luchtvaart bij het IIe Legerkorps, waarvoor ze tot dan waren opgetreden.

Het hoofdkwartier van dit legerkorps was alsdan in het Fort van Walem gevestigd en de 6e en 11e Infanteriedivisie ervan bezetten de KW-lijn tussen Lier (Nete) en Keerbergen (Dijle).

Pas om 22.15 u lukt het hem. Hij deelt mede dat het rollend materiaal nog niet volledig is aangekomen, maar het vliegend echelon is dit sinds lang.

De nummers van de aangekomen toestellen op Aalter gaven we reeds in hoofde.

Vrijdag 17 mei

De toestand is dezelfde als op 16 mei, behoudens dat de IIe Groep/2de Regiment is vertrokken (na een kort verblijf) en in de loop van de dag zal een verbindingsmissie van het VIIe Frans Leger te Aalter landen (Groupe Aérien d'Observation 516) (24).

IIe Groep/1ste Luchtvaartregiment (commandant Gobert)

Omstreeks 08.00 u had men de toelating bekomen om de Morane (M.6) te evacueren naar Zwevezele. Dit vinden we ook bij de Dient Ravitaillering en Depannage geboekt om 08.45 u. Een piloot van de 3de Escadrille vliegt ze over.

---

(24) G.A. 0.516 behoorde bij Force Aérienne 16 van het XVIe Corps d'Armée van het 7de Leger. Hij was op 10/5, en vermoedelijk dan ook nog, te Calais-St-Inglevert gestationeerd. Naast Potez 63/11 had men hier Breguets 270 in dienst, die nog slechts als estafettevliegtuigen werden ingezet.

Ooggetuigen weten te spreken van Franse toestellen met een eigenaardige, van het normale type afwijkende romp. Dit zijn dan ongetwijfeld Breguets 270 !

Op dit ogenblik was, wat nog van het 7de Frans Leger in België achterbleef, in onze streek gelegerd : HK/7de Leger te Sleidinge; HK/1ste C.A. te St-Michiels-Brugge; HK/XVIe C.A. vanaf 10.00 u te Beemem; HK/25e Division d'Infanterie Motorisée te Zomergem, enz...

Generaal Molinié met zijn C.P. te Zomergem-dorp was in de morgen van 18 mei buiten zich zelf van woede ! De officier van dienst had het niet nodig geoordeeld hem voor een dringend bericht van generaal Billotte, commandant van Legergroep I te Douai, te wekken ! Mogelijks was dit een van de berichten door dit vliegtuig overgevlogen !

Op dit ogenblik werkt de groep nog voor het Ite Legerkorps.

Om 09.25 u krijgen ze dan ook bevel om een missie voor dit korps uit te voeren tussen de obstakels "Cointet" van de KW-lijn en het Kanaal van Willebroek. Bericht met de inlichtingen is af te werpen met een "message lesté" op het voetbalterrein op 600 m O.N.O. van Buggenhout.

De begrenzing N. en Z. achter de KW-lijn is door de begrenzing van het Ite Legerkorps aangegeven, zowat de parallel van Willebroek en deze van Deinze.

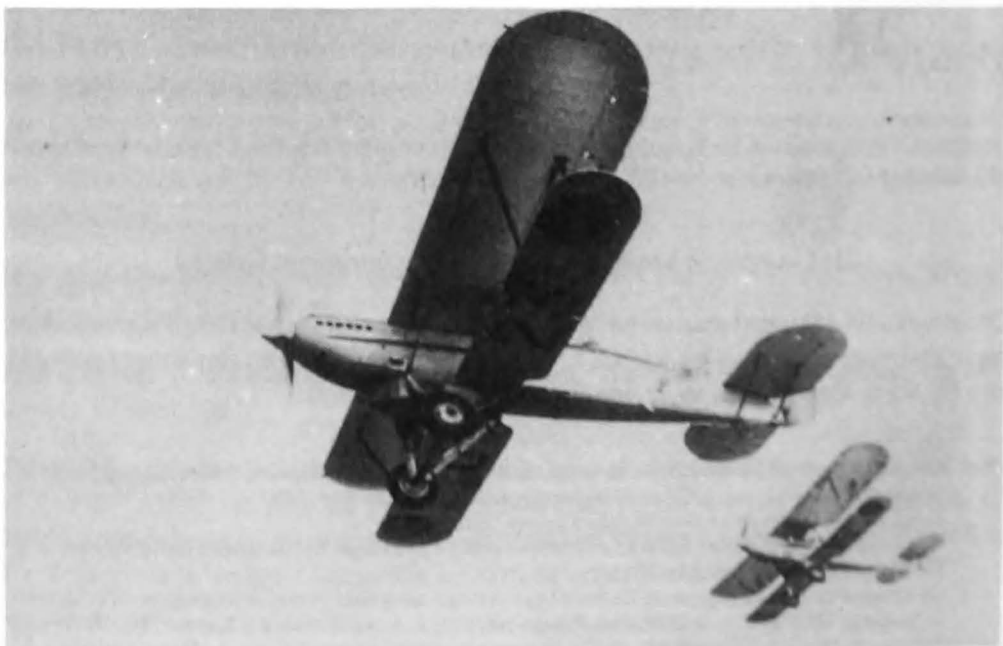
Opdracht : bepalen waar onze achterste elementen zijn, waar precies de vorenste van de tegenstrever, en voornamelijk nagaan waar de KW-lijn eventueel is overschreden en of alle bruggen op de waterwegen degelijk zijn opgeblazen.

De divisies op de KW-lijn, zuid van de Nete, zijn in de loop van de nacht van 16/17 mei in een eerste etappe teruggetrokken achter het Kanaal van Willebroek.

Om 10.30 u vertrekt de 0.38 met *adjutant Robert Uytdebroeks (3/II)* en *luitenant-obs. Michel Taymans (3/II)*.

Om 10.35 u is het onmogelijk om het Ite Legerkorps te bereiken om het opstijgen mede te delen. (Deze missie is bij "Delaet" niet vermeld).

Om 11.45 u krijgt men echter van de verantwoordelijke officier voor de Luchtvaart bij het Ite Legerkorps reeds volgend bericht door, dat reeds een tiental minuten voordien op de afgesproken plaats was neergekomen.

Fairey Fox met Rolls-Royce Kestrel-motor; type II, "0.23".

Verz. CHD/Evere

''Brug over de Nete te Walem gesprongen; spoorwegbrug Mechelen/Antwerpen-Zuid eveneens; tweede spoorwegbrug (= lijn Mechelen/Antwerpen) niet degelijk vernield; brug te Duffel over de Nete is opgeblazen; brug te Lier op de weg Duffel/Lier (= Nete) niet terdege verwoest.

Het terrein ten oosten van de KW-lijn blijkt vrij van troepen te zijn. Brandhaarden bij O.L.V.-Waver; rechtover dit dorp wielrijders ter hoogte van ''barrière'' (St-Kathelijne-Waver bedoeld ?).

Op de weg Putte/Mechelen bij kilometerpaal 4 (= omgeving van het Kasteel van Zellare) een kolonne van onze eigen troepen met kanonnen 47 mm en ook hippomobile gespannen van de artillerie''.

Om 11.30 u is de piloot met de 0.38 veilig te Aalter neergestreken maar de romp van het toestel is erg door de kogels getroffen !

Om 12.40 u wordt door de commandant verantwoordelijk voor de Luchtvaart bij het IIe Legerkorps een nieuwe opdracht bevolen. Dit opnieuw uiteraard in dezelfde streek.

Om 13.00 u kiezen *adjutant Robert Portier (3/II)* en *adjutant Alfred Lejeune (3/II)* het luchtruim met de 0.40.

Na volbrachte taak landen ook zij ongedeerd om 14.15 u te Aalter.

Pas om 15.40 u kon men telefonisch de inlichtingen aan het HK/IIe Legerkorps overmaken.

Op een rondvraag door het 1ste Regiment (ook bij de andere regimenten gebeurd) kon slechts geantwoord worden dat enkel piloot adjudant Greindl boventallig was en hij wou overstappen naar de jacht !

IIIe Groep/3de Luchtvaartregiment (majoor Piot)

In de nacht, omstreeks 03.30 u zegt ''Delaet'', vertrekken nogmaals twee mannen naar Evere.

Het is de piloot 1ste sergeant Balasse samen met een specialist, die in een uiterste poging opnieuw gaan trachten de T.65 op gang te krijgen.

Ze zijn tamelijk vlug terug, want de hoofdstad kan niet meer betreden worden. Dit wegens het achteruittrekken van de troepen van de KW-lijn. (vnl. Britten).

Te Evere laat kapitein-vliegenier A. Rijckmans de Betz op 17 mei in de vooravond, de resterende vliegtuigen in brand steken, vóór de aankomst van de Duitsers.

Het betreft drie Battle's (T.63, T.65 en T.72), twee Fokker driemotoren, één Lacab tweemotor en enkele Fairey Fox'en.

Het *1ste Linierregiment* ligt te Aalter even uit te blazen !

Het Hoofdkwartier van de 3de Infanteriedivisie in de Stationsstraat, waartoe dit

regiment behoort, heeft bevel gekregen om een frontsector van de Leie ter hoogte van Harelbeke te gaan betrekken.

Er is benzinegebrek en het 1ste Linie komt bij de Luchtvaart aankloppen.

Deze vriendendienst is gauw bewezen !

De vrachtwagens komen in een onberispelijke kolonne tanken bij de citernewagens van de Parkcompagnie.

De troepen vertrekken pas te voet op 20 mei om 21.00 u. Via Ruiselede-Kanegem-Aarsele belanden ze om 04.30 u te Dentergem.

Om 15.20 u loopt een order bij de groep binnen tot uitvoeren van een verkenning boven "Leuven/Mechelen/Brussel/Willebroek".

Het gaat meer dan waarschijnlijk over de beide kanalen, want men dient na te gaan of de bruggen wel degelijk alle verwoest zijn !

De equipe, door *adjutant Alex Binon* (5/3) en *onderluitenant* mecaniciens en waarnemer *Henri Dewit* (5/3) gevormd, vertrekt met de herstelde T.73. Volgens "Delaet" zou dit de derde oorlogsopdracht zijn met dit toestel gevlogen.

Om 18.00 u is men opgestegen.

Te Elewijt had men een formatie vijandelijke pantservoertuigen opgemerkt en zelfs een vijandelijke kolonne van vier kilometer lang op de Haachtsesteenweg. Wat meer ten zuiden eveneens tanks ! Ze bestoken de kolonne die halt houdt. De manschappen zoeken dekking ! De vijand rukt dus in de richting van Brussel op; de KW-lijn is reeds kilometers overschreden !

Met enkele kogelgaten te meer in het toestel komen ze ongedeerd te Aalter neerstrijken. Een welgekomen rust in de Blekkervijver ! (25).

— — — — —

Tot zeventien mei was het vliegveld enkel verdedigd door de 1ste Sectie kanonnen 40 mm Bofors van onderluitenant Fievez.

Deze twee kanonnen model 1935 hadden al hun beste beentje voorgezet.

Ook waren de bij de groepen organiek voorziene vier secties mitrailleurs tegen vliegtuigen uit de beide parkcompagnieën aanwezig. Dit maakte een totaal uit van twee × twaalf Maxims.

Op deze dag kwam verandering !

De *C.P. van het IIde Bataljon Mitrailleurs tegen vliegtuigen* (res. majoor-vliegenier R. Bonnevie) kwam zich te Aalter installeren.

---

(25) H. DEWIT, *Souvenir d'un observateur* in *lecare*, nr. 76, pp. 60 en 61

Dit IIde Bataljon van de Luchtvaarthulptroepen was opgericht op 15/12/1940, speciaal met het doel de verdediging van de terreinen van Gosselies, Nijvel, Evere, Bevekom, Peutie, Melsbroek, St.-Denijs-Westrem, Aalter, Ursel, Oostende en de vaargeul van Nieuwpoort, ter harte te nemen.

Van dit Bataljon komen dan op 17 mei twee van de drie peletons van de *9de Compagnie Luchtdoelmitrailleurs* aan (res. kapitein-vliegenier R. Lierneux). Met hun twee maal vier mitrailleurs kwamen ze van St.-Denijs-Westrem.

Diezelfde dag krijgt te St.-Kruis-Brugge de *7de Compagnie Luchtdoelmitrailleurs* (eveneens van het IIe Bataljon) om 16 00 u bevel om Aalter te verwoegen (luitenant Warlop). Dit is nogmaals drie maal vier mitrailleurs.

Bij valavond wordt deze compagnie, in overeenstemming met de peletons van de 9e Compagnie, geplaatst.

Er zijn dus in totaal zeker twintig zware mitrailleurs bij de verondersteld reeds vierentwintig aanwezige bijgekomen !

Ze zijn verdeeld, niet alleen omheen het terrein, maar evengoed over de kantonementen.

Van de andere kant verlaat vandaag de *21ste Compagnie Luchtvaarthulptroepen*, sinds oktober 1939 te Aalter gelegd, het dorp voor Rollegem-Kapelle.

Vier détachementen van elk twintig manschappen bleven op de vliegvelden van Aalter, Ursel, Maldegem en Zwevezele achter om eventueel behulpzaam te zijn bij het vernielen van deze terreinen.

Waarschijnlijk was de *C.P. van het IVe Bataljon Luchtvaarthulptroepen*, waartoe deze 21ste Compagnie behoorde zich te Aalter komen vestigen (majoor E. Mantel).

Zaterdag 18 mei

De toestand sedert gisteren is ongewijzigd.

Er zijn dus in totaal minstens twintig toestellen te Aalter aanwezig. Twee kanonnen 40 mm Bofors en ongeveer vierenzeventig mitrailleurs !

A) Laatste vlucht(en) te Aalter

IIIe Groep/3de Luchtvaartregiment (majoor J. Piot)

Om 03.50 u komt bevel om een verkenning uit te voeren (hernemen van deze van 17 mei) met dus voornamelijk de bruggen op het Kanaal Leuven-Mechelen tot doel.

Op dit ogenblik hebben de Duitsers dit kanaal reeds lang overschreden (zie verkenningen van gisteren).

De vlucht wordt uitgevoerd door *luitenant René Maricq* (staf 5/III) en de waarnemer is *kapitein Jean Delaet* (staf III/3).

Men steeg op om 04.20 u met de T.73, vloog over Gent-Mechelen-de Fabrieken Remy te Wijgmaal, kruiste de driehoek Leuven/Mechelen/Brussel en kwam over Gent veilig te Aalter terug. Dit om 06.05 u.

Bij Wijgmaal beantwoordden ze het vuur op hen gericht !

Dit was de laatste operationele vlucht tijdens de Achttiendaagse Veldtocht vanuit Aalter uitgevoerd !

Ile Groep/1ste Luchtvaartregiment (kapitein-commandant G. Gobert)

Om 05.45 u ontvangt men van de verantwoordelijke officier voor de luchtvaart bij het Ile Legerkorps volgende opdracht :

''Missie voor 08.00 u. Opsporen van de vijandelijke elementen die het Kanaal van Willebroek reeds zijn overgetrokken in een zone beperkt te N. door de parallel van Willebroeck en ten Z. door deze van Deinze. Diepte tot het kanaal. Waarschijnlijk zijn geen bevriende troepen meer O. van de Dender''.

In de nacht van 17/18 mei waren de zuidelijke Belgische divisies reeds aan het terugtrekken achter de Dender (en ten dele de Schelde). Het was de 2de etappe in de terugtocht van de KW-lijn.

Het Ile Legerkorps heeft dus het Kanaal van Willebroek ook verlaten. Het zal nog in de loop van de 18e naar het Kanaal van Terneuzen trekken.

Het order werd aan de alarmploeg (*adjutant Y.L. Ghislain* en *adjutant J. Verheyden*) om 05.55 u overgemaakt, die zich door kaartstudie op zijn opdracht voorbereidt.

Deze missie voor acht uur gepland is niet meer kunnen doorgaan !

— — — — —

Van uit Aalter zijn 27 toestellen voor een operationele vlucht opgestegen. Elf gingen hierbij verloren (= 40%).

Van de 54 hierbij ingezette manschappen vonden er negen de dood (16,66%), vijf geraakten erg gekwetst (= 9,25%) en 40 keerden behouden van hun opdracht terug (= 74,07%).

B) Het groot bombardement van terrein nr. 26.

In alle vroegte was die dag een Duits toestel uit het oosten over het vliegveld heen getrokken.

De luchtdoelbatterijen hadden het duchtig beschoten, maar het vloog nogal hoog. Is het mogelijk dat men zich nog eens kwam vergewissen van de graad van bezetting van het terrein ?

In elk geval om 07.15 u, sommigen zeggen om 07.30 u, kwam dan uit de richting N.O. een formatie van achttien Heinkels aangevlogen (He.111 P-1). Hun zwaar gedreun in de verte werd van langsom heviger !

Ze vlogen wellicht in twee Staffelkeilen ⁽²⁶⁾.

Eens boven Urseldorp gekomen werden ze door de verdediging van de C.P./1ste Groep/1ste Luchtvaartregiment beschoten.

Deze groep was pas de dag voordien op het vliegveld Ursel (nr. 33) aangekomen.

Enige dagen eerder was een Heinkel bij de brug van Temse neergestort, nadat hij door de kanonnen van de 3de Sectie (comd. res. luitenant E. Wauters) van de 1ste Batterij kanonnen 40 mm luchtdoelartillerie was getroffen.

Ze hadden toen uit deze Heinkel twee mitrailleurgeweren van 7.9 mm en wat munitie gerecupereerd. De Heinkels bezaten drie zulke wapens, één in de neus, één aan de buikzijde en één bovenaan ! Het waren geperfectioneerde, met een "grille de tir", een richtrooster. Met deze Duitse wapens was het dat ze de Heinkels nu te Ursel onder schot namen !

De formatie beantwoordde onmiddellijk het vuur; het dak van hun C.P. langs de Urselseweg werd beschoten !

De formatie, op een hoogte van 2000 à 2500 m liet Ursel ongemoeid en naderde Aalter.

Weldra openden nu de kanonnen van onderluitenant Fievez aldaar het vuur en ook de mitrailleur van de vliegveldverdediging begonnen te ratelen. De mitrailleur van de 9e Compagnie zeggen dat ze zonder resultaat hebben gevuld. Voor een goede trefkans vlogen de Heinkels te hoog !

Trouwens eens boven het terrein Aalter, dat ze dus van boven "Heuvel-Noord" in de richting van de rijkswachtgebouwen overvlogen, lieten ze onmiddellijk hun bommenregen naar beneden komen. Terzelfdertijd werd hardnekkig gemitrailleerd ! Dit heeft de meeste schade veroorzaakt ! Toch bleef o.m. de sectie van sergeant Daems moedig verder vuren (2e Parkcompagnie).

Talrijke brisant- maar ook brandbommen kwamen naar beneden !

Onmiddellijk stond alles in vuur en vlam. Een muur van rook en stof, waartussen de vlammen knetterden, steeg omhoog ! De formatie zwenkte over Aalter af en trok naar haar verre basis terug. Het daverend gedreun verdween geleidelijk in de verte !

De kanonnen bij "Heuvel-Noord" waren al van bij de eerste bommengolf - er waren dus twee golven vermits de formatie uit twee groepen bestond - gedeeltelijk bedolven

---

(26) Een Staffelkeil is een formatie waarbij, drie groepen van drie vliegtuigen in pijlverband, zelf in hun groepsverband een pijl vormen.

Zie ook : Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg im Breisgau :

- RL 10/526 "KG 4 vom 1-9-39 bis Juni 1942" Bericht von Oberst a.D., H.J. Rath vom 22-1-1957.

- RL 10/487 "I/KG 4 vom 1-9-39 bis 15-7-44.

onder opgeworpen aarde. Bepaalde secties mitrailleurs waren er slechter aan toe ; zo een sectie van de 2de Parkcompagnie waar helaas doden vielen !

De rijkswachtgebouwen brandden totaal uit. Verder was de woning - voornamelijk de keuken - van de Hoeve Martens erg beschadigd.

De "Villa Maenhout" ontsnapte ! Ook de kantonnementen !

De brandhaarden smeulden nog lang na en de rookwalmen en de brandgeur verspreiden zich tot in Aalterdorp.

Het bombardement werd uitgevoerd door toestellen van de Ie Gruppe van Kampfgeschwader General Wever 4 die toen op de Flugplatz Gütersloh in de Luneburgerheide lag.

Het was het KG dat bij het 18e Duits Leger was ingeschakeld en trouwens later nog in ons gewest optrad.

Gruppenkommandeure was Oberstleutnant Hans Joachim Rath, die overigens op 30 mei daarop, dan als Oberst, Geschwaderkommodore werd.

Enkele tijd nadien is hij neergeschoten tijdens de Slag om Engeland, doch bleef ongedeerd.

Eén Duits toestel heeft zijn basis echter niet bereikt. Het werd het laatst bij een glijvlucht met brandende motoren gezien nadat het door vier jachttoestellen was aangevallen.

Het was Leutnant Arthur Zeiss met de "5 J + I K".

(5J is de code voor Kampfgeschwader 4 ; K de letter voor de 2de Staffel ; I de individuele kenletter van het toestel).

Of Uffz. Johannes Müller en Uffz. Werner Schneider, op 18 mei als "Gefallene" opgegeven, van dit toestel afkomstig zijn is mij niet bekend. Ze zijn wel van de Ie Gruppe. Blijkens de lijsten door de burgerlijke overheden ingediend is dit toestel niet op Belgische bodem neergekomen.

Leutnant A. Zeiss is van een Mineneinsatz in de omgeving van Belfast op 8 augustus 1940 niet teruggekeerd, met drie onderofficieren van zijn vermist toestel, een He 111 H-4.

(Gundelach, Karl : *Kampfgeschwader 'General Wever' 4*, Motorbuch Verlag Stuttgart, 1978, p. 68 en vgd. en p. 90).

Na het bombardement begeven majoor Piot, commandant van de basis, met zijn ordnanceofficier en commandant Gobert zich naar het terrein.

Ze nemen de maatregelen om de doden en gewonden te evacueren en het materiaal te redden voor zover dit nog kan.

Voor de *Ile Groep* zijn de gegevens bekend.

Hier zijn al onmiddellijk twee doden gevonden :

- sergeant specialist *Ceuppens Louis Eugène*, geboren te Tienen op 26/11/1903 en er

7. J. Jansen 168 7. 11/11
TER NAGEDACHTENIS VAN WIJLEN
DEN HEER

LODEWIJK CEUPPENS

Sergeant-Mekaniker bij 't 1° Luchtvaartregiment
echtgenoot van Mw JEANNE STRUYS

geboren te Tienen, den 28 November 1903 en gesneu-
veld op het veld van eer, te Aalter, den 18 Mei 1940,
bij het vervullen van zijn vaderlandsche plicht.

Gij allen die hem hebt gekend en gij die met
hem hebt meegeleefd, hebt zijn uitzonderlijke
hoedanigheden als echtgenoot, vader, wapen-
broeder en vriend kunnen hoogschatten en
waardeeren. Zijn edele gaven wonnen hem
aller harten.

Zijn aandenken blijve u heilig.

— 7-A
Diep getroffen door de talrijke en
welgemeende blijken van deelne-
ming danken Mevrouw L. CEUP-
PENS en hare kinderen, oprecht.

Drukkerij F. Cailloux, Tienen.

Verz. Thys/Aalter

wonende "Voorstad Namen", gehuwd met Struys Jeanne (3e Esc.) (26bis). (Het is wellicht hij die gedood werd in de barak bij de Zandberg en aan wie .E.H. F. Den Haerynck, proost van de St-Godelievehulpkerk te Aalterbrug de laatste H. Sakramenten heeft toegediend).

- soldaat *Vandendriessche Camile*, geboren te St-Kathelijne-Lombeek op 20/7/1912 en er wonende, gehuwd met De Ridder Coleta.

Hij was mitrailleur tegen vliegtuigen van de 2e Parkescadrille.

- soldaat *Van Goidsenhove Albert Leopold*, geboren op 18/10/1918 te Vissenaken, schrijnwerker, en er wonende, werd met zeer erge verwondingen naar de St-Antoniuskliniek te Aalter overgebracht. Hij overleed er om 14.00 u en was eveneens van de 2e Parkescadrille.

Van dezelfde 2e Parkescadrille waren ook soldaat Leukx en soldaat Hoebrechts gekwetst. Beide waren eveneens mitrailleurs tegen vliegtuigen.

De doden blijken gevallen op het erf van Edmond Martens, juist N. naast de rijkswachtgebouwen gelegen. Ook de andere gekwetsten zijn vermoedelijk daar getroffen.

(26bis) M. THYS, *Herinneringen aan de meidagen van 1940* in Land van de Woestijne, 3e Jg. (1980), nr. 2, pp. 14-27.
We danken hem tevens voor het gebruik van zijn documentatie.

Reserve-majoor Bonnevie, commandant van het *Ile Bataljon Luchtvaarthulptroupen*, heeft naar zijn zeggen twee zwaar gekwetsten met zijn eigen stafwagen naar de St-Antoniuskliniek overgebracht. Een ambulance was op dit ogenblik daar ter plekke niet aanwezig.

Van de *7e Cie Luchtvaarthulptroupen* weten we dat ze geen gekwetsten hadden en naar vermoeden evenmin de peletons van de *9e Cie*.

Er zouden een tiental gekwetsten geweest zijn, door luitenant medicus Pauwels verzorgd. Drie zijn onmiddellijk geopereerd (St-Antoniuskliniek). Eén werd het been geamputeerd. Doctor Evrard inspecteerde het vliegveld op zoek naar verborgen slachtoffers !

Dit laatste bericht - van kapitein Delaet afkomstig - slaat wellicht op het geheel.

Van de *7de Escadrille van de IIIe Groep* weten we bijvoorbeeld dat enkel onderluitenant De Brabander een polsverrekking heeft opgelopen.

Ook de materiële gevolgen voor onze luchtvaart waren uiteraard zeer erg ! Toch mag men nog van geluk spreken. In de namiddag van 16 mei zou de ravage nog heel wat groter geweest zijn ! Dan lag het terrein werkelijk overvol !

Het is vrijwel zeker dat alle Battle's in de "Abri" stonden. Ze waren niet uitgebrand maar door de scherven en het mitrailleurvuur vernietigd !

Al de rest van de Belgische toestellen stond binnen de alveolen van de Zandberg. Hier waren praktisch alle toestellen - grotendeels overigens uit zeildoek - gedeeltelijk of volledig verbrand.

Waar de Franse Breguet 270 (of waren er twee ?) stond, is niet geweten.

Op 17 mei was een verbindingsmissie voor het XVIe Frans Legerkorps met als bemanning de sergeanten Orgueil en Soupa te Aalter geland. Het zou hun toestel zijn dat te Aalter vernietigd is.

Nochtans is ook nog op 18 mei een dergelijke missie gevlogen door de sergeanten Corre en Nicolas. Of dit toestel in de vroege morgen te Aalter geland is, en dus vernietigd werd, is mij niet bekend. (Doc. Service Historique de France/Vincennes).

C) Naar Norrent-Fontes... en Tours.

Indien we ons niet vergissen waren er te Aalter :

- van de IIIe Groep/3de Regiment zes Battle's, waaronder één Engelse, en vier Fairey Fox Hispano's aanwezig. Daarbuiten één Morane.
- van de IIe Groep/1ste Regiment acht Fairey Fox Rolls.
- daarbij één (of twee) estafettevliegtuig(en) van het XVle Corps d'Armee français (Breguet 270).

Een totaal dus van minstens twintig toestellen (maximum 22).

Fairey Fox met Rolls-motor; type III, "0.80".

Verz. CHD/Evere

Om 09.30 u geeft majoor Piot verslag aan de Staf van de Luchtvaart, te 07.30 u vertrokken uit Zwijnaarde en op weg naar Jabbeke, waar hij slechts om 11 u geïnstalleerd was.

Hij kon daartoe nog contact opnemen van uit de centrale in het station van Aalter met majoor Theys. Hij vroeg onderrichtingen en verwachtte zich overigens aan een terugtochtbevel gezien er geen materiaal meer operationeel was.

In afwachting, en een nieuw bombardement vrezend, deelde hij mede dat het opladen reeds was aangevangen en de kolonnes zich ergens buiten de agglomeratie zouden vormen.

Hij nam vervolgens contact met majoor Ernest Mantel, commandant van het *IVe Bataljon Luchtvaarthulptroepen*, waarvan de C.P. naar ik vermoed op dit ogenblik ook in de omgeving van Aalter was ingericht.

Deze luchtvaarthulptroepen waren gekomen om de vernietiging van het terrein voor te bereiden. Dit blijkt overigens ook uit een rapport van reserveluitenant L. Foulon, van de staf van dit bataljon, waar gezegd wordt dat inderdaad Ursel en Aalter moesten bemijnd worden.

Er zou daartoe versterking komen van een genie-afdeling.

Omstreeks 12.00 u, toen majoor Piot in het station van Aalter was, ontving hij telefonisch bevel van kapitein SBH Van Maele (Staf van de Luchtvaart) om onverwijld met beide groepen naar Norrent-Fontes af te trekken.

Majoor Piot maakte de inlichtingen aan zijn eigen escadrillecommandanten en zijn collega majoor Gobert over.

In het verslag van deze laatste vinden we dan ook de meeste gegevens daarover : Hij schrijft dat men hem het volgende mede deelde :

''Verplaatsing naar Norrent-Fontes waar ter plaatse een nieuwe bestemming zal aangegeven worden. De troepen die niet met de vrachtwagens medekunnen dienen zo mogelijk per spoor overgebracht. Alle nog bruikbare motoren zijn uit te nemen. Ook alle mogelijk recupereerbaar klein materiaal, wapens en munitie mee te voeren. De rest van de toestellen dan volledig verbranden. Reisweg : Aalter/Tielt/Roeselare/West-Rozebeke/Poelkapelle/Leper/Poperinge/Steenvoorde/Hazebroek/Airel/Norrent''.

Ter gelegenheid van een andere en latere verbinding gaf luitenant-kolonel Courtois (chef van de staf van de luchtvaart) bevel het terrein niet te vernietigen. Ondertussen was immers besloten het opnieuw bruikbaar te maken voor de ontvangst van een geallieerde Franse groep.

Dit laatste order werd bij hoogdringendheid aan majoor Mantel overgemaakt, wiens manschappen, zo verder blijkt, reeds begonnen waren met de terreinvernietiging.

Daar de beide groepen niet uitgerust waren om de motoren die misschien nog min of meer intact waren uit te nemen, vroeg majoor Piot aan de Dienst Ravitaillering en Depannage van de Luchtvaart om enkele motoren te komen uitnemen (drie of vier).

Deze dienst was echter op verplaatsing en zou verwittigd worden van zodra zijn standplaats bekend was.

In het velddagboek ervan vinden we dan ook pas om 15.45 u., wellicht laattijdig geboekt : *''Eén motor Fox en twee motoren Battle uit te nemen te Aalter''*. Tevens een waarschuwing : *''Onder de zwarte vleugel van de Engelse Battle zijn er onontplofte bommen''*.

De Staf van de Luchtvaart gaf aan dezelfde dienst ook bevel om 4000 liter benzine te Aalter te gaan recupereren.

Ile Groep/1ste Regiment

Om 07.55 u werd de verantwoordelijke officier voor de luchtvaart bij het Ile Legerkorps, waarvoor ze tot dan toe waren opgetreden, op de hoogte gebracht.

Om 08.30 u worden ook hier de voertuigen verzameld onder dekkingen tussen Kanegem en Poeke. Men volgde de weg over Lotenhulle.

Om 09.50 u ontvangt majoor Gobert een verslag van de commandant van zijn 3de Escadrille : vier vliegtuigen zijn volledig verbrand, de vijf andere zijn volledig onbruikbaar. Ook een zware vrachtwagen Renault is uit dienst. (Er wordt hier opnieuw gewag gemaakt van negen toestellen; was de 0.13 dan toch aanwezig ?).

Om 10.00 u meldt majoor Gobert, zoals gevraagd, persoonlijk de toestand van de groep aan de verantwoordelijke van de luchtvaart bij het IIe Legerkorps. Hij was daartoe naar de centrale in het station te Aalter moeten gaan, daar alle andere verbindingen waren uitgevallen. Centralisten uit die tijd deelden me mede dat het bij de rijkswachtgebouwen was dat de bovengrondse lijnen alle verbroken waren door de grote brand die er woedde.

Om 12.45 u, zoals reeds medegedeeld, bericht van de aftocht.

Om 13.10 u worden de escadrillecommandanten ervan op de hoogte gebracht en tevens van de voorafgaande maatregelen. Het vertrekkur wordt te 19.00 u (Poeke) bepaald.

Om 14.00 u komt het bericht dat de motoren die eventueel nog enige waarde hebben zullen uitgenomen worden door de Dienst Ravitaillering en Herstelling.

Om 14.10 u ontvangt majoor Gobert een rapport waarin medegedeeld wordt dat bij de vijf niet totaal verbrande Rolls, de motoren en de posometers volledig buiten gebruik zijn. De bewapening en de bruikbare munities zijn gerecupereerd. Wat rest is slechts nog schroot !

Om 14.20 u steekt personeel van de IIIe Groep/3de Regiment de 0.40 in brand naast enkele van hun eigen toestellen die volledig uit dienst waren. (De 0.108 die licht beschadigd was werd uiteraard gespaard !).

Om 15.00 u kreeg hij bericht dat de dienst Ravitaillering en Herstelling niet kon bereikt worden (op verplaatsing; hij kreeg overigens kort daarop bevel om naar Frankrijk af te trekken) en dus mocht overgegaan worden tot het verbranden van de wrakken.

Een kwartier later gaan twee onderluitenanten en een adjudant dit werk uitvoeren bij de vier nog resterende erg beschadigde Rolls.

Om 15.30 u doet majoor Gobert, samen met luitenant Taymans, de omloop van het terrein om vast te stellen of alle materiaal is medegenomen en de vliegtuigen wel terdege grondig vernield zijn. Er blijft geen materiaal meer achter, noch op het terrein, noch in het kantonnement.

Om 16.30 u komt hij eindelijk te Poeke aan.

De kolonne wordt onder commando van kapitein Vandermies geplaatst met als rotsluiser kapitein Willemaers.

Een groep van vijfendertig wielrijders zal de verplaatsing onder geleide van luitenant Ducarme ondernemen.

Al de rest van het personeel vond plaats op de vrachtwagens en in een autobus.

De kolonne wielrijders vertrok om 18.45 u en de voertuigen om 19.00 u zoals aangegeven.

Op 19 mei bereiken om 06.00 u de voertuigen Norrent, waar ze reeds om 13.00 u bevel krijgen om in twee etappes, de eerste tot Nantes, de tweede tot Tours, verder te trekken.

De fietsers vonden bij hun aankomst te Norrent slechts luitenant Tournemene die hen de volgende bestemming "Tours" opgaf.

Ze kregen drieduizend Belgische frank voor de driedaagse reis !

IIIe Groep/3de Regiment.

De toestellen van de IIIe Groep stonden dus op twee verschillende plaatsen geborgen :

- bij de "Abri" de vijf Belgische en vermoedelijk ook de Engelse Battle. Er was daar overigens juist plaats voor zes vliegtuigen !
- de toestellen van de 7e Escadrille/III/3de Rgt (één nog van hun eigen escadrille en drie van de 5de/III/2de Rgt, sinds 15/5 toegevoegd) waren in de nissen van de "Zandberg" geborgen.

Uit de antwoorden op de nota 5717/1185 van 6/6/1940 door majoor Weekers en de kapiteins de Hepcée en Dorner aan majoor Piot op 9/6/1940 gegeven kunnen we gemakkelijk het volgende afleiden :

- majoor Weekers geeft het relaas hoe de toestellen T.58, T.60, T.66 en T.72, allen eertijds door piloten van de 9de Escadrille (kapitein Pierre) gevlogen, aan hun einde zijn gekomen.
- kapitein de Hepcée doet het voor de overige.

Van de vijf die in de morgen van 18 mei te Aalter waren zegt hij enkel dat de T.67 en de T.59 door het bombardement zijn vernietigd. Of ze nadien door hen zijn in brand gestoken is niet vermeld.

De drie overige toestellen, de T.64, de T.71 en de T.73 vernoemt hij zelfs niet. Denkelijk zijn dit de minder beschadigde vliegtuigen waarvan men van de Dienst Ravitaillering en Herstelling verwachtte dat men de motoren zou komen uitnemen.

Over het verder wedervaren van deze toestellen is in geen verslag mij bekend specifiek melding gemaakt.

De commandant van de basis is vertrokken in de waan dat een geallieerde groep hem zou opvolgen, wat gezien de gewijzigde situatie niet is gebeurd !

- kapitein Dorner antwoordt voor de Hispano's (de 0.188 van de eigen 7de Esc. en de 0.108, 0.125 en 0.149 van de 5de Esc./III/2e Rgt). Enkel de 0.108 is minder erg getroffen. Slechts de benzinetank is doorkerfd en aan de SRD was gevraagd deze te komen herstellen. Zoals reeds hoger aangehaald zijn de drie andere erg getroffen toestellen na uitnemen van alle recupereerbaar materiaal verder verbrand.

Nopens één Breguet 270 van de G.A. 0.156 is geweten dat hij door het bombardement aan zijn einde is gekomen. Een tweede ?

Fairey Fox met Hispano Suiza-motor; type VIC, "0.163".

Verz. CHD/Evere

Generaal Hiernaux, commandant van de Luchtvaart is na de inspectie van het terrein Aalter omstreeks 14.00 u bij de 1ste Groep/1ste Regiment te Ursel gekomen. Hij heeft daar bevolen om op Aalter nog wat materiaal te gaan recupereren (mogelijks was dit bij de verplaatsing van de C.P. van Zwijnaarde naar Jabbeke, dus in het voorbijkomen !).

Luitenant Wietz en luitenant Watrin met een groep specialisten hebben onmiddellijk daar gevolg aan gegeven en ook 's anderendaags nog verder gewerkt.

Zo heeft volgens kapitein-vliegenier Léon Paulet, commandant van de 1ste Escadrille van deze groep, men de Fox 0.108, nadat hij hersteld was, misschien wel door de SRD, uit zijn nis gehaald en naar Ursel overgevlogen op 19 mei !

Toen dan op 23 mei in de avond de 1ste Groep naar Stene trok, en de VIde Groep eveneens te Ursel aanwezig, naar Zwevezele, is de Fox mede overgevlogen.

Uit Zwevezele is men dan later de Fox te Stene komen halen om er door één van de vrijwilligers (Olt Haubert) een Duitse waarnemingsballon in de streek van Kortrijk mede te gaan aanvallen. Deze Fox was iets beter geschikt dan hun nog oudere Renards R-31.

Vervoer per spoor van het personeel bleek onmogelijk. Daarom werd iedereen op de vrachtwagens van het konvooi medegenomen. De verzamelplaats voor het vormen van de escadrillekolonne, aanvankelijk voor 14.00 u gepland, is niet bekend.

Om 15.00 u, een laatste inspectie van het terrein en het kantonnement. Precies één uur later vertrekken majoor Piot met zijn officieren-adjudanten, nl. de onderluitenant-inlichtingsofficier Ghisbain en de onderluitenant Van Hilst, samen met de kolonnes die ze sloten.

Omstreeks 19.00 u waren zij te Aire. Onmiddellijk, gezien de Duitsers te Amiens waren, reisde men verder naar Abbeville.

Op 20 mei vertrok men er naar Alençon en op 21 mei naar Tours. Tours was het vliegveld door de Fransen reeds voordien aangegeven voor het 3de Belgisch Luchtvaartregiment.

Na het bombardement verliet ook de *sectie kanonnen van onderluitenant Fievez* Aalter voor de omgeving van Langerbrugge. Op 19/5 om 05.15 u waren ze daar ook reeds vertrokken.

De *mitrailleurs van de 7de Compagnie* kregen om 16.00 u eveneens bevel om het vliegveld van Stene te gaan beveiligen.

Vermelden we tenslotte nog dat op 18 en 19 mei te Aaltebei/Bellem de *19e Batterij VIIe Groep kanonnen 75 mm* aanwezig waren.

Deze vuurmonden, met een plafond tot 7000 m, waren misschien in de morgen van 18 mei nog niet ter plaatse !

Na achttien mei 1940

Bij de inspectie van het terrein op 18 mei zag luitenant Foulon, (IVe Bataljon Luchtvaarthulptroepen) hoe na het bombardement nog een landingsstrook langsheen het kanaal vrijwel intact was gebleven.

Majoor Mantel (?) gaf hem toen bevel deze te vernietigen.

Doch wat later in de namiddag kreeg hij een gewijzigd order, om het terrein dringend opnieuw in goede staat te brengen voor de ontvangst van een geallieerde groep.

Hij vroeg versterking en kreeg een zestigtal genisten uit Nieuwpoort toegestuurd, van een eenheid die we ondanks nasporingen niet hebben kunnen identificeren.

Met de twintig resterende manschappen van de 21ste Compagnie (IVe Bataljon Luchtvaarthulptroepen) begon hij meteen de bomtrechters te vullen en de verbrande skeletten te verwijderen.

Dinsdagmiddag was het werk klaar; enkel moesten nog wat nivelleringswerken worden uitgevoerd (21/5). Vele bomtrechters, voornamelijk van de brandbommen waren overigens eerder klein !

Die dag ook kregen ze bevel het vliegveld te bemijnen.

Deze werken zijn dan op 22 mei uitgevoerd. Daartoe zijn vijfenzeventig putten gegraven.

Diezelfde dag om 23.00 u kwam zelfs ook al het bevel om het vliegveld op te blazen, werk dat dan de donderdagmorgen is gebeurd.

Donderdag 23 mei : de eenheden van de Luchtvaarthulptroepen nog te Aalter aanwezig doen beweging !

De *C.P. van het IIe Bataljon* (majoor R. Bonnevie) trekt naar Westende waar hij om 04.30 u de volgende dag aankomt.

Ook de *8e Compagnie* en de *10e Compagnie* van dit bataljon te Urseel aanwezig en de *twee peletons van de 9e Compagnie* (te Aalter) vertrekken.

De *8e Compagnie* gaat naar Stene bij de *7e*.

De *10e* en de twee peletons van de *9e* trekken naar de streek van Westende-Nieuwpoort. Zo zegt res.luitenant J. Closset, peletonchef van één van de peletons van de *9e Compagnie*, dat hij naar Woumen trok.

Het *détachement* van twintig manschappen van de *21e Compagnie* (IVe Bataljon) vervoegde zijn strijdmakkers te Westende.

Ook het *Geniedetachement* trok naar Nieuwpoort terug.

Onderluitenant E. Defacque, sectiechef van de *3de Sectie/4de Batterij kanonnen 40 mm*, schrijft in een verslag dat hij op 21 mei in de avond zijn stelling te Maldegem verliet voor het vliegveld van Aalter dat door een geallieerde groep zou benomen worden.

In de duisternis kwam hij nog aan (order van 21/5 - 1e Reg.).

Op 22 mei waren geen vijandelijke vliegtuigen te zien en werd er dus niet gevraagd.

In de namiddag kreeg hij bevel van kolonel Bolle, comd.a.i. van het 1ste Regiment Grondverdediging tegen Luchtvaartuigen, om een stelling bij de IJzer te gaan verkennen.

Wat was er te Aalter overigens op het vliegveld nog te verdedigen ? Enkel verbrande vliegtuigresten en een paar barakken !

''Au crépuscule'' vertrek uit Aalter via Tielt naar Kortrijk.

Aalter lag van nu af in de operatiezone, want de frontlijn was in de nacht van 23/24 mei op het Schipdonkkanal gebracht. Men lag dus binnen het bereik van de vijandelijke middelzware artillerie.

Op zondag 26 mei kreeg nu reserve-onderluitenant I. Thomas van het *IIde Geniebataljon* (bij de *11de Infanteriedivisie* achter de Schipdonk aanwezig) te Vrekkem/Urseel bevel om 21.05 u om met zijn tweede peleton/*1ste Compagnie*, naar het thans volledig verlaten oorlogsvliegveld te trekken.

Hij moest er piketten slaan tegen het eventueel landen van vijandelijke toestellen. Om 03.00 u op 27 mei diende hij ter plaatse te zijn.

Het peleton vertrok reeds om 23.00 u te Vrekkem, zodat het heel wat vroeger ter bestemming was.

Op maandag 27 mei - om 02.00 u in de nacht - werd het terrein nr. 26 voor de vierde keer tijdens de Achttiendaagse Veldtocht door enkele bommen getroffen.

Onze genisten kwamen er gelukkig met de schrik van af !

In de namiddag van 27 mei werden ze, bij de algemene aftocht, in de verwarring van de kolonnen meegeloodst en belandden uiteindelijk te Brugge.

— — — — —

Aalter was mijn inziens, wat de Belgische Luchtvaart tijdens de Achttiendaagse Veldtocht betreft, wel het voornaamste oorlogsvliegveld.

Als een werkelijk operationele basis was dit terrein het langst in gebruik (9 dagen). Hier zijn het grootste aantal toestellen 't zij voor een verkenningsopdracht (18) 't zij voor de belangrijkste missie uit de meidagen - een bombardement op de bruggen van het Albertkanaal - opgestegen (9).

Het kende een dichte bezetting, op zeker moment tot minstens vierendertig toestellen.

Tenslotte is het ook het enige waarvoor de Luftwaffe na 10 mei het nodig heeft geoordeeld om het met een eskader van achttien Heinkels te komen uitschakelen !

Inrichten van een stokkeerruimte voor bommen in de Zandberg omstreeks september '40.

Verz. Callier/Knesselare

III Tijdens de Duitse Bezetting (28 mei '40 tot 8 september '44)

Op 15/7/'40, vrijwel onmiddellijk na de kapitulatie, besloot Hitler tot de voorbereiding van de invasie op Groot-Brittannië over te gaan (*Unternehmen Seelöwe*) (27).

Deze marine-operatie, vnl. van op Franse bodem uit te voeren, werd dus voorbereid :
- enerzijds door het ter plaatse stellen van een enorme invasiemacht
- anderzijds door het inschakelen van grote gedeelten van de Luftwaffe die het luchtoverwicht boven Engeland diende te veroveren (jacht) en er de strategische doelen moest uitschakelen (bombardement).

Precies met dit voor ogen werden de vliegvelden in onze streken beter uitgerust !

Te Aalter werden de skeletten van de Belgische toestellen al vlug samengebracht achter het landbouwbedrijf "Van Damme".

Voornamelijk de kinderen haalden er alles uit wat voor hen een waardig speelgoed leek.

Omheen het terrein werd vlug een omheining geplaatst van houten palen en prikdraad, zowat twee meter hoog.

De ringbaan, bij de Belgen reeds enigszins verhard, werd nu in beton gegoten. Een stukje van deze is heden nog terug te vinden, overigens nog met de sporen van het bombardement van 1944, dicht bij het kapelletje op de Venakker.

Een startbaan in beton is er evenwel nooit gekomen.

Was Aalter bij de Belgen het bijzonderste vliegveld uit het gewest, het was bij de Duitsers door Ursel en voornamelijk door Maldegem overtroefd.

Aan de buitenzijde van de ringbaan, meestal aan de rand van de boomgaarden van de omliggende hoeven, werden twintig "boxen" geplaatst, de één al wat groter dan de andere en met driehoekig grondplan.

Deze vliegtuigloodsen waren niets anders dan aarden wallen van 1,5 à 2 meter hoog. Verder een opwaarts werk van hout en draad, doorvlochten met groengeverfde brede "fibers".

Aan de zijde van het vliegveld waren ze open om de toestellen achterwaarts naar binnen te laten rijden.

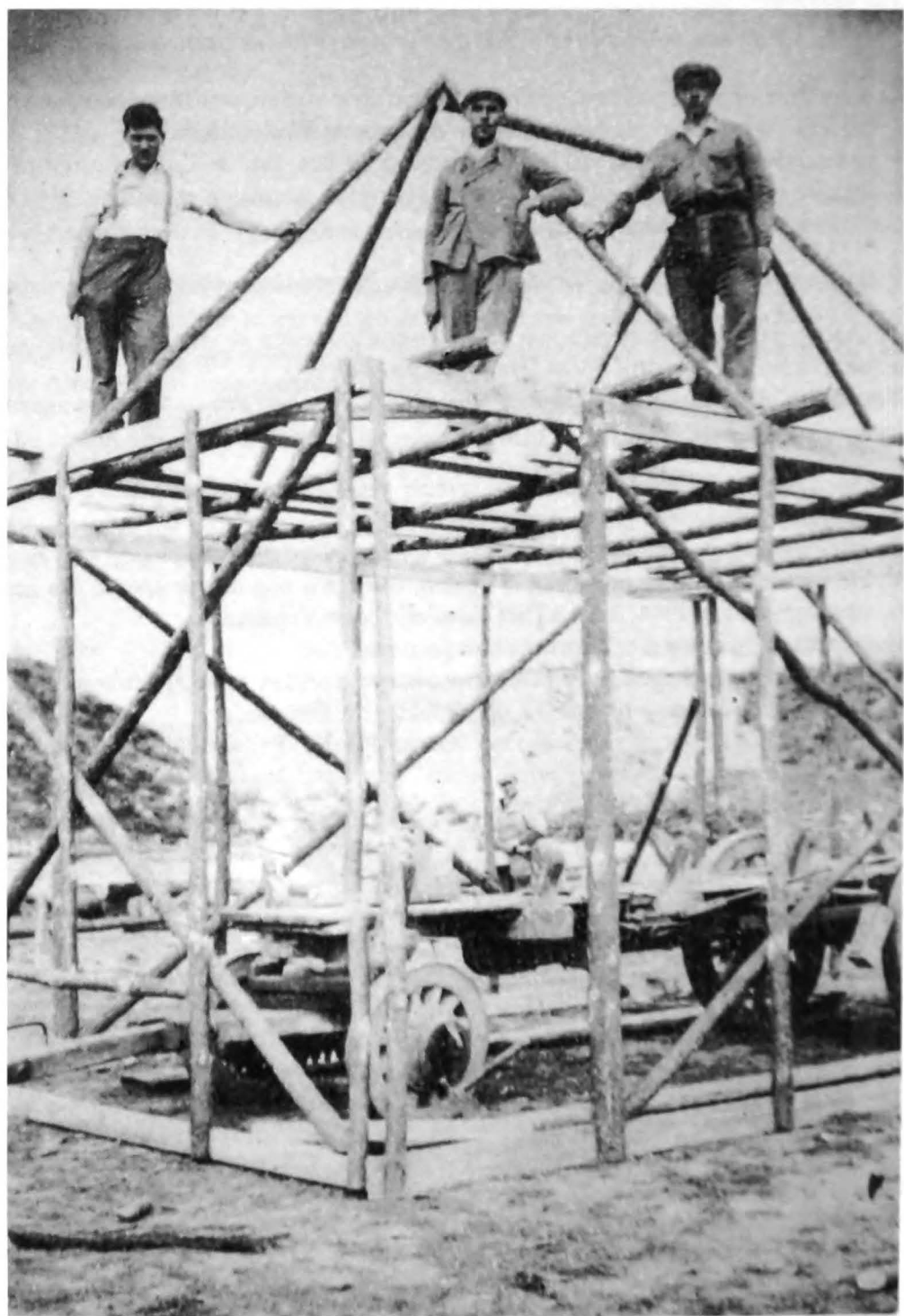
Bij de rijkswachtgebouwen was er echter een loods in duurzaam materiaal opgetrokken.

Op een kaart door de weerstand opgemaakt, een oleaat op 1/20000e, en gedateerd 23/6/1942 duidt men ze alle aan, met ernaast gewoonlijk een paar schuilplaatsen. Ook barakken. De kaart is echter als oleaat van twijfelachtig allooï !

---

(27) K. KLEE, *Das Unternehmen "Seelöwe"* in *Studien und Documente zur Geschichte des zweiten Weltkrieges*, Band 4a, Göttingen, 1956.
R. WHEATLEY, *Operation Sea Lion-German Plans for the Invasion of England 1939-1942*, Oxford, 1962 (3de druk).

Constructie van een "huisje op wagen"; omstreeks september '40.

Verz. Callier/Knesselare

Een vijftal schijnwerpers waren op het vliegveld opgesteld om een eventueel nachtelijk landen en opstijgen toe te laten.

Iets ten zuiden van de Hoeve Van Damme kwamen twee kleine Flugzeugabwehrkanonnen, gelijkgronds maar tussen aarden wal.

Bij de Hoeve Lootens een boven het dak reikende houten toren (zoeklicht ?). Ook bij het Drogenbrood stond er een.

De "Villa Maenhout" is nu het zenuwcentrum van het Duitse vliegveld geworden.

Arbeiders uit de omgeving kwamen op het vliegveld grondwerken verrichten en timmerwerk uitvoeren, terwijl landbouwers met paard en kar duizende graszoden, langs de wegen gestoken, naar het terrein aanvoerden. Ze dienden voor het opwerpen van de aarden wallen, maar meer nog voor grote oppervlakten te beleggen en zo een sterke camouflage te bekomen !

De aarde van de "Abri" werd bij nivelleringswerken - zelfs voor het terrein Ursel - gebruikt en de "Zandberg" werd nu een opslagplaats voor bommen.

Ook in deze omgeving, buitenzijds de ringbaan, lag een lange sloot waarin de benzinevaten lagen gestokkeerd. Tijdens de herfst is zelfs brand uitgebroken in deze opslagplaats, aangestoken door werklieden. Dit was wellicht de eerste sabotagedaad door het opkomend verzet te Aalter gepleegd !

Fel gekleurde huisjes werden op wagens gemonteerd en midden op het terrein geplaatst, soms wel eens verplaatst, zodat men de indruk kreeg van een min of meer bewoond gebied.

Ook werd een vliegveld gesimuleerd tussen de Hoeve Schoonberg en het Vijfringenkruis een drietal kilometer van het echte vliegveld verwijderd. Meer nauwkeurig tussen de Schoonbergstraat (N) en Clercksbossen (Z), de Zuttersdreef (O) en de Hazedreef (W).

Langsheen de Hazedreef is nu nog de bunker te vinden waarin de manschappen zich ophielden. Het was langbouwgebied gebleven; enkel was een lichtbebakening aangebracht en stonden drie namaaktoestellen half in de bossen verscholen. Beide uiteraard als lokmiddel bedoeld !

Vijfmaal zijn hier bommen geworpen.

Geen gekwetsten zijn gevallen. Wel was er wat materiële schade in de buurt, die beperkt bleef omdat de bewoning er zeer gering was.

Nochtans waren de geallieerden wel degelijk van het bestaan van dergelijke "atrape-nigauds" op de hoogte, vermits men in Engeland zelf van deze listen gebruik maakte (Zie : Terlinden : o.c., p. 129).

In de wijde omgeving van het terrein stond een gordel Flak opgesteld vergezeld van zoeklichten; wellicht in combinatie met Maldegem en Ursel.

De zoeklichten werden door generatrices van stroom voorzien en stonden op hoge boven de huizen reikende houten torens.

Op de eerste verdieping waren de manschappen gelogeed; boven was een platform met graszoden en zakken zand beveiligd. De schijnwerper stond in het midden.

Een tiental lichtbundels zorgden 's avonds voor een feërieke sfeer van zodra het geronk van een vijandelijk toestel te horen was ! Wanneer het afweergeschut begon te vuren was het bekijken niet zonder gevaar !

De plaatsen in de omgeving van het Aalters terrein zijn mij onvoldoende bekend. Vermoedelijk bij de Hoeve Lootens en op het Drogenbrood. Te Knesselare stond er een op de Pietendries (nu nr. 16) en één te Westvoorde. Na de winter van '41 vertrok men.

In allerhaast werd aan de vliegvelden verder gebouwd.

Intussen was ook de Luftschlacht um England ingezet. De Duitsers spreken van een Kontaktphase (Anfang Juli-7 Aug.) en twee Haupt-Phasen. De eerste van Adlertag (= 8/8) tot 5 Sept. (in feite slechts van de namiddag van 13/8 omreden van het slechte weer). De tweede Hauptphase had van 6/9 tot 10/5/1941 plaats.

De Engelsen spreken eerder van de Battle over Britain tussen 1 juli en 31 oktober 1940 (28).

Het vliegveld Aalter is nooit door de Duitsers als een werkelijk operationele basis gebruikt.

Wanneer we bijvoorbeeld de slagorde van de Luftwaffe van 13 augustus 1940 nakijken zien we dat enkel voor wat België betreft het Kampfgeschwader 3 "Blitz" was ingeschakeld (Le Culot, Deurne en St-Truiden).

Mussoline had de hulp van de Italiaanse Luchtmacht aangeboden en op 10 september werd overgegaan tot het oprichten van een korps dat uit de 1a Squadra Aerea van Milaan werd gevormd.

Het werd het Corpo Aereo Italiano, kortweg C.A.I. genoemd.

Het geheel kwam naar België over en van 19 oktober af werden de 18e en 20e Gruppi van de 56e Stormo te Ursel en Maldegem gestationeerd. Hun zware toestellen kwamen te Chièvres en Evere. (Luftflotte 2/Generaloberst A. Kesselring).

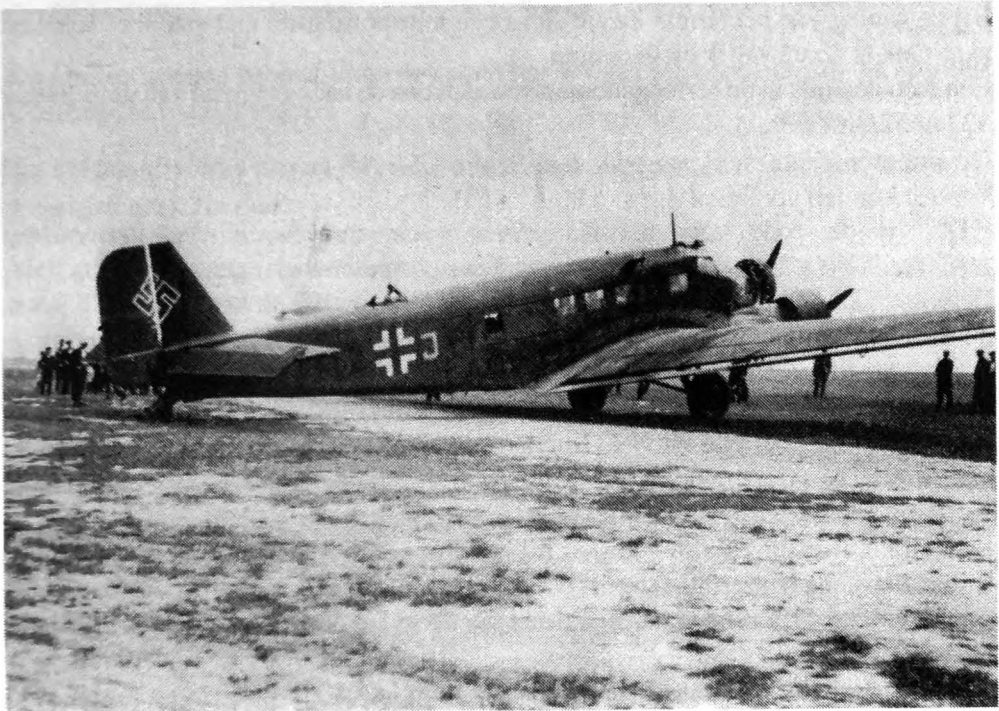
Sporadisch kwamen een paar manschappen van het C.A.I., zonder vliegtuigen, wel eens te Aalter opduiken.

Af en toe kwamen enkele vliegtuigen een tussenlanding maken. De eerste maanden na de kapitulatie waren er soms tijdelijk gevestigd : kleinere vliegtuigen maar ook tweemotoren.

---

(28) F. MASON, *Battle over Britain*, London/New York, 1969

T. WEBER, *Die Luftschlacht um England*, Frauentfeld, 1956 (Verlag Flugwehr und Technik)

Een Junker 52 achter de Villa Maenhout omstreeks september '40.

Verz. Callier/Knesselare

Nog eens de Ju 52 in dezelfde omstandigheden. Deze toestellen waren gans de oorlog door in gebruik. In vliegenierstaal noemde men ze al vlug de "Alte Tante Ju" !

Verz. Callier/Knesselare

Bij de aanleg van het terrein kwam soms een transporttoestel met vracht of soldaten aan. Ook te Ursel zag ik dit gebeuren.

Een foto destijds in de herfst genomen verraadt ons de aanwezigheid van deze Junker 52 (Ju 52/3m) (29).

Dit driemotorig toestel droeg de identificatie 1Z + JB en een embleem dat we niet hebben kunnen vereenzelvigen.

"1Z" is de code voor het *Kampfgeschwader zur besonderen Verwendung 1.(KG.z.b.V.1)*. Later werd het kortweg Transportgeschwader genoemd (TG).

De witte "J" gevolgd door de letter "B" verklaren ons dat dit het toestel "JB" is van de Stab/Ie Gruppe. Vermits het een vliegtuig van de Stab is, moet de "J" normaal groen van kleur zijn. In afwijking, en dit komt meer voor, wellicht wegens de donkergroene camouflagekleur van het toestel, is hij hier wit !

Dit Geschwader bestond uit vier Gruppen van elk vier Staffeln. Het fungeerde onder Luftflotte 2 van Generaloberst Kesselring die zijn staf te Evere had en overigens een dergelijk toestel gebruikte als stafvliegtuig.

Dergelijke vliegtuigen zijn gebruikt bij het droppen van luchtlandingstroepen (o.a. Rotterdam), als Kurierflugzeugen, enz...

De basis van dit toestel hebben we met geen voldoende zekerheid kunnen achterhalen.

Ondertussen werd ook de 8e Panzer Division (16e Armee Korps) gestationeerd tussen Gent en Brugge en wel noordelijk van het kanaal.

Ze zou slechts bij een tweede invasiegolf worden ingezet.

Langsheen het vliegveld op het Kanaal Gent-Brugge passeerden een zeer groot deel van de ongeveer 2000 opgevorderde lichters en rijnaken, die uitgerust en gedeeltelijk omgebouwd, naar Brugge werden overgebracht om vandaar langs het kanaalnet naar Oostende, maar ook naar Nieuwpoort, Duinkerke en Calais te worden verscheept.

Die grote trafiek was op 20 augustus begonnen.

Begin september was het grootste deel van het materiaal wel ter plaatse maar de invasiedatum werd steeds om reden van de weersomstandigheden verschoven.

In de nacht van 22/23 september - de nieuwe invasiedatum was weer eens op 24 september gepland - werden 31 barken te Boulogne, en Oostende door de RAF tot zinken gebracht of erg beschadigd.

Weldra behoort de gedachte aan een landing op Engeland tot het verleden.

Op 15/10/1940 gaf Hitler bevel tot het aflassen van de operatie ! Men begon zelfs in omgekeerde zin te denken !

---

(29) G. TESSIN, (*Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg, 1939-1945* 14e Band : *Die Luftstreitkräfte (Fliegende Verbände)...* (Flukensatz im Reich 1943-1945. Biblio Verlag, Osnabrück, 1980).

J.P. DEFIEUX, *Répertoire des Unités Aériennes de la Luftwaffe 1935-1945 (Filosofia et équipement)*. Fascicule I Bombardement, Nanterre, 1980, Fascicule II Reconnaissance et Aéronavale, Nanterre, 1981

W. DIETRICH, *Die Verbände der Luftwaffe 1935-1945*

(Gliederungen und Kurzchroniken-Flakartillerie ...), Motorbuch Verlag, Stuttgart, 1976

Op 22 juni 1941 gaat de veldtocht tegen de Sovjetunie van start !

De Duitse troepen hebben in grote getale het Westen verlaten om aan dit immense Oostfront te worden ingezet.

De vliegvelden hier bij ons, als reserveterreinen in gereedheid gebracht, hebben nu weinig of geen zin meer.

Men gebruikt ze nog als lokmiddel om de geallieerden aan te zetten deze toch maar eens te bombarderen !

Praktisch in iedere loods worden, half zichtbaar, namaaktoestellen in triplex geborgen. F.D.C. te Kortrijk vervaardigde deze.

In volgende jaren gaat alles berg af. Wat binnenlandse troepenafdelingen komen er af en toe eens oefenen. Er is een povere bewaking van meestal manschappen van het nabije terrein van Ursel : Duitsers; van het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps of van de Zwarte Brigade.

Op 13 maart 1941 werden door de Engelsen luchtfoto's van de omgeving genomen (opdracht H/729).

Van de foto's nr. 346 en 347 werd zelfs een fotoplan gedrukt waarop de Dispersal Areas (A = Ursel en Z = Aalter) tussen "broken lines" zijn aangegeven.

Ook andere foto's zijn thans nog voorhanden : opdrachten H/287 (nr. 46 van 5-10-40); T/109 (nr. 15 en 17 van 17-6-41); C/5 (nr. 2.14 van 29-6-42). (*Ministry of Defence - Air Force Department Photograph*).

Op Pasen '41 beschoot een geallieerd toestel de grote loods bij de Hoeve Lootens ! Daar was dikwijls de Junker geborgen !

Getroffen toestellen maakten er soms wel een noodlanding. Zo eens een Duitse bommenwerper die in brand stond; de bemanning sprong er reeds uit van zodra het vliegtuig de grond raakte ! Het brandde totaal uit.

Op een middag kwam eens een geallieerd vliegtuig laag uit het oosten aangevlogen en wierp enkele bommen bij de Zandberg.

De twee laatste feiten hebben we niet kunnen dateren.

In '42 landde nog af en toe wel eens een vliegtuig; doch een groot deel van het terrein was met Friese ruiters en prikdraad tot landen onbruikbaar gemaakt.

Zo was trouwens ook de autostrade tussen Oostkamp en St-Maria-Aalter langs de boorden en op de middenberm met staken van circa 1,5 m hoog en volgens een plan in zig'zag-lijn verlopend, versperd (geattesteerd 18/9/42).

In april '42 vernemen we nog dat de geplande betonweg die de terreinen van Aalter, Ursel en Maldegem zou verbinden, en waarvoor reeds werkkrachten waren aangevraagd, definitief is afgeschreven.

In de lente was bijna gans het terrein overigens met aardappelen beplant. De volgende jaren is dit gerst en haver geweest.

Het werk werd door burgers verricht die wel eens iets voor zichzelf konden achterhouden !

Op 26/6/1943 werd om 01.23 u de Short Stirling R. 9281 MG-V van het 7e Squadron/RAF boven Aalter door Oberleutnant Meister van de Ie Gruppe van Nachtjagdgeschwader 4 (I/NJG 4) afgeschoten (basis te Florennes ?).

Het toestel is op een onbekende plaats neergestort, zeker niet in Aalter. De piloot is te Oostende overleden.

Tot het einde van de bezetting blijft er een beperkt personeel, zoals hoger aangegeven.

Op woensdag 21 juni is het vliegveld nu door de geallieerden nogmaals gebombardeerd.

Een formatie van tien à vijftien viermotorige toestellen kwam uit het westen opdagen; in de late namiddag, zelfs eerder naar de vooravond toe.

Eerst schoten ze een witte en nadien een rode vuurpijl af. Ze waaierden wat uit en begonnen onmiddellijk te bombarderen. De getroffen strook kwam zowat met de breedte van het plein overeen.

Een van de eerste bommen viel juist vóór de puinen van de rijkswachtgebouwen midden op de weg. Een enorme krater maakte tijdelijk alle verkeer onmogelijk.

Hier kwam paard en veulen nog ongedeerd onderuit !

Verz. Taaldeman-Martens/Aalter

De laatste bommen zuid vielen precies tot bij de Hoeve Martens die geweldig getroffen werd, vnl. de schuur.

Als bij wonder geraakte niemand gekwetst : zelfs op de erg toegetakelde hoeve. De dochter Julia, buiten neergehurkt op het erf, was slechts enkele meters en onbeschut van een bominslag verwijderd. Ze werd enkel door opgeworpen aarde getroffen.

Het paard in de stal, met zijn veulen, stond onaangeroerd rechtop tussen een muur en de schuin naar beneden gekomen zoldering ! De pauw op de hoeve schoot er wel zijn mooie staartveren bij in.

Men spreekt van meer dan 550 bomtrechters !

Een ooggetuige die het van zeer nabij eveneens beleefde !

''De avond van de 29e, het was een heldere dag geweest, zagen we hoog in de lucht een groep bommenwerpers naderen. We stonden er naar te kijken. Ze verspreiden zich wat en dan plots was er een streepje witte rook te zien. Toen begon het !

Met een scherp gehuil kwamen de bommen naar beneden. We moesten niet vragen wat gedaan. Ik zat zo dicht mogelijk tegen de muur van de stal en Julien was onder de zetel van vader gekropen. Ik deed niets dan schudden en beven en dacht de gehele tijd dat ik er aan was !

Men kan zich zoiets niet voorstellen indien men het zelf niet heeft beleefd; dat gedaver en geluid van ontploffingen is niet onder woorden te brengen.

Maar ook dat bleef niet duren en tenslotte kwam iedereen uit zijn schuilhoek gekropen.

We zagen de vliegtuigen nog wegdrijven en aanschouwden precies hetzelfde als in '40 : er hing een zwarte muur van stof en rook over het gehele vliegveld !

We gingen vlug kijken waar de bommen gevallen waren. Bij ons waren er twee op de boomgaard, zowat 50 meter van de stal en dan nog twee op de weide voorbij ons huis gevallen.

Overal lagen nog hete bomscherven !

Op het hof van Lootens was het veel erger. Daar waren vrijwel overal bommen gevallen maar gelukkig geen enkele op het huis, de schuur of de gebouwen van de stallen.

Enkel in de muur van een stal was een gat geslagen door een bom die er net naast ontploft was !

Bij Martens was de grote schuur door bommen als in tweeën gesplitst. Ook daar was een dochter bedolven onder de aarde van een ontploffende bom; die moet heel dicht in haar buurt gevallen zijn. Toch is ze er ongedeerd van af gekomen !

Wanneer alles voorbij was en we na de oorlog onze landerijen terug in gebruik hadden, konden we bomtrechters vullen. Bij ons alleen al zesenvijftig... en er waren flink grote bij !

Na het bombardement was het weer gedaan met de ruiten in ons huis. Ook op zolder was veel beplaastering afgesprongen !''

(Getuigenis uit Oorlogsherinneringen van K. Van Damme - Aalter aan wie overigens onze dank voor de vele aanvullende gegevens).

In de maand augustus daarop hebben verschillende omwonenden onder bewaking hun koeien op het vliegveld laten grazen. Er stond daar toen zeer veel steenklaver ! De bevrijding liet dan overigens niet lang meer op zich wachten !

IV De Bevrijding en de tijd er na (8 september 1944-...)

Bij de bevrijding is wat nog aan militaire accommodatie overbleef geplunderd en afgebroken !

Pas dan zijn ook de bomtrechters op vele plaatsen opgevuld, zowat naar gelang men bepaalde percelen opnieuw in gebruik nam.

De tijdens de beschieting in de septemberdagen gedode dieren uit de omgeving van de rijkswachtgebouwen (de hoeve Mattheeuws brandde er af) zijn in de bomputten in de omgeving van de Brugstraat geworpen, met kalk bestrooid, en toegedekt.

Toen op vrijdag 8 september in de late namiddag de eerste Poolse tanks het kanaal naderden, komend uit de dreef naar het Kasteel De Wulf, vonden ze de opgesloten villa Maenhout enigszins verdacht. Prompt werd dan ook een obus in de richting van één van de ramen afgevuurd.

Onze streek was weldra bevrijd maar de Duitsers hielden nog weken lang de verdedigingslijn op de Afleidingskanalen in het noorden om toch maar de Scheldemonding zolang mogelijk in bezit te houden en Antwerpen als aanvoerhaven aan de geallieerden te ontzeggen.

Soldaten kwamen kamperen bij de Zandberg. Op het vliegveld begon men ook met het aanleggen van een startbaan. Met bulldozers werd de aarde effen gestoken en kwam op een hoop in de omgeving achter de rijkswachtgebouwen terecht.

Het vliegveld en de begonnen startbaan zijn echter nooit verder afgewerkt daar het tijntussen gekeerd was !

Nooit zijn nog vliegtuigen op het Aalterse terrein opgedoken.

Op 1 januari 1945 bij het "*Unternehmen Bodenplatte*" door het General-kommando van het IIe Jagdkorps (Peltz) uitgestippeld, waarbij meerdere vliegvelden te gelijker tijd en bij verrassing zouden aangevallen worden, werd Aalter niet aangedaan ⁽³⁰⁾. Wel scheerden een paar toestellen Focke-Wulf 190-A 8 over het terrein. Het was Oberleutnant Hans Godfried Meinhoff, Staffelpitän van de 4e Staffel van de Ie Gruppe van Jagdgeschwader 1, bij zijn aanval op het terrein Ursel met vijf toestellen. Ze waren op de basis van Twente om 07.30 u opgestegen en via de Zuiderzee, de

---

(30) W. GIRBIG, *Start im Morgengrauen*, Motorbuch Verlag, Stuttgart, 1973.

Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg :

OKL., Ic (27.1.45) *Einsatz des Jagdverbande 1 Januar 1945* (onuitgegeven studie)

R. DEFRUYT, *Een bewogen Nieuwjaarsmorgen - 1 januari 1945* in *Land van de Woestijne*, Jg. 5 (1982), nr. 2, pp. 26-30.

kust, Knokke, Blankenberge en Brugge kwamen ze Ursel bestoken, waar ze overigens wat brokken maakten !

De Staffelkapitän overleefde deze raid niet; bij Breda werd hij op terugweg door de eigen Flak neergehaald.

Thans is zo goed als geen spoor meer van het oorlogsvliegveld te vinden !

Sinds 1961 immers werd het gebied, meer dan honderd hectare, als een industrieterrein verkaveld en bebouwd met meer dan twintig grotere en kleinere bedrijven.

Daarbij kwam overigens nog een volledig nieuw stratenplan tot stand.

Van de drie veelvuldig in onze tekst genoemde hoeven is de Hoeve Lootens door de Boerenbond en de Hoeve Van Damme door Comelco ingepalmd. Enkel de gebouwen van de Hoeve Martens bestaan nog.

De Villa Maenhout is nu Restaurant Ter Lake geworden (31).

Roger MOELAERT

---

(31) Deze studie is in hoofdzaak opgemaakt aan de hand van de originele documenten en na-oorlogse verslagen uit de mappen Luchtverdediging van het Grondgebied/Défense Aérienne du Territoire (DAT/Sigel D) en de gegevens uit de 2e Sectie "Inlichtingendienst 1940-1945", afdeling "Vliegvelden".

Ze berusten in het *Centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht*, Kwartier Koningin Elisabeth, Evere-Brussel.

Alle ons bekende bibliografie rechtstreeks met het onderwerp in verband hebben we aangegeven. Sommige gegevens zijn slechts in zoverre van enige waarde, doordat ze ons tonen hoe de geschiedenis soms vervormd wordt !

Voor de algemene bibliografie verwijzen we enkel naar :

G. DESTREBECQ, *Belgique '39-'40. L'Aéronautique Militaire* in *Aviation Magazine International*, Paris, N° 601, 14/1/1973, pp. 68-71; N° 602, 31/1/73, pp. 72-73; N° 603, 1/2/73, pp. 68-71.

Een basisartikel dat een beknopt en betrouwbaar overzicht geeft van de Achtien Dagen met afbeeldingen van alle vliegtuigtypen toen in gebruik.

We houden er aan hem tevens hartelijk te bedanken voor de talrijke aanvullende gegevens en gegeven raad. Tevens voor het gebruik van enkele foto's uit zijn zeer uitgebreide persoonlijke documentatie en uit deze van het Centrum voor Identificatie van Vliegtuigen en Raketten.

J. MANGIN, J. CHAMPAGNE, M. VAN DEN RUL : *Sous nos Ailes*, Arlon, 1976. Dit werk behandelt de luchtvaart sinds 1910 tot 1976. Het geeft eveneens een afbeelding van praktisch alle toestellen en een algemene bibliografische lijst.

J. DELAET, *Strijd in de Lucht*, de Nederlandstalige uitgave van *Escadrilles au Combat*, Brussel, 1942. Dit werk, iets naar de romanvorm geschreven, is naar de inhoud historisch juist. Het is voor Aalter van bijzonder belang.

We houden er tevens aan directie en personeel van de Historische Dienst welgemeend dank te zeggen, alsook aan de personen die ons interviews hebben toegestaan en documentatie of foto's in bruikleen hebben gegeven.

KLOOSTERS IN HET MEETJESLAND

ONZE LIEVE VROUW VAN NAZARET TE ASSENEDE 1251-1645...(°)

Voor zover wij weten werd over het klooster van O.L. Vrouw van Nazaret te Assenede niets gepubliceerd vóór de negentiende eeuw.

Sanderus in zijn *Flandria Illustrata* spreekt niet van het klooster te Assenede. Wel staat op de kaart van "De Vier Ambachten" die hij geeft op pp. 18-19 van het tweede deel bij Assenede "clooster" aangegeven, verder niets (1).

De Potter en Broeckaert geven in hun studie over Assenede in hun zeer gekend werk "De Gemeenten van Oost-Vlaanderen" een nogal beperkte en fragmentarische "geschiedenis" van dit klooster (2).

Dr. C. Dekker en Dr. J.G. Kruisheer geven in hun geschiedenis van het Victorinnenklooster Jerusalem te Biezelinghe het verhaal van de poging van de rector en zusters van Assenede om het klooster van Biezelinghe bij Assenede aan te sluiten (3).

In 1984 tenslotte verscheen het laatste werk over Assenede - Nazaret van de hand van A. De Vos in het *Monasticon Belge* (4). Hierin brengt de auteur op verantwoorde wijze alles samen wat hij over het klooster gevonden heeft. In twee en een halve bladzijden van het grote *Monasticon* is alles gezegd. Zijn bronnen zijn schaars, enkele rekeningen uit het Rijksarchief te Brussel en te Gent, of te Rijsel; het Stadsarchief te Gent en het fonds van het Bisdom Gent, een bulle van Paus Leo X (1513-1521) van 1514.

Terecht zegt de auteur dat hij de oudste gegevens kent "par des voies détournées" langs omwegen. Want er is van het oude klooster niets bewaard. Geen archief, geen kronieken of charters, geen Obituarialia of lijsten van zusters. Wij kennen bij naam enkel zes zusters en acht "patres" of "rectores" dat is geestelijke leiders van het huis.

Alles bij mekaar een amtierig geheel aan archiefmateriaal en studies.

Het is dan ook niet te verwonderen dat men de geschiedenis en de ontwikkeling die het klooster doorgemaakt heeft "duister" en "mysterieus" gevonden heeft.

Nochtans lijkt het ons allemaal heel eenvoudig en niet zo ingewikkeld. Hier deed zich

---

(°) Dit artikel is een vervolg op "Kloosters in het Meetjesland" - (de oude monastieke stichtingen) - in *Appeltjes van het Meetjesland*, b. 35, (1984), pp. 226-246.

(1) A. SANDERUS, *Flandria Illustrata, Tomus secundus*, Tiel, 1973, p. 620.

(2) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen, Assenede*, Gent, 1983, pp. 166-172.

(3) C. DEKKER en J.G. KRUISHEER, *Het Victorinnenklooster Jerusalem te Biezelinghe, 1246 begin 17e eeuw*, Odijk/Maarsse 1973.

(4) *Monasticon Belge*, Tome VII Province de Flandre Orientale, Quatrième volume, Liège, 1984, pp. 795-797

een ontwikkeling voor die zich meer dan eens heeft voorgedaan in de Nederlanden. Vrome vrouwen in gemeenschap levend, zonder geloften of Regel, Tertiarissen, "fratressen" of zusters van het Gemene Leven of simpel weg begijnen gaan over tot de Orde van de Reguliere Kannunikessen van Sint Augustinus.

De in gemeenschap levende vrouwen te Assenede worden reeds in 1251 vermeld als begijnen (5). Volgens de Spijkerboeken van Gent van 1334 was het begijnhof van Assende cijnsplichtig aan de Graaf van Vlaanderen. Het was een volwaardig begijnhof met eigen kapelaan, ziekenhuis en weldoeners van gekende families waaronder Zuster Johanna van Gavere, Karel van Gistel en andere leden van aanzienlijken huize.

Als gevolg van de opstand van de Gentenaars tegen de Hertog van Boergondië Filips de Goede (1419-1476) ligt het begijnhof te Assenede in puin, de kerk is verwoest, de kostbare ornamenten zijn verloren of vernietigd en de zusters gevlucht. In het antwoord van de Hertog op een smeekschrift van de begijnen van Assenede, gegeven te Brugge op 21 mei 1457, worden deze laatste voor de duur van twee jaar ontslagen van een rente aan de Hertog verschuldigd. Hierbij wil de vorst bijdragen tot het herstel van hun kerk, huis en afsluitingen en de plaats geschikt maken opdat de zusters daar voortaan zouden kunnen leven als religieuzen volgens de Regel van Sint Augustinus.

Wij mogen hieruit besluiten dat omstreeks 1457 de Begijnen van Assenede overgegaan zijn tot de Orde van de Reguliere Kannunikessen van Sint Augustinus. Hiervan vinden wij een bevestiging in de kloosterkroniek van Sion te Kortrijk: "Sioens kloosterkroniek uit de XV-XVI eeuw" (6). Deze merkwaardige kroniek werd met kennis van zaken geschreven door de rector van dit huis van de "Fratressen van het Gemeene Leven". Broeder Olivier Minnaert, priester en religieus van de Reguliere Kannuniken van Sint Augustinus, van het klooster Sinte Margriete-Bethleem binnen de stede van Deinze (7), toen "pater" en rector van het klooster Sion te Kortrijk. Hierin verhaalt hij hoe het huis van Sinte Katarina gezeid Sion te Kortrijk ontstaan is, en groeide van "fratressengemeenschap" tot volwaardig klooster van Reguliere Kannunikessen van Sint Augustinus in de geest van de Moderne Devotie en de observantie van de Congregatie van Windesheim.

Minnaert schrijft: "In die tijd waren in Vlaanderen veel vergaderingen van dezelfde staat, - zoals de Fraters van het Sint Hiëronymushuis te Gent bij de Sint Janskerke en ook te Geeraardsbergen. Voor de vrouwen waren er: Sinte Agnete te Gent, Sinte Barbara te Gent, Sinte Margriete te Deinze, Sioen te Oudenaarde, Nazaret te Assenede, Sinte Lisebeth te Biervliet en Sinte Kathelijne gewoonlijk gezeid Sijoen te Kortrijk". Wij worden goed ingelicht over de levenswijze van de fratressen". Zij hadden geen door de Kerk goedgekeurde Regel, maar leefden volledig in gemeenschap. Wanneer de begijnen van Assenede of waren zij al eerder "fratressen"? - Reguliere Kannunikessen van Sint Augustinus geworden zijn weten wij niet, maar, volgens de akte van 1457 van Filips de Goede, wensden zij na het herstel van hun

(5) *Monasticon Belge*, p. 795.

(6) D.A. STRACKE, *Syoens kloosterkroniek uit de XV-XVI eeuw* in *Ons Geestelijk Erf*, X, 1936.

(7) Sinte Margriete-Bethleem te Deinze was ook in de XIII eeuw gesticht als begijnhof.

eigendom (begijnhof) te Assenede er te leven als religieuzen volgens de Regel van Sint Augustinus ⁽⁸⁾. Ook weten wij dat het klooster niet onbemiddeld was. In 1495 bezat het 150 gemeten land, belast bij het Spijker te Gent. Het bezat ook enige eignendommen te Gent waarvan de zusters in 1480 een huis op de Muide verkopen aan de armenschool achter de Sint Janskerk ⁽⁹⁾. Heer Jan Doyken is "pater" dat is geestelijke bestuurder van het klooster, en hij handelt in naam "van den cloester van Nazareth in Assenede". Vermoedelijk is die Jan Doyken de eerste "pater" van het klooster in 1478. Wie is Jan Doyken ? Waar kwam hij vandaan ? Was het een "fraterheer" broeder van het Gemeene Leven of een Reguliere Kannuniek van Sint Augustinus van Elsegem of Melle of een diocesaan priester ? Nergens konden wij daar iets over vinden. In 1495 is Joost Hanry en vijf jaar later in 1510 Pieter Thevelin "pater" van Nazaret te Assenede. Het is bevreemdend dat de bestuurders van dit klooster elkander in zo'n snel tempo opvolgen. Twee jaar na Pieter Thevelin is Jan Leonaerd alias van Antwerpen "pater" van Assenede. Van hem weten wij iets meer. Zijn naam is verbonden aan een gebeurtenis ons bewaard in de Kroniek en de Regesten van het Victorinnenklooster Jerusalem te Biezelinghe op Zuid-Beveland, Zeeland. In 1517 had Jan Leonaerd op behendige wijze een mandaat weten te bekomen op naam van de bisschop van Utrechth, Frederik van Baden (1496 - doet afstand vóór 1517) om het klooster Jeruzalem te Biezelinghe bij het klooster Nazaret van Assenede in te lijven. Met list en geweld wist Jan Leonaerd met enkele zusters van Assenede het klooster van Biezelinghe binnen te dringen. Het ging niet zonder moeite en processen het mandaat door Leonaerd voorgelegd nietig te laten verklaren en hem met de zusters van Assenede te laten wegzenden. In de Regesten van Biezelinghe is men niet mals met hem, hij wordt er "monnik van de slechtst denkbare levenswandel en afvallige" genoemd. Van welke Orde of klooster hij monnik was wordt niet gezegd ⁽¹⁰⁾. In 1519 is Lieven Pauwels pater van Nazaret, van hem is verder niets bekend, vijf jaar later in 1524 neemt Jacob Troyes het bestuur over. Hij was Regulier Kannuniek van de priorij O.L. Vrouw ten Walle te Elsegem ⁽¹¹⁾. Toen hij het rectoraat van Nazaret te Assenede overnam was hij niet aan zijn proefstuk. Na zijn professie was hij gedurende acht jaar conrector in Sinte Agnete te Gent. In 1518 werd hij prior van zijn klooster te Elsegem, in 1522 nam hij ontslag, in 1524 is hij pater te Assenede. Wanneer en waar Jacob Troyes ⁽¹²⁾ stierf weten wij niet. In het obituarium van Elsegem wordt hij samen met zijn ouders herdacht op 7 juni, echter zonder het jaartal aan te geven ⁽¹³⁾. In 1539 wordt hij opgevolgd door Frans Polet waarvan verder niets bekend is. De laatste gekende pater van Nazaret is Lieven de Mil, dominicaan van Gent die na verschillende bedieningen in zijn Orde bekleed te hebben bestuurder werd te Assenede waar hij stierf op 24 oktober 1563. Hij werd aldaar begraven in het koor van de kloosterkerk.

(8) "... pour y avoir religion et tenir la riegle de Saint Augustin...". F. DE POTTER en J. BROËCKAERT, o.c., p. 167.

(9) F. DE POTTER en J. BROËCKAERT, o.c., p. 168.

(10) C. DEKKER en J.G. KRUISHEER, o.c., p. 57.

(11) *Monasticon Belge*. Tome VII Province de Flandre Orientale, Quatrième volume, Liège, 1964, pp. 677-730

(12) *Monasticon Belge*, p. 706

(13) A.R. FAYEN, *Le Prieure augustin d'Elseghem, près d'Audenarde, et son obituaire*, in *Annales de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand*, 1901

Rond 1578 schijnen er twaalf zusters te zijn in het klooster te Assenede die de zorg hebben over een tiental geesteszieken. In die tijd ook werd het klooster ontbonden door de Calvinisten. Met het herstel van katholieke kerk in Zuid-Nederland werd ook het klooster te Assenede hersteld, de deken van Evergem, Isaac Oerlemans bestuurt de gemeenschap in naam van de bisschop van Gent.

In 1614 doen de zusters, evenals hun voorgangsters in de vijftiende eeuw, beroep op de Aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621) om hulp in hun uiterste armoede. Hun goederen hebben ze moeten verkopen en zij bezitten de middelen niet om hun geruïneerde kerk en klooster te herstellen. Op gunstig advies van de Rekenkamer te Rijsel geven de Aartshertogen hun gedurende twintig jaar volledige kwijtschelding van hun schulden aan de Spijker te Gent en de Brieven van Aalter. In de akte werd echter bepaald dat de gelden enkel mochten gebruikt worden tot herstel van hun klooster en dat de zusters voor de welvaart van Hunne Hoogheden zouden bidden. Tevens werd hun toegestaan een school op te richten en onderwijs te geven aan meisjes. Blijkbaar mochten al deze pogingen tot herstel en overleven niet baten. Volgens een nota van omstreeks 1670 ⁽¹⁴⁾ was er, op het ogenblik dat de Staatse troepen het Sas-van-Gent veroverden nog een enkele religieuze te Nazaret-Assenede.

Naast de namen van de acht gekende "*patres*" van Nazaret kennen wij slechts zes zusters bij naam. Joanna Lormière, "*mater*" in 1477, Aldegonde van den Moere in 1504, Joanna Pijpers "*mater*" in 1578, Joanna de Duers filia Anthonis in 1608, Maria Maes "*mater*" in 1627, en de laatste Reguliere Kannunikes van Sint Augustinus van Nazaret-Assenede Maria van Hoboken die zich terugtrok in de Cisterciënserinnenabdij van Oosteeklo waar zij omstreeks 1661 overleden is ⁽¹⁵⁾.

Hetgeen nog overbleef aan onroerende goederen van het klooster Nazaret te Assenede werd verdeeld onder het Bisdom van Gent en de abdij van Boudelo.

Kort na 1645 had de priorij O.L.Vrouw van Nazaret te Assenede opgehouden te bestaan.

L.M. GOEGBUER o.s.a.

---

(14) *Monasticon Belge*, p. 796.

(15) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, o.c., p. 170.

DE HEEL- EN VROEDMEESTER ALEXANDER JOANNES TAMINIAU

Genealogische gegevens

I TAMINIAU (TAMINIAUX, TAMINION) REMIGIUS JOSEPHUS :

° Arquennes (1). Hij × 2 juni 1754 Gent (Sint-Martinus) Maria Anna Verbauwen. De get. Joannes de Smet en Joanna de Cock (2). Hij was werkmán van beroep.

Hun kinderen :

- 1) Anna Maria, ° en = 22 september 1755 Gent (Sint-Martinus), p Daniel Verbauwen m Anna Ferron (3). Zij † 12 maart 1772 Gent (Sint-Michiels-Zuid), begraven in de kerk, met halve uitvaartdienst, 17 j. oud, ongehuwd (4).
- 2) Joanna Jacoba, ° en = 7 december 1757 Gent (Sint-Martinus), p Jacobus Van Loo m Joanna De Bock (5). Het meisje † 2 mei 1769 Gent (Sint-Michiels-Zuid) 12 j. oud, begraven in de kerk (6).
- 3) Joannes Franciscus Josephus, ° en = 22 juli 1760 Gent (Sint-Martinus), p Joannes Baptista Verbrugghen m Margareta Francisca de Kimpe (7). Hij † 17 mei 1769 Gent (Sint-Michiels-Zuid), amper 9 j. oud, begraven in de kerk (8).
- 4) Maria Philippina, ° 17 en = 18 augustus 1762 Gent (Sint-Martinus), p Joannes Philippus de Roubaix m Anna Maria Schinek (9). Het meisje † reeds op 3 juli 1767 Gent (Sint-Martinus) 4 j. 10 m. oud, begraven op het kerkhof (10).
- 5) Maria Francisca, ° 3 en = 4 april 1765 Gent (Sint-Martinus), p Frans de Clercq m Maria Van de Walle (11).
- 6) Cecilia Joanna, ° en = 23 april 1768 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Joannes Van Crombrughe m Maria Cecilia Boone (12).
- 7) Thomas Livinus, ° en = 1 augustus 1770 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Thomas Lippens m Maria Livina de Keghel (13). Hij † reeds op 6 juni 1779 Gent (Sint-Michiels-Zuid), begraven op het kerkhof 7 juni 1779, amper 9 j. oud (14).
- 8) Alexander Joannes, ° en = 9 december 1772 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Alexander Vermandele m Joanna Theresia Vergult. Hij × 19 september 1795 Gent (H. Kerst) met Maria Francisca Van der Cruysen. De get. Benedictus Van den Berghe en Maria Verbauwe. Hij † 30 september 1856 Oostakker (Afstamming zie verder onder II).

-
- (1) Arquennes, prov. Henegouwen, fusieg. Senefte.
  - (2) P.R. Sint-Martinus H. 1744-1772, nr. 246 - SAG.
  - (3) P.R. Sint-Martinus D. 1754-1761, nr. 234 - SAG.
  - (4) P.R. Sint-Michiels-Zuid O. 1734-1787, nr. 115 - SAG.
  - (5) P.R. Sint-Martinus D. 1745-1761, nr. 234 - SAG.
  - (6) P.R. Sint-Michiels-Zuid O. 1734-1787, nr. 115 - SAG.
  - (7) P.R. Sint-Martinus D. 1745-1761, nr. 234 - SAG.
  - (8) P.R. Sint-Michiels-Zuid O. 1734-1787, nr. 115 - SAG.
  - (9) P.R. Sint-Martinus D. 1761-1774, nr. 235 - SAG.
  - (10) P.R. Sint-Martinus O. 1763-1776, nr. 257 - SAG.
  - (11) P.R. Sint-Martinus D. 1761-1774, nr. 235 - SAG.
  - (12) P.R. Sint-Michiels-Zuid D. 1737-1780, nr. 107 - SAG.
  - (13) Idem, nr. 107 - SAG.
  - (14) P.R. Sint-Michiels-Zuid O. 1734-1787, nr. 115 - SAG.

9) Theresia Petronilla, ° 28 en = 29 oktober 1775 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Petrus Joannes Vermandele m Theresia Boone (15).

II TAMINIAU ALEXANDER JOANNES : ° en = 9 december 1772 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Alexander Vermandele m Joanna Theresia Vergult (16). Hij × 19 september 1795 Gent (H. Kerst) Maria Francisca Van der Cruyssen, ° 19 januari 1767 Gent. De get. Benedictus Van den Berghe en Maria Verbauwe (17). Hij † 30 september 1856 Oostakker. Zijn echtgenote was reeds op 26 september 1833 † te Eeklo, 66 j. oud.

Hun kinderen :

1) Felix, ° 21 juli 1798 Gent.

2) Pieter Frans, ° ca 1802 Gent. Vertrok op 2 juli 1844 uit Eeklo naar Gent, was toen 23 j. oud (18).

Alexander Joannes Taminiau was heel- en vroedmeester. Op 2 juli 1794 werd hij ingeschreven in het gildeboek van de chirurgijns-barbiers te Gent als leerling bij F. Magenen, heelmeester (19). Op 4 juli 1794 vinden we in hetzelfde gildeboek volgende inschrijving :

''Ick onderschreven meester chirurgien binnen deese stad gend, verclaert bij deese dat Sieur J:A: Taminiau, geboortigh binnen deese stad, bij mijn is woonende als leerlingh in de chirurgie, om te doen sijne leerjaere, versoecke van den selven Sieur J:A: Taminiau te willen anoteren op den boek der neeringe van de chirur-barebier.

Gend den 4 july 1794

Fr: Magenen

Chirur juré'' (20).

Na het afleggen van de nodige proeven voor het Medisch College te Gent, werd op 23 maart 1795 Alexander Joannes Taminiau ingeschreven in het gildeboek : *''Op den 23 maerte 1795 is meester geworden Joannes Alexander Taminiau, gebortig van gend, en heeft betaelt voordien koop van de neiring een pont gr. Courant dus*

£ 1 0 0 courant'' (21).

Van 1796 af vinden we hem in de *''Wegwijzer der Stad Gent''* vermeld, als *''suppost''* eerst in de Peperstraat, en van 1798 af op de Houtbriel''. In 1799 werd hij opgenomen in de gilde van de *''Chirurgiens''*. Vanaf 1800 tot en met 1803 woonde hij terug in de Peperstraat en van 1804 af in de Hoogstraat (22).

Dr. Taminiau kwam zich in de jaren 1820-1821 te Eeklo vestigen. Hij woonde achtereenvolgens in de *''Meulestraete''*, van 1830 af op de *''Varkensmarkt''*, en van 1846 af op het *''Oosteindeken A 294'' (23).*

---

(15) P.R. Sint-Michiels-Zuid D. 1737-1780, nr. 107 - SAG.

(16) Idem, nr. 107 - SAG.

(17) P.R. H. Kerst H. 1791-1796, nr. 175 - SAG.

(18) Bevolking Eeklo, in- en afschrijvingen 1818-1846 - SAE.

(19) Reeks 166/8 - SAG.

(20) Idem.

(21) Reeks 166/4 - SAG.

(22) *Wegwijzer der Stad Gent*. 1797-1823 - SAG.

(23) *Telling 1818 - Supl. nr. 88 - Tell. 1825 nr. 3720, telling 1830 nr. A108 - SAE.*

Zijn huishouden werd gedaan door de dienstmeid Francisca Scheir (° 29 november 1813 Lembeke). Na haar huwelijk in 1847 werd ze vervangen door Pelagie Spittaël (° 22 maart 1825 Eeklo). Op 2 december 1852 werd de tachtigjarige Dr. Taminiau te Eeklo uitgeschreven voor de gemeente Heusden (24).

Om het onwettig uitoefenen van de geneeskunde te beteugelen, werden er per gemeente op 12 februari 1833 lijsten opgemaakt waarop de namen der erkende geneesheren voorkwamen.

Voor Eeklo waren dat : de geneesheren Antoine De Bast, Romain Eugène Maroij en de heelmeester Taminiau, verder de vroedvrouwen Petronelle Baene en Isabella Cabooter.

Op 14 januari 1837 kreeg heelmeester Taminiau moeilijkheden met het Eeklose stadsbestuur. Hoewel hij reeds in 1833 onderscheiden was met talrijke gouden medailles, voor zijn totale inzet bij de koepokvaccinatie tijdens de jaren 1829 tot 1832, was hij verbolgen omdat hij voor de overige jaren, geen onderscheiding meer had ontvangen.

De chirurgijn diende dan een verzoek in bij het stadsbestuur, om een attest te ontvangen, waarmee het bewijs kon worden geleverd dat hij tijdens de jaren 1829-1836 gratis inentingën had verstrekt. Zijn verzoek kreeg geen gevolg, zelfs niet na een klacht bij de gouverneur. Met dit bewijs zou hij verdere onderscheidingen trachten te verwerven (25).

Op 18 juli 1840 dan ontving Eeklo het bericht dat bij Koninklijk Besluit van 12 december 1838, de gouden erepenning was toegekend aan chirurgijn Taminiau "in vergelding van den ijver ende belangloosheid welke hij aen den dag heeft gelegd voor de verspreiding van de koepokstofinenting gedurende 1835". De plechtige uitreiking van deze onderscheiding greep op 26 juli 1840 plaats in het stadhuis (26).

In 1840 betaalde de stad Eeklo aan de heel- en vroedmeester Alexander Joannes Taminiau een jaarwedde uit van 529,11 fr. De vroedvrouw Isabella Cabooter verdiende toen 116,40 fr.

Tijdens een tyfusedepidemie in het jaar 1846 te Eeklo, verkeerde Dr. Taminiau, toen reeds 73 jaar oud, in ernstige geldnood. In dat zelfde jaar 1846 had het stadsbestuur van Eeklo, hem nochtans als geneesheer in dienst van het "Weldadigheidsbureau" een jaarwedde uitbetaald van 528,00 fr. (27).

Sinds 16 februari 1842 werd Alexander Taminiau in zijn bestaan bedreigd door een felle campagne van schepen Temmerman, hoewel hij reeds 20 jaar op de loonlijst van

---

(24) W. HAMERLYNCK, *Genealogische bloemlezing uit de ontvingen en uitgaande briefwisseling van het stadsbestuur van Eeklo (1846-1847-1848)*, in DE EIK, jg. 2 (1977), nr. 4, p. 210

In 1822 werd Jean A. Taminiau "chirurgien-accoucheur"

P. ROGGHÉ, *Heelmeesters te Eeklo*, in Appeltjes van het Meetjesland, nr. 22 (1971), p. 344

(25) E. DE SMET, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische onafhankelijkheid 1830*, in Ons Meetjesland, 15e jg. (1982), nr. 3, p. 165

Zie verder over chirurgijn Taminiau : idem - 1838 - (deel 2), p. 157.

(26) Idem - 1840 -, in Ons Meetjesland, 18e jg. (1985), nr. 2, p. 122.

(27) Stadsrekening 1846, nr. 1605 - SAE modern archief

het weldadigheidsbureau stond. Temmerman stelde in de raad voor om chirurgijn Taminau buiten dienst te stellen, hierin gesteund door schepen Aernaut. De gemeenteraadsleden Dhuyvetter en Martens kozen partij voor de dokter en meenden dat deze ten minste een kans moest krijgen om zich te komen verdedigen.

Te Eeklo werd Taminau gezien als de genezer der armen. Dezen konden zich immers geen "echte" dokter veroorloven. Aan dit argument ging ook het stadsbestuur niet voorbij, en reeds in 1822 werd hij aangesteld tot geneesheer der armen. Hij was in stadsdienst gekomen als dokter van het "arresthuis" en van de "militieraad". Vanaf 1831 fungeerde hij als lid van de Gezondheidscommissie, en werd te Eeklo de pionier bij de verspreiding van de vaccinatie tegen koepokken.

Ondanks al deze onderscheidingen leefde hij in onmin met het stadsbestuur, dat later zelfs van Taminau af wou. De oude man, die gans zijn leven, de gunst van het arme volk genoot, kreeg in 1852 de ezelstamp.

Op 2 december 1852, op tachtigjarige leeftijd verliet hij Eeklo, na een carrière van 30 jaar in dienst van de stad en van de minstbedeelden. Als een gebroken en verarmd man trok hij naar Heusden (28).

Wilfried STEEGHERS

GEBRUIKTE TEKENS EN AFKORTINGEN

° geboren te, op	ca circa, omstreeks
† overleden te, op	= gedoopt te, op
× gehuwd te, op	m meter
get. getuige(n)	p peter
fs of zn. v. zoon van	fa of dr. v. dochter van

---

(28) E. DE SMET, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische onafhankelijkheid - 1842 -*, in *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland*, 1e jg. (1987), nr. 2, pp. 70-72.

DE FAMILIE TAMINIAU

I TAMINIAU Remigius Josephus

• Arquennes

†

× 2 juni 1754 Gent

VERBAUWEN Maria Anna

•

†

Anna Maria
 * 22 sept. 1755
 Gent
 (St-Martinus)
 † 12 maart 1772
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

Joanna
 Jacoba
 * 7 dece. 1757
 Gent
 (St-Martinus)
 † 2 mei 1769
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

Joanna Franciscus Maria
 Josephus
 * 22 juli 1760
 Gent
 (St-Martinus)
 † 17 mei 1769
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

Maria
 Philippina
 * 17 aug. 1762
 Gent
 (St-Martinus)
 † 3 juli 1767
 Gent
 (St-Martinus)

Maria
 Francisca
 * 3 april 1765
 Gent
 (St-Martinus)

Cecilia
 Joanna
 * 23 april 1768
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

Thomas
 Livinus
 * 1 aug. 1770
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)
 † 6 juni 1779
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

II TAMINIAU
 Alexander
 Joannes
 * 9 dec. 1772
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)
 † 30 sept. 1856
 Oostakker
 × 19 sept. 1795
 Gent (H. Kerst)
 Vandercruysen
 Maria Francisca
 * 19 januari 1767
 Gent
 † 26 sept. 1833
 Eeklo

Theresia
 Petronilla
 * 28 okt. 1775
 Gent
 (St-Mich.-Zuid)

Felix
 * 21 juli 1798
 Gent

Pieter Frans
 * ca. 1802
 Gent

Taminian
Verbauwen

Anno Domini 1754 die 23 maj
affidati sunt Remigius Josephus
taminian ex Sr̄ miccaëlis et maria
Anna verbauwen ustra coram
testibus joanne de Sult et joanna
de bock factisque tribus Cameris
antenuptialibus matrimonio juncti
sunt 2^a juni coram iisdem testibus
ac me infrascripto

P. De doek past^r

Derudder
Theriville

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

de doek

Taminiau

9

Et b'us 1772 baptizari dilectissimum Joannem filium Josephi Taminiau
 et Mariae Annae Vanden Cruysen conjugum in hac ecclesia parochialis
 secundum scripturas ab eisdem submandate et Joanne Thas in regit.

P. M. D. Not. Lat.

Doopakte van Alexander Joannes TAMINIAU, * 9 december 1772 Gent (Sint-Michiels-Zuid).

(P.R. Sint-Michiels-Zuid D. 1737-1780, nr. 107 - SAG).

Taminiau
 Vander Cruysen

Die 19 ybris 1795. P. M. D. Not. Lat.
 Constat in Legatione Aeternitatis quod hunc Joannem
 Alexander Taminiau ex the Michaeli Meyer,
 habitans in the Martori, et Maria Francisca
 Vander Cruysen videlicet ex the Michaeli Meyer
 et huius habitans, testibus Reverendissimo the du Brughe
 Mons Verbaan Joannis Alexander Thommael,
 Marie Vander Cruysen
 hanc de Legatione X testis quosdam X Joannem
 P. M. D. Not. Lat.

Huwelijksakte van Alexander Joannes TAMINIAU en Maria Francisca VANDERCRUYSEN, x 19 september 1795 Gent (H. Kerst).

(P.R. H. Kerst H. 1791-1796, nr. 175 - SAG).

Den 2 julij 1794 heeft doen afschrijven
 den f. mageneu heitmeester te gen
 sijnen leerdiscipel genaamt Jaminiau
 gebortig van gen tot het doen sijder
 leerjaeren en heeft betaelt het recht
 daer toe staende.
 J. van Broeke
 all eerste gebornen

10 10 0

Inschrijving van Alexander Joannes TAMINIAU, in het gildeboek van de chirurgijns-barbiers te Gent
 als leerling, op 2 juli 1794.

(Reeks 166/8 - SAG).

Op den 23 maart 1795 is meester geworden Joannes
 alexander Taminiau gebortig van gen en heeft
 betaelt voorden loof vande heeringe een poent 95. Loof
 dat

10 0 0

Inschrijving van Alexander Joannes TAMINIAU, in het gildeboek van de chirurgijns-barbiers te Gent,
 als meester, op 23 maart 1795.

(Reeks 166/4 - SAG).

PETRUS BERNARDUS SANDYCK, PASTOOR VAN KLUIZEN

Genealogische gegevens

I SANDYCK PETRUS : x Joanna Bogaert.

waarvan : 1) Joannes Baptista, ° 29 oktober 1750 Zomergem

(Afstamming zie verder onder II).

II SANDYK (SANDYCK) JOANNES BAPTISTA : ° 29 oktober 1750 Zomergem.

Hij werd op 6 maart 1771 poorter van Gent (1). Hij x 10 november 1778 Gent

(Sint-Martinus) Maria Anna De Blicck, ° 5 januari 1753 Wondelgem, dr. v. Joannes

en van Georgia van Lacke. De get. Antonius Vereecken en Judoca Van Lacken (2).

Zij werd op 1 april 1776 poorteres van Gent (3).

Hun kinderen :

1) Petrus Bernardus, ° en = 20 september 1779 Gent (Sint-Martinus), p Petrus Bernardus Sandijck, wonende te Zomergem, m Georgia Van Laecke, wonende te Wondelgem (4).

Petrus Bernardus Sandyck werd op 31 mei 1806 tot priester gewijd. Hij was achtereenvolgens onderpastoor te Ardooie in 1807, Tielt in 1808; pastoor te Kluizen op 29 juli 1818 tot bij zijn overlijden aldaar op 13 april 1842 (5).

Hij werd op 13 augustus 1818 plechtig als pastoor te Kluizen ingehaald. Tijdens zijn pastoorschap was er een wrijving met het gemeentebestuur omdat pastoor Sandyck de voorgeschreven eed niet wilde afleggen. Op 16 november 1830 werd hij verkozen tot raadslid van de gemeente Kluizen. Hij † op 13 april 1842 te Kluizen, in de leeftijd van 63 jaar.

2) Sophia Francisca, ° en = 13 januari 1781 Gent (Sint-Martinus), p Alexander de Deken m Maria Josepha Sandyck "nomine" Avini van Doeselaer, en Joanna Maria Bogaert (6).

3) Joannes Franciscus, ° en = 1 februari 1783 Gent (Sint-Martinus), p Joannes Franciscus Van de Velde m Maria Judoca De Blicck (7). Het jongetje † reeds op 26 april 1784, begraven Gent (Dominikanen) amper 15 maanden oud (6).

4) Paulinus Josephus, ° en = 18 oktober 1785 Gent (Sint-Martinus), p Paulus Vlaeminck m Maria Josepha Sandijck (9).

---

(1) Poortersboek deel VI : 1739-1782, f°96v°, reg. 122/6 - SAG.

(2) P.R. Sint-Martinus H. 1772-1778, nr. 247 - SAG

(3) Poortersboek deel VI : 1739-1782, f°120v°, reg. 122/6 - SAG.

(4) P.R. Sint-Martinus D.H.O. 1779, nr. 237 - SAG.

(5) We vinden hem vanaf 1819 tot 1842 vermeld in de Wegwijzer der Stad Gent - SAG

(6) P.R. Sint-Martinus D. 1780-1784, nr. 238 - SAG

(7) P.R. Sint-Martinus D. 1780-1784, nr. 238 - SAG

(8) P.R. Dominikanen O. 1760-1794, nr. 330 - SAG

(9) P.R. Sint-Martinus D. 1785-1791, nr. 239 - SAG

- 5) Barbara, ° 4 en = 5 september 1788 Gent (Sint-Martinus), p Joannes Lampo m Barbara Sandyck ⁽¹⁰⁾.
- 6) Anastasia, ° en = 16 april 1794 Gent (Sint-Michiels-Zuid), p Petrus Bernardus Sandyck m Anna Maria Meresone, begijntje, wonende op Sint-Michielsparochie ⁽¹¹⁾.

Wilfried STEEGHERS

GEBRUIKTE TEKENS EN AFKORTINGEN

°	geboren te, op	=	gedoopt te, op
†	overleden te, op	m	meter
x	gehuwd te, op	p	peter
get.	getuige(n)	fa of dr. v.	dochter van
fs of zn. v.	zoon van		

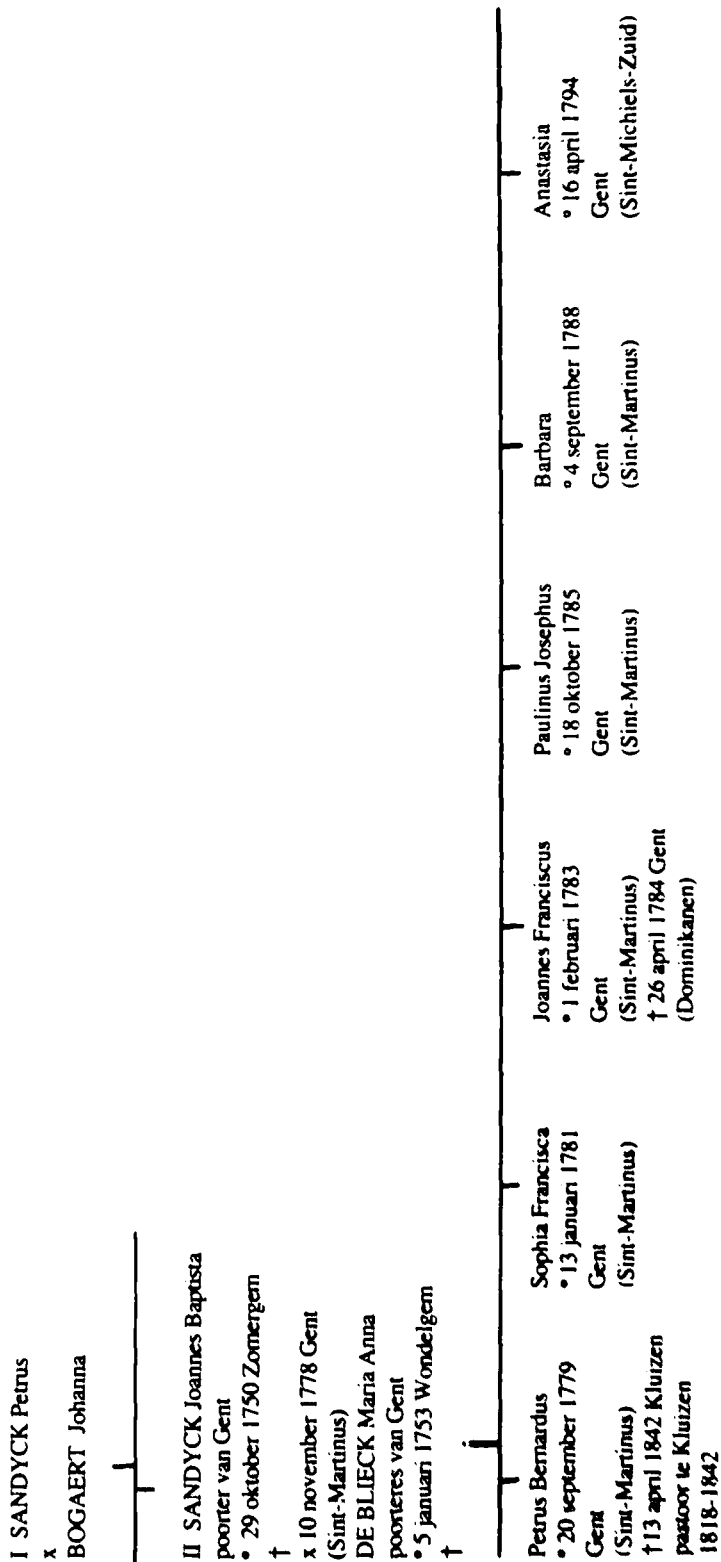
---

(10) P.R. Sint-Martinus D. 1785-1791, nr. 239 - SAG.

(11) P.R. Sint-Michiels-Zuid D. 1780-1794, nr. 108 - SAG.

DE FAMILIE SANDYCK

Sandyck Op den 6 maerck 1771 is Joannes Bapt. Sandyck
pieter geboren binnendep. ygher vanden omring hem
aetwoghende, is ghyntentent id collegie
49 1768 ghemesthet al joannes nander bythe letter
volgamen aetwogende der bieder smelt

Akte van 6 maart 1771 waarbij Joannes Baptista SANDYCK, fs Petrus en Joanna BOGAERT, poorter van Gent wordt.
(Poortersboek Deel VI : 1739-1782, nr. 122/6, f°96v° - SAG)

De Poort. Op den 10 april 1776 is philippus gaevis depoor
49 1764 Joannes geborn binnendep. ygher van oetwog
Akte aetwoghende he opgemene vanden collegie
ghemesthet al poorters ghyntentent bythe letter
volgamen aetwogende der bieder smelt

Akte van 1 april 1776 waarbij Maria Anna DE BLIECK, fs Joannes en Georgia VAN LACKE, poorteres van Gent wordt.
(Poortersboek Deel VI : 1739-1782, nr. 122/6, f°120v° - SAG)

Anno Domini 1778 die 27bris
 a fidiati sunt frontes christiana Sandijck
 et Michaelis et Maria Anna De Blicck
 coram testibus antonio Kreecken et Judoca
 Van Laecken factis tribus baptis quadrimeis
 Juncti sunt 10: magis coram eisdem testibus
 ac me infrascripto Anno Domini 1778.

Huwelijksakte van Joannes Baptista SANDYK en Maria Anna De Blicck, x 10 november 1778 Gent (Sint-Martinus).

(P. R. Sint-Martinus H. 1772-1778, nr. 247 - SAG)

26 Sepultus est Joannes Franciscus Sandijck
 filius Joannis Bapti, et Mariae Annae de
 Blicck, aetatis 15 mensium.
 Sandijck

Overlijdensakte van Joannes Franciscus SANDYCK, fs Joannes Baptist en Maria Anna De Blicck, † begraven 26 april 1784 Gent (Dominikanen).
 (P. R. Dominikanen O. 1760-1794, nr. 330 - SAG)

Petrus Bernardus
Sandycx

Septembris Septembris 1779
Bernardus Sandycx
Et Somyghem
Et Mondelyhem conjugum habitantium in hac
parochia, natum hodie in ora quantum
Indesperum et petrum et Bernardum Sandycx
habitantes in Somyghem - Et georgia
Laceke habitant in Mondelyhem qua dicitur

Se non posse fore bene
Sandycx

Johannes Baptista Sandycx
Petrus Bernardus Sandycx

Dec. 2. 1779
Signature matris

Doopakte van Petrus Bernardus SANDYCK, ° 20 september 1779 Gent (Sint-Martinus).

(P.R. Sint-Martinus D.H.O. 1779, nr. 237 - SAG)

KERKREKENINGEN TE URSEL UIT 1528 EN 1558

Kerkrekening 1528 (1)

p. 1 r°

Rekeninghe ende bewys van adriaen heyman ende jan vander haghe als ghezworen kercmeesters vande(r) kercke(n) van ursele ende dat eerst vanden ontfanghe vande(n) pachte(n) ghevallen te bamesse xv^cxxvij ende voort van anderen ontfanghe beghin(n)ende te kersavent xv^cxxvij ende gheduerende tot kersavent xv^cxxvij

Item erst ontfaen uter rekeninghe van cornelis rycquaert de laetst passeerde den xij^{en} van maerte xv^cxxvij ghelyc dat blyct by der zelve rekeninghe de somme van
neghen ende tzeitich ponden xiiij S iiij d p

Item ontfaen uten ervelycken rente bouck vande(r) kercke(n) voornoemt ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xxiiij lib iiij S v d p

Item ontfaen van pacht vande(r) weduwe jan van hecke vanden hout meersch over vj^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
vij lib xvij S p

Item ontfaen van jasp(aert) van caudenberghe van pacht vanden lande tenden jnghele over v^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
v lib viij S p

Item ontfaen van pachte van philips alaert vanden lande up de scaebbrughe (sic) over v^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
iiij lib iiij S p

Item ontfaen van joris vander wedaghe van dlant jnden buenen bilc over vj^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
ij lib p

(onderaan : j^e somme hondert xiiij lib viij S ix d p)

p. 1 v°

Item ontfaen van pachte vande(r) weduwe marc rycquaert vanden lande achter de kercke over vij^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xxv S p

Item ontfaen van pachte van andries scerpincx van blummaers lant over viij^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xxvij S p

Item ontfaen van pacht van jacop de clerc vanden lande up leems dal (sic) over ij^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xxvij S p

Item ontfaen van pachte van willem van roo van een lyne meerschen in heerysbrouc (herrysbrouc ?) over ij^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xxv S p

Item ontfaen van pacht van cornelis van hofsta vanden lande upt pootstic vander (sic) bamesse xv^cxxvij
xij S p

Item ontfaen van pachte van joris vander wedaghe vanden lande upt hullekin vander (sic) bamesse xv^cxxvij
iiij S p

Item ontfaen van jan palincx van pachte vanden lande jnden cautere over iij^e jaer ghevallen te bamesse xv^cxxvij
x lib iiij S p

Item ontfaen vanden lande jnden cautere van adriaen heyman over tjaerghetyde van willen eekaert ghevallen te bamesse xv^cxxvij
xiiij S p

---

(1) Deze beide kerkrekeningen van vóór de Geuzenbetreften zijn in het kerkarchief te Ursel verloren gegaan. Gelukkig beschikken wij reeds vijftiendertig jaar over een volledige copie. Dergelijke rekeningen zijn zeldzaam en merkwaardig. Daarom worden zij hier integraal uitgegeven.

Item ontfaen van arenout de witte over jacop vanden bouwe (sic) over v^e payment in
minderunghe vande somme van drie pont grote vallende up sente luucx dach xv^cxxvij
vj lib p

(onderaan : ij^e somme xxij lib xvij S p)

p. 2 r°

Item ontfaen van meester xpofels van een caeskin v S p

Item ontfaen uter scotele up den derthien dach xv^cxxvij iij lib p

Item ontfaen ten zelven daghe uten blocke ter capelle iiij S vj d p

Item ontfaen van heere joris van eenen steen vlas uter capelle x S p

Item ontfaen van wasse ende van testamente over cornelie (sic) tgheedts tzamen
xxxiiij S vj d p

Item ontfaen van heere joris van een xxv rysen iiij S vj d p

Item ontfaen uter scotele den ij^{en} sondach naer derthien dach xv^cxxvij
ij lib x S p

Item ontfaen van testamente over jan de keyserre xxxvj S p.

Item ontfaen ute sente medaerts blocke upden half vastene zondach xv^cxxvij
vj lib p

Item ontfaen uter scotele up sente pieters dach in sprockeke xv^cxxvij vj lib p

Item ontfaen van sente medaerts cooren van xxiiij vaten elc vat xij S p comt tzamen
xv lib p

Item ontfaen van overghescot vanden zelven cooren v S p

Item ontfaen upden goeden vrydach xv^cxxvij van dat jnde kercke jn quam tzamen
ij lib x S p

Item ontfaen up den paesdach xv^cxxvij vij lib p

(onderaan : iij^e somme xlvj lib xvij S vj d p)

p. 2 v°

Item ontfaen het dicendaechs jnde paesdaghen xv^cxxvij xx S p

Item ontfaen ten zelven daghe van dat men gaerde te (sic) capelle xxiiij S p

Item ontfaen van testamente over jorine tobouirs (?) vj S p

Item ontfaen vande zelve ten zelven daghe vande(r) huutfaert van wasse ende peldere
tzamen xij S p

Item ontfaen over tjaerghetyde van anthonis ledeganx van wasse myts de peldere
x S p

Item ontfaen uter scotele swoensdachs jnde sincsen daghen xv^cxxvij
vij lib iiij S p

Item ontfaen up sente medaerts dach van dat jn quam iij lib p

Item ontfaen van jacop de cleric als men de tafele haelde te brugghe vj lib p

Item ontfaen vande(r) weduwe jacop rycquaert over dambacht x lib xvj S p

Item ontfaen uter scotele up sente jans dach myts tzomers xv^cxxvij
iiij lib iiij S p

Item ontfaen over tjaerghetyde van pleter de (sic) van wasse x S p

Item ontfaen van bouwyn boghaert te zomergem van dat hy de(r) kercke(n) gaf
xij S p

Item ontfaen van eenen caes van joris boghaert weghende xj pont ten xxvj myten elc

pont comt tzamen xij S p
(onderaan : iij^e somme xxxv lib ix S p)

p. 3 r°

Item ontfaen ute scotele up onser vrouwen dach half oest xv^cxxviiij iij lib ix S p
Item ontfaen van vier stallichten als men begrof uxor philips maneghaert viiij S p
Item ontfaen vanden coster(e) ende jan maneghaert vanden eckelen upt kerchhof iij S p
Item ontfaen van testamente over jacop alaert xij S p
Item ontfaen uter scotele vj daghen voor october xv^cxxviiij iij lib p
Item ontfaen up onser vrouwen dach voor kersavent xv^cxxviiij uter scotele iij lib p
Item ontfaen van testamente over jacomine wittebolle iij S p
Item ontfaen uten blocke ter capelle up sent thomaes dach xv^cxxviiij voor kerstach xxiiiij S vj d p
Item ontfaen van jacop vander wedaghe van eenen caes weghende xiiij lib ten xxviiij myten elc lib comt xvj S iij d p
Item ontfaen van martin van screywaterre vanden reste vanden houte dat hy coocht jeghen de kercmeesters over de vulle betalinghe vij lib iij S p
Item ontfaen over xpiaen ledeganc van dat hy de kercke gaf xij lib p
Item ontfaen over jacop allaert van dat hy de kercke gaf vj lib p
Item ontfaen uter scotele te kersavent xv^cxxviiij xviiij S vj d p
Item ontfaen van mer joncxfrauwe jnde roose van wursten xvij S iij d p
(onderaan : v^e somme xl lib xvij S vij d p)

p. 3 v°

Item ontfaen van mer joncxfrauwe jnde roose van casen weghende tzamen xxxiiiij lib ten xvj d p elc pont comt tzamen ij lib v S iij d p
Item ontfaen van testamente over pieter Calwaert ij S P
Item ontfaen van testamente over uxor michiel van wyvekin xij d p
Item ontfaen over de zelve van twe keerssen ten daghe vander huutfaert iij S p
Item ontfaen van heere joris vier pont vlas ute capelle up sent thomaes dach xv^cxxviiij voor kersavent vj S iij d p
Item ontfaen van medaert wante van pacht vanden lande dat quam van zegher van van (sic) scoenacker(e) van twe jaren bamesse xv^cxxvj ende xv^cxxvij comt tzamen xxxj S p
over vj^e jaer
(onderaan : vj^e somme iij lib ix S viij d p)

p. 4 r°

De betalinghe ghedaen jeghen den ontfaenc beghinnende als vooren
Item eerst betaelt meester martin van iij lib was ten ix S elk pont comt tzamen up den derthien dach xv^cxxvij xxxvj S p
Item betaelt de zelve van iij lib was myts wisselghelt te lichtmesse xv^cxxvij xxviiij S vj d p

Item betaelt tannekin boghaert vande(r) kercke(n) traboort van sente medaert te bewaeren(e) siaers ij lib p
Item betaelt den glaes maker(e) van mynen heere van dronghen(e) van ysere jnde veynster ij lib p
Item betaelt hans clincke van sente medaert te snydene iiij lib xvj S p
Item betaelt martin bulctincx (sic) van neghen pont was ende een vierendeel tzondaechs voor pallem zondach xv^cxxvij iiij lib iij S p
Item betaelt van crakelinghen up den witten donderdach xv^cxxvij xxx S p
Item betaelt vande passie te prekene up den goeden vrydach xv^cxxvij iiij lib p
Item betaelt pieter de nachteghale vanden blauwen roc ende manipele ix lib vj S p
Item betaelt joos ende amant (arnaut ?) rycquaert van te makene twe hondert blocken ende xx ... xiiij S ix d p
Item betaelt meester martin van twe toortsen te paesschen xv^cxxvij xxxvj S p
(onderaan : j^e somme xxxij lib x S iij d p)

p. 4 v°

Item betaelt de prochepape vande sacramenten te halen(e) te ghent te paesschen xv^cxxvij xv S viij d p
Item betaelt van vier dosine teekenen om sente medaert viij S p
Item betaelt het dicendaechs jnde cruusweke xv^cxxvij van ghelaghe jnde roose present prochepape capelaen ende meer andere xxj S p
Item betaelt vander nieuwe halve te makene ende de cosulen ende gurdalen te wydene te brugge xxxiiij S p
Item betaelt van een cuupkin om caes te makene iij S vj d p
Item betaelt woensdachs jnde zyncxsen daghen van ghelaghe jnde roose den priesters vaen draghers ende meer andere xv^cxxvij vj lib x S p
Item betaelt ten zelve daghe de trompers iij lib xij S p
Item betaelt tzacramens dach xv^cxxvij van ludene ten ommeganghe vj S p
Item betaelt te zyncxsene van de tafele te brugge xv^cxxvij xxiiij lib p
Item betaelt ten zelven daghe te brugge jn blankenberghe van ghelaghe present den prochepape balliu ende burchmeester(e) iij lib iiij S p
Item betaelt ten zelven daghe van eenen zetele die jnde kercke staet xxiiij S p
Item betaelt ten zelven daghe van een gheschildert cleet dat hanct voor sente medaert xvj S p
(onderaan : ij^e somme xliij lib xiiij S ij d p)

P. 5 r°

Item betaelt van eenen bast als men de tafele cochte omme mede te bindene ij S vj d p
Item betaelt cruempel pier van het lueghe werc te ghelde te stellene ende den exempe-laer te makene vij S p
Item betaelt joos van renterghem van tzelve werc te ververere iiij S p
Item betaelt lievin ballaert van tzelve werc ijwarf te ververene xij S p

Item betaelt den cruepelen pier van tzelve iijwarf te ververene xvij S p
 Item betaelt van eenen zartere die joris vander wedaghe cochte te brugghe xv S p
 Item betaelt jacop de clerc van ij^c luucysere ende ij^c latysere ende eenen scoef theen
 tzamen xj S p
 Item betaelt clays allaert van tween scoeven theen myts de vrecht xij S p
 Item betaelt jan martins vanden torre te deckene vj lib xij S p
 Item betaelt medaert wante van een hondert gheley xxv S p
 Item betaelt xprofels de walsche van drie pinten olye om de clocke te smoutene
 vj S p
 Item betaelt van eenen zetele die joris coochte te brugghe xxj S p
 (onderaan : iij^e somme xij lib v S vj d p)

p. 5 v°

Item betaelt amant (arnaut ?) rycquaert van latten te makene ende banderoen te
 haellene om den turre iij S p
 Item betaelt meester martin van twe toorsen (sic) te kersavent xv^c xxvij (sic)
 xlij S p
 Item betaelt den zelven van onder (sic) half pont was xij S p
 Item betaelt clays allaert van eenen scoef grote groote (sic) banden om ten torre mede
 te crammane j S ix d p
 Item betaelt van twe candelaerts weghende xvj lib een vierendeel minder (?) ten v S vj
 d p elc pont comt tzamen iij lib vj S x d p
 Item betaelt van het wieroec vat te makene v S vj d p
 Item betaelt cornelis van hofsta van viij bonden latten xx S p
 Item betaelt gheerlof (sic) witte bolle vanden bast daer de croone an hanct voor thelich
 cruese iij S ix d p
 Item betaelt van eenen gheeteenden bast te zomergem ij S vj d p
 Item betaelt van een hondert myte naghelen jacop de smet om de clocke te vergurdene
 iij S p
 Item betaelt jacop de clerc van eenen scoef grote banden ij S p
 Item betaelt jacop de smet vande(n) yseren te vermakene ande clocke ij S p
 Item betaelt anthonis de smet van yseren wechghen gheslegghen ande dumen vande
 clocke iij S p
 Item betaelt cruepelen pier vande drie clocken te vergurdene xxx S p
 Item betaelt paeskin alaert vande makelaer cupen ende clampen te voerne te
 somergem iij S p
 (onderaan : iij^e somme xj lib iij S iij d p)

p. 6 r°

Item betaelt van ghelaghe jnde roose als jan van (den) houte ontfanghere van
 wesseghem als hy gaf de groote eeke te wesseghem byden puperapere (sic) (*)
 xx S p
 Item betaelt van ghelaghe jnde roose als den langhen boom ghecoocht was jeghen den
 ontfanghere jnt leen iij lib p

(2) Beeldt wordt de herberg "De Puyrapere", te Knesselare, op de Pietendries bij Wesseghem

Item betaelt van ghelaghe jnde roose als de boomen ghecoocht waren jeghen den ontfanghere om de kercke ende zullen doen jnt laetste payment betalinghe

iiij lib xix S p

Item betaelt meester zymoen van dat men hem noch sculdich was vanden pannen vande(r/n·?) clocke(n·?)

iiij lib p

Item betaelt van wyne om messe te doene

v lib p

Item betaelt den prochepape over zynen zallares vanden jaerghetyde van een gheheel jaer verschenen te sente jansmesse xv^cxxviiij

vj lib viij S p

Item betaelt den costere vanden zelve over zynen zallares

xxiiij S p

Item betaelt joris vander wedaghe van het boucxken daer men de kinderen mede kerstenen doet myts dat verswympt es jnde verleden rekeninghe

iiij lib p

Den ontfang draecht tzamen twee hondert lxiiij lib p

De betalinghe draecht daer jeghen tzamen hondert xxx lib iiij S iij d p. Te boven de somme van hondert xxxiiij lib xvj S iiij d p

(onderaan : v^e somme xxix lib xj S p)

p. 6 v°

Aldus ghepasseert myts der protestacie ghecostumeert by heere joris rycquaert prochepape in ursele meester pieter de wale als balliu cornelis van hofsta gillis dau gillis clays jacop de clerc als scepenen myts huerlieder mede ghesellen ende meer andere prochianen den xxv^{en} van sporckeke xv^cxxviiij

p. 7 r°

Dit naervolghende es tghuent dat adriaen heyman heeft vergheten over te ghevene ende te scrivene jnde betalinghe ende huutgheven van zynder voorscreven ende jeghenwoordige rekeninghe waeromme (anghemeerct dat hy hem dus verswympt heeft) zo bidt hy den prochpape (sic) den heere ende wet om dese selve articulen te mueghen jnbringhen ende dat zy dit hanteekenen willen ghelyckerwys dat de bovenscreven rekeninghe ghepasseert ende gheteekent es

Inden eersten betaelt den smet van ronsele als men het luegheweerc rechte van hondert curtenaghelen en hondert myte naghelen

xij S p

Item betaelt joos sceerpinc van iiij^c ende lxxij voeten hautds te zaghe

xxxij S p

Item betaelt pieter de nachteghale te bamesse vanden abyten over deerst payment

xij lb p

Item betaelt pieter van landhuyt van het luegheweerc upden torre te makene

vj lb p

Item betaelt martin bultinc tsondaechs voor alderhelech dach van viij lb was ende een half, midts den wisselghelde ten viij S elc pondt ende 5 lb wierooc

ij lb xj S vj d p

Item betaelt jan paelinc van een C ghlys

xxviiij S p

Item betaelt zegher vande(n) velde ooc van ander half C

xxxvj S p

Item betaelt marten (?) rycquaert vanden boom die quam van paescier de muelenare

iiij S p

(onderaan : Somme xxvj lb iij S vj d p)

p. 7 v°

Item betaelt joos van honderdale van te makene acht hoopen haudts ende noch van
vellene de boomkins daer het lueghen weerc af ghemaect was ix S vj d p

Item betaelt coppin de smet van ix^c naghelen om den torre mede te lattene

xviiij S p

Item ghegheven der joncfrauwe jnde roose van dat zy te brugge den tol betaelde
vande tafele xxiiij S p

Somme jnt gheheele bedraecht xxviiij lb xv S p die adriaen ghoedt vinden zal up de
somme jnde voorscreven rekeninghe begrepen die de keerke te boven gherekent was
(onderaan : ij lb xj S vj d p)

Kerkrekening 1558

p. 1 r°

Rekeninghe ende bewys ghedaen by nyclays de gaudissaubois ende Baudewyn
wittebolle als tzamen bezorghers ende kercmeesters vande kercke van urssele van
alder handelinghe ende administracie die den voorseyden nyclays de gaudissaubois
dit voorleden Jaer ghehadt heeft. In ontfanck ende huutgheven voor de voorseyde
kercke sichtent der laetster rekenynghe ghepasseert den xviiij^{en} jn lauwe xv^clvij ende
gheduerende tot dezen twaelfsten jn laumaent xv^c ende achtenvichtig / ende eerst
vanden ontfanghe

Eerst ontfaen van Jan ledeganck van dat tslot vander laetster rekenynghe vander
kercke(n) by hem ghedaen te boven bleef ghelyc dat blyct by slote vander zelve
rekenynghe de somme van iiiij^{xx} xj £ xvij S viij d p

Item noch ontfaen uten erfvelicken rentebouc vander voorseyde(r) kercke(n) gheval-
len te bamesse xv^clviiij de somme van xxij £ viij S viij d p

(onderaan : hondert xiiij £ vj S v d p)

p. 1 v°.

Item ontfaen van pachte van zegher van (der) biest vanden lande tenden den ynghel
jnden cautere ghefallen te bamesse xv^clviiij over tix^e Jaer Compt x £ vj S p

Item ontfaen van pachte vande hoors xpiaen ryckaert van ij partcheelen lants jnden
cautere ende een partcheel meersch jn heerysbrouck ghefallen te bamesse xv^clviiij
over tvj^e Jaer compt xix £ x S p

Item ontfaen van pachte van Jan van pachtenbeke vanden lande up de schaeppbrugge
ghefallen te bamesse xv^clviiij over tix^e jaer compt v £ ij S p

Item ontfaen van pachte van adriaen vanden bussche van Drie partcheelkens meersch
jnde haut meersch ghefallen te bamesse xv^clviiij / over deerste jaer vanden voorsey-
den pachte compt ix £ p

(onderaan : xliij £ xviiij S p)

p. 2 r°

Item ontfaen van pachte over hubrecht hellebaut vanden lande up heemsdal ghefallen
te bamesse xv^clviiij over tv^e jaert compt iij £ iij S p

Item ontfaen van pachte van roelant van kerrebrouck van een lyne meersch jn
 heerisbrouck ghefallen te bamesse xv^clvijij over deerste jaer compt ij £ ix S p
 Item ontfaen van pachte van lieven manegaert van een lyne lants tenden raepbossche
 ghefallen te bamesse lvijij / over tvij^e jaer compt xxv S p
 Item ontfaen van pachte vande hoorie van Jan roeyken van een partcheel passteur
 anden steenhoven ghefallen te bamesse xv^clvijij over txj^e jaer van xxvij Jaeren compt
 xij S p
 Item ontfaen van pachte van Jacop van caudenberghe vanden kerchove dat hy dit jaer
 ghebruuct heeft ghefallen te bamesse xv^clvijij compt ij £ xv S p
 (onderaan : x £ v S p)

p. 2 v°

Item ontfaen vande weduwe antheunis hauweel over tjaerghetyde van willem heec-
 kaert bezet up twe lynen lants upden cautere metten noorthende upde zavelpitten
 compt xij S p
 Item ontfaen vande Dischmeesters vande stallichten ende(n) peldere over de Jaerghe-
 tyden van andries van hofsta ende jooris vander wedaghe(n) ghedaen up sint urssele
 dach ende sint marcx dach voor elck x S p compt tsamen xx S p
 Item ontfaen vanden zelven Dischmeesters vande stallichten ende(n) peldere jnt
 jaerghetyde van jan bogaert f(i)lius adriaens ghedaen up onzer vrouwen Dach
 lichtmesse a^o lvijij Compt x S p
 Item ontfaen van seynze van willem de clerck van een houcxken lants up heemsdal
 ghefallen te bamesse xv^clvijij compt xij S p
 Item ontfaen van seynze vande weduwe pieter brest van een partcheel passtuers
 boven honderdale ende ontrent twyntich roeden lants an tzuythende vande stede daer
 jan Clays wuent thonderdale ghefallen te kerstmesse xv^clvijij compt xx S p
 (onderaan : iij £ xv S p)

p. 3 r°

Item ontfaen vande keerssen ende peldere jnt huutfeert van de weduwe van Jan
 hebberecht compt viij S p
 Item ontfaen van vj keerssen jnt huutfeert van de huusvrauwe was van jan clyncke de
 jonghe compt xiiij S p
 Item ontfaen van vier keerssen jnde begravinghe van jan van buere viij S p ende jn
 testamente by hem der kercke(n) ende tsacrament ghegheven viij S p compt tsamen
 xvj S p
 Item ontfaen van vier keerssen ende peldere jnt huutfeert vande weduwe Aernaut
 bultynck compt viij S p
 Item ontfaen van twee kersen over coolyne de huusvrauwe was van Joos de keyzere
 compt v S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt huutfeert van passchier hauteman compt
 viij S p
 (onderaan : ij £ xix S p)

p. 3 v°

Item ontfaen van vier stallichten jnt jaerghetyde van Janneken sclerex / huusvrauwe
 was van michiel wittebolle viij S p

Item ontfaen van Jan de neve van stroo vijj S p
 Item ontfaen van Jacop spreeuwe van hoorten ende stroo dat overschoot als tonderlat
 ghedect was upde noortzyde vander kercken compt xxxvj S p
 Item ontfaen van Jacop van caudenberghe van eenen alfven schoof theen die over-
 schoot compt iijj S vj d p
 Item ontfaen van marten tkint van eenen bont latten die overschoot compt
 iijj S vj d p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt Jaerghetyde van Joos van Roo compt
 vijj S p
 (onderaan : iij £ ix S p)

p. 4 r°

Item ontfaen van iijj stallichten jnde begravinghe vande weduwe was van pieter de
 keyzere vijj S p
 Item ontfaen sdcendaechs jnde paesschedaghen aⁿ lvijj over tderde vanden appoorte
 dat jnde capelle ghegaert was compt iijj S v d p
 Item ontfaen huten appoorte of schotele vander kercken den xij^{en} jn april aⁿ lvijj naer
 paesschen / mitgaders dat upden goeden vrydach jnde kercke ende jnt crupen vergaert
 was tsamen ix S gr compt hier v £ vijj S p
 Item ontfaen van iijj stallichten ter begravinghe van xpiaen ryckaert vijj S p ende van
 ghelycken jnde begravinghe van janneken de huusvrauwe was vanden voorseyden
 xpiaen van iijj stallichten vijj S p compt tsamen xvj S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnde begravinghe van katheryne de huusvrauwe was
 van cornelis vande velde compt vijj S p
 (onderaan : vii £ iijj S v d p)

p. 4 v°

Item ontfaen vande weduwe anthuenis hauweel van lx tichelen vj S p
 Item ontfaen van vier stallichten ter begravinghe van jacop schautheet compt
 vijj S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt huutfeert van Ans temmerman / den enape die
 met de weduwe pieter clays wuende compt vijj S p
 Item ontfaen huuten appoorte of schotele vander kercke(n) / den derden van
 hoeymaent xv^e lvijj compt ij £ xvj S p
 Item ontfaen van iijj stallichten jnt jaerghetyde vande weduwe was van kaerle vander
 haghe compt vijj S p
 Item ontfaen van zes stallichten jnt huutfeert van joos vande walle den enape was van
 gheerolf schautheet compt xij S p
 Item ontfaen van jooris ryckaert vande sticx vande(n) tichelen achter de kercke by
 verhooghinghe als meest biedende compt xx S vj d p
 (onderaan : v £ xvij S vj d p)

p. 5 r°

Item ontfaen van vyf stallichten jnt huutfeert vande dochtre van lieven vander sluus /
 compt x S p
 Item ontfaen van zes keerssen jnt huutfeert van michiel ryckaert compt xv S p
 Item ontfaen van zes stallichten jnt huutfeert vande huusvrauwe was van pieter

huunckens (?). xij S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt huutfeert vande weduwe van gheerolf van houcke
 ende van ghelycken vier stallichten jnt huutfeert van huer dochtere voor elc viij S p
 compt tsamen xvj S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt jaerghetyde van copken van kerrebrouck f(ilia)
 joos / compt viij S p
 Item ontfaen van vier stallichten ter begravinghe van anthuenis de clerc viij S p ende
 van ghelycken vier stallichten ter begravinghe vande huusvrauwe was van jacop
 wittebolle viij S compt tsamen xvj S p
 (onderaan : iij £ xvij S p)

p. 5 v°

Item ontfaen van vier stallichten ter begravinghe van calleken willems de huusvrauwe
 was van jooris ryckaert f(ilius) cornelis compt viij S p
 Item ontfaen van gillis bogaert vanden top ende spaendren die vanden heecke quamen
 / die stont upder kercken lant tenden ynghede compt xxxviij S p
 Item ontfaen huuten appoorte of schotele vander kercken den eersten jn decembre a^o
 lvij / iij S x d grootte(n) compt hier ij £ vj S p
 Item ontfaen van iiij stallichten jnt jaerghetyde van lysbette de weduwe pieter van roo
 / compt viij S p
 Item ontfaen van nyclays de gaudissaubox van thoude kerck hecken compt
 xij S vj d p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt jaerghetyde van lievyne boone huusvrauwe was
 van heyndryck van pachtenbeke compt viij S p
 (onderaan : vj £ vj d p)

p. 6 r°

Item ontfaen huuten appoorte vander kercke(n) van dat jn dit voorleden jaer der
 kercken jncomen es / Dat Diversche persoonen ghecocht hebben / Als broot buetere
 wusten kiecken Duve jonghen ende ander zaken / twelc zy zom noch schuldich zyn
 Al tsamen gherekent by beede de kercmeesters Beloopende tsamen ter somme van ix
 £ xij S iiij d p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt jaerghetyde vande huusvrauwe was van anthue-
 nis de cock viij S p
 Item ontfaen huuten appoorte of schotele vander kercke(n) up vercoren maendach
 naer kerssavent xxxv S p
 Item ontfaen van vier stallichten jnt jaerghetyde van marten vander crucen compt
 viij S p
 (onderaan : xij £ iij S iiij d p)

p. 7 r°

De betalinghe ghedaen jeghen den ontfaenc beghinnende alsvooren
 Eerst betaelt den heere ende wet voor tpasseren vander laetster rekenynghe ghedaen
 by jan ledeganck compt xx S p
 Item betaelt den xxiiij^{en} jn sporcle a^o lvii / Jaspar cooplandt Aernoudt de valcke ende
 clays vander donct van de tichelen upt noorden onderlat vander kercke(n) af te
 nemene schoon te makene ende inde kercke te stellene / volghende der bestedinghe

iij S x d grootte(n) Compt hier ii £ vj S p
 Item betaelt teeckeloo van twee schooven theen compt xviiij S p
 Item betaelt theeckeloo van naghelen van lathysere ende ander naghelen ghebezicht
 ande kercke compt xxiiij S ij d p
 Item betaelt de weduwe van Jan taets van neghen bonden latten ten iij S vj d p den
 bont compt tsamen ij £ vj d p
 (onderaan : vij £ viij S viij d p)

p. 7 v°

Item betaelt lieven de stroodeckere van voorseyden noorden honderlat te decken met
 stroo / volghende de bestedinghe ghedaen byden kercmeesters vij S grootte(n) Compt
iiij £ iiij S p
 Item betaelt pieter moerman voor Dat hy met eenen waghen was achter de prochye
 stroo vergaren om de kercke mede te deckene iij S p ende ij S p voor zyn costen compt
v S p
 Item betaelt pieter enezack voor dat hy met eenen anderen waghen was om stroo te
 vergaren iij S p ende ij S p voor zyn costen / Daer jnne begrepen dat hy banderoen
 haelde Compt tsamen vj S p
 Item betaelt Jannyn den cnape jnde rooze voor dat hy met eenen anderen waghen
 stroo hielp vergaren ende den decker diende den tydt dat hy decte / ende voor dat hy
 de hoorten ende stroo al up ghebonden heeft al up zynen cost / Daer vooren
xxxvj S p
 (onderaan : vj £ xj S p)

p. 8 r°

Item betaelt van xij vamen cordeel om de clocke mede te cleppene ten viij d p de
 vaeme Compt viij S p
 Item betaelt den predicant die de passie preecte upden goeden vrydach a^o lvij voor
 paesschen zes schellinghen grootte(n) mits dat zy quaet om cryghen waren compt
ij £ xij S p
 Item betaelt Jan de neve vande(n) coucken ende crakelinghen te hackene ghedeelt
 upden witten donderdach a^o lvij ^{tich} voor paesschen vij S grootte(n) compt
iiij £ iiij S p
 Item betaelt den passtoer (sic) van trisma of tsacrament vanden olyen te ghendt te
 halene / naer costume xij S p
 Item betaelt van verteerde costen ten huse jan van parys / voor den passteur bailliu
 kercmeesters ende andere vande wet als zy pauwels de verman besteedden te
 werckene ant ticheldach (sic) upde kercke hem ende zyn(en) cnape ten xxj gr(ootten)
 sdaechs ende pieter van ravesteyn schaelgedeckere met zynen cnape ten xix gr(oot-
 ten) sdaechs alsdoen verteert jnt besteden xxiiij S p
 (onderaan : x £ p)

p. 8 v°

Item betaelt te synxen a^o lvij van nuwelen ghehanghen ende gheworpen jnde kercke
 van zeven bonden ten xij d p den bont ende eenen van ix d p Compt tsamen
vij S ix d p

Item betaelt van een helle en alf kanevets om onder den scheel up de vonte te legghene / ten vj S vj d p dhelle compt tsamen ix S ix d p

Item betaelt van verteerde costen sdcensdaechs jnde crusweke a^o lvij als de proces- sie(n) vande(r) pieten quamen voor priesters costere ende andere iij S vj d gr(ootten) ende van eenen visch alsdoen verteert xx gr(ootten) tsamen vj S ij d gr(ootten) / Compt hier iij £ xiiij S p

Item betaelt sdcensdaechs jnde synxen daghen tsachternoens van verteerde costen ten huse jan van parys voor de trompers priesters kercmeesters ende andere / mits snachts tlogieren vande trompers ende tsanderdaechs huerlieder jmbyt Tsamen ghe- reket by den kercmeesters tot ix S viij d gr(ootten) Compt hier v £ xvj S p (onderaan : x £ vij S vj d p)

p. 9 r°

Item betaelt van verteerde costen voor de trompers ende noch andere die by hemlie- den waren / ter pieten swoensdaechs jnden ommeganck / compt xij S p

Item betaelt de(n) trompers voor huerlieder vacatien ende aerbeyt jnden voorseyden ommeganck naer costume iij £ xij S p

Item betaelt van vier visschen ghehuerbuert ende verteert tswonsdaechs jnde syn- xendaghen jn de maelydt voor elcken visch neghen grootten Compt tsamen

xxxvj S p

Item betaelt van verteerde costen het swoensdaechs jnde synxendaghen voor de priesters kercmeesters trompers ende ander dienaers vander kercken Die jnden om- meganck vanen ende keersen omme ghedreghen hadden / mits den waghenaers die de priesters ende trompers ghevoert hadden / voor al / bier broot botere / De moeyte van cokene ende andersins al tsamen ghereket byden kercmeesters ter somme van xiiij S vj d grootten Compt hier viij £ xiiij S p

(onderaan : xiiij £ xiiij S p)

p. 9 v°

Item betaelt Jan Dues voor dat hy verguldde het platteelken vanden kilct (sic) jnde kercke iij S ij d grootten compt hier xxxvij S p

Item betaelt den costere van tkeermes vaentken huut te stekene ende jnne te halene van ij Jaeren lvij ende lvij iij grootten tsieaers compt tsamen viij S p

Item betaelt Jacop vander woestyne(n) van iij^cxxv schailen te halene te thielt om te beseghen up de kercke Compt xxiiij S p

Item betaelt van vier zacken calcx te te (sic) viij S p den zack compt xxxij S p

Item betaelt van tselve calck te brynghene van ghent thansbeke vj S p ende van hansbeke te brynghene tot urssele ix S p comt samen xv S p

Item betaelt gillis Danens van zavel te delvene vj S p Ende betaelt jan ledeganck vanden zelven zavele te brynghene ter kercken v S p compt tsamen xj S p (onderaan : vj £ viij S p)

p. 10 r°

Item betaelt van xiiij latten die den kercmeester zant halene thansbeke compt

vj S p

Item betaelt van vurst tichelen oock ghedaen halene thansbeke / compt vj S p

Item betaelt van naghelen daermen mede temmerde ande kercke compt v S p

Item betaelt Cornelis ryckaert van wat te vermakene anden preecstoel compt

vj S p

Item betaelt jan van parys van verteerde costen voor pieter moerman upden keermes dach als hy tappoort bewaerde van sinte medaert compt

iiij S p

Idem betaelt pauwels de verman tichel Decker van dat hy met zynen cnape ghewrocht heeft an ticheldack upde kercke allenen daghen den ij^{en} iij^{en} iiij^{en} vj^{en} vij^{en} xiiij^{en} xiiij^{en} xvj^{en} xvij^{en} ende xviiij^{en} jn wedemaent a° lviiij ten xxj S p sdaechs ende noch voor eenen dach dat hy jnden reep hynck x S p boven zyn ordinaire dachueren Bedraghende tsamen blyckende byder quytancie

xij £ j S p

(onderaan : xiiij £ viij S p)

p. 10 v°

Item betaelt pieter van Ravesteyn schaelge decker van thielt voor dat hy met zynen cnape ghewrocht heeft ant schaylge dack upde kercke tot acht daghen en alf den ij^{en} iij^{en} iiij^{en} vj^{en} vij^{en} xiiij^{en} xv^{en} ende xvij^{en} / midts den xviiij^{en} jn wedemaent totter noene / ten xix S p sdaechs volghens der bestedinghe Compt de acht daghen en alf tsamen

viiij £ j S vj d p

Item betaelt den zelven pieter van vyf hondert en alf schaelgen by hem ghelevert / de groen Reescaelgen ten iiij S grootten thondert ende de Roo ten iij S viij d grootten thondert compt xxj S vj d gr. ende hem was xij grootten beloofd van ontrent ij^c schaelgen te halse te brynghe van thielt / Compt samen xxij S vj d grootten ergo hier

xiiij £ x S p

Item betaelt den zelven van xxx pont sauere ten iiij S iij d p tpont compt

vj £ vij S vj d p

Item betaelt den zelven van xxx pont en alf loots ten xviiij d p tpont compt

ij £ v S ix d p

Item betaelt den zelven van iij £ en alf stoploot ten vij S p tpont compt

xxiiij S vj d p

Item betaelt den zelven van twee duust en alf schaelgenaghels ten xv S p tduust compt

xxxvij S vj d p

Item betaelt den zelven van iij^c lathysere ij S p thondert compt

vj S p

(onderaan : xxxiiij £ xij S ix d p)

p. 11 r°

Item betaelt van drie vichtich cleen broot

xviiij d p

Item betaelt van renten jnden bouck van wesseghem ghevallen te hamesse xv^clviiij compt

viiij S xj d p

Item betaelt gillis bogaert vande heecke upt kercke lant te vellene ende beslane xx S p ende van daer huut iij^c voeten en alf te zaghe te x S p thondert compt xxxv S p ende van thecken te makene achter de kercke xx S p ende voor dander hecken te rysen ende de stechelen te vermakene xx S p Compt tsamen

iiij £ xv S p

Item betaelt de huusvrouwe vanden costere vander kercken lynwaet te verheghenen ende van ij bezemen om de kercke te vaghene als men ghedect hadde tsamen

vij S p

Item betaelt jannyn va (sic) van naghelen ende eenen hueck om tkerchecken ende de stechelen mede te makene mitsgaders de ooghen te reckene vanden voorseyden

heckene tsamen
(onderaan : vj £ iij S v d p)

xij S p

p. 11 v°

Item betaelt van een alf hoet boscolen die moerman haelde te knesselare te kerssavent
xv^clviiij compt xiiiiij S p

Item betaelt van renten jnden bouck van marcquetten ghevallen up assencie dach a^o
lviiij vij S x d p

Item betaelt van renten jnden bouck van roesselare ghevallen te bamesse lviiij compt
xij d p

Item betaelt jan leechganck van twee voer ghezaecht haut te voerene van tkercken lant
upt kerchof ende van tkerck hecken te voerene van gillis bogaerts tot upt kerchof
Tsamen vij S p

Item betaelt den passtoor van urssele over zynen sallaris vande Jaerghetyden vander
kercken van een gheheelen Jaere ghevallen te kerstmesse xv^clviiij compt naer
costume vj £ viij S p

(onderaan : vij £ xvij S x d p)

p. 12 r°

Item betaelt den coster van ghelycken vanden voorseyden jaerghetyden van eenen
gheheelen jaere ghevallen te kerstmesse lviiij voorseyt compt xxiiiiij S p

Item betaelt den costere vander kercken lijnwaet te doen wasschene de juweelen te
schuerene ende de kercke te vaghene dit voorleden jaer ghevallen te kerstmesse
xv^clviiij compt naer costume iijij £ p

Item betaelt den zelven van olye ende smaut ghebezicht ande clocken ende van
tappoort te bewarene van sinte medaert tsamen xxiiiiij S p

Item betaelt dit voorleden Jaer van wyne ghebezicht jnde kercke daermen messe
mede ghedaen heeft ghehaelt jnde rooze tsamen gherekent tot x stoop en alf / een alf
pinte ten veertien grootten den stoop Compt Tsamen vij £ viij S ix d p

(onderaan : xiiij £ xvj S ix d p)

p. 12 v°

Item betaelt vander kercken rente bouck te ontfaene die ghevallen es te bamesse xv^c
ende lviiij / Compt volghende der ordonnancie vande wet ij £ p

Item betaelt Joos de neve van wasse te lichtmesse lvij van vier pont ten x grootten
tpont / met een pont wieroox tsamen ij £ iijij S p

Item betaelt den zelven van wasse te paesschen lviiij / de paeskersse zes pont ende ij £
ander was ten x grootten elc pont compt iijij £ p

Item ten zelven daeghe van twee toortsen ij £ viij S p

Item betaelt den zelven te synxen lviiij / met vermakene ende wisselghelt ende een
pont wieroox / tsamen vj £ iij S vj d p

Item betaelt den zelven up sacraments dach lviiij van twee toortsen ij £ viij S p
(onderaan : xix £ iij S vj d p)

p. 13 r°

Item betaelt den zelven joos de neve van iij £ stallichten ten x S p tpont compt

xxx S p

Item betaelt ... (sic) van een looden becken om jnde vonte te stellene / weghende

xxvij ^{luch} steen ende twee pont / balants ghewichte te ghent ghelevert / ten ij S p ipont
Bedraghende tsamen xxvij schellynghen ende iiij pe(nnynghen ?) grootten Compt
hier xvj £ viij S p

Item betaelt van thoudes becken dat jnde vonte lach te doen schueren ende eenen rynck
an te doene / om een decsel tsyne als nu up de vonte Compt vj S p

Item betaelt jacop vander woestynen vande voorseyde beckens te brynghe van
ghent compt viij S p

Item betaelt jn dit voorleden Jaer van mesbroot ghebezicht jnde kercke / mitschaeders
tleen broot te paesschen ghebezicht tsamen vij S vj d p
(onderaan : xvij £ xix S vj d p)

p. 13 v°

Item betaelt joos de neve van wasse te kerstmesse xv^clvij mits vermaken ende
wisselghelt ende ij nyeuwe toortsen tsamen vj £ j S p

Item betaelt van deze rekenynghe te makene metter copie of double van dien / ter
discretie ij £ p

Item betaelt te ghent van twee sluetelen ende een slot te vermakene an beede de
kerckecken tsamen vij S p

(onderaan : viij £ viij S p)

p. 14 r°

Ontfancck bedraecht tsamen de some van ij^c xiiij £ xvj S ij d p

Betalinghe draecht daer jeghen de somme van j^lxxvj £ xix S xj d p

Aldus blyft deze rekenynghe te boven als meer ontfaen dan betaelt de somme van
xxxvij £ xvj S ij d p

Aldus wettelick ghepasseert met protestacie naer costume By Jacop van cauden-
berghe Bailliu van urssele Jacop vander vesten willem steyaert pieter wille willem
ledeganck als scepenen met hueren medeghezellen ter voorseyder heerlichede Ter
prezentien ende by heer gregorius tsioncke passtoor van urssele present veel ander
prochyanen ende gheteeckent naer costume Actum den xij^{en} jn laumaent xv^clvij

p. 15 r° (ander schrift)

Ghegheven baywyn wittebolle up myn slot bedraghende xxxvij £ xvj S ij d vl (?) p

Eerst van dries scerpins ix S p

Item van adriaen vanden bossche xv S p

van medaert ryckaert xiiij vl gr

van Jan leganck iiij S x d p

noch by my betaelt heere ende wet jnt passeren vande rekenynghe xx gr

Item te mynen huuse verteert swoensdaechs jnde sinxen daghen metten pasteur
trompers etc ? midts sdisendaechs te voeren tsaemen xx S x gr

Daerup betaelt x S iiij d gr zoe comt mij noch van hem x S vj d gr

Item van dat my comt over de Rente van de kinderen adriaen de mueleneere jnden
ligghere f° 34 jn ij jtems xiiij gr x d vl p

Item noch verleyt jnde Rente js sgraven bouck over de kercke xv p

Somme ij £ xvj S iiij d gr vij d vl p

dus Restie hem noch ij £ xix S vij d p

Den v^{en} jn octobere es dit vul betaelt te mynen huuse als hy naer eeclo ghinck...

Alfons RYSERHOVE

VOORSTELLING VAN HET JAARBOEK NR. 38 en HULDIGING VAN DE V.V.V.-EEKLO

Op zaterdag 20 februari 1988 werden al onze leden uitgenodigd naar het Heemkundig Museum van de stad Eeklo in het domein "Het Leen" voor de voorstelling van het jaarboek 1988 en de hulding van de V.V.V.-Eeklo.

Een groot aantal leden had een gevolg gegeven aan de oproep van het bestuur en luisterden met veel belangstelling naar de beide toespraken van onze voorzitter Achiel De Vos, die zoals steeds op een ongeëvenaarde wijze zijn gehoor wist te boeien. We drukken hierna de teksten van die toespraken af.

Heren Schepenen,
Mijnheer de Voorzitter van de V. V. V.
Geachte Bestuursleden van onze beide verenigingen,
Dames en Heren,
Goede vrienden,

Een waardevolle traditie moet gehandhaafd worden. Sinds we nu bijna een 10-tal jaren geleden besloten hebben ons Jaarboek aan onze leden voor te stellen en er een kleine feestviering aan te verbinden, is duidelijk gebleken dat deze formule leden-vriendelijk was, de onderlinge vriendschappelijke relaties kon bestendigen en ontwikkelen, kortom dat het een menselijke en dus deugdelijke formule was.

Ik zou bijna zeggen, dat met deze samenkomst en de hulding van precies deze vereniging vandaag op deze plek, het bos- en heemmuseum van het Leen, de eerste schakel van ons destijds genomen initiatief, hiermee voltooid is : we zijn terug te Eeklo waar we begonnen zijn !

Naar gewoonte vatten wij ons tweeluik aan met de voorstelling van het Jaarboek nr. 38 - een ongelooflijk hoog volgnummer reeds, voor diegenen, die er nu nog zijn en even zovele jaren geleden het eerste nummer in hun bezit kregen, anno 1949.

Het huidige Jaarboek begint met een even goed gedocumenteerde als lijvige uiteenzetting van onze kersverse ondervoorzitter, *Hugo Notteboom*, over *Feodaal Oostwinkel*, artikel waarmee hij een oude belofte tegenover mezelf heeft ingelost. Dat het gespijst werd door 431 voetnoten pleit voor de originele aanpak en de grondigheid van behandeling. Maar, lieve lezer en lezeres, wees niet afgeschrikt door dit fenomenaal aantal voetnota's : eerstens het wordt niet verondersteld dat U ze allemaal leest en tweedens onze vriend Hugo is een geboren verteller, die met een feilloze en directe stijl, ons onmiddellijk wegwijs maakt in deze Oostwinkelse feodale puzzel, want na de opsomming en beschrijving van een indrukwekkend aantal heerlijkheden en lenen op deze kleine vlek van nauwelijks 800 ha, schotelt hij ons in een uitgebreid tweede deel naar aanleiding van de uitoefening van de heerlijke rechten, een gedegen stuk

mentaliteitsgeschiedenis voor. Wij leren er de heren van Oostwinkel kennen, als absolute heersers op hun klein eiland, tuk op hun rechten en ook goed geplaatst - een paar waren zelfs hoogbaljuws van de Oudburg - om ze te verdedigen. Dat een lofbare poging gedaan werd om die feodale puzzel ook in kaart te brengen, vinden we bijzonder verdienstelijk.

In al deze voorvalletjes en betwistingen wordt ook de volksmens op een pittige en originele manier ten tonele gevoerd, zij het dan dikwijls als speelbal van de hoge heren. De auteur doet dit overigens met veel verve en schalkse humor.

Op dezelfde manier, maar dan in een eenmalig geval, hebben wij in een kort artikeltje getiteld "*Tribulaties bij het afsterven van de pastoor van Vinkt in 1519*" gepoogd de laat-middeleeuwse rechtstoestanden en gebruiken, zowel op geestelijk als op wereldlijk vlak, in een verloren dorpje van Vlaanderen te schetsen.

Op zijn gewone, punctuele wijze schrijft *Roger Buyck* een artikel, voorzien van een belangrijke bijlage over : "*Het schepenambt te Kaprijke tijdens de 15e eeuw : een recht of een voorrecht*". Drie belangrijke tabellen over de ambtstermijnen van de schepenen, de verplichte lening van 1490 en de inkwartiering van Duitse soldeniers te Kaprijke in 1486 vormen op zichzelf reeds een synthese van de behandelde periode. Bijzonder waardevol en onontbeerlijk als naslagwerk voor alle disciplines van de geschiedvorsing is de reeds eerder vermelde bijlage : Alfabetische lijst van de Kaprijkse schepenen in de 15e eeuw, waarbij de informatie in de tijd, een lengte voorligt op de meeste Meetjeslandse dorpen. Opnieuw een gepolijst en keurig afgewerkt artikel van deze waardevolle medewerker.

Renier Du Bosch, (Watervliet 1765-Bassevelde 1842) is voor de doorsnee-vorser van het Meetjesland, het type van de volmaakte Franse collaborateur. *Luc François*, assistent aan de R.U.G. brengt daar in een uiterst grondige biografie, ontleend aan zijn doctoraatsthesis wel enige nuances aan.

Hoewel het een ambtenaar was, die de regionale, laat staan de lokale politiek verre overtrof en het in onze contreien, ja zelfs in het gehele Scheldedepartement, tussen 1792 en 1799 voor het zeggen had en het type was van de omwentelingsgezinde Republikein, heeft de auteur eveneens oog voor zijn intellectuele evolutie en zijn privéleven, waarvan nog heel wat wortels in ons gewest liggen : zijn afkomst van Watervliet, zijn bezittingen in de Zeeuws-Vlaamse grensstreek en het dilemma waarvoor hij zich geplaatst zag bij de scheiding in 1830. Tenslotte zijn er zijn laatste levensjaren te Bassevelde en het huwelijk van zijn dochter met de Sleinse landmeter, landbouwer en brouwer Napoleon De Keyser, een geïsoleerde figuur in het Meetjesland. Een genealogie Du Bosch geeft een duidelijk overzicht van de verspreiding van de familie in het Meetjesland, meer bepaald te Watervliet. Een diepgaande en genuanceerde ontleding van de zoveel verguisde maar meestal zo weinig gekende Du Bosch.

Van een andere jonge, professioneel geschoolde historicus, *Peter Stabel* krijgen we een sterk gespecialiseerd en uitgesponnen artikel over : "*Bevolking en sociale gelaagdheid : Eeklo en Kaprijke gedurende de late Middeleeuwen*".

De bevolking van Eeklo wordt er scherpzinnig in ontleed aan de hand van een paar schaarse documenten o.a. 2 belastingslijsten, respectievelijk van 1399 en 1417, terwijl Kaprijke beschikt over een haardtelling van 1469.

Aan de hand van een bijna volledige reeks stadsrekeningen wordt vooral voor Eeklo ook een poging ondernomen om de sociale gelaagdheid van de bevolking te bepalen en ze zoveel mogelijk in de bestaande belastingslijsten te integreren.

In bijlage volgen de hogervermelde belastingslijsten van 1399 en 1417 voor Eeklo. Gesofistikeerde berekeningsmethoden proberen hier het laatste gegeven uit de vrij schaarse bronnen te halen.

Wilfried Steegers, onze genealoog, heeft het ditmaal over de afstamming van kunstschilder *Jacob Godinau*.

Zoals naar gewoonte verschijnt er steeds een verslag van de voorbije huldiging, ditmaal ter ere van Georges van Vooren, met een uitvoerige bibliografie van de gevierde.

Volgt dan nog van mijn hand een stukje over : "*Een balorige cipier te Eeklo in 1540*". Opnieuw een sfeerbeeld uit de roerige 16de eeuw, waarbij een van ketterse leer verdachte cipier nog andere pesterijen uithaalt o.a. tegenover zijn eigen ouders en de hem toevertrouwde gevangenen.

De laatste 40 bladzijden zijn typisch voorbehouden aan interne berichten als daar zijn : het bibliotheeknieuws door onze bibliothecaris Erik De Smet; Bouwstenen van Luc Stockman; Verslag van onze zomeruitstap naar Aalter; kort verslag van onze voordrachten; Verslag Colloquium van de Kringen voor Geschiedenis; Boekbesprekingen, Varia-berichten, m.a.w. opnieuw een boordevol Jaarboek van 250 pagina's vol afwisseling, naar vorm en inhoud, gestoffeerd door eigen mensen en beroepshistorici.

Een jaarboek blijvend uitgeven en een heemkundige werking volhouden, kan maar gebeuren indien men omringd en gestuwd wordt door een aantal gangmakers. Zo'n gangmaker, die we vandaag even voor het voetlicht willen brengen is de V.V.V Eeklo.

Mijnheer de Voorzitter, Geachte Bestuursleden,

Het is met een oprecht genoegen dat wij vandaag een passende gelegenheid hebben gevonden om uw schitterend omkaderings- en sensibiliseringswerk op de korenmaat te plaatsen. Alle belangrijke ideeën evolueren van dagdromen via een lange incubatieperiode naar een uiteindelijke realisatie. Meestal is dat het werk van een kleine groep mensen. Wij weten dat het prille begin van de V.V.V. Eeklo zich kristaliseerde rond de oudere kern van het huidige bestuur.

Inderdaad in mei 1967, nu volle 20 jaar geleden, werd de eerste vergadering van het Torencomité gehouden en dit op initiatief van Antoine De Boever. Daarop waren

aanwezig E. H. Buyck, toenmalig onderpastoor, ondertussen reeds overleden, Etienne Lampaert, Antoon Pieters, Roger Leloup en natuurlijk Antoine De Boever zelf, stuk voor stuk oude en vertrouwde bekenden in het Eeklose culturele leven. Dit werd meteen de bakermat van de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer van de stad Eeklo.

Heel vlug kwamen daar nog de andere vertrouwde gezichten bij, die zich op hun beurt bijzonder verdienstelijk zouden maken : de ene zou later een boek schrijven over de Geschiedenis van Eeklo, de andere zou op eigen kracht een nieuw Heemkundig Tijdschrift stichten, een boek schrijven over het Bouwkundig Erfgoed van Waarschoot, een derde zou een kunstboek over de St-Vincentiuskerk laten verschijnen, nog iemand anders zou een eigen Eekloos getint genealogisch tijdschrift stichten, twee leden van de jongere bestuursploeg zouden later het prachtig en inhoudelijk zeer verzorgd kijkboek "Het Eeklo van toen" laten verschijnen en wanneer het ene heemkundig tijdschrift zou ophouden te verschijnen, kon het in de kortste keren vervangen worden door een ander.

Deze vruchtbare voedingsbodem heeft natuurlijke pluriforme wortels geteeld, want al deze mensen hebben mekaar onderling gesteund en gestimuleerd. In heel dit heemkundig gebeuren bespeuren wij de rode draad van de V. V. V., die zowat overal een beetje de katalysator is geweest.

Vooreerst door het voeren van allerlei historisch-toeristische *acties* o.a. het openstellen van de toren van de St-Vincentiuskerk in 1967, het instellen van de orde van de Eeklose Herbakkers in 1968, haar actie ter vrijwaring van het Leen, waarbinnen wij hier vandaag te gast zijn en waarvan reeds tienduizenden mensen mede met ons genoten hebben van deze bijzonder waardevolle groene oase, destijds de Wilde Moer genaamd. Fiets- en zelfs boottochten behoorden eveneens tot de actiepunten. In 1974 was er de opening van het museum en onthaalcentrum.

Wij doen nog een greep in de activiteiten met het jaarlijks herbakkersfeest, de animatie van Eeklo-centrum, de teach-in "Toerisme in onze streek", de viering van de ere-voorzitster, de gedenkplaat van de Beiaard en de overhandiging van drie nieuwe klokken, de start van het heem- en bosmuseum hier in het Leen in 1987 om de Ridderfeesten te Muiden niet te vergeten.

Naast deze acties en happenings willen wij nog eens de nadruk leggen op een belangrijke verwezenlijking in het bijzonder : de stichting van het *heemmuseum*.

Het is allemaal begonnen bij Romano Tondat, die allerlei heemkundig materiaal verzamelde. Reeds van bij de aanvang van de oprichting van de V. V. V. Eeklo werd er gezocht naar een passende tentoonstellingsruimte en werden er verschillende tentoonstellingen ingericht precies om de aandacht van het publiek op dit probleem te vestigen. Door het toenmalig stadsbestuur werd de in 1973 vrijgekomen ruimte van de stedelijke academie ter beschikking gesteld, dit is de bovenruimte van de vroegere stadsmeisjesschool en op Pasen 1974 werd het museum opengesteld in de Raamstraat 18 en dit tot einde september 1987. Vanaf 1988 is er de beschikking tot bos- en

heemmuseum in het provinciaal domein het Leen, waartoe wij U hier vandaag hartelijk en zelfs met enige aandrang uitnodigen.

Een derde facet in de werking van de V.V.V. Eeklo is de *bibliotheek* van het Meetjesland. Ook hier een korte voorgeschiedenis over hoe het allemaal groeide. De Heer Lucien Lampaert verzamelt boeken, tijdschriften en dergelijke, handelend over het Meetjesland of geschreven door Meetjeslanders. Pater Gardiaan Jocqué schenkt een waardevolle reeks boeken en Toon De Boever snuffelt, zoekt en vindt een heel stel boeken en tijdschriften in de afgedankte boekenschat van de Eeklose bibliotheken. Met Pasen 1976 kan na enig poets- en sorteerwerk de bibliotheek van de V.V.V. opengesteld worden. Deze bibliotheek werd naderhand overgebracht naar het archief in het Stadhuis en is nu gemakkelijker toegankelijk voor alle belangstellenden.

Een vierde facet vertegenwoordigt de specifieke *uitgaven van de V.V.V.* waarvan de voornaamste ongetwijfeld zijn : "Dagboek van een Eekloonaar", het historisch werk "Enkwesten van de schepenbank van Eeklo", fotomappen : "Oud Eeklo 1, 2 en 3", "Liber Amicorum Mevrouw Minne-Vermast".

Tenslotte willen wij eindigen met het *Herbakkershuis*, zo stilaan het imago geworden van de V.V.V. Eeklo. De Vereniging noemt het zelf, niet zonder enige trots, het drukst bezochte huis van Eeklo. Ook hier past een kleine historiek : toen in 1976 op vraag van de voorzitter van de V.V.V., Antoine De Boever, de heer Aimé De Walsche, het vroegere bureau van de oude stadsschool ter beschikking stelde van de V.V.V. Eeklo heeft niemand gedacht dat het HERBAKKERSHUIS - want zo werd het genoemd - zou uitgroeien tot het drukst bezochte huis van Eeklo. In 1980 was het te klein geworden en werd het door het stadsbestuur o.l.v. burgemeester Coppieters vergroot en kreeg het gebouwtje zijn huidig uitzicht. Aan de gevel werd een bas-reliëf "de eeclooschen herbacker" aangebracht. Vele verenigingen houden er hun maandelijks of periodieke bestuursvergaderingen. Opbouwwerk heeft er zijn burelen en de wekelijkse kaartnamiddagen brengen ontspanning aan de bejaarden. Zonder de belangloze inzet van vele mensen zou dit alles een dode letter blijven.

Ik wil besluiten : men kan op twee manieren een verdienstelijke vereniging huldigen : ofwel door de loftrompet te zwaaien over haar bestuur en aan een soort personencultus te doen ofwel door alle verwezenlijkingen en activiteiten te bekijken in solidair verband als het resultaat van gelijkgerichte mensen te evalueren en de resultaten spreken dan voor zich zelf : personen kunnen verdwijnen maar ideeën blijven !

Het is duidelijk dat wij resoluut hebben geopteerd voor laatstgenoemde methode omdat zij recht laat wedervaren aan zoveel mensen, die nu reeds twee decennia lang, onbaatzuchtig voor de heemkundige, toeristische en volkse waarden niet alleen een steentje maar een waarachtige hoeksteen aangebracht hebben. Hun wordt hier in de eerste plaats hulde gebracht !

Mijnheer de Voorzitter, Geachte Bestuursleden, onze gevoelens van sympathie, bewondering en dankbaarheid wegen zwaarder door dan onze financiële middelen.

Als voorzitter van zelf een culturele vereniging zult U weinig last hebben om dit te begrijpen. Toch willen we onze dankbaarheid in bescheiden mate verzilveren door U in eeuwige schenking, in "fondatie" zoals men dat vroeger zo beeldrijk zegd, een gratis-abonnement van ons Jaarboek "Appeltjes van het Meetjesland" aan te bieden, waarvan ik U nu het eerste exemplaar plechtig en betekenisvol wens te overhandigen.

Tevens bieden wij, ter uwer ere, deze bescheiden receptie aan opdat wij samen zouden kunnen klinken op het goed heil en de blijvende bloei van onze beide verenigingen.

Alleen samen zijn we sterk !

Achiel DE VOS

BIBLIOTHEEKNIUWS - 1987

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Lijst van de nog beschikbare jaargangen :

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	32	1981
13	1962	33	1982
19	1968	34	1983
20	1969	35	1984
21	1970	36	1985
25	1974	37	1986
30	1979	38	1987

Van de jaargangen Nr. 11-1960 en 17-1966 is, ingevolge een gift, nog een (tweedehands)-exemplaar beschikbaar. Voor leden die hun verzameling willen aanvullen een buitenkansje !

Alle nummers zijn te bekomen aan de lidmaatschapprijs van 500 fr. en dit door :

- te bestellen op het ruiladres
E. de Smet, Stadsarchief, Markt 34, 9900 Eeklo
- of door het storten op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, 9971-Lembeke, met vermelding van de gewenste jaarboeken.

De Gemeentelijke Openbare Bibliotheek, Spoorwegstraat 1, 9050-Evergem (tel. 091-53.62.92) biedt de jaargangen 1 t.e.m. 18 (1949-1967) te koop aan. Belangstellenden kunnen contact opnemen met voornoemde instelling.

Raadpleging van de bibliotheek

De bibliotheek van het Genootschap is ondergebracht op het Stadsarchief te Eeklo en voor de leden te raadplegen op woensdag van 14 tot 17 uur en op zaterdag van 15 tot 18 uur.

De bibliothekaris,
Erik de Smet

A - Tijdschriftenoverzicht 1987

In het tijdschriftenoverzicht werden de kringmededelingen, kronieken, jaarverslagen en rubrieken als vraagbak en boekbesprekingen niet opgenomen.

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de Heemkundige Vereniging "Het Land van Aalst".

Jrg. XXXIX, nr. 1, 1987.

W.L. BRAEKMAN, Drie processen te Vlierzele uit het begin van de XVe eeuw. E. COSYNS, Het Geitebos (Zandbergen, O.-VI.) : historiek van een "oud-bosgebied". D. VAN DE PERRE, Vraag om een duiveluitdrijving bij paarden te Denderwindeke. P. PRAET, Bedelarij in Aalst tijdens de 19de eeuw.

Jrg. XXXIX, nr. 2-3, 1987.

J. OCKELEY, Baardegem in de jaren 1845-1850. H. VAN ISTERDAEL e.a., Bibliografie 1986. H.V.I., Brandramp te Zonnegem. H.V.I., Te Zonnegem was de vis gevlogen. H.V.I., Deontologie van de vroedvrouw anno 1784.

Jgr. XXXIX, nr. 4-5, 1987.

W. VERNAEVE, Dat boeck vande Guldebroeders van Aalst. D. VAN DE PERRE, Taalproblemen in 1734-1735... te Denderwindeke. W. VERDOODT, De geschiedenis van een dorpskerk (Denderleeuw).

Jrg. XXXIX, nr. 6, 1987.

K.G. VAN ACKER, Ida van Ename. H.V.I., Driekoningenviering te Haaltert. R. OPSOMMER, Enkele "Feodale" bemerkingen. H. VAN ISTERDAEL, Verzorging van geesteszieken te Okegem. G. MARECHAL, Armenvoeding te Ename en Nederename. H.V.I., Eigenaardig Verkoopkontraakt te Geraardsbergen. P. PRAET, Lokalisatie en huisvesting van de Aalterse behoeftigen tijdens de 19de eeuw.

HET LAND VAN BEVEREN.

Jrg. XXX, nr. 1 - maart 1987.

MAURITS VAN DER SPEETEN, Korte geschiedenis van het bedevaartsoord O.L.Vrouw van Gaverland. JOSÉ VERSCHAEREN, De schoolstrijd te Verrebroeck. Het standpunt van de gemeenteonderwijzers Karel Lodewijk en Pieter Edward Vermeiren (1897). PIET VERHEYEN, Het gebeurde alhier... 300 jaar geleden. GUSTAAF ASAERT, Beveren in de Antwerpse pers (14).

Jrg. XXX, nr. 2 - juni 1987.

ANTHONY DEMEY, Haasdonk en zijn gemeentehuis (deel 1). HUGO MAES, Het fort Liefkenshoek als militair bouwwerk.

Jrg. XXX, nr. 3 - september 1987.

ANTHONY DEMEY, Haasdonk en zijn gemeentehuis (deel 2). GUSTAAF ASAERT, Beveren in de Antwerpse pers (15). AURÈLE DE WITTE, Nieuwe bouwkundige en historische gegevens over de kerk van Melsele (17e-18e eeuw). JOSÉ VERSCHAEREN, De harmonie Sint-Cecilia te Beveren in de 19de eeuw.

Jrg. XXX, nr. 4 - december 1987.

PIET VERHEYEN, Het gebeurde alhier... 200 jaar geleden. ANTHONY DEMEY, Haasdonk en zijn gemeentehuis (deel 3). RICHARD WEEMAES, Melsele al vele eeuwen een "Manadorp". RICHARD WEEMAES, Het beeldhouwwerk aan doksaal en orgelkast in de Sint-Martinuskerk van Beveren. GABRIËL WILLEMS, 4 geschilderde portretten in het Hof ter Saksen X, Algemene inhoudstafel 1978-1987.

HEEMKUNDIGE KRING BOS EN BEVERVELD.

Jaarboek 1987 - Nr. 20.

ALFONS RYSERHOVE, De Geuzenberoerten ten oosten van Brugge. WILFRIED LAUWERS, De H. Hartfeesten te Sint-Joris in 1937. HENRI ZUTTERMAN, De Govaerts 300 jaar lang leidende figuren te Oedelem. J. VLAMYNCKE M.S.C., Kuierend door de Sint-Amanduskerk van Beernem. R. DEVRIESE, Verslag over de uitplundering der magazijnen van het plaatselijk komiteet van Beernem door het Duitse leger. WILFRIED LAUWERS, Historiek van de K.W.B. Sint-Joris. R. CRAPPÉ, Een politiereglement uit de vorige eeuw te Oedelem. JEROME DE KETELAERE, Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. WILFRIED LAUWERS, Frederick de Bleecker "De laatste Suisse" van Sint-Joris-ten-Distel. HENRI ZUTTERMAN, Oedelem in de tijd

van voor en na Napoleon. HENRI ZUTTERMAN, Oedelem van toen : Op 't "Hoekske" stonden ooit elf herbergen ! EUGEN ROETS, Karel Roets, een verdienstelijke Beernemnaar. EDELHART MATTHIJS, Een vooroorlogse Oedelgemse zaterdagachternoen... J. VLAMYNCK M.S.C., "Wij schreven 1815...".

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER

Driemaandelijks tijdschrift van het Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant.

Jrg. LXX, nr. 1-2-3, 1987.

J.P. PEETERS, Bieraccijnzen en bierprodukten te Tienen op het einde van de Middeleeuwen en in de 16de eeuw. J. VERBESSELT, Bedevaart- en Processievaantjes. E. VAN ANTENBOER, Dorpsgilden van Brabant contra de Sint-Antoniusgilde van Neckersgoel (1511-1515). G. RENSON, De Cuylytstoren te Strijtem. FR. MESKENS, Steenwiningen te Grimbergen. LUC VAN EECKHOUT, De Windmolen van Sempst (Ternat). F. VERDOODT, Afstammelingen uit het hertogelijk huis van Brabant. W. VERLEYEN, Necrologium van Affligem. E. D'HOE, De Stamzate D'Hoe.

Jrg. LXX, nr. 4-5-6, 1987.

J. VERBESSELT, Langs de Taalgrens in Brabant. J.P. PEETERS, Bieraccijnzen en Bierproductie te Tienen op het einde van de Middeleeuwen en in de 16de eeuw. J. SPANHOVE, Kerk en Schuttersgilden in Asse vóór 1830. LEO LINDEMANS, Aanvullingen III bij de geschiedenis van de familie Lindemans. R. MERTENS, De sjampetter.

Jrg. LXX, nr. 7-8-9, 1987.

A. HUYSENTRUYT, Enkele punten in verband met het "Wivina-psalter". J. VERBESSELT, Langs de Taalgrens. JOS COOLS, De Haachtse pachthoven en kastelen. G. BULTEEL, Van landbouwdorp tot residentiële gemeente. FR. CLAES, Toponymie van Webbekom. W. VERLEYEN, Necrologium van Affligem.

Jrg. LXX, nr. 10-11-12, 1987.

J. VERBESSELT, De indeling van de Brabantse parochies na de Franse Revolutie in 1803. E. VAN DE VOORDE, Welstand en belasting rond 1700. JOS COOLS, De Haachtse pachthoven en kastelen. FR. VERDOODT, Afstammelingen van het hertogelijk huis van Brabant. G. RENSON, Over stichtingen, inkomsten, goederen en jaargetijden in de parochie van Gooik. J. VERBESSELT, Wijn- en bierkelders van het kapittel van Sint-Goedele. A. VAN LIL, Oorlog en vrede te Vorst rond 1890. FR. CLAES, Toponymie van Webbekom.

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS DER STAD DEINZE EN VAN HET LAND AAN LEIE EN SCHELDE - LIV - 1987.

HERMAN MAES, Uit het Dagboek van Dr. med. Remi Calewaert 31 juli 1914-13 oktober 1914. FRANK VERMEULEN, Ontdekking van enkele graven uit de Romeinse tijd te Sint-Martens-Leerne. L. CREYSSENS, Jansenisme te Ouwegem. RITA DE LANGE, Catalogus van de K.O.K.-Bibliotheek. TONY VANHEE, Uit de taal van een Deins klompenmaker. JAN MOERMAN, Twee takken aan dezelfde stam ? Genealogische schets van de familie Moerman te Deinze. Dr. PAUL HUYS, Een echtscheidingsproces met scherminkeling te Deinze in de lokaal-politieke context (1788).

DE GAVERSTREKE

Geschied- en Heemkundige Kring.

Jaarboek 1987 - nr. 15.

M. DEBROUWERE en E. DUCATTEUW, Toponymische wandelingen door Beveren-Leie (5). G. ALGOET, De Sint-Petrusschool te Waregem. M. VERMEULEN, De heerlijkheid "ten Diepen-

dale" in Deerlijk tot 1517. R. OPSOMMER, Splitsing van de heerlijkheid Hemsroede (Anzegem) anno 1284 : leenrechtelijke bemerkingen. PH. DESPRIET, Artisanale Gallo-Romeinse bedrijfsresten te Spiere. M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Van Woonsteden en mensen in Desselgem (4) : het Munkenhof. J. MONBALLYU, Zelfmoord op aanraden van de duivel : een merkwaardig vonnis in Sint-Eloois-Vijve in 1601. R. CASTELAIN, Pachtvoorwaarden voor grote bedrijven in de kasselrijen Oudenaarde en Kortrijk (15de en 16de eeuw). M. VANDEPUTTE, De monsterring van weerbare mannen te Waregem, Sint-Eloois-Vijve, Desselgem en Beveren anno 1638. M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Joseph de Coster en zijn voetreis naar Rome ten jare 1749 (2). C. WAUTERS, Bijdragen tot de geschiedenis van Wereldoorlog II. Het geheim leger in de oorlog 1940-'45. De gevechten in het Avelgemse - september 1944. F. BENOIT, Nieuw schoolhuis te Waregem anno 1616. F. SPELEERS, Anzegem tijdens de Franse revolutie en het Franse bewind (1792-1815) (2). H. BOUCKAERT, Het ware verhaal van Waregem Koerse. N. FOLLENS, Het klooster der paters Oblaten te Waregem overleeft (1914-1919). M. DEBROUWERE en E. DUCATTEEUW, Beverens laatste huisje met restanten van vakwerkbouw. F. BENOIT, Herberggruzie te Sint-Eloois-Vijve anno 1592. Idem, De pachters van de windmolen te Vijve (1580-1610). P. MAES, Beroepen te Oostrozebeke in 1814. Idem, De brandweer te Oostrozebeke. F. BENOIT, Matiging van heerlijke renten. G. ALGOET, De eerste apotheker te Waregem.

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE TE GENT, Nieuwe reeks, Deel XLI, 1987.

K.G. VAN ACKER, De "Libertas castrensis operis" van Antwerpen en de Ottogracht te Gent. A. DEMEY, De romaanse kerk van Sint-Maria-Leerne : één - of driebeukig ? J. VAN BOCKSTAELE, Wachtebeke en Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Een historisch-geografische benadering. W.P. BLOKMANS, Het wisselingsproces van de Gentse schepenen tijdens de 15de eeuw. E. CORNELIS, De kunstenaar in het laat-middeleeuwse Gent. I. Organisatie en kunstproductie van de Sint-Lucasgilde in de 15de eeuw. J. MONBALLYU, Het heksenproces tegen Amouldyne van Rechem te Deinze in 1599. E. OTTE, Analyse van de gerechtelijke procedure in de Kasselrij Oudburg in de XVIIIe eeuw. L. FRANÇOIS, Helias d'Huddeghem Emmanuel (Gent, 1762-1838). TH. de HEMPTINNE, Over kanunniken en intellectuelen in de M.E. Nota's bij recente publicaties aangaande kapitels, prosopografieën en dataverwerking. R. DE HERDT en J. VANNIEUWENHUYSE, Bibliografie van Gent, 1986-1987.

GENTSCHYDINGHEN.

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring "Gent".

16 jrg. III. 1, 1987.

M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. X, Inventaire Archéologique - Fiche nr. 139. De Vazen van het Pakhuis. ROGER VAN AERDE, Rijkswachtkazerne Groendreef. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. LODE HOSTE, Uithangborden te Gent. ROGER VAN AERDE, Orangist ? Patriot ? Republikein ? Royalist ? Het woelige jaar 1831 te Gent. X, Gènsche práot.

16 jrg. nr. 2, 1987.

LODE HOSTE, Uithangborden te Gent. X, Inventaire archéologique. Overblijfselen van oude stadsvestingen. ROGER VAN AERDE, De oefenpleinen in en rond Gent. HUGO COLLUMBIEN, François Laurent. DAVID MAES, De reis van Dulle Griet. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. M. STEELS, Arné Bogaert. X, Gènsche práot.

16 jrg. nr. 3, 1987.

M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. X, Inventaire Archéologique - Fiche nr. 41. Het Utenhove steen. ROGER VAN AERDE, De Citadelpkazerne aan de Heuvelpoort. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. LODE

HOSTE, Uithangborden te Gent. RONALD DE BUCK, Iets over een Gentse scherprechtersvrouw en haar familie. SUZANNE JANSSENS, Het Stekene vaardeken, het vergeten vaardeken ! X, Gênsche prâot.

16 jrg. nr. 4, 1987.

ROGER VAN AERDE, De Kazernen in het Spanjaardenkasteel. X, Inventaire archéologique - Fiche nr. 140. Het Rasphuus. PIERRE KLUYSKENS, Frans Ackerman. LODE HOSTE, Uithangborden te Gent. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. ANDRÉ DESPRETZ, De poedel van 't Pakhuis. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. ROGER VAN AERDE, Nogmaals, maar nu andere, Gentse stroppen-dragers. X, Gênsche prâot.

16 jrg. nr. 5, 1987.

M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. X, Inventaire archéologique - Fiche nr. 127. Oude huizen van de Oudburg. M. VAN WESEMAEL, Over een paar lang vergeten letterspelletjes. LODE HOSTE, Uithangborden te Gent. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. ROGER VAN AERDE, Geschiedenis der Gentse kazernen. Andere gebouwen in Gent, gebruikt door militairen. X, Gênsche prâot.

16 jrg. nr. 6, 1987.

EDDY LEVIS, Republiek en Symboliek. X, Inventaire archéologique - Fiche nr. 49 : De uurklok en de stormklok van het Belfort. M. LABYN, Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen. X, Theo van Rysseberghe. LODE HOSTE, Uithangborden te Gent. EDDY LEVIS, Van alle markten thuis - De Kouter. ANDRÉ DESPRETZ, Beestige bedoening met honden-rattenvangers. RUDY VAN ELSLANDE, De Geschiedenis van de VYT-Borluutfundatie en het Lam Gods. X, Gênsche prâot.

DE LEIEGOUW

Driemaandelijks tijdschrift van de Leiegouw, Vereniging voor Geschied-, Taal- en Volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.

Jrg. XXIX, afl. 1-2, 1987.

PH. ANNAERT, Les filles dévotes enseignantes dans le Hainaut et le Tournais aux XVIIe et XVIIIe siècles. J. BOURGOIS, Bewoning uit de vroege ijzertijd in Sint-Denijs-Westrem. J. BREUGELMANS, Het beheer van de Demer tijdens de 17de en 18de eeuw. W. CAES, Romeinse landbouwtechnologie in Noord-Gallië. CHR. COPPENS, De boeken van de Kortrijkse Sint-Maartenskerk en de bibliotheek van Jan de Hondt (1486-1571). I. CALLENS, De evolutie van de bevolking in de kasselrij Kortrijk in de 18de eeuw. L. DECROIX, Systematische bewerking van het archief voor de Meulebeekse bevolking. A. DEROLEZ, Het fonds "Vliegende Bladen" in de universiteitsbibliotheek Gent. CHR. DESMET, Aspecten van het huwelijk in Groot-Izegem in 1982. M. DEVOS, Dialektverlies en dialektbehoud in de agrarische woordenschat. P. DE WIN, De positie van de Brabantse edelman in de Boergondische Nederlanden. C. DUJARDIN, Het gebruik van mondelinge bronnen. E. DUVERGER, De potjesmarkt in Gent geschilderd door David II Teniers. A. GOORTS, Het plafond van de Sint-Maartenskerk in Sint-Truiden. K. GOOSSE-NAERTS, De bronstijd en de ijzertijd in het arrondissement Antwerpen (1800-50 AD). R. HERPELINCK, Armeezorg en armenonderwijs in het bisdom Ieper in de tweede helft van de 18de eeuw. L. JANSSENS, Stadsfinanciën en kantonnement. Het voorbeeld van Mechelen gedurende de Negenjarige Oorlog (1689-1697). M.C. LALEMAN, Archeologie en monumentenzorg. M.C. LALEMAN, Middeleeuwse bewoning in de Gentse Hoogpoort. B. LAUREYS, Openbare bibliotheek in Gent (1891-1921). M. MAILLARD-LUYPAERT, le schisme d'occident dans l'ancien diocèse de Cambrai de 1387 à 1417. G. MILIS-PROOST, De restauratie van kaarten en plattegronden in de centrale bibliotheek van de Rijksuniversiteit Gent. G. NEYRINCK, Dialektevoluties aan de oostrand van West-Vlaanderen. L. PRENEEL, De religieuze beleving tijdens de beloken tijd. E. ROGIERS, De juryrechtspraak in de provincie Brabant 1880-1900. H. RYCKEBOER, De rijks-grens als dialektgrens in de Westhoek. M. THYS, De Romeinse pannenoven in Marilles en de dakpannenproductie in Noordwest-Gallië. J. TOLLLENEER-R. RENSON, Archief voor het turnwezen. G. VAN BOCKSTAELE, De werking van de edukatieve dienst van het Algemeen

Rijksarchief en het rijksarchief in de provincies. G. VAN DAMME, De verhouding tussen geestelijkheid en de pers in Brugge 1890-1914. J. VAN DAMME, De Antwerpse "tafereelmakers" en hun werken. G. VAN DEN EYNDE, De vroegste ontwikkeling van de middeleeuwse stad Breda. M. VANDER STICHELE, De uitgaande migratie uit Kortrijk in de periode 1867-1880. J. VAN KEYMEULEN, Dialektologie en geschiedenis. F. VAN NOTEN, Nieuwe methodes bij het onderzoek van prehistorische woonplaatsen. M.A.E. VAN SCHERPENZEEL, De benamingen van de oorwurm in het Nederlandse taalgebied, meer bepaald Vlaanderen. H. VERBEECK, De Gallo-Romeinse nederzetting in Kortrijk-Kazerne. E. WARLOP, De kist van Oxford, een banier die in 1302 nog niet bestond, en het wapen van Ieper.

Jrg. XXIX, afl. 3, 1987.

M. VAN DER STICHELE, De uitgaande migratie uit Kortrijk in de periode 1867-1880. Binnenlandse migratie. X, Dr. Jan Soete in Kortrijk herdacht. R.A. DEVOLDER, Dr. Jan Soete als stadsbibliothecaris. J.M. BERTEELE, Herinneringen aan Jan Soete. L. SOETE, Herinneringen aan mijn vader. J. SOETE-F. DEBRABANDERE, 't Vertelselke van de vos en de kraaie. J. MONBALLYU, Een heks op de brandstapel in Ingelmunster in 1607. M. BAELDE, Het visitatierecht over het Kortrijkse Overleiehospital betwist (1549). R. OPSOMMER, Kortrijkse lenen en heerlijkheden. Ten Akker, Ter Elst, Steenkiste. F. DEBRABANDERE, Een krabbe verjuus. Idem, De familienaam Geld(h)of. Idem, Lathoor, Lotthior en Lodrioor. Idem, De familienamen Masquelier, Messelier, Messely en Muss(e)ly. Idem, De familienaam Catheris-Poblome-Sieuw(s).

Jrg. XXIX, afl. 4, 1987.

R. VAN ELSLANDE, Jan van der Asselt, de hofschilder van Lodewijk van Male. M. VANDER STICHELE, De uitgaande migratie uit Kortrijk in de periode 1867-1880. R. OPSOMMER, Belle-gemse heerlijkheden en lenen onder het leenhof van het "Roncèveaelsche" 1450-1550. P. MATTELAER, Orkanen in Vlaanderen. P. MAES, Het Leerwerkhuis of de weefschool in Oostrozebeke (1849-1914). P. HUYS, De "Gilde van de H. Aartsengel Michael, gezeid de Ballisten" Kortrijk. A. PAUWELS, Nogmaals de Kist van Oxford.

HISTORICA LOVANIENSIA

Studiën van leden van het departement Geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Leuven.

- 208 - E. VAN MINGROOT, Het stichtingsdossier van de Sint-Adriaanabdij te Geraardsbergen (1081-1096).
- 209 - R. DE SCHRYVER, National-socialist and marxist views of the history of Belgium
- 210 - J. ROEGIERS, Jan Frans Van de Velde (1743-1823). Bibliograaf en Bibliofoel.
- 211 - E. PUT, Kempische schoolmeesterscontracten uit de 17de en de 18de eeuw
- 212 - AZIZA ETAMBALAZANA, Un centenaire : Le Séminaire Africain de Louvain (1886-1888). Documents inédits.
- 213 - P. TRIO, A medieval Students Confraternity at Ypres : the Notre Dame Confraternity of Paris Students.
- 214 - J. TOLLEBEEK, De legitimatie van een ongeschreven werk. Colenbranders staatkundige geschiedenis van Nederland.

HET MEETJESLAND

Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland.

Jrg. 1, nr. 1, 1987.

J. DE PAEPE, Een pastoor uit het Meetjesland (7). De bolders van Watervliet. H. NOTTEBOOM, Wandeling door Adegem heen (13). Raverschoot. H. NOTTEBOM, Bewoning om en rond Raverschoot. E. DE SMET, Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische Onafhankelijkheid - 1842. D. DE SMET en E. DE SMET, Bouwstenen tot de Geschiedenis van de 19de-eeuwse Meetjeslandse huisnamen (4). E. DE SMET, Ex-librisson uit het Meetjesland. H.

NOTTEBOOM, Uit de Maldegemse gemeenteraad (1). H. NOTTEBOOM, Flitsen uit Middelburg. R. CLAEYS, Zomergemse herbergen anno 1866. O. DE BACKER, Ditjes en datjes uit Zomergem.

Jrg. 1, nr. 2, 1987.

J. DE PAEPE, Een pastoor uit het Meetjesland (8). Een zonnestraal in de Munte en dondervlagen in de biechtstoel. H. NOTTEBOOM, Uit de Maldegemse gemeenteraad (2). A. VYNCKE, Duitse opeisingen 1915-1918. E. DE SMET, Chronologie der Eeklose gebeurtenissen vanaf 1842. L. STOCKMAN, Een nieuw klokkespel voor de kerktoren van Eeklo in 1572. E. DE SMET, Ex-librissen uit het Meetjesland. R. CLAEYS, Een stukje geschiedenis van het Zomergemse Durmenkasteel.

Jrg. 1, nr. 3, 1987.

J. DE PAEPE, Een pastoor uit het Meetjesland (9). De pastoor-stroper. P. ECREVISSE, Levensschets van den Vlaamschen schrijver Pieter Ecrevisse. E. DE SMET, Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische Onafhankelijkheid 1842. E. en D. DE SMET, Bouwstenen tot de geschiedenis van de 19de-eeuwse Meetjeslandse huisnamen. E. DE SMET, Ex-librissen uit het Meetjesland. H. NOTTEBOOM, Soldatenbrieven uit de Franse tijd. H. NOTTEBOOM, De heilige Napoleon in Oostwinkel. H. NOTTEBOOM, Een rare kwast in Maldegem. J. DE PAEPE, Watervliets sakristie is geen bankkluis. L. STOCKMAN, Kerkelijk en parochiaal leven te St-Laureins. W. NOTTEBOOM, Romeinse vondsten te Adegem-Maldegem. W. NOTTEBOOM, Levendige volksdevotie te Moerhuize.

Jrg. 1, nr. 4, 1987.

J. DE PAEPE, Een pastoor uit het Meetjesland (1). De pastoor-duivemelker. U. DE ROO, Het Kneippinstituut in Sleidinge en zijn bezieler Dr. Ruysen. H. NOTTEBOOM, Wandeling door Adegem heen : 14. Heulendonk. A. MARTENS, Een geweigerde bouwvergunning voor een houten korenwindmolen Hansbeke anno 1827. R. BUYCK, De Confrerije van het Allerheyligste Sacrament ende vande berechtigen te Kaprijke 1744. H. NOTTEBOOM, God de Heer onthoofd te Oostwinkel. H. NOTTEBOOM, Versterkingswerken te Middelburg. E. DE SMET, Ex-librissen uit het Meetjesland. L. STOCKMAN en A. BLONDEEL, Kerkelijk en parochiaal leven te Sint-Laureins.

DE OOST-OUDBURG

Jrg. XXIV, 1987.

ALBERT VERVAET, Het ontstaan van Zaffelare. MARCEL DAEM, Grafplaat Della Faille te Sint-Kruis-Winkel. CHRIS IMPENS, De familienaam Impens. SUZANNE MINNEBO-VIAENE, Het penningkohier van 1572 van Zeveneken. MAURITS GYSSELING, Voorgeschiedenis van de Vlaamse leeuw.

HANDELINGEN VAN DE GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN OUDENAARDE VAN ZIJN KASTELNIJ EN VAN DEN LANDE TUSSCHEN MAERCKE EN RONNE.

Jrg. XXIX, 1987.

M.J. TULLEKEN, "Audenaerdsche drukpers na 1830" door Dr. D.J. VANDER MEERSCH. JOACHIM CASTELAIN, "Leen Ter Haverie" (Deel II). JULES BOULEZ, Inventaris van zijn oeuvre (vervolg). DE MERLIER J., Des descendants de Jhan de Merlier, bourgeois d'Audenaarde en 1323. EMIEL VAN OMMESLAEGHE, De geboortestreek. ELIE VERHAEGHE, Oudenaards Modern Archief. SOLANGE DE GROOTE, De Calvinistische Republiek te Oudenaarde (1578/'82) : een triomf voor de hervorming in de Zuidelijke Nederlanden. ELSA VANDERMEERSCH-LANTMEETERS, Kunstenaarsfamilies in Oudenaarde III. De familie Van den Hende. R. CASTELAIN, Waren de afstammelingen van de heren van Petegem ooit heren van Oudenaarde ? (Xle eeuw).

ANNALEN.

Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde.

Jrg. XXXVI - 1987.

JACQUES DECONINCK, Archeologische vondsten in de streek van Ronse. JACQUES DECONINCK, Childerick est-il né à Renaix. Idem, Notes concernant les troubles religieux de 1566 à Renaix. Idem, Notes sur la généalogie des Nassau-Siegen et sur les tableaux conservés jadis dans leur château Renaisien. NOËL DECONINCK, Un étendard Renaisien de la révolution Brabançonne au château de Mérode à Rixensart. JOHNY DECONINCK, Onuitgegeven XVde eeuwse Ronsische stadsrekeningen (vervolg). PHILIPPE CROMBE, Twee laat-neolithische vindplaatsen in de omgeving van Ronse; de klomp (Nukerke-Maarkedal) en Hoogerlucht (Ronse). FÉLICIEN DE TOLLENAERE, Oude versies in handschrift van het Lied van den Waghen van Ronsen. PAUL VAN BUTSELE, Het avontuurlijk leven van Johan VIII van Nassau, heer van Ronse, de "verloren graaf Johan". HENRIETTE DEPLECHIN-DUSSART, De familie Canfijn, stichters van het Hospice Canfijn. MARC DECRIITS, De bouwgeschiedenis van de Sint-Korneliskerken te Ruien (Kluisberge). GUSTAVE VAN BALBERGHE, Jean et Jacqueline Landrien : artistes-peintres. GASTON VAN DE MERCKT, Les horreurs de la guerre 1914-1918. Nos Renaisiens dans la tourmente diabolique. Idem, Le long calvaire de la guerre. Le Journal de Campagne d'un des nôtres Donat Spiers 1914-1918. Victime de son devoir. ALBERT DE CORDIER, De odyssee van een Ronsenaar tijdens de Eerste Wereldoorlog.

VLAAMSE STAM

Tijdschrift voor familiekunde.

Jrg. 23, nr. 1, 1987.

H. DE KOK, Archief en documentatie voor de genealoog in de Kempen - deel II en slot. J. VERHAEGHE, Volkstelling Zarren 1748. J.J.M. VAN ORMELINGEN, De Sint-Truidense tak van de familie Molinet uit Tienen. L. DENYS, Kwartierstaat Kinders Vercruysse-Denys. E. SAENEN, Stamreeks van Edmond Saenen. H. BRUYLAND, Wat een pastoor lijden kan. P. DONCHE, Het Vlaams Kwartierstambok IV met de computer gemaakt. J. VAN OVERSTRAETEN (†), Wat betekent mijn familienaam? - DCCXXXI.

Jrg. 23, nr. 2, 1987.

J. VERHAEGHE, Volkstelling Zarren 1748 - deel II en slot. M. JOURNEE, De Belgische emigratie naar de Nieuwe Wereld in de 19e en begin 20e eeuw. W. BEELE, Nog eens de familienaam Buta(e)ye. J.J. BEYEN, Grafstenen van Tortelboom. H. DE KOK, Hoe sterft men een "administratieve" dood? J. VAN OVERSTRAETEN (†), Wat betekent mijn familienaam? - DCCXXXII. F. VERDOODT, De familie Borremans uit Sint-Pauwels-Leeuw. L. LINDEMANS, Genealogisch kluwen te Beigem.

Jrg. 23, nr. 3-4, 1987.

PAUL ROCK, Ons 22ste Nationaal V.V.F.-Kongres te Leuven. JOS LAPORTE, Onze kwartierstaat : Mgr. Pieter Jozef Sencie (1865-1941). JOS LAPORTE, Zes kinderen en acht familienaamen. HENRI SPRANGERS, Onze kwartierstaat : Mrg. Honoré Van Waeyenbergh (1891-1971). FILIP SANTY, Het Kadoc en de bruikbaarheid van zijn documentatiebestanden voor het genealogisch en heemkundig onderzoek. MARCEL PEETERS, Bronnen voor familiegeschiedenis op het stadsarchief te Leuven. ALBERT CLABOTS, Leden van de familie(s) Clabots als papiermolenaars in Brabant. LUKAS PATTEET, Antwerpse vondelingen uitbesteed te Begijnendijk. LOUIS BORREMANS, De oudste (gekende) generaties de la Bastita te Aarschot. WILFRIED STEEGHERS, Personen uit Brussel overleden in het Bijlokehospitaal te Gent (1625-1652). Dr. HENRI VANNOPPEN, Kardinaal Goossens zag bergen hoger dan de IJzorenberg bij Leuven. NICOLE VAN DEN BORRE, Het geslacht De Bruecker uit West-Brabant. PAUL BEHETS en JULES REUSENS, De familie Tobback uit Berg. Dr. HENRI VANNOPPEN, Het brouwersgeslacht Van Tilt uit Midden-Brabant (Deel 1). JOS LAPORTE, Enkele Vlaams-Brabantse gemeenten, waar-

van de parochieregisters verbrand of vernietigd werden, of spoorloos zijn. EUGÈNE DE LELYS, De lotelingen van de klas 1807 uit de gemeenten Herent, Schaffen en Sint-Pieters-Rode.

Jrg. 23, nr. 5, 1987.

P. HUYS, Onze kwartierstaat : Jules De Bruycker. P. HUYS, Frans Antoon De Bruycker, een Gents kunstschilder te Antwerpen. Geregistreerde familiewapens : Van Driessche; Parmentier; Vossius; Cattebeke; De Punt en Vandenbempt. H. VANNOPPEN, Het brouwersgeslacht Van Tilt uit Midden-Brabant (slot). H. VANNOPPEN, De Belgische emigratie naar de Nieuwe Wereld in de 19de en begin 20ste eeuw (deel II). J. VERHAEGHE, Culinair Stambomen. J.G. DE BROUWERE, De doop van boorlingen.

Jrg. 23, nr. 6, 1987.

K. MANNAERTS, Klapper op een Schepenbankregister van Perk en Elewijt (1592-1653). D. BUTAYE, De Franse familienaam Butaye. J. RENTMEESTERS, De Belgische emigratie naar de Nieuwe Wereld (deel III). P. BRULEZ, Tradutore, traditore. J. VERHAEGHE, Wezerijakten Klerken (1610-1675). P. DONCHE, De inwoners van Diksmuide ten jare 1446. H. SPRANGERS, Nog eens de kwartierstaat Mgr. Van Waeyenberghe. J.G. DE BROUWERE, Voorouders van een Blankenbergse vissersdochter. J. VAN OVERSTRAETEN (†), Wat betekent mijn familienaam ? - DCCXXXIII.

Jrg. 23, nr. 7-8, 1987.

S. STAES, De bevolking van Wilsele anno 1693. V. VERSTEGEN, De namen van de meisjes. F. NACHTERGAELE, Het geslacht Nachtergaele. Nachtegael in Vlaanderen en in Engeland. H. en J. MEIRHAEGHE, 'Dekie or not Dekie, dat is de kwestie'. L. LINDEMANS, Een intense van Bever. P. SEVERIJNS, Godfried Bomans (1913-1971) had Vlaamse voorouders. D. SCHEPENS, Eugene (Eugenio) Schepens. J. BASTIAENSEN, Thomas Bastiaensen en zijn afstammelingen (Kalmhout-Essen). F. VERDOODT, De meiseniers van Asse (1486-1792). J. HENDRICKX, De bevolking van Neerlinter rond 1743. V.J. MEEUSSEN, Zandvliet uit Volkstellingen. J.G. DE BROUWERE. Hoe trouwden onze voorouders ?

Jrg. 23, nr. 9, 1987.

J. CAILLIAU, Elverdinge. W. DEBU, Merkwaardige vondst. P. BRULEZ, Stambomen bij een borrel. N. HOSTYN, Een merkwaardige verzameling portretten van kunstschilder Emile Bulcke op foto. K. MANNAERTS, Bij de klapper op een schepenregister van Perk en Elewijt (1592-1653). W. VAN HILLE, De heerlijkheid Coudenburg. P. MAES, Kerkmeesters te Oostrozebeke in de 17de en 18de eeuw. J.G. DE BROUWERE, Kerkelijke Heraldiek. G. JOHNSON, Belgische grafstenen in Zuid-Afrika. J. VAN DE MOORTELE, Repertoria van Notarissen. A. HUYSENTRUYT, Poorters aan de uitkant van stad en dorp : het Kortrijks geslacht Huysentruyt. C. VAN DE WIEL, Het archief van het aartsbisdom Mechelen-Brussel als bron voor de familiekunde.

Jrg. 23, nr. 10, 1987.

J. GHYSSAERT, Lofdichten in de Stedelijke Bibliotheek van Brugge. P. HUYS, Astene 1641, Processen als genealogische bron. J. BASTIAENSEN, Thomas Bastiaensen en zijn afstammelingen - Errata en addenda. J. DEBUSSERÉ, De typhusepidemie te Gullegem (W.-VI.) van 1847. F. DEBRABANDERE, De familienaam Pabbuwe. W. STEEGHERS, Genealogische schets van de familie Moreels te Tiegem. R. VAN DRIESSCHE, Het geslacht Van (den) Driessche - Afstammen van Karel de Grote. H. SPRANGERS, Bekende Merchtemnaren en hun voorouders (I). L. VERBIST-ELSEVIERS, Oorderen : Inwoners einde 1712. J.G. DEBROUWERE, Hoe trouwden onze voorouders ?

Jrg. 23, nr. 11-12, 1987.

K. DE WINTER, Parochiale archieven, als bron voor de familiekunde. F. DEBRABANDERE, Nogmaals de familienaam Pabbuwe. A. MARIS, Verdoorent en Gillis - Land van Waas. P. HUYS, Gezinshoofden te Grammene (bij Deinze) in 1685. L. LINDEMANS, Bastaardafstamming van Jan III van Brabant bewezen. E. PERSOONS, Literaire en archivalische monstatieke bronnen als hulbron voor de familiekunde. L. FAES, De bevolking van Oostmalle in 1693. P. DONCHE, Een staatslening uit 1576 als genealogische bron. F. DEBRABANDERE, De familienaam Wildemaauw(e). R. DERVAUX, André Vlerick tot de adelstand verheven. J. MERTENS, Voornaamgeving te Zondhoven tijdens de 19de eeuw. F. NACHTERGAELE, Het geslacht Nachtergaele... Corrigenda. D. SCHEPENS, Eugène Schepens... corrigenda. J. DETRO-WYBO en R. WYBO, De familie Wybo te Ardoois.

OOSTVLAAMSE ZANTEN

Jrg. LXII, nr. 1, 1987.

G. VANSCHOENBEEK, Al zijn wij zwakke vrouwen... Een vrouwenstaking in 1907. W.L. BRAEKMAN, "Den Aap in zijn Kot" : nieuw rekapitulerend lied. A.G. HOMBLE (†), Het bier in de volksgeneeskunde (Deel 2). H. VANNOPPEN, Streekdrachten in O.Vl. : het Land van Nevele. L. GELBER, Louis Doms zingt en vertelt (Deel 1).

Jrg. LXII, nr. 2, 1987.

R. VAN DER LINDEN, Reuzen, een startsein voor binding tussen Noord en Zuid. A. VAN HAGELAND, Grootmoedersdag : nieuw kalenderfeest ? R. VAN DER LINDEN, SIEF-kongres te Zürich 1987. M. JACOBS, Negen Colloquia Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen - R.U.G. - Volkskundige verkenning. L. GELBER, Louis Doms zingt en vertelt (Deel 2). R. VAN DER LINDEN, De v.z.w. Frans M. Olbrechts-stichting. A.G. HOMBLE (†), Het bier in de volksgeneeskunde (Deel 3).

Jrg. LXII, nr. 3, 1987.

R. VAN DER LINDEN, Landlopers 1987 : Jaar van de daklozen. Feuille de Route. Kausaliteit en Continuïteit. L. VAN DEN STORME, De Heilige Amelbergaverering in Oost-Vlaanderen. M. JACOBS, Stelen mag ? Een volksrechterlijk fenomeen te Zichen-Zussen-Bolder (1986-1987) : enkele kanttekeningen.

Jrg. LXII, nr. 4, 1987.

W.L. BRAEKMAN, Nieuw Licht op Jan de Lichte en de Zijnen. M. DAEM, Jan Broeckaert. Zijn betekenis voor de volkskunde. A. BOONE, Wat armoede moest daer zijn. Het thema "armoede" in het Kerstlied doorheen Europa.

ANNALEN VAN DE KONINKLIJKE OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN HET LAND VAN WAAS.

Jrg. Deel 90 - 1987.

O. BORGHRGRAEF, Twee eeuwen ballonvaart in het Land van Waas 1784-1984. H. VAN DEN ABBEELE, De penningkohieren als sociaal-ekonomische en demografische bron : het Land van Waas omstreeks 1571. D. VAN OVERMEIRE, De huishoudelijke uitgaven (1787-1791) van Philippe Mathias Vilain XIII (1753-1810) : een bijdrage tot de studie van de adel in het Land van Waas tijdens de 18de eeuw. K. VAN DER GUCHT, Wase bibliografie 1986.

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN WEST-ZEEUWS-VLAANDEREN.

Jrg. 1987 - Nr. 16.

H.A.M. VAN DE VIJVER, De hofsteden van Sluis.

ZOTTEGEMSE CULTURELE KRING

Jrg. 30, 1987.

LEON DE VOS, Het Proces van Egmont. Derde deel. Veroordeling en terechtstelling.

B. - Aanwinsten werken

BASTIAEN FILIP, Mee met z'n tijd ? Branden en brandweer te Aalter een historiek 1887-1987. Aalter, 1987, p. 206.

DHANENS ELISABETH, De voormalige parochiekerk van Eekloo. Antwerpen, 1947, p. 84
DE VOS A., Prieuré de Notre-Dame de Nazareth à Assenede. In Monasticon Belge, Tome VII, Province de Flandre Orientale, quatrième volume, Liège, 1984, p. 795-797.

- VAN ACKER AUGUST, Merkwelijke ekstrakten uit de Resolutieboeken der stede, Keure ende Vrijhede van Eecloo. Eecloo, 1864, p. 110.
- VAN DEN HEEDE MAURICE, Een eeuw fanfare "Eendracht". Aalter, 1987, p. 285.
- WEEMAES RICHARD, Visitatieverslagen van Karel Maes, bisschop van Gent Diarium mei-juni 1611. Kon. Commissie voor Geschiedenis, Brussel, 1987, p. 288.
- X, Tentoonstelling Breydel en De Coninck herdacht 1887-1987. 12 juli-27 sept. in "De Gekroonde Laars" Kredietbank, Brugge, z.p.

BOUWSTENEN VOOR EEN HISTORIEK VAN HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP (Deel VIII)

In aansluiting met onze vorige delen verschenen in AM, nr. 32, 1981, blz. 251-254, in AM, nr. 33, 1982, blz. 299-301, in AM, nr. 34, 1983, blz. 215-226, in AM, nr. 35, 1984, blz. 269-281, in AM, nr. 36, 1985, blz. 293-295, in AM, nr. 37, 1987, blz. 279-289 en in AM, nr. 38, 1987, blz. 226-228, publiceren we nu een achtste reeks bouwstenen betreffende het verleden van onze kring. We putten ditmaal uit het verslagboek van het Heemkundig Genootschap dat Achiel De Vos mij op 25 mei 1988 bezorgde. De toen kersverse secretaris Achiel De Vos begon dit verslagboek op 16 september 1948 en hield dit bij tot 11 mei 1950. Het bevat ook nog de titels van de lezingen voor de jaren 1951 en 1952.

BOUWSTEEN NR. 37

Verslag over de eerste algemene vergadering van 26 september 1948

Op zondag 26 september 1948 had te Eekloo, Hotel "Groenen Boomgaard", de eerste algemene vergadering van het Heemkundig Genootschap voor het Meetjesland, plaats.

35 man waren aanwezig.

Dr. Tieleman, voorzitter, zette in zijn welkomswoord, het doel en de werking van de kring uiteen. Om de twee maand worden er voor de actieve leden werkvergaderingen ingericht. Maar het Heemkundig Genootschap wenst ook naar buiten te treden, zich te richten tot al zijn leden voornamelijk door het uitgeven van een Jaarboek en het inrichten van een gewestelijk heemkundig museum.

Hierna werd het woord verleend aan Ir. de Wilde, lid van de bestendige deputatie, voorzitter van de provinciale commissie voor culturele aangelegenheden. Hij handelde over "Ledeganck als provinciaal inspecteur van het Lager onderwijs".

In een even pittig als origineel, rijk gedocumenteerd expose, toonde spreker het baanbrekend werk aan van Ledeganck in het Lager Onderwijs. Hij is de man geweest die voor het eerst velerlei mistoestanden in het onderwijs aankloeg en naar best vermogen verhielp. Zijn prestaties op dat gebied - te weinig gekend nog - moeten zijn aandenken bij ons verëeuwigen.

Hierna werd het woord verleend aan Dr. Elisabeth Dhanens, die ons vergastte op een voordracht met lichtbeelden over "De hoefetjes van het Meetjesland". Aan de hand van uitgelezen en aanschouwelijk documentatiemateriaal, werd ons aangetoond wat wij nog aan eigen architecturale streekschoonheid bezitten.

Hierop werd deze eerste algemene vergadering besloten.

De voorzitter
E. Tieleman

Evergem, 28 september 1948

De secretaris
A. De Vos

BOUWSTEEN NR. 38

Verslag over de tweemaandelijke werkvergadering te Eekloo, Hotel "Groene Boomgaard" van 14-11-48.

Aanwezig :

De heren : Tieleman (voorzitter), De Vos (secretaris) en Ryckaert (penningmeester).
Verder : E.H.H. Steel en Verwulghen, heren Gillemann (Zelzate), Van Acker (Bassevelde), Van de Veire (Ursel), De Schepper A. & De Clercq F. (Evergem) en juffr. : Geirnaert M en De Koninck L. (Evergem).

Het eerste punt dat ter sprake kwam was de inrichting van het Gewestelijk museum. Al de aanwezige leden werd op het hart gedrukt interessante heemkundige voorwerpen van nu af aan, persoonlijk te verzamelen, in afwachting dat er een bestendig lokaal zal gevonden worden.

Hierop verleende de heer Voorzitter het woord aan E.H. Steel, die ons lezing en inzage gaf, van een zeer oud en belangrijk document, in privaat bezit, rakende een overeenkomst tussen de schepenen van Eekloo en Maldegem, over de afwatering van de streek ten N.W. van het Meetjesland. Het stuk dateert van 1351. Eens te meer werd gesteund op de belangrijkheid van het bijeenbrengen van bronnen in privaat bezit.

Daarna werden enkele technische problemen aangesneden o.a. mogelijkheid tot het houden van heemkundige lezingen voor Zender Gent en de publicatie van ons Jaarboek. Besloten werd, met bekwamen spoed te ijveren tot het samenstellen ervan.

Hierop werd de vergadering geheven.

De voorzitter,
E. Tieleman

Evergem, 16-11-1948

De secretaris,
A. De Vos

BOUWSTEEN NR. 39

Verslag over de tweemaandelijke werkvergadering van 23 januari 1949.

Aanwezig :

De heren Tieleman (voorzitter), De Vos (secretaris), De Schepper A. & De Clercq F. (Evergem), Lippens (Lembeke), Van Cleemput (Adegem), Van de Veire (Ursel), E.H. Verwulghen en Steel (Eekloo), Rijckaert M. (Zomergem), Verhoustraete (Aalter), Verschaffel (Wondelgem), Juffr. E. Dhanens (Eeklo), Van Hooteghem (Lembeke) en Verstraete D. (Ursel).

Lieten zich verontschuldigen : Dhr. Rijckaert (penningmeester) en Dr. Bernard (St. Amandsberg).

De vergadering werd geopend met een reeks administratieve mededelingen.

a) Bespreking rondvraag voor kinderliederen in het Meetjesland door BNRO Brussel.

- b) Heemkundige lezingen voor Zender Gent.
- c) Rondschrijven van de provincie met vraag naar jaarverslag en ontwerp tot verdeling van subsidies.
- d) Ontwerp voor bibliotheek van het Genootschap, voorlopig gevestigd in het Secretariaat.
- e) Bespreking van het Jaarboek. De op te nemen artikels, alsmede de uiterste datum van inzending - 1 Maart - werden voorlopig vastgesteld. Ook de technische kant werd besproken. 96 blz. tekst werden voorzien. Het Jaarboek wordt het best gedrukt in het Meetjesland, waarschijnlijk te Maldegem. De inhoud zou voorlopig de volgende zijn :
  - Het Meetjesland historisch - Dr. Tieleman
  - Dorpstorens van het Meetjesland - J. Dhanens
  - Naam Meetjesland - Dr. Tieleman
  - Kanaal Gent-Brugge (Brugse Vaart) - Verhoustraete
  - Kleitse bezembinders - E.H. De Smet
  - Een artikel over Knesselare (Rijserhove)
  - Toponijmisch overzicht - J. Van de Veire
  - Huidige dorpskerk van Evergem - F. De Clercq
 Dit zou aangevuld worden door een kleine rubriek sprokkelingen : "Vondsten op den appelzolder". Het jaarboek zou kunnen verschijnen begin juni.

Hiermee werd dan het administratief deel besloten.

Hierop volgde dan een voorlezing en commentariëring door onze voorzitter, de heer Tieleman, van een pachtbrief van Elmare (1340). Elmare, gelegen tussen Waterland-Oudeman en Waterlandkerkje (Brandkreek) is van belang voor zijn vermelding in den Reinaard. De pachtbrief zelf is van groot belang, wat betreft de cultuurhistoriek, de economische en sociale verhoudingen van dien tijd. Na deze aspecten belicht te hebben, kwam spreker tot besluit dat Elmare een proosdij, misschien later een soort strafkolonie geweest is van de St-Pietersabdij te Gent.

Hierop werd de vergadering geheven.

Evergem, 16 Februari 1949

De voorzitter,
E. Tieleman

De secretaris,
A. De Vos

Tot daar deze drie verslagen uit de beginperiode van het Genootschap. Volgend jaar publiceren we dan nog drie dergelijke verslagen.

Luc STOCKMAN

KRONIEK

Voordrachten tijdens het seizoen 1987-1988

20 december 1987 - Van de voordracht door Luc Stockman over de altaarstichtingen en altaardiensten in het Meetjesland tijdens het Ancien Regime schreef Hugo Notteboom in het Vrij Maldegem van 27 december 1987 een uitvoerig verslag. Hij voegde daarbij nog enkele gegevens over de kapelanijen van Maldegem en de O.-L.-Vrouwkapel van Adegem. We zijn Hugo Notteboom heel dankbaar voor deze degelijke samenvatting die we met genoeg afdrukken in Appeltjes.

L.S.

ALTAARSTICHTINGEN IN HET MEETJESLAND

Zondag 20 december hield Luc Stockman voor een twintigtal geïnteresseerden een spannende en leerrijke voordracht over een eerder saai lijkend onderwerp, namelijk altaarstichtingen in de kerken van het Meetjesland. De voordracht was namelijk spannend omdat het een onderwerp betrof waar nog bitter weinig, om niet te zeggen niets over gepubliceerd werd. Leerrijk omdat onze kennis omtrent de middeleeuwse religieuze toestanden met een serieuze brok informatie werd aangevuld.

In onderhavige bijdrage pogen we de voordracht van Luc Stockman samen te vatten wat, door de veelheid aan gegevens, niet zo gemakkelijk is. Tevens probeerden we er enkele Maldegemse en Adegemse toestanden aan vast te knopen. Vermelden we nog dat Luc Stockman eigenlijk als invaller voor professor Lambrecht fungeerde die zou komen spreken over de synodale schepenen in de parochies. Het moet gezegd worden dat de heer Stockman niet alleen als invaller een doelpunt scoorde, maar dat hij een hele wedstrijd voor zijn rekening nam !

Kapelanijen en altaarstichtingen

Tot nu toe verwarde bijna elk auteur de kapelanijen met altaarstichtingen. Het onbekende wordt door vorsers nogal eens dikwijls ter zijde geschoven als "onbelangrijk" of "het zal later nog wel eens van pas komen" ! Zo verliep het ook met Luc Stockman : in een *dépourillé* uit 1455 trof hij de term *servicia altaris* aan, doch dit gegeven werd terzijde gelegd. Dr. Paul Huys bezorgde hem echter een kontrakt tussen de bezorger van het altaar van O.-L.-Vrouw in Aalter en een beeldsnijder uit Kortrijk dat dateert uit 1526. Wat later ontdekte hij in de kerkrekeningen van Sint-Laureins dat de altaardiensten financieel bijsprongen bij de vergroting van de kerk op het eind van de 16de eeuw. In de studie van Willy Haemerlynck over de Eeklose pastoors vond hij ook dat er devotiemissen werden opgedragen *ten autae*re van Sint-Jan in de Eeklose Sint-Vincentiuskerk. En tenslotte was er het werk van dr. Elisabeth Dhanens over de Gentse Sint-Janskerk (Sint-Baafskathedraal) die de voordrachtgever overtuigde van het belang van deze altaarstichtingen. In deze Gentse topkerk van het toenmalige archidiaakonaat Gent kwamen de altaardiensten op grote schaal voor. Hoe zouden ze dan niet op kleinere schaal voorkomen in kleinere parochies ?

Een parochie in de middeleeuwen

Een primitieve parochie bestond uit : een kerk, een pastoor en... gelovigen. Indien een van deze schakels ontbrak kon er van een parochie geen sprake zijn. Een eerste element dat aan deze primitieve vorm werd toegevoegd was de koster of custos : de bewaker van de kerk. In bepaalde kerken was er zelfs voor de koster een plaats voorzien om te slapen IN de kerk ! Koster Bouden van Sint-Niklaas-in-Vaerne die in 1243 optrad als getuige bij een grensscheiding is wel de eerste bekende koster uit het Meetjesland. In 1255 schenkt Philippus van Maldeghem 20 schellingen aan de "bewaker" van de Maldegemse kerk, vermoedelijk om de missen te dienen van de kapelannen. Kosteren waren ook wel eens presbyters of geestelijken !

Schenkingen aan de kerk deden de functionele behoefte aan kerkmeesters ontstaan ; de eerste *procurators of magistri fabricae* treft men in West-Vlaanderen aan in 1250. De oudst bekende kerkmeesters in het Meetjesland zijn twee Maldegemnaren : Jan Neyd en Filip van den Zuerkele treden in 1332 op als getuigen en worden als kerkmeesters vermeld. Tenslotte kwamen er de arm- of H. Geestmeesters die voor zieken en armen zorgden en dit met gelden uit de tiendenopbrengst. Rond 1300 bestond deze parochiale structuur in alle parochies van het Meetjesland : kerk, pastoor, kerkmeesters, armmeesters, koster en gelovigen !

Parochiale uitbreiding

Niet alleen geestelijken, ook leken zorgden voor de verdere uitbouw van de parochiale structuur. Leken organiseerden zich in kerkelijke gilden die een bepaalde heilige vereerden (O.-L.-Vrouw, H. Barbara,...) er missen voor lieten opdragen en jaarlijks een feestmaal hielden waar, en dat is wel heel uitzonderlijk, ook de vrouwen aan deelnamen. In Waarschoot haalden de vrouwen van de leden zelfs geld op (per wijk) om dit feestmaal te betalen. Meer dan eens gebeurde het dat deze gilden een altaar onder hun bescherming namen. Heel rijke gilden stelden zelfs een gildepriester aan die echter geen kapelaan mocht genoemd worden.

Een para-parochiale stichting was de kapelanijs. Door rijke heren werd een bedrag van 10 à 20 pond parisis rentewijs uitgezet om er een priester mee te betalen die een bepaald aantal missen diende op te dragen. De bisschop benoemde deze geestelijke, meestal op voorstel van de fundateur. In principe had deze geestelijke niet het minste uitstaans met de parochiale zielzorg : hij werd betaald om de missen op te dragen en daarmee was zijn taak bekeken.

Bij het overlijden van de schenker werden de gelden beheerd door bezorgers. Het spreekt bijna vanzelf dat deze kapelannen al vrij vroeg bij de zielzorg werden betrokken, bv. in Eeklo voor het opdragen van de vroegmis die door de stad werd betaald. Pas in 1630 is er sprake van echte onderpastoors (bisschop Triest). Priesters liepen verschillende stadia door alvorens het tot pastoor te brengen ; laagst op de ladder stond de *schoolpape*, daarna werd men koster, vervolgens kon met een kapelanijs in de wacht slepen om het tenslotte tot *verus pastor*, echte pastoor te brengen !

Maldegemse kapelanijen

Maldegem, toch een relatief vrij grote parochie in het Meetjesland (allicht de grootste qua oppervlakte) bleef niet verstoken van kapelanijen.

In 1251 sticht Willem, *Dominus de Maldenghem*, een kapelanie in de Maldegemse kerk ter ere van de H. Maria, H. Barbara en alle heiligen. De Heer van Maldegem deed deze stichting voor zijn eigen zielerust en voor die van zijn beide echtgenotes Agnes van Gistel en Margareta van Wastina. De kapelaan diende verschillende missen op te dragen in de kapel van de H. Barbara en ook wel in de kapel van Reesinghe als de Heer daarom zou vragen. Op het feest van de H. Remigius en op Kerstmis kreeg de kapelaan telkens de helft van de 15 pond Vlaams die aan deze stichting was verbonden. De Heer van Maldegem had voor deze stichting heel wat partijen land in Kleempittebroek en in Houveld (Adegem) met een jaarlijks te betalen rente belast : Lamsinus Faber, Dirkinus Dapper, Symoen Vliegere, Willems Scugtinc, Willekin, zoon van Gerard Witten, Quistegoet, Monekin Cuert, Lamsinus, zoon van Boidini Langhen, Mava, weduwe Scugtinc, Wed. Monekins Valken, Weitin de Merendree, Willems, zoon van Arnout Heinekins, Willem de Juchin, Symon Veltganck, Philippus Plachedin, Ghena Veltganck, Gerardus, zoon van Willem Roodecappe, Lamsinus, zoon van Boidin Potters, Walter, zoon van Hendrik Veltganck, Clais, zoon van Mathildis.

Kort na 1251 stichtte dezelfde Heer van Maldegem ook nog een kapelanie ter ere van de H. Amandus. Ook de priester die deze kapelanie bediende kreeg 15 p. Vlaams : de helft met Kerstmis en de andere helft op de feestdag van Johannes de Doper. Voor deze stichting belastte de Heer van Maldegem vier van zijn molens met een eeuwige cijns. Deze cijns diende te worden betaald door Willem Scleihout en Egidius Borluut. Op 12 juni 1255 vraagt Filip van Maldeghem, zoon van Willem, aan de bisschop van Doornik dat hij beide stichtingen van zijn vader zou willen bekrachtigen en dat de bisschop, via het kapittel van Harelbeke respectievelijk Simoen en Baldwinus zou willen aanstellen tot kapelaan van de H. Amandus en van de H. Barbarakapelanij.

Ook in Maldegem speelden deze beide kapelanen al vrij vlug een rol in de dagelijkse zielzorg. Ze stonden de *prochiepape* bij in het opdragen van de hoogmis, de donderdagse Sacramentsmis, de pestmissen, enz. enz.

Altaarstichtingen

In tegenstelling tot kapelanijen werden altaarstichtingen opgericht door leken. Deze leken (ook wel verenigingen) stelden zich tot doel een altaar in de kerk te onderhouden, te versieren, op te smukken e.d.m. Het aantal altaren in onze parochiekerken was niet gering : in Maldegem waren er minstens vier, idem in Adegem. Het spreekt vanzelf dat diegene die voor het onderhoud van het altaar moest zorgen meestal financieel begoed was en er dan ook voor zorgde dat ZIJN altaar er bijzonder fraai uitzag. Na de reformatie werden de kapelanijen onderpastoraten en de altaarstichtingen werden omgedoopt tot kapellen. In Adegem zijn enkele rekeningen bewaard van de *Capelle van Onse Vrouwe* waarin we lezen dat de kapelmeesters (de vroegere bezorgers) zich heel wat inspanningen getroosten om het door hen gepatroneerde altaar van het beste te voorzien. Er werden zelfs stukken land bezet aan deze kapel.

Tot besluit

Kapelanijen, gilden, altaarstichtingen, kapellen, confrerieën, kosterij... : allemaal begrippen die stilaan een voor ons onbegrijpelijke lading dekken ware het niet dat er hier of daar een verwoed en bezeten maar vooral bekwaam vorser zich met deze zaken bezighield. Zo iemand is ongetwijfeld Luc Stockman die door jarenlang archiefonderzoek erin geslaagd is ons een beter begrip bij te brengen over de parochiale structuur en het religieuze leven van voor de 16e eeuw. Waar het archiefmateriaal voor de 17de en 18de eeuwen bijzonder overvloedig is kan dat niet worden gezegd voor de periode van voor het Concilie van Trente ! Men moet werkelijk het kleinste detail met evenveel zorg behandelen als de meest omstandige oorkonde. En dat doet Luc Stockman met vuur en overgave én met kennis van zaken ! Hopelijk horen we nog meer dergelijke voordrachten over eigen streek !

Hugo Notteboom

19 april 1988 - In samenwerking met de Heemkundige Kring 'Het Ambacht Maldegem' werd er bij wijze van proef eens een voordracht gegeven buiten Eeklo. Daarvoor werd het parochiezaaltje gekozen van Sint-Margriete, waar drs. Bea Augustijn een voordracht hield over de moerontginningen in het Meetjesland. Ook over deze vergadering schreef Hugo Notteboom een uitvoerig verslag dat in het Vrij Maldegem verscheen van 29 april 1988.

HET MEETJESLANDSE LANDSCHAP

Op dinsdag 19 april jl. hield mevrouw Drs. Bea Augustijn - voor een overigens bomvol zaaltje - een boeiende uiteenzetting over de evolutie en de achtereenvolgende gedaanteverwisselingen die het Meetjesland in de loop van verschillende eeuwen

Bea Augustijn aan het woord in de parochiezaal van Sint-Margriete.

(Foto : Walter Notteboom)

onderging. De ruim 70 geïnteresseerden die in Sint-Margriete waren samengekomen om er naar Drs. Augustijn te luisteren hebben het zich zeker niet beklagd.

Door gebruik te maken van het beschikbare toponymische materiaal, door het bestuderen van oude kaarten, door het onderzoeken van nog bestaande relictten in het landschap en natuurlijk door grondig bronnenonderzoek (al dan niet gepubliceerd) hing mevr. Augustijn volgend beeld op van het Meetjeslandse landschap ten noorden van Kaprijke, Eeklo, Maldegem.

Veengebied

Eeuwenlang bevond er zich in het bestudeerde gebied een vrij dikke turflaag die tot in de 11e eeuw sporadisch werd uitgeturfd. Vanaf de 11e eeuw en vooral in de 12e-13e eeuw werd de turf op semi-industriële wijze uitgebaat. Door de toename van de bevolking en de verstedelijking werd de vraag naar brandstof alsnar groter. Het hele gebied werd voor veel, zeer veel geld zelfs, door de graaf van de hand gedaan : kerkelijke en andere instellingen zowel als partikulieren (rijke patriciërs uit de steden) namen de uitbating van de turf op zich. Een hele infrastructuur werd uitgebouwd : afwateringskanaaltjes (leden), wegen die de uit te turven "blokken" of "maten" (Sint-Laureins-ten-Blokke, Meetjesland) doorkruisten, bruggetjes over de waterlopen, enz. De toename van de bevolking maakte het zelfs noodzakelijk een paar nieuwe parochies op te richten. Het moet een hele bedrijvigheid zijn geweest : het uitturven, het drogen, het opslaan in schuren, het transport via kleine kanaaltjes, enz., bezorgde aan heel wat "displaced persons" werk en voedsel.

Na het uitturven

Tientallen jaren lang waren vele arbeiders manueel bezig met het steken van de turf. Zoals we nu in sommige streken van de wereld zien (houttekort, steenkool uitgeput, en wat met de olie ?) raakte ook het Meetjeslandse winningsgebied uitgeput. De brede wegen die doorheen het hele gebied lagen en zich veel hoger bevonden werden tenslotte ook uitgeturfd waardoor ze op hetzelfde niveau van het omringende landschap kwamen te liggen. Het land, dat een desolate aanblik bood, was nu waardeloos geworden en werd voor weinig geld van de hand gedaan.

Bos- en akkerland

De bevolking van Sint-Laureins, Sint-Jan-in-Eremo, enz. moest echter van iets leven ! Er werd begonnen met het zware en lastige karwei - ook in de tijd - om het vroegere veengebied in vruchtbaar akkerland te herscheppen. Niet alleen veranderde de bevolking van beroep, ook de toponymie paste zich aan : de Balgerhoekemaat werd de Balgerhoekeakker. Vele partijen werden met loofbossen beplant : het hout zou later als vervangende brandstof worden gebruikt. Het kon bovendien ook nog als constructiehout worden aangewend.

In de loop van vele eeuwen nam de bebossing alsnar toe. Een blik op de kaart van Pourbus (16e eeuw) en op de kabinetskaart van Ferraris (18e eeuw) toont dit duidelijk aan. Dit kan eigenaardig klinken : een toename van de bevolking veronderstelt een toename van akkerland i.p.v. bossen ! Verbeterde landbouwtechnieken en het begin-

nend gebruik van meststoffen verhoogde de opbrengst echter dermate dat er geen nood bestond het bestaande landbouwareaal nog uit te breiden. De nood aan hout echter nam steeds maar toe !

Ontbossing

Het ontginnen van steenkool in de 19e eeuw maakte de houtvesterij onrendabel. Op de magerste gronden werd wel "mijnhout" gekweekt, maar dat kon de ontbossing maar nauwelijks beïnvloeden. Het waren trouwens de loofbossen die verdwenen. Nu blijft er daar praktisch niets van over !

De ruilverkaveling die in het gebied werd toegepast maakte dat er van de hele landschapsevolutie nog maar weinig is overgebleven. Wie nu over de kaarsrechte brede wegen van Sint-Laureins rijdt en het landschap ziet voorbijkomen zal wel niet vermoeden welke verschillende evoluties het landschap heeft ondergaan !

Eminente aanwezigen

Het was wel heel toevallig dat de drie belangrijkste heemkundigen - ik noem ze semi-professionele historici - die fundamenteel onderzoek over de streek verrichtten op deze voordracht aanwezig waren.

Daniël Verstraete, de "vader des vaders", de pionier voor alle heemkundigen uit de streek luisterde met veel aandacht naar de gedegen uiteenzetting. Mevr. Augustijn citeerde hem verschillende keren. Alhoewel Daniël er niet van houdt "beboft" te worden zal het hem ongetwijfeld deugd hebben gedaan te horen dat zijn pionierswerk niet vergeten raakt !

Ook Luc Stockman, die reeds vele artikelen over de behandelde materie schreef, werd herhaalde malen door Drs. Augustijn vernoemd. Zonder het gepubliceerde werk van de heer Stockman zou mevr. Augustijn het zeker heel wat moeilijker hebben gehad bepaalde conclusies te kunnen trekken.

En tenslotte was natuurlijk ook de heer Achiel De Vos aanwezig. In een pittige inleiding situeerde hij het werk en het belang van Mevrouw Augustijns opzoeken. Ook de voorzitter van het Heemkundige Genootschap werd door de spreker met veel lof overladen.

Naast deze drie voornamelijk heemkundigen was natuurlijk ook de pastoor van St.-Margriete aanwezig. Ook zagen we er schepen Van Braeckel die met veel aandacht luisterde. De Nederlandse delegatie werd geleid door ex-gemeentesecretaris Georges Van Vooren die, sedert zijn opruststelling, tijd te kort komt ! We mogen Paul Van de Woestyne en Walter Notteboom ook niet vergeten vermelden. Laatst - but not least - dienen de vele inwoners van Sint-Margriete zelf te worden vermeld. De voorzitter van de Culturele Raad glunderde, inspecteur Seynaeve genoot van de uiteenzetting maar, Margriet en Omer waren nog het meest van al te vreden om de geslaagde avond.

Hopelijk worden er in de toekomst nog meer dergelijke avonden georganiseerd, de heemkunde én het Meetjesland ten bate.

Hugo Notteboom

Op historische verkenning door Lovendegem

Op 21 augustus 1988 mocht de Lovendegemse schepen van cultuur, ondanks de dreigende regen, toch een zestigtal leden begroeten op het sfeervolle neo-gotische gemeentehuis. Hij moest wel bekennen dat hij van het Heemkundig Genootschap nog niet zo veel gehoord had, maar dat dit gemis tijdens deze ontvangst wel kon verholpen worden. Onze voorzitter antwoordde daarop dat er in Appeltejs ook maar weinig verschenen was over Lovendegem. Slechts M. Ryckaert wijdde eens een volledig artikel aan deze gemeente. De geschiedenis van Lovendegem moet dus nog volledig geschreven worden. De rijk geïllustreerde brochure van 32 blz. die naar aanleiding van deze historische verkenning het licht zag, wil alvast een poging zijn om in die leemte te voorzien. Bovendien is ons plaatselijk lid, Romain Coppens, begonnen met het verzamelen van historische gegevens over zijn gemeente met het oog op de publicatie van een volledige geschiedenis. Achiel De Vos sprak de hoop uit dat het gemeentebestuur deze plaatselijke vorser ten volle zal steunen. Na het drinken van een fris glaasje wijn trokken we dan te voet naar de Sint-Martenskerk.

Daar werden we op sleeptouw genomen door R. Coppens die ons een kort overzicht gaf van de bouwgeschiedenis van de kerk die in 1897 doodgerestaureerd werd door bouwmeester Goethals. Net zoals de Sint-Corneliskerk in Aalter heeft hij de Sint-Martenskerk in een neo-gotisch kleedje gestoken. In Aalter is die ingreep goed geslaagd, maar in Lovendegem kende hij wat minder geluk. Het neo-gotisch hoofdaltaar, het O.-L.-Vrouwaltaar en het Sint-Martinusaltaar met hun retabels vallen nogal mee, maar we betreuren toch het verdwijnen van de vroegere waardevolle altaren die door pastoor Pauwels voor een prikje werden verkocht, alhoewel een van de altaren verfraaid was met een schilderij van Gaspard De Craeyer.

Het leven van de kerkpatroon is afgebeeld in een van die retabels en op de kuip van de preekstoel van 1767 staat hij afgebeeld in zijn klassieke voorstelling : te paard deelt hij zijn mantel met een arme. Het edelsmeedwerk stond uitgestald in de sacristie, waar we ook een mooie kast konden bewonderen. Het chrismatorium van 1613 trok onmiddellijk de aandacht, maar ook een zilveren stralenmonstrans van 1693 en een kelk van 1610 zijn waardevolle stukken. De neergutsende regen hield ons wel een kwartier op vooraleer we de tocht konden voortzetten.

Onder een donkere wolkenhemel reden we dan naar de stenen windmolen van Vinderhoute, die op een lichte verhevenheid vlakbij de Poekebeek alias de Neerkale gebouwd is. Achiel De Vos legde ons het ingewikkelde waterwegennet uit in de omgeving van Lovendegem met de Durme of Hoogkale, later de Brugse Vaart, de Poekebeek of Neerkale en de Lieve met hun bruggen, veren en rabotten (= sluizen). Van op de hoge molenwal konden we heel goed de Poekevallei met haar meersen zien liggen.

Aan de Appensvoorde staat nog altijd het stichtingshuisje van de Zusters van Liefde, een congregatie die in 1804 door kan. P.J. Triest werd gesticht. In de hard gerestaurerde tweewoonst worden een huisaltaar, archiefstukken, foto's en allerlei voorwerpen betreffende de stichter en de zusters van Liefde bewaard. De boomgaard werd

De groep heemkundigen die de regen trotseerden !

(Foto : Walter Notteboom)

opnieuw aangelegd en een haag sluit dit oude erf af. Dit landelijk museum is een passende hulde aan het liefdewerk van kan. Triest en zijn 'jonge dochters'.

Langs Appensvoorde, een echte chique laan, staan talrijke kastelen, buitenverblijven en riant villa's. Op het einde daarvan, net over de rijksweg naar Gent, verrijst de Rode Poort, een kasteeltje met twee daken. Daar werden wij opgewacht door Jean Roels van Kerckvoorde, ere-vrederechter te Zomergem en lid van het Genootschap van bij de stichting in 1946. Een bekoorlijk Engels park, een portierswoning, een oud koetshuis, een boomgaard en een hofstede vormen samen met kasteeltje een echt landelijke residentie. Door een gelukkig toeval, een zware regenbui, moesten we binnen vluchten in het kasteeltje. Daardoor konden we het interieur ook eens bekijken. De gastheer vertelde ons enkele historische bijzonderheden over zijn woning en haar bewoners. Biezonder mooi vond ik de kamer met de gotische schouw. Dit extra-bezoekje viel erg in de smaak bij de dames die altijd nieuwsgierig zijn naar de woonomstandigheden van een kasteelheer !

Ten gevolge van een ongelukje brak de autokaravaan in twee stukken, zodat ik niets kan vertellen over het herbergbezoek in de Bredestraat, over het goed te Kerckhove en het Eekskan, waar ons medelid Othmar Van Laere een gezellig optrekje heeft. Verkleumd en diep gebogen onder onze regenschermen stonden wij geduldig te wachten op de eerste groep, die een prachtige rit hadden gemaakt, dixit Hugo Notteboom, door het gebied van de vroegere keure van Desteldonk-Sleidinge-Lovendegem langs kasseiwegen doorheen de hoge maïsvelden.

Op de binnenkoer van het neo-gotisch kasteel van Lovendegem, bewoond door de edele familie Dons de Lovendeghem, werden we opnieuw geplaagd door een stortvloed, zodat we Achiel De Vos niet eens konden horen. Zo werden we letterlijk

uitgerend en vluchtte iederen naar zijn auto om zo vlug mogelijk de warmte van de 'De Graaf van Vlaanderen' op te zoeken, waar we een lekkere maaltijd opgediend kregen. Deze succesvolle tocht, onder slechte weersomstandigheden, was het werk van Achiel De Vos, die een uitstekende brochure schreef, van R. Coppens, onze competente gids in de kerk en het huisje van de zusters van Liefde, van Jean Roels van Kerckvoorde de gastheer in de Rode Poort, en tenslotte van Othmar Van Laere, die de tocht hielp uitstippelen en zijn invloed gebruikte voor de ontvangst op het gemeentehuis. Voor volgend jaar hopen we dat na regen, zonneschijn komt !

Luc STOCKMAN

Huldiging van Paul Hesters te Wachtebeke

Naar aanleiding van het behalen van de Provinciale Prijs voor Volkskunde 1988 werd ons lid Paul Hesters op 24 november 1988 gehuldigd in het Provinciaal Domein te Wachtebeke.

Paul Hesters kan men terecht een heemkundige met een late roeping noemen. Geboren te Wachtebeke op 18 oktober 1942 ging hij pas in de zeventiger jaren actief meewerken aan de publicaties van de heemkundige kring "Oud Wachtebeke". Zijn totale inzet ging niet onopgemerkt voorbij, wat dra resulteerde in een ondervoorzitterschap. Als verantwoordelijke uitgever van het driemaandelijks tijdschrift liet hij het kringorgaan gestaag groeien tot een volwaardige publicatie.

Naast zijn vele bijdragen in het kringblad schreef Paul Hesters een boek over de geschiedenis van "De Veldmolen" te Wachtebeke en over "De familie Laheyne". Het was voor zijn laatste boek "De klompenmakerij. Sociale en economische geschiedenis van de klompenmakerij in het noorden van Oost-Vlaanderen" dat Paul Hesters werd bekroond.

De verwelkoming, in het restaurant Puyenbroeck, werd namens het Provinciebestuur uitgesproken door de Heer gedeputeerde E. De Cuyper.

Uit het juryverslag, kenbaar gemaakt bij monde van de Heer H. Arens, vallen wel enkele extracten te citeren die de bekroonde tenvolle typeren :

"De inzending van Paul Hesters beantwoordt volledig aan de gestelde eisen voor een wetenschappelijk verantwoorde studie van een volkskundig gegeven. Hij heeft de klompenmakerij in ál zijn aspecten belicht. Hiervoor steunde hij niet alleen op een degelijke bibliografie, maar vooral op intens speurwerk te velde".

"De auteur is grote dank verschuldigd omdat hij als het ware op de valreep de geschiedenis geschreven heeft van een volksambacht waarmee nog slechts een snel verminderend aantal oudere mensen enig vertrouwdheid hebben".

"Deze talrijke zegspersonen uit het noorden van het Waasland hebben hem haarfijn verteld over het maken van klompen, de opkomst en het verval van deze eens zo bloeiende nijverheid".

''Paul Hesters weet perfekt hoe hij de geïnteresseerde leek in een vrij technische materie als het klompenmaken moet inwijden''.

''Deze systematische en degelijke studie is een onuitputbare bron van informatie voor iedereen die over het ambachtelijk klompenmaken iets meer wenst te weten te komen''.

Feestredenaar de Heer gedeputeerde E. De Cuyper accentueerde de verdienste van de laureaat op het vlak van de volkskunde. In de huldigingstoespraak, namens het Gemeentebestuur van Wachtebeke, belichtte burgemeester W. De Vliegheer de mens Paul Hesters en zijn impact op het dorpsleven.

Met een ludiek dankwoord sloot Paul Hesters het academisch luik af.

Tussen de diverse sprekers in, kregen we de optredens van de volksdansgroep ''Toon en Tine'' uit Moerbeke-Waas terwijl de Heer Henri Van De Voorde het ambachtelijk klompenmaken demonstreerde.

Hartelijk proficiat, vriend Paul, namens de leden van het Genootschap.

E. DE SMET

Meetjeslandse plaatsnamen van voor 1600

*BIJEENGEBRACHT DOOR ACHIEL DE VOS EN LUC STOCKMAN
VERKLAARD DOOR DR. JOHAN TAELEMAN
UITGEGEVEN DOOR ''HET AMBACHT MALDEGEM''*

Al vanaf het begin van zijn historische opzoekingen in 1947, had Achiel De Vos, voorzitter van het Oostvlaams Verbond van de Historische Kringen, een grote belangstelling voor de plaatsnamen. Hij noteerde eerst zorgvuldig alle Evergemse toponiemen en later verbreedde hij zijn belangstelling tot alle Meetjeslandse plaatsnamen.

Een eerste vrucht van die speurtocht was in 1951 zijn artikel over de Evergemse herbergen en hun benaming. In de jaren 1958-1959 besprak hij in het weekblad 'Het Vrije Noorden' 424 Evergemse plaatsnamen in een rubriek 'Zo oud als de straat'. In het Eeklo-nummer van 'Appeltjes van het Meetjesland', verschenen in 1972, deed hij hetzelfde werk nog eens over voor Eeklo bij de beschrijving van het Eeklose stratennet en de Eeklose herbergnamen tijdens het Ancien Regime. Door de bestudering van de plaatsnamen kon Achiel De Vos in 1958 de middeleeuwse loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke terugvinden.

In 1976 vatte hij het plan op om alle Meetjeslandse plaatsnamen uit de bronnen, die voor 1600 waren geschreven, te gaan excerpieren. Hij nam het onderzoek op zich van de talrijke documenten die in de Gentse archiefdepots en in het Eeklose stadsarchief berusten. Einde 1976 werd Luc Stockman ingeschakeld om hetzelfde te gaan doen in de archiefdepots te Brugge en in het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Dit lastige en moeizame zantingswerk is nu praktisch voltooid, zodat de auteurs begonnen zijn met het persklaar maken van de bijeengebrachte toponiemen, waarvan het aantal ca. 15.000 bedraagt.

De Meetjeslandse plaatsnamen van vóór 1600 zullen in acht delen worden uitgegeven :

Deel I : Het Ambacht Maldegem (Adegem, Maldegem en Sint-Laureins).

Deel II : Het Houtland (Aalter, Bellem, Knesselare en Ursel).

Deel III : De Keuren van Eeklo-Lembeke en Kaprijke.

Deel IV : Het Ambacht Zomergem (Oostwinkel, Ronsele, Waarschoot en Zomergem).

Deel V : Het Ambacht Boekhoute (Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo) en het Polderland (Middelburg, Sint-Jan-in-Eremo, Sint-Margriete, Watervliet en Waterland-Oudeman).

Deel VI : Het Graafschap Evergem (Evergem en Sleidinge).

Deel VII : Het Ambacht Assenede (Assenede, Ertvelde, Kluizen, Sint-Kruis-Winkel, Wachtebeke en Zelzate).

Deel VIII : Het Gentse (Hansbeke, Lovendegem, Mariakerke, Merendree, Vinderhoute en Wondelgem).

Op zaterdag 11 februari 1989 werd in het voormalige gemeentehuis van Adegem van Deel I het boekdeel 1 over Adegem aan het Meetjeslandse publiek voorgesteld.

Achiel De Vos heeft in het 'Woord Vooraf' de bedoeling en de opzet van deze groots opgevatte uitgave belicht.

Dr. Johan Taeldeman, docent aan de RUG, heeft aanvaard de voornaamste plaatsnamen van Adegem te verklaren, zodat de lezer ook een inzicht krijgt in het ontstaan en de betekenis van dit toponiemen.

Luc Stockman heeft, zich steunend op die plaatsnamen, een korte historische schets van de landname van Adegem gemaakt.

De voornaamste wijken, straatnamen en waterlopen zijn op een kaart nauwkeurig gesitueerd ter oriëntering van de lezer.

— — — — —

PRAKTISCHE SCHIKKINGEN

Het boekdeel 1 over Adegem ziet er als volgt uit :

Woord vooraf, door Achiel De Vos.

- A. Verklaring van de voornaamste plaatsnamen, door J. Taeldeman.
- B. Historische schets van de landname te Adegem, door Luc Stockman.
- C. Kaart met de voornaamste plaatsnamen.
- D. Afkortingen van de gebruikte bronnen.
- E1. Adegemse plaatsnamen.
- E2. Plaatsnamen ergens te Adegem en/of te Maldegem.

Boekdeel I van Deel I beslaat ongeveer 100 blz. en kost 250 fr. Men kan dit boekdeel I bestellen door storting van 250 fr. + 50 fr. portkosten op rekeningnummer 737-3074607-41 van "Werkgroep Meetjesland" Maldegem.

Boekbesprekingen

'De Belle' en 'DF-Spiegel' - In februari 1988 verscheen het eerste nummer van 'De Belle', het tijdschrift van de heemkring 'Emiel Mettenanxt' en het Davidsfonds-Bellem. Daarin zullen de activiteiten van beide Bellemse verenigingen aangekondigd worden. Daarnaast ligt het in de bedoeling van de redactie geregeld heemkundige en historische wetenswaardigheden over Bellem te publiceren. Zo bevat het eerste nummer een bijdrage van Dirk De Reuck over de 'bel' van Bellem en een artikel van Ivan Hoste over het wapenschild van de familie de Kerchove.

Een gelijkaardig tijdschrift is 'DF-Spiegel', dat door het Davidsfonds van Lotenhulle-Poeke al sedert september 1983 wordt uitgegeven. Hier wordt ook hetzelfde stramien gevolgd : verslagen over de DF-activiteiten worden afgewisseld met stukjes over het verleden van beide kerkdorpen. Voorzitter Arnold Strobbe gaat geregeld praten met oudere Poekenaren en Lotenhullenaren over de tijd van toen. In AM, nr. 38, 1987, blz. 235 besprak ik trouwens reeds het boek van A. Strobbe en medewerkers *Dorp in de spiegel*, dat groeide uit die losse bijdragen in 'DF-Spiegel'. Deze actieve en jonge afdeling van het Davidsfonds is nu al aan nr. 3 van de vijfde jaargang van 'DF-Spiegel' toe !

Deze artikeltjes in beide tijdschriften zijn uiterst bruikbare bouwstenen voor de Geschiedenis van Bellem en de Geschiedenis van Lotenhulle, die nu op het getouw staan, waarvan die van Bellem in 1992 zou moeten verschijnen naar aanleiding van de 750ste verjaardag van de *prochie Bethleëm* alias Bellem.

L.S.

Aalters Wandelboekje. Uitgegeven door VTB-VAB, 60 blz., talrijke illustraties. Prijs : 50 fr. Te bestellen bij het gemeentebestuur van Aalter.

Roger Defruyt had de gelukkige idee de bestaande beschrijvingen van de vijf Aalterse wandelroutes te bundelen in een brochure, die door de VTB-VAB werd uitgegeven. Dit boekje omvat het Kranepoelpad (R. Defruyt), de Parkroute (Mark Gevaert), Schoonbergpad (Maurice Thys), tGroene dorppad (R. Defruyt en Cyriel Lootens) en het Witte Kaproenenpad (R. Defruyt). Deze vijf wandelpaden liggen over de vier deelgemeenten van Groot-Aalter verspreid. Het Witte Kaproenenpad ligt gedeeltelijk op Aalterbrug en op Sint-Maria-Aalter; het Kranepoelpad en het Schoonbergpad zijn in Aalter gesitueerd; tGroene dorppad loopt door Bellem; de Parkroute doet zowel Lotenhulle als Poeke aan.

De historisch en landschappelijk geïnteresseerde wandelaar vindt in die brochure allerlei wetenswaardigheden die een wandeling niet alleen gezond, maar ook

'geestesverheffend' maken. Met dit boekje van Roger Defruyt op zak kan de wandelaar de mooiste en groenste plekjes van Groot-Aalter ontdekken en iets opsteken over het verleden van hoeven, kapellen, kastelen en kerken.

L.S.

F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE, R. SCARPHOUT & M. THYS. *Op het goede spoor. 150 jaar yzeren weg te Aeltre, Bellem en Aeltre-Ste-Marie*, Aalter, 1988, 292 blz., geïllustreerd met talrijke tekeningen en foto's, uitgegeven door de Heemkundige Kring 'Arthur Verhoustraete' te Aalter. Prijs : 500 fr. + 50 fr. verzendingskosten. Te bestellen door overschrijving van 550 fr. op bankrekening nr. 442-6594361-40 van Heemkundige Kring Aalter.

Op 12 augustus 1838, dus 150 jaar geleden, reed de eerste trein over de pas aangelegde spoorlijn Gent-Aalter-Brugge-Oostende. Bovendien werd op 20 mei 1988 een nieuw stationsgebouw te Aalter in gebruik genomen. Dit was een mooie gelegenheid voor de Heemkundige Kring 'Arthur Verhoustraete' uit Aalter om in samenwerking met de N.M.B.S., het gemeentebestuur van Aalter en de Heemkundige Kring 'Emiel Mettenanxt' uit Bellem een tentoonstelling in het nieuwe stationsgebouw van Aalter in te richten en een vierdubbel nummer van hun tijdschrift 'Het Land van de Woestijne' te publiceren onder de titel 'Op het goede spoor'.

Het gebeurt slechts heel zelden dat vanuit de hoek van de heemkundige kringen belangstelling bestaat voor het verleden van de spoorwegmaatschappijen. Ten onrechte trouwens, want de trein heeft het leven in de stad en ook op het platteland grondig beïnvloed en verdient bijgevolg ook de aandacht van heemkundigen en historici. Dit lijvig nummer van 'Het Land van de Woestijne' kan een aansporing zijn voor de heemkundige kringen om eens in hun eigen dorp het verleden van de 'ijzeren weg' te gaan opsporen. Dit boek kan hun wellicht op het goede spoor brengen van bronnen betreffende de aanwezigheid van de trein in hun eigen heem.

Ivan Hoste bijt de spits af met een kort overzicht over het ontstaan en de aanleg van het Belgisch spoorwegnet in de periode 1830-1845. Daarna behandelt hij uitvoerig de pogingen van de stad Tielt om de spoorlijn Gent-Aalter-Brugge om te bouwen tot een lijn Gent-Tielt-Brugge ! Dit mislukte zodat Tielt uiteindelijk vrede moest nemen met een verbinding Tielt-Deinze. Ria Scarphout heeft haar vader Camiel Paepe, die van 1935 tot 1953 als stationschef van Aalter fungeerde, geïnterviewd over de dagdagelijkse gebeurtenissen in en rond een plattelandsstatie. Filip Bastiaen, Dirk De Reuck en Maurice Thys schreven respectievelijk de historiek van het station van Aalter, Bellem en Sint-Maria-Aalter. Daarin pogen zij o.m. het maatschappelijk en economisch impact van een station op het dorpsleven na te gaan. Verder werd ook de urbanistische ontwikkeling van de stationswijken beschreven alsook het leven rond het station en vooral dan in de herbergen die in hun omgeving als paddestoelen uit de grond rezen.

Dit boek werd dus meer dan een loutere opsomming van komende en gaande stationschefs en treinen ! Ik aarzel niet om te schrijven dat dit nummer van 'Het Land van de Woestijne' methodologisch van het grootste belang is en een nieuw onderzoeksveld opent voor de historische en heemkundige kringen.

Luc Stockman

J. VAN MALDEGHEM, *Omtrent Kleit*, Maldegem, 1988, 48 blz., talrijke illustraties. Prijs 250 fr. + 50 fr. verzendingskosten. Te bestellen bij Jeroom Van Maldegem, Kleitkalseide 145, 9990 Maldegem.

Naar aanleiding van het 130-jarig bestaan van de Sint-Vincentiusparochie te Kleit richtte het Davidsfonds Maldegem van 11 tot 14 november 1988 een tentoonstelling in met een unieke verzameling bidprentjes, een reeks foto's over het volksreligieuze leven te Kleit en een aantal godsdienstige voorwerpen afkomstig o.m. uit het klooster en de kerk van Kleit. Dit was een geschikte gelegenheid voor Jeroom Van Maldegem om een rijk geïllustreerde brochure te schrijven over de onvermoede rijkdom van de kerk, de volksdevotie en het godsdienstig leven, de vieringen en feesten, enkele culturele en economische aspecten van het leven op deze Kleithil en tenslotte over Kleitse sagen en legenden.

Ik vond de beschrijving van het meubilair van de Sint-Vincentiuskerk heel verrassend omdat ik niet kon vermoeden dat in een kerkgebouw van 1858 een schitterende preekstoel van 'anno 1666' staat ! Bovendien bevindt zich op het hoofdaltaar nog een bijzonder fraai barokke trommeltabernakel uit 1736. Ook een ommegang buiten de kerk loont de moeite. Tegen de zuidelijke zijmuur van de kerk hangen drie kapelletjes met taferelen uit het leven van Sint-Cornelius, de heilige paus met de veehoorn en tegen de noordelijke zijmuur hangen nogmaals drie kapelletjes met taferelen uit het leven van Sint-Antonius, de heilige abt met de taustaf en het varkentje ! Verder komen we nog een barokke Kruislievenheer, een beeld van Sint-Apollonia en een kapelletje met een beeld van Sint-Antonius abt tegen. De kapelletjes, de bescherm-daken met hun beelden en beeldengroepen werden in 1988 grondig gerestaureerd op initiatief van pastoor Frans Vermeersch.

Het is U intussen duidelijk geworden dat de eenvoudige kerk van Kleit een bezoek overwaard is. We feliciteren Jeroom Van Maldegem en het Davidsfonds van Maldegem met de tentoonstelling en de brochure die ons laten kennis maken met een paar verborgen en onbekende schatten in het Meetjesland.

Luc Stockman

Varia

Prentkaarten - Glasramen

Zomergem geeft een reeks postkaarten uit met vijf taferelen, die op de glasramen staan van de Sint-Martinuskerk. Op de ommezijde staat telkens een aansluitend gebed of gedicht.

Thema's :

1. Jezus met Jozef en Maria.
2. Jozef en Maria offeren Jezus in de tempel.
3. De H. Dominicus ontvangt de rozenkrans van Maria.
4. De bruiloft te Kanaan.
5. De boodschap van de engel aan Maria.

Deze reeks kost 100 fr. + 20 fr. verzendingskosten.

De totale som - behalve drukkosten - gaat naar de vervolgde Kerk in Oost-Europa. Te bestellen via Mevr. N. Premer, Park ter Daelman 8, 9930 Zomergem - Tel. (091) 72 80 27.

Al onder de weg van Maldegem - Puttend uit de bewogen geschiedenis van Maldegem en haar rijke sagen- en legendschat heeft stoetenbouwer-kunstenaar Pol Verheylezoone een kleurrijke stoet ontworpen die op zondag 18 september 1988 onder grote belangstelling door de voornaamste straten van 't Getrouwe Maldegem trok.

Op zestien wagens werden volgende sagen en legenden uitgebeeld : 'Al onder de weg van Maldegem, daar zat een wuf dat spon', 'Pierke Pimpelmees en het kasteel van Raverschoot', 'Adegem buiten de wereld', 'De Kleitse bezembinders en het geschenk van de jager', 'Het kasteel van Groot-Burkel', 'De verzonken klokkeput van Papinglo', 'Onze Lieve Vrouw van den Doorn', 'Verbrande vingers in witte doek', 'Belle Versnik, de toveresse', 'De donkeren put en de ketellappers', 'Kanunnik Andries en het gestolen goed', 'De dolende monnikken van de abdij van Zoetendale', 'Het wit wijf van Paddepoele', 'Osschaert, de kwelgeest', 'Vrouw Holle langs de Holleweg' en 'Prinsenvagen Raad van Elf met het beeldje Rietje Kane'.

Verder stapten nog de reuzen Peet Cabooter, Meneerke van Maldegem en de ketellappers en Pol 't Artiëst en de groep van de 'Rode Mannekens' in deze omme-gang op. In een koets reden Filips de Schone en zijn vrouw Johanna de waanzinnige, de ouders van Keizer Karel en Rietje Kane, mee.

In de programmabrochure werden de legenden en de sagen in het kort verteld zodat de toeschouwers in woord en in beeld kennis konden maken met dit volkse erfgoed. Proficiat aan Pol Verheylezoone en zijn talrijke medewerkers, binnen en buiten de stoet. Tot volgend jaar wellicht ?

L.S.

Stichting van de VVF-Meetjesland in Aalter - Op 13 maart 1988 werd te Aalter een nieuwe afdeling van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde boven de doopvont gehouden. Deze afdeling 'Het Meetjesland' genoemd, kwam tot stand onder de stuwning van ons jongste bestuurslid, Filip Bastiaen, die tot voorzitter van die nieuwe afdeling werd gekozen. Ook Walter Notteboom liet zich opnemen in het bestuur. Hun werkteerrein omvat volgende gemeenten : Beernem, Maldegem, Knesselare, Ruiselede, Aalter, Sint-Laureins, Eeklo, Zomergem, Nevele, Kaprijke, Waarschoot en

Lovendegem : dus een groot stuk van het Meetjesland, een stuk van het Land van Nevele en zelfs een grote brok van West-Vlaanderen !

Tijdens de ontvangst op het gemeentehuis van Aalter werd het woord gevoerd door Filip Bastiaen, voorzitter, Dr. René De Clerck, voorzitter van de VVF-Oost-Vlaanderen en de eerste schepen van Aalter, Robert Verhelst. Daarna volgde een uitgebreid bezoek aan de Sint-Lambertuskerk van Poeke en het kasteel van Poeke o.l.v. Willy Stevens en ondergetekende.

Tijdens de ontvangst werd ook het eerste nummer van hun informatieblad 'De Levensboom' voorgesteld. Daarin bespreekt o.m. André Bollaert de status Animarum van Poesele uit 1729 en belicht Leen Arnaut de figuur van Arnoldus Bellaert (1806-1897), burgemeester van Knesselare.

Wij wensen de jonge en dynamische voorzitter Filip Bastiaen en zijn uitgebreid bestuur (18 leden, wat een weelde...) een voorspoedige toekomst toe ten bate van het genealogisch onderzoek in het Meetjesland.

Wel vinden we het jammer dat er geen samenwerkingsakkoord kon gevonden worden met de uitgevers van het gewestelijk tijdschrift voor Familiekunde te Eeklo, die nu al twaalf jaar lang het heel degelijk blad 'De Eik' publiceren. De oudere en ervaren ploeg van 'De Eik' en de jonge entoesiaste ploeg van 'De Levensboom' zouden samen de ideale werkgroep kunnen vormen om de 'De Levenseik' te kunnen verspreiden in het Meetjesland ! Twee genealogische tijdschriften in het Meetjesland, lijken mij van het goede te veel.

Luc Stockman

I N H O U D

L. STOCKMAN. — Altaarstichtingen en Altaardiensten in het Meetjesland tijdens het Ancien Regime	5
E. DE SMET. — Van vrije maatschappijen van onderlinge bijstand naar Ziekenfondsen	18
A. DE VOS. — Zeger Blondeel, een dubieuze baljuw te Eeklo (1558-1569)	54
F. BASTIAEN. — Het brandweer- en verzekeringswezen in het Meetjesland ca. 1845	58
M. BOONE. — De Gentse lening van 1436	87
R. MOELAERT. — Het oorlogsvliegveld nr. 26 "Aalter"	100
L.M. GOEGEBUER o.s.a. — Onze Lieve Vrouw van Nazaret te Assenede 1251-1645...	168
W. STEEGHERS. — De heel- en vroedmeester Alexander Joannes Taminiâu	172
W. STEEGHERS. — Petrus Bernardus Sandyck, Pastoor van Kluizen	180
A. RYSERHOVE. — Kerkrekeningen te Ursel uit 1528 en 1558	186
A. DE VOS. — Voorstelling van het Jaarboek nr. 38 en Huldiging van de V.V.V.-Eeklo	201
E. DE SMET. — Bibliotheeknieuws - 1987	207
L. STOCKMAN. — Bouwstenen voor een historiek van het Heemkundig Genootschap (Deel VIII)	218
Kroniek	221

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

OPSTELRAAD

Eindopsteller :

A. DE VOS, Achterstege 22 - 9050 Evergem

Leden :

A. RYSERHOVE, Kloosterstraat 46 - 9890 Knesselare

L. STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter

Alle artikels dienen uiterlijk op 1 september in het bezit te zijn van de eindopsteller.

RUILDIENST

E. DE SMET, p/a Stadsarchief Eeklo, Stadhuis, Grote Markt, 9900 Eeklo.

Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op het adres van de ruildienst.

LIDMAATSCHAPSGELD :

500 fr. te storten op postrekening 000-060.40.56.37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13 - 9971 Lembeke.

Dit jaarboek werd uitgegeven door het
Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
en gedrukt bij

VAN HOESTENBERGHE p.v.b.a.
Stationsstraat 17-19, 9990 Maldegem